

ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԵՎ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԿՅԱՆՔԻ,
ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ ԵՎ ՆԱՄԱԿԱԳՐՈՒԹՅԱՆ
ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՀԱՐԳԱՆՔԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ
ԿՈՆՎԵՆՏԻԱՅԻ 8-ՐԴ ՀՈԴԿԱԾԻ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ

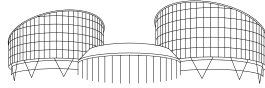

Translation co-funded
by the European Union

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

**ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ
ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԿՈՆՎԵՆՏԻԱՅԻ
8-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

Անձնական և ընտանեկան կյանքի, բնակարանի
և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք

Թարմացված տարբերակը՝
2020 թվականի օգոստոսի 31-ի դրությամբ

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Սույն փաստաթուղթը տպագիր կամ էլեկտրոնային հրատարակման տեսքով ամբողջությամբ կամ մասամբ թարգմանել և (կամ) վերարտադրել ցանկացող հրատարակիչներին կամ կազմակերպություններին առաջարկում ենք թույլատրման ընթացակարգին վերաբերող տեղեկություններ ստանալու համար գրել հետևյալ publishing@echr.coe.int հասցեին:
Եթե ցանկանում եք իմանալ, թե նախադեպային իրավունքի վերաբերյալ ուղեցույցներից որոնք են ներկայումս թարգմանվում, խնդրում ենք անցնել հետևյալ հղումով՝ [Pending translations](#):

Սույն ուղեցույցի տպագրությունն իրականացվել է «Աջակցություն քրեական արդարադատության բարեփոխումներին և եվրոպական չափանիշների կիրառման ներդաշնակեցումը Հայաստանում» ծրագրի շրջանակներում, որը համաֆինանսավորվում է Եվրոպական միության և Եվրոպայի խորհրդի կողմից: Ուղեցույցը տպագրվել է Եվրոպայի խորհրդի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի համատեղ ջանքերով: Սույն ուղեցույցի մեջ ներկայացված տեսակետները որևէ կերպ չեն արտահայտում Եվրոպական միության պաշտոնական տեսակետները:

Սույն ուղեցույցը կազմվել է Իրավախորհրդատուի (Jurisconsult) տնօրինության կողմից և Եվրոպական դատարանի համար չունի պարտադիր ուժ: Այն կարող է վերանայվել և խմբագրվել:

Սույն ուղեցույցի բնօրինակը կազմվել է անգլերեն: Այն պարբերաբար թարմացվել է. ամենավերջին անգամ՝ 2020 թվականի օգոստոսի 31-ին: Նախադեպային իրավունքի վերաբերյալ ուղեցույցները կարելի է ներբեռնել <https://www.echr.coe.int> կայքից (Case-law – Case-law analysis – Case-law guides): Հրատարակվող թարմացումների համար հետևե՛ք Դատարանի թվիթերյան էջին՝ <https://twitter.com/echrpublication>:

Սույն թարգմանությունը հաշվի է առնում Եվրոպայի խորհրդի կողմից իրականացված ՄԻԵԴ-ի առաջատար նախադեպային իրավունքի և հրատարակումների հայերեն թարգմանված 2017թ. հրատարակությունը:

- © Կազմի նկարը՝ Եվրոպայի խորհուրդ
- Մարդու իրավունքների պալատ (Ճարտարագիտական խումբ՝ Ռիչարդ Բոջերս Փարթեներշիսի և Քլոդ Բյուշեր Ատելյե)
- © Եվրոպայի խորհուրդ/Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, 2021 թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԸՆԹԵՐՑՈՂԻ ՀԱՄԱՐ	9
I. Ց-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ.....	11
Ա. Ց-րդ հոդվածի շրջանակը.....	12
Բ. Արդյոք գործը պետք է քննվի պետության բացասական (նեգատիվ), թե դրական (պոզիտիվ) պարտավորության տեսանկյունից	13
Գ. Արդյոք բացասական պարտավորության դեպքում միջամտությունը եղել է «օրենքի համաձայն»	19
Դ. Արդյոք միջամտությամբ հետապնդվում է իրավաչափ նպատակ	23
Ե. Արդյոք միջամտությունն անհրաժեշտ է «ժողովրդավարական հասարակությունում»	25
Զ. Ց-րդ հոդվածի հարաբերակցությունը Կոնվենցիայի այլ դրույթների և Արձանագրությունների հետ.....	27
1. Անձնական և ընտանեկան կյանք.....	27
2. Բնակարան և նամակագրություն.....	40
II. ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔ	46
Ա. Անձնական կյանքի ոլորտ.....	46
1. Կիրառությունն ընդհանուր առմամբ.....	46
2. Մասնագիտական և առևտրային գործունեություն	53

Բ. Ֆիզիկական, հոգեկան կամ բարոյական անձեռնմխելիություն	60
1. Բռնության զոհեր	62
2. Վերարտադրողական իրավունքներ	66
3. Հարկադիր բուժում և պարտադիր բժշկական միջամտություններ	70
4. Հոգեկան հիվանդություն.....	72
5. Բժշկական օգնություն և բուժում	76
6. Կյանքի ավարտին առնչվող հարցեր.....	80
7. Հաշմանդամությանն առնչվող հարցեր	82
8. Հուղարկավորությանը և հանգուցյալներին առնչվող հարցեր.....	84
9. Շրջակա միջավայրին առնչվող հարցեր.....	88
10. Սեռական կողմնորոշում և սեռական կյանք.....	92
Գ. Անձնական կյանքի անձեռնմխելիություն	93
1. Անհատի՝ պատկերի և լուսանկարների պաշտպանության իրավունք. լուսանկարների, պատկերների և հոդվածների հրապարակում.....	96
2. Անհատի հեղինակության պաշտպանություն. զրպարտություն	100
3. Տվյալների պաշտպանություն	110
4. Անձնական տվյալներին ծանոթանալու իրավունք	120
5. Տեղեկություններ անձի առողջական վիճակի մասին	122
6. Անվտանգության ծառայությունների կամ պետական այլ մարմինների կողմից գործերի կազմում կամ տվյալների հավաքագրում	125
7. Ոստիկանական վերահսկողություն.....	128

8. Ոստիկանության՝ անձին կանգնեցնելու և խուզարկելու լիազորությունները	132
9. Այցելություններ, խուզարկություններ և առգրավումներ բնակարանում.....	134
10. Հարաբերություններ փաստաբանի և նրա վստահորդի միջև	135
11. Անձնական կյանք կալանքի և ազատագրկման պայմաններում.....	137
Դ. Ինքնություն և ինքնավարություն	140
1. Անձնական զարգացման և ինքնավարության իրավունք	140
2. Սեփական ծագումը բացահայտելու իրավունք	142
3. Օրինական ծնող-երեխա հարաբերություններ.....	145
4. Կրոնական և փիլիսոփայական համոզմունքներ.....	146
5. Արտաքին տեսքի ընտրություն	147
6. Անվան (անձը հաստատող փաստաթղթերի) իրավունք	147
7. Գենդերային ինքնություն.....	149
8. Էթնիկական ինքնության իրավունք	155
9. Ապաքաղաքացիություն, քաղաքացիություն և կացություն.....	159
10. Վտարման և արտաքսման որոշումներ.....	162
11. Ամուսնական և ծնողական կարգավիճակ	164
III. ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԿՅԱՆՔ	165
Ա. Ընտանեկան կյանքի սահմանումը և ընտանիքի նշանակությունը	165
Բ. Ընթացակարգային պարտավորություն	169
Գ. Թույլատրելի հայեցողության շրջանակն ընտանեկան կյանքի առնչությամբ	169

Դ. Ընտանեկան կյանքի կիրառման ոլորտ	171
1. Զույգեր	171
2. Ծնողներ	177
3. Երեխաներ.....	179
4. Ընտանեկան այլ հարաբերություններ	207
5. Ներգաղթ և արտաքսում	215
6. Նյութական շահեր	225
7. Ցուցմունք տալու պարտականությունից ազատվելու արտոնություն	227

IV. ԲՆԱԿԱՐԱՆ **228**

Ա. Ընդհանուր դրույթներ	228
1. «Բնակարան» հասկացության շրջանակը	228
2. «Միջամտությունների» օրինակներ	233
3. Թույլատրելի հայեցողության շրջանակ	236
Բ. Բնակարանային հարցեր	236
1. Սեփականատերեր	240
2. Վարձակալներ	241
3. Վարձակալների զուգընկերներ (զբաղեցում առանց օրինական հիմքերի)	244
4. Փոքրամասնություններ և խոցելի անձինք	245
5. Այցելություններ բնակարան, խուզարկություններ և առգրավումներ	248
Գ. Առևտրային ընկերությունների տարածքներ	255
Դ. Փաստաբանական գրասենյակներ	256
Ե. Լրագրողների բնակարանը	260
Զ. Տնային միջավայր	261
1. Ընդհանուր մոտեցում	261

2. Աղմուկ, հարևանների հետ ունեցած խնդիրներ և այլ անհարմարություններ	268
3. Աղտոտվածություն առաջացնող և հնարավոր վտանգ ներկայացնող գործողություններ.....	270
V. ՆԱՄԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ.....	271
Ա. Ընդհանուր դրույթներ	271
1. «Նամակագրություն» հասկացության շրջանակը	271
2. Պոզիտիվ պարտականություններ.....	275
3. Ընդհանուր մոտեցում.....	276
Բ. Ազատությունից զրկված անձանց նամակագրությունը	277
1. Ընդհանուր սկզբունքներ	277
2. Ազատությունից զրկված անձանց նամակագրության նկատմամբ անհրաժեշտ համարվող միջամտությունը	284
3. Գրավոր նամակագրություն.....	286
4. Հեռախոսային խոսակցություններ.....	288
5. Նամակագրությունն ազատությունից զրկված անձանց և նրանց փաստաբանների միջև.....	289
6. Նամակագրությունը Ստրասբուրգի դատարանի հետ	293
7. Նամակագրություն լրագրողների հետ	298
8. Ազատությունից զրկված անձի նամակագրությունը բժշկի հետ.....	299
9. Նամակագրությունը հարազատների կամ այլ ֆիզիկական անձանց հետ	299
10. Ազատությունից զրկված անձանց նամակագրությունն այլ հասցեատերերի հետ	301
Գ. Փաստաբանների նամակագրությունը	302

Դ. Հեռահաղորդակցման վերահսկողությունը քրեական վարույթի շրջանակներում	309
Ե. Ֆիզիկական անձանց, մասնագետների և ընկերությունների նամակագրությունը	315
Զ. Քաղաքացիների կամ կազմակերպությունների հատուկ գաղտնի վերահսկումը	319

ՄԵԶԲԵՐՎՈՂ ԳՈՐԾԵՐԻ ՑԱՆԿ **332**

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԸՆԹԵՐԳՈՂԻ ՀԱՄԱՐ

Սույն ուղեցույցը Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ «Դատարան», «Եվրոպական դատարան» կամ «Ստրասբուրգի դատարան») կողմից հրատարակվող՝ «Կոնվենցիայի վերաբերյալ ուղեցույցներ» (անգլ.՝ «Guides on the Convention») շարքից է՝ նախատեսված պրակտիկ իրավաբաններին Ստրասբուրգի դատարանի կայացրած հիմնարար վճիռների և որոշումների մասին տեղեկացնելու համար: Սույն ուղեցույցում վերլուծվում և ամփոփվում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ «Կոնվենցիա» կամ «Եվրոպական կոնվենցիա») 8-րդ հոդվածին առնչվող նախադեպային իրավունքը: Ընթերցողներն այստեղ կծանոթանան տվյալ ոլորտի հիմնական սկզբունքներին և վերաբերելի նախադեպերին:

Մեջբերված նախադեպերն ընտրվել են ուղենիշային, առավել կարևոր և (կամ) վերջերս կայացված վճիռներից և որոշումներից:^{*}

Դատարանի վճիռներով և որոշումներով ոչ միայն լուծվում են Դատարանին ներկայացված կոնկրետ գործերը, այլև հետապնդվում է ավելի լայն նպատակ, այն է՝ Կոնվենցիայով սահմանված կանոնների պարզաբանումը, երաշխավորումը և զարգացումը՝ դրանով իսկ նպաստելով պետությունների՝ որպես Պայմանավորվող կողմերի ստանձնած հանձնառությունների կատարմանը (*«Իռլանդիան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, 18 հունվարի 1978թ., § 154, սերիա Ա, թիվ 25 և վերջերս՝ *«Յերոնովիչսն ընդդեմ Լատվիայի»* [ՄՊ], թիվ 44898/10, § 109, ՄԻԵԴ, 2016թ.):

Այսպիսով, Կոնվենցիայի միջոցով ստեղծված համակարգի նպատակն է լուծել հանրային քաղաքականության խնդիրները՝ ելնելով

^{*} Մեջբերված նախադեպային իրավունքը կարող է լինել Դատարանի և Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի պաշտոնական լեզուներից (ֆրանսերեն և անգլերեն) որևէ մեկով կամ՝ միաժամանակ երկուսով: Եթե այլ բան նշված չէ, ապա մեջբերումը վերաբերում է Դատարանի պալատի կողմից կայացված ըստ էության վճիռին: Եթե գրված է «(որոշ.)» հապավումը, ապա այն նշանակում է, որ հղում է կատարվում Դատարանի որոշմանը, իսկ «[ՄՊ]» հապավումը նշանակում է, որ գործը քննվել է Մեծ պալատի կողմից: Պալատի այն վճիռները, որոնք սույն թարմացումը հրապարակելու պահին դեռևս օրինական ուժի մեջ չեն մտել, նշագրված են աստղանիշով (*):

ընդհանուր շահերից՝ այդպերպ բարձրացնելով մարդու իրավունքների պաշտպանության չափանիշները և տարածելով մարդու իրավունքների առնչվող իրավական պրակտիկան Կոնվենցիայի անդամ պետություններում («Կոնստանտին Մարկինս ընդդեմ Ռուսաստանի» [ՄՊ], թիվ 30078/06, § 89, ՄԻԵԴ, 2012): Իսկապես, Դատարանն ընդգծել է մարդու իրավունքների բնագավառում Կոնվենցիայի՝ որպես «Եվրոպական հասարակական կարգի սահմանադրական գործիքի» դերը («*Բուֆորի ավիաուղիների զբոսաշրջության և առևտրի գործակալությունն ընդդեմ Իռլանդիայի*» [ՄՊ], թիվ 45036/98, § 156, ՄԻԵԴ, 2005-VI):

Սույն ուղեցույցը պարունակում է հղումներ Կոնվենցիայից և վերջինիս Արձանագրություններից մեջբերված յուրաքանչյուր հոդվածին վերաբերելի «բանալի» բառերին: Յուրաքանչյուր գործով քննարկված իրավական խնդիրներն ամփոփված են բանալի բառերի ցանկում (անգլ.՝ «*List of keywords*»), որոնք ընտրվել են (հիմնականում) Կոնվենցիայի և վերջինիս Արձանագրությունների տեքստից անմիջականորեն վերցված եզրույթների բառարանից:

Դատարանի նախադեպային իրավունքի «HUDOC» տվյալների շտեմարանում (անգլ.՝ «*HUDOC database*») հնարավոր է որոնումներ կատարել ըստ բանալի բառերի: Բանալի բառերով որոնելու դեպքում կարելի է գտնել նմանաբնույթ իրավաբանական բովանդակություն ունեցող փաստաթղթերի խումբ (բանալի բառերի օգնությամբ ամփոփվում են յուրաքանչյուր գործով Դատարանի պատճառաբանությունները և եզրակացությունները): Առանձին գործերի բանալի բառերը կարելի է գտնել՝ «HUDOC» համակարգում սեղմելով «Գործի մանրամասներ» (անգլ.՝ «*Case Details*») կոճակը: «HUDOC» տվյալների շտեմարանի և բանալի բառերի վերաբերյալ լրացուցիչ տեղեկությունների համար, տե՛ս՝ «HUDOC»-ի օգտագործման ձեռնարկը (անգլ.՝ «*HUDOC user manual*»):

1. 8-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

Կոնվենցիայի 8-րդ հոդված. անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունք

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական ու ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք:

2. Չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի իրականացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա նախատեսված է օրենքով և անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի կամ երկրի տնտեսական բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»:

«HUDOC» համակարգի բանալի բառեր (անգլ.՝ «Keywords»)

Expulsion (8) – Extradition (8) – Positive obligations (8)
Respect for private life (81) – Respect for family life (81) – Respect for home (81) – Respect for correspondence (81)
Public authority (82) – Interference (82) – In accordance with the law (82) – Accessibility (82) – Foreseeability (82) – Safeguards against abuse (82) – Necessary in a democratic society (82) – National security (82) – Public safety (82) – Economic wellbeing of the country (82) – Prevention of disorder (82) – Prevention of crime (82) – Protection of health (82) – Protection of morals (82) – Protection of the rights and freedoms of others (82)

1. 8-րդ հոդվածի կիրառության համար ցանկացած դիմումատու պետք է ցույց տա, որ իր գանգատը հիմնված է այս հոդվածում թվարկված չորս շահերից առնվազն մեկի վրա. դրանք են՝ անձնական կյանքը, ընտանեկան կյանքը, բնակարանը և նամակագրությանը: Իհարկե որոշ իրավահարաբերություններ կարող են շոշափել մեկից

ավելի շահեր: Նախևառաջ, Դատարանը որոշում է, թե արդյոք դիմումատուի պահանջը 8-րդ հոդվածի շրջանակում է: Այնուհետև, Դատարանը քննում է, թե արդյոք նշված իրավունքին եղել է միջամտություն, կամ ծագել են այս իրավունքը պաշտպանելու պետության դրական (պոզիտիվ) պարտավորությունները: Պայմանները, որոնց հիմքով պետությունը կարող է միջամտել երաշխավորված իրավունքի իրացմանը, սահմանված են 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, այն է՝ ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի, երկրի տնտեսական բարեկեցության, անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության, կամ այլոց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով: Սահմանափակումներ թույլատրվում են, եթե դրանք «օրենքի համաձայն են» կամ «նախատեսված են օրենքով» և «անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում» վերը նշված նպատակներից մեկը պաշտպանելու համար: Ժողովրդավարական հասարակությունում անհրաժեշտության չափորոշիչը գնահատելու նպատակով՝ Դատարանը հաճախ պետք է հավասարակշռության բերի դիմումատուի՝ 8-րդ հոդվածով պաշտպանված շահերը և Կոնվենցիայի և վերջինիս Արձանագրությունների այլ դրույթներով երաշխավորված երրորդ անձանց շահերը:

Ա. 8-րդ հոդվածի շրջանակը

2. 8-րդ հոդվածով սահմանվում է անձնական և ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունքը: Ընդհանուր առմամբ, Դատարանը լայն է սահմանել 8-րդ հոդվածի շրջանակը, նույնիսկ եթե դրանում միանշանակ ամրագրված չէ որևէ կոնկրետ իրավունք: Ստորև մանրամասն անդրադարձ է կատարվում չորս իրավունքներից յուրաքանչյուրի շրջանակին:

3. Որոշ դեպքերում 8-րդ հոդվածում նշված չորս շահերը կարող են համընկնել, ուստի դրանք շոշափվում են չորս գլուխներից ավելի քան մեկում:

Բ. Արդյոք գործը պետք է քննվի պետության բացասական (նեգատիվ), թե դրական (պոզիտիվ) պարտավորության տեսանկյունից

4. 8-րդ հոդվածի առաջնային նպատակն է պաշտպանել անձնական և ընտանեկան կյանքը, բնակարանը և նամակագրությունը պետական մարմինների կամայական միջամտություններից (*«Լիբերտյուն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, §§ 40-42): Խոսքը դասական բացասական պարտավորության մասին է, որը Դատարանի կողմից բնութագրվում է որպես 8-րդ հոդվածի առանցքային առարկա (*«Կրունը և այլք ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, § 31): Այնուամենայնիվ, անդամ պետությունները կրում են նաև նույնիսկ մասնավոր անձանց միջև 8-րդ հոդվածով սահմանված իրավունքների պահպանումը երաշխավորելու դրական պարտավորություն (*«Քարբուլեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի»*, §§ 108-111, որը վերաբերում է մասնավոր գործատուի գործողություններին): Մասնավորապես, չնայած 8-րդ հոդվածն առավելապես կոչված է պաշտպանել անհատին պետական մարմինների կամայական միջամտությունից, այն պետությանը միայն չի պարտադրում զերծ մնալ նման միջամտությունից. այս հիմնական բացասական հանձնառությանը կարող են գումարվել նաև անձնական կյանքն արդյունավետ կերպով հարգելու իրավունքից բխող դրական պարտավորություններ (*«Լոզովյեն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, §36): Այս պարտավորությունները կարող են ենթադրել այնպիսի միջոցների ձեռնարկում, որոնք կոչված կլինեն ապահովել հարգանքն անձնական կյանքի նկատմամբ՝ ընդհուպ մինչև անհատների փոխհարաբերություններում (տե՛ս, օրինակ, *«Էվանսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ] (§ 75) գործը, թեև այս սկզբունքն առաջին անգամ հաստատվել է *«Մարքսն ընդդեմ Բելգիայի»* գործով կայացված վճռում):

5. Կոնվենցիայի ներքո պետության համար սահմանված դրական և բացասական պարտավորությունների գնահատման դեպքում կիրառելի սկզբունքները նմանատիպ են: Հարկավոր է հաշվի առնել արդար հավասարակշռությունը, որն անհրաժեշտ է ապահովել հանրության՝

որպես մեկ ամբողջության և անհատի մրցակցող շահերի միջև. 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նշված նպատակները հստակ դերակատարում ունեն («*Համալայնենն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*» [ՄՊ], § 65, «*Գասքինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*», § 42, «*Ռոշն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» [ՄՊ], § 157): Եթե գործն առնչվում է բացասական պարտավորությանը, Դատարանը պետք է գնահատի, թե արդյոք տվյալ միջամտությունը համապատասխանել է 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի պահանջներին, այն է՝ արդյոք եղել է օրենքի համաձայն, արդյոք հետապնդել է իրավաչափ նպատակ և արդյոք անհրաժեշտ է եղել ժողովրդավարական հասարակությունում: Այս հարցն առավել մանրամասն քննարկվում է ստորև:

6. Դրական պարտավորության դեպքում, Դատարանը քննում է այն հարցը, թե արդյոք խնդրո առարկա շահի կարևորությունը պահանջում է կիրառել դիմումատուի կողմից հայցվող դրական պարտավորությունը: Որոշ գործոններ համարվել են վերաբերելի պետությունների դրական պարտավորությունների բովանդակությունը գնահատելու համար: Այդ գործոններից մի քանիսը վերաբերում են դիմումատուին: Դրանք առնչվում են քննարկվող շահերի կարևորությանը կամ անձնական կյանքի «հիմնարար արժեքների» կամ «առանցքային կողմերի» վտանգված լինելուն, սոցիալական իրականության և օրենքի միջև գոյություն ունեցող անհամապատասխանության ազդեցությանը դիմումատուի վրա, ինչպես նաև՝ ներպետական համակարգում վարչական և իրավական պրակտիկայի փոխկապակցվածությանը՝ համարվելով կարևոր գործոն 8-րդ հոդվածի համաձայն արվող գնահատման համար: Մնացած գործոնները վերաբերում են քննարկվող ենթադրյալ դրական պարտավորության ազդեցությանը տվյալ պետության համար: Հարցն այն է, թե արդյոք այդ ենթադրյալ պարտավորությունը նեղ է և որոշակի, թե՛ լայն և անորոշ («*Համալայնենն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*» [ՄՊ], § 66):

7. Ինչպես բացասական պարտավորությունների դեպքում, 8-րդ հոդվածով սահմանված դրական պարտավորությունները կատարելիս պետություններն օգտվում են թույլատրելի հայեցողության որոշակի

շրջանակից: Այս շրջանակի սահմանները որոշելիս հարկավոր է հաշվի առնել մի շարք գործոններ: Երբ խոսքը վերաբերում է որևէ անհատի գոյության կամ ինքնության առանձնապես կարևոր կողմին, պետությանը վերապահված շրջանակը սահմանափակ է (օրինակ՝ «*Իքսը և Իգրեկն ընդդեմ Նիդեռլանդների*», §§ 24 և 27, «*Քրիստի Գուդվինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» [ՄՊ], § 90, «*Փրիթին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*», § 71): Փոխարենը՝ թույլատրելի հայեցողության շրջանակն ավելի լայն է, երբ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների միջև չկա փոխհամաձայնություն խնդրո առարկա շահի կարևորության կամ այն պաշտպանելու լավագույն միջոցների վերաբերյալ, մասնավորապես, երբ գործի շրջանակներում արժարժվում են նուրբ բարոյական կամ էթիկական հարցեր («*Իքսը, Իգրեկը և Չեդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*», § 44, «*Ֆրեյդեն ընդդեմ Ֆրանսիայի*», § 41, «*Քրիստի Գուդվինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» [ՄՊ], § 85): Ինչպես նաև հայեցողության շրջանակը հաճախ ավելի լայն է, երբ պետությունը պետք է հավասարակշռության բերի մրցակացող մասնավոր և հանրային շահերը կամ հակասության մեջ գտնվող Կոնվենցիայով պաշտպանված տարբեր իրավունքները («*Ֆրեյդեն ընդդեմ Ֆրանսիայի*», § 42, «*Օդիյելվոն ընդդեմ Ֆրանսիայի*» [ՄՊ], §§ 44-49, «*Էվանսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» [ՄՊ], § 77, «*Դիքսոնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» [ՄՊ], § 78, «*Ս.Հ.-ն և այլք ընդդեմ Ավստրիայի*» [ՄՊ], § 94):

8. Թեև անհատների արարքներից պաշտպանության հարցում 8-րդ հոդվածի կատարմանն ուղղված միջոցների ընտրությունը սկզբունքորեն պետության հայեցողության շրջանակներում է, անձնական կյանքի հիմնարար արժեքները և առանցքային կողմերը վտանգող արարքների արդյունավետ կանխումը պահանջում է գործուն քրեական օրենսդրություն: Ուստի, պետությունն ունի բռնաբարությունն արդյունավետորեն պատժող քրեական օրենսդրություն ընդունելու և վերջինս գործնականում արդյունավետ քննության և քրեական պատասխանատվության միջոցով կիրառելու դրական պարտավորություն, որը բխում է Կոնվենցիայի 3-րդ և 8-րդ հոդվածներից

(«Մ.Յ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի»): Մասնավորապես, երեխաները և խոցելի այլ անհատները պետք է օգտվեն արդյունավետ պաշտպանությունից («Իքսը և Իգրեկն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», §§ 23-24 և 27, «Օգուստին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության» (որոշ.), «Մ.Յ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի»): Այս կապակցությամբ Դատարանը, օրինակ, որոշել է, որ պետությունը կրում է անչափահասներին զրպարտությունից պաշտպանելու պարտավորություն («Կ.Ու.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի», §§ 45-49): Դատարանը նաև արձանագրել է, որ հետևյալ գործողությունները ծանր են և ոտնահարում են մարդու արժանապատվությունը՝ դիմումատուի բնակարան՝ առանց մուտք գործելու թույլտվության ներխուժելը և բնակարանում լարեր ու թաքնված տեսախցիկներ տեղադրելը, կոպիտ, բացահայտ և ծայրահեղ ծանր կերպով նրա անձնական կյանք ներխուժելը՝ առանց թույլտվության նրա անձնական կյանքի ամենաինտիմ կողմերի տեսանկարահանման ձևով, ինչը տեղի է ունեցել նրա բնակարանի անձեռնմխելիության սահմաններում, և այդ տեսանյութերը հետագայում հանրայնացնելը, նրան հրապարակայնորեն նվաստացնելու սպառնալիքով նամակ ստանալը: Բացի այդ, դիմումատուն հայտնի լրագրող է, և առկա է ճշմարտանման կապ նրա մասնագիտական գործունեության և վերոնշյալ ներխուժումների միջև, որոնց նպատակը եղել է նրան լռեցնելը («Խաղիջա Իսմայիլովան ընդդեմ Ադրբեջանի», § 116):

9. 8-րդ հոդվածով պետության վրա դրված՝ անհատի ֆիզիկական անձեռնմխելիությունը պաշտպանելու դրական պարտավորությունը կարող է տարածվել քրեական գործով քննության արդյունավետությանն առնչվող հարցերի վրա («Օսմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 128, «Մ.Յ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի», § 150, («Խաղիջա Իսմայիլովան ընդդեմ Ադրբեջանի», § 117): Վերջին գործով Դատարանը որոշել է, որ եթե 8-րդ հոդվածով սահմանված իրավունքին միջամտությունը դրսևորվում է կառավարությանը կոշտ քննադատության ենթարկող հետաքննող լրագրողի նկատմամբ սպառնալիքներ պարունակող վարքագծով, ապա իշխանությունների համար

չափազանց կարևոր է քննել, թե արդյոք այդ սպառնալիքը կապված էր դիմումատուի մասնագիտական գործունեության հետ և, թե ում կողմից էր այն դրսևորվել (*«Խաղիջա Իսմայիլովան ընդդեմ Ադրբեյջանի»*, §§ 119-120):

10. Ինչ վերաբերում է նվազ լրջության միջանձնային արարքներին, որոնք կարող են խախտել հոգեկան անձեռնմխելիությունը, ապա 8-րդ հոդվածով պետության վրա դրված՝ պաշտպանություն ապահովող համարժեք իրավական դաշտի ստեղծման և գործնական կիրառման պարտավորությունը միշտ չէ, որ ենթադրում է կոնկրետ արարքին վերաբերող արդյունավետ քրեաիրավական նորմի առկայություն: Իրավական դաշտը կարող է նաև բաղկացած լինել բավարար պաշտպանություն ապահովող քաղաքացիաիրավական պաշտպանության միջոցներից (*նույն տեղում*, § 47, *«Իքսը և Իզրեկն ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, §§ 24 և 27, *«Սողերմանն ընդդեմ Շվեդիայի»* [ՄՊ], § 85, *«Թոլիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»* (որոշ.), §§ 94-95 և § 99): Ավելին, ինչ վերաբերում է առողջության իրավունքին, 2-րդ և 8-րդ հոդվածների համաձայն, այս առումով անդամ պետություններն ունեն մի շարք դրական պարտավորություններ (*«Վասիլևան ընդդեմ Բուլղարիայի»*, §§ 63-69, *«Իբրահիմ Կեսկինն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 61):

11. Ամփոփելով՝ 8-րդ հոդվածով նախատեսված՝ պետության դրական պարտավորությունները, որոնցով ենթադրվում է, որ իշխանությունները պարտավոր են կիրառել քրեական իրավունքի՝ արդյունավետ քննության և պատասխանատվության մեխանիզմներ, վերաբերում են մասնավոր անձանց կողմից ծանր բռնարարքների մասին պնդումներին: Այնուամենայնիվ, համապատասխան մեխանիզմների կիրառման միայն էական բացթողումներն են հանդիսանում 8-րդ հոդվածով նախատեսված՝ պետության դրական պարտավորությունների խախտում: Հետևաբար, Դատարանը չի զբաղվի սխալմունքների կամ առանձին բացթողումների մասին պնդումներով, քանի որ չի կարող փոխարինել ներպետական իշխանություններին գործի հանգամանքների գնահատման հարցում, ինչպես նաև չի կարող որոշում կայացնել ենթադրյալ հանցագործների քրեական

պատասխանատվության վերաբերյալ («*Բ.Վ.-ն և այլոք ընդդեմ Խորվաթիայի*» (որոշ.), § 151): Նախկին գործերում, որոնցում Դատարանը գտել է, որ 8-րդ հոդվածով պահանջվել է մասնավոր անձանց հարաբերությունների նկատմամբ քրեական իրավունքի մեխանիզմների արդյունավետ կիրառում, վերաբերել են հոգեկան հիվանդությամբ տառապող անձի նկատմամբ սեռական բռնությանը, դիմումատուի նկատմամբ ֆիզիկական բռնության վերաբերյալ պնդումներին, չափահաս տղամարդու կողմից տասներեք տարեկան երեխային ծեծի ենթարկելուն՝ պատճառելով նրան բազմաթիվ մարմնական վնասվածքներ, կնոջը ծեծի ենթարկելուն՝ պատճառելով նրան գլխի շրջանում մի շարք վնասվածքներ, որոնց համար անհրաժեշտ էր դիմել հիվանդանոց, ինչպես նաև ընտանեկան բռնության ծանր դեպքերին (*նույն տեղում*, § 154, և դրանում մեջբերվող հղումները): Ի հակադրություն՝ ինչ վերաբերում է նվազ լրջության միջանձնային արարքներին, որոնք կարող են վնաս պատճառել ինչ-որ մեկի հոգեկան բարեկեցությանը, 8-րդ հոդվածով նախատեսված՝ պաշտպանություն ապահովող համարժեք իրավական դաշտի պահպանման և գործնականում կիրառման պետության պարտավորությունը ոչ միշտ է պահանջում համապատասխան արարքին վերաբերող քրեաիրավական արդյունավետ նորմի առկայություն: Իրավական դաշտը կարող է բաղկացած լինել նաև քաղաքացիաիրավական պաշտպանության միջոցներից, որոնք կարող են ապահովել բավարար պաշտպանություն («*Նովեսկին ընդդեմ նախկին Հարավսլավիայի Մակեդոնիայի Հանրապետության*» (որոշ.), § 61):

12. Դատարանը նաև հստակեցրել է 8-րդ հոդվածով պետության համար սահմանված ընթացակարգային պարտավորությունները, որոնք հատկապես կարևոր են անդամ պետությանը վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակը որոշելիս: Դատարանի վերլուծությունը հիմնված է հետևյալ նկատառումների վրա. ամեն անգամ, երբ ներպետական իրավասու մարմիններին տրվում է թույլատրելի հայեցողության այնպիսի շրջանակ, որի շնորհիվ հնարավոր է միջամտել Կոնվենցիայով պաշտպանված որևէ իրավունքի

իրացմանը, անհատին հասանելի ընթացակարգային երաշխիքները հատկապես կարևոր են որոշելու համար, թե արդյոք պատասխանող պետությունն իր նորմատիվային դաշտն ամրագրելիս գործել է իրեն վերապահված թույլատրելի հայեցողության սահմաններում: Իրակա- նում, կայուն նախադեպային իրավունք է, որ չնայած 8-րդ հոդվածը չի պարունակում ընթացակարգային որևէ բացահայտ պահանջ, հարկավոր է, որ միջամտություն ենթադրող միջոցների հանգեցնող որոշումների կայացման գործընթացը լինի արդար և իրականացվի այնպես, որ պահպանվեն 8-րդ հոդվածով պաշտպանված անհատի շահերը (*«Բաքլին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 76, *«Տանդա- Միզունգան ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 68, *Մ.Ս.-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, § 70): Դրա համար, մասնավորապես, պահանջվում է դիմումատուի մասնակցությունն այդ գործընթացին (*«Լազորիվան ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 63):

13. Որոշ դեպքերում, երբ կիրառելի սկզբունքները համանման են, Դատարանն անհրաժեշտ չի համարում որոշել, թե արդյոք վիճարկվող ներպետական որոշումը «միջամտություն» է անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի իրակա- նացմանը, թե պետք է դիտարկվի որպես պատասխանող պետության կողմից դրական պարտավորության չկատարում (*«Նունեսն ընդդեմ Նորվեգիայի»*, § 69, *«Օսմանն ընդդեմ Դանիայի»*, § 53, *«Կոնստանտինովն ընդդեմ Նիդերլանդների»*, § 47):

Գ. Արդյոք բացասական պարտավորության դեպքում միջամտությունը եղել է «օրենքի համաձայն»

14. Դատարանը բազմիցս հաստատել է, որ անձի՝ անձնական կյանքի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունքին պետական մարմնի ցանկացած միջամտություն պետք է լինի օրենքի համաձայն: Այս արտահայտությունը պարտադրում է ոչ միայն պահպանել ներպետական օրենսդրությունը, այլև վերաբերում է օրենքի որակին՝ պահանջելով որ այն համատեղելի լինի իրավունքի

գերակայության սկզբունքի հետ («*Հալֆորդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*», § 49):

15. Ներպետական օրենսդրությունը պետք է լինի հստակ, կանխատեսելի և բավականաչափ մատչելի («*Սիվերը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*», § 87): Այն պետք է լինի բավարար չափով կանխատեսելի, որպեսզի անհատներին հնարավորություն տա գործել օրենքի համաձայն («*Լեբոան ընդդեմ Բուլղարիայի*», §§ 66-67 և դրանում մեջբերվող հղումները, որոնք վերաբերում են քրեակատարողական հիմնարկի ներքին կանոնակարգին) և հստակ սահմանագծի պետական մարմինների թույլատրելի հայեցողության շրջանակը: Օրինակ, ինչպես Դատարանը նշել է գաղտնի վերահսկողության համատեքստում, օրենքում պետք է օգտագործվեն բավականաչափ հստակ ձևակերպումներ, որպեսզի քաղաքացիներին համապատասխան ազդակ տրվի այն հանգամանքների ու պայմանների վերաբերյալ, որոնց առկայության դեպքում իշխանությունները լիազորված են դիմելու գաղտնի վերահսկողության և տվյալների հավաքագրման ցանկացած միջոցի («*Շիմովիլոսն ընդդեմ Ռուսաստանի*», § 68): «*Վուկոբա-Բոյիչն ընդդեմ Շվեյցարիայի*» գործում Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ այն դրույթները, որոնց վրա հիմնված է եղել դիմումատուի նկատմամբ իր ապահովագրական ընկերության կողմից ճանապարհատրանսպորտային պատահարից հետո իրականացված գաղտնի վերահսկողությունը, բավարար չափով հստակ և պարզ չեն եղել:

16. Հստակության այս պահանջը կիրառվում է նաև պետական մարմինների հայեցողության շրջանակի նկատմամբ: Ներպետական օրենսդրությամբ պետք է բավարար հստակությամբ ամրագրվեն պետական մարմիններին վերապահված համապատասխան հայեցողության շրջանակը և դրա իրականացման պայմանները՝ նպատակ ունենալով անհատների համար երաշխավորել պաշտպանության այն նվազագույն մակարդակը, որի իրավունքը նրանք ունեն ժողովրդավարական հասարակությունում իրավունքի գերակայության համաձայն («*Պյեչովիցն ընդդեմ Լեհաստանի*», § 212): Այն փաստը,

որ դիմումատուի գործն առաջինն էր, որի շրջանակներում ներպետական դատարանները կիրառել են վերաբերելի օրենսդրությունը և Եվրոպական միության Արդարադատության դատարանից հայցել են Եվրոպական իրավունքի մեկնաբանության վերաբերյալ եզրակացություն, չի դարձնում այդ օրենսդրության մեկնաբանությունն ու կիրառումը ներպետական դատարանների կողմից կամայական կամ անկանխատեսելի (*«Սափակունան Կարկկինապորսի Օյ և Սափամեդիա Օյն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»* [ՄՊ], § 150):

17. Ինչ վերաբերում է կանխատեսելիությանը, ապա «օրենքի համաձայն» արտահայտությունը ենթադրում է, մասնավորապես, որ ներպետական օրենսդրության մեջ պետք է օգտագործվեն բավականաչափ կանխատեսելի ձևակերպումներ, որպեսզի անհատներին համապատասխան ազդակ տրվի այն հանգամանքների ու պայմանների վերաբերյալ, որոնց առկայության դեպքում իշխանությունները լիազորված են դիմելու այնպիսի միջոցների, որոնք կարող են անդրադառնալ Կոնվենցիայով պաշտպանված նրանց իրավունքների վրա (*«Ֆերնանդես Մարտինեսն ընդդեմ Իսպանիայի»* [ՄՊ], § 117): Պարտադիր չէ, որ կանխատեսելիությունը լինի որոշակի: *«Սիլվենկոն ընդդեմ Լատվիայի»* [ՄՊ] գործով Դատարանը գտել է, որ դիմումատուները, առնվազն իրավական ոլորտի մասնագետների խորհրդատվությամբ, պետք է հնարավորություն ունենային ողջամտորեն կանխատեսել, որ գտնվելու են օրենքի կարգավորման տիրույթում (տե՛ս նաև *«Դուբսկան և Կրեժովան ընդդեմ Չեխական Հանրապետության»* [ՄՊ] գործը՝ § 171): Այս հարցի շուրջ անհնար էր ակնկալել բացարձակ որոշակիություն (§ 107): Հարկ է նաև նշել, որ դիմումատուի մասնագիտությունը կարող է ուշադրության արժանի գործոն լինել, քանի որ այն վկայում է սեփական արարքների իրավական հետևանքները կանխատեսելու նրա կարողության մասին (*«Վերսինի-Կամպինկին և Կրասնյանսկին ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 55):

18. Օրինականության սկզբունքը պահանջում է նաև համապատասխան երաշխիքների առկայություն՝ ապահովելու համար, որ անհատի՝ 8-րդ հոդվածով սահմանված իրավունքները պահպանվեն:

Անձնական և ընտանեկան կյանքը պաշտպանելու պետության պարտականությունը հաճախ ներառում է դրական պարտավորություններ, որոնք կոչված են պատշաճ կերպով ապահովել, որ 8-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքներն ըստ հարկի հաշվի կառնվեն ներպետական մակարդակում: Օրինակ, Դատարանն արձանագրել է անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի խախտում մերկ երեխային գաղտնի նկարահանելու արարքը քրեականացնող հստակ օրենսդրական կարգավորումների բացակայության պատճառով (*«Սողեքմանն ընդդեմ Շվեդիայի»* [ՄՊ], § 117):

19. Նույնիսկ, եթե կոնկրետ իրադարձությունների պահին գործող ներպետական դրույթի տառն ու ոգին բավականաչափ հստակ են եղել, դրա մեկնաբանումը և կիրառումը ներպետական դատարանների կողմից դիմումատուի գործի համապատասխան հանգամանքներում չպետք է լինի ակնհայտորեն անհիմն, հետևաբար և անկանխատեսելի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով: Օրինակ՝ *«Ալթայն ընդդեմ Թուրքիայի (թիվ 2)»* գործով ներպետական դրույթի տարածական մեկնաբանությունը չի համապատասխանել Կոնվենցիայով սահմանված օրինականության պահանջին (§ 57):

20. Եզրահանգումը, որ խնդրո առարկա միջոցը չի եղել «օրենքի համաձայն», բավարար է Դատարանի համար, որ արձանագրի Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում: Հետևաբար, կարիք չկա քննության առնել այն հացը, թե արդյոք խնդրո առարկա միջամտությունը հետապնդել է «իրավաչափ նպատակ» կամ, թե արդյոք այն «անհրաժեշտ է եղել ժողովրդավարական հասարակությունում» (*«Մ.Մ.-ն ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, § 46, *«Սոլսկան և Ռիբիչկան ընդդեմ Լեհաստանի»*, § 129): *«Մոզերն ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության և Ռուսաստանի»* [ՄՊ] գործով Դատարանը գտել է, որ անկախ նրանից, թե արդյոք դիմումատուի իրավունքներին միջամտելու համար եղել է որևէ իրավական հիմք, այդ միջամտությունը չի համապատասխանել 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասով (§ 196) սահմանված պայմաններին: Հնարավոր է համարվի, որ միջամտությունը չի եղել «օրենքի համաձայն» 5-րդ հոդվածի 1-ին մասով

ապօրինի դիտարկվող միջոցի կիրառման արդյունքում (*«Բլյուդիկն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 75):

Դ. Արդյոք միջամտությամբ հետապնդվում է իրավաչափ նպատակ

21. 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասում թվարկվում են այն իրավաչափ նպատակները, որոնք կարող են արդարացնել միջամտությունը՝ այդ հոդվածով պաշտպանված իրավունքներին. միջամտություն կարող լինել «ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի կամ երկրի տնտեսական բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»: Այնուամենայնիվ, Դատարանը նկատել է, որ իր պրակտիկան բավականին սպառնիչ է, երբ այն ստուգում է Կոնվենցիայի 8-ից 11-րդ հոդվածների 2-րդ մասերի իմաստով իրավաչափ նպատակի առկայությունը (*«Ա.Ա.Ս.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* [ՄՊ], § 114): Պատասխանող կառավարությունը պետք է ցույց տա, որ միջամտությունը հետապնդել է իրավաչափ նպատակ (*«Մոզերն ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության և Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 194, *«Պ. Տ.-ն ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության»*, § 29):

22. Օրինակ, Դատարանն արձանագրել է, որ ներգաղթի (իմիգրացիոն) ոլորտում միջոցները կարող են 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով ավելի արդարացված լինել երկրի տնտեսական բարեկեցության պաշտպանությամբ, քան՝ անկարգությունների կանխմամբ, եթե ազգաբնակչության խտությամբ պայմանավորված կառավարության նպատակը աշխատաշուկայի կանոնակարգումն է (*«Բերեհարն ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, § 26): Դատարանն արձանագրել է նաև, որ թե՛ երկրի տնտեսական բարեկեցությունը, թե՛ այլոց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունն իրավաչափ նպատակներ են այնպիսի մեծ պետական ծրագրի համար, որպիսին է օդանավակայանի

ընդարձակումը («*Հեթոնը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» [ՄՊ], § 121, անտառի (շրջակա միջավայրի) պահպանության և «այլոց իրավունքների և ազատությունների» պաշտպանության համար, տե՛ս «*Կամինսկասն ընդդեմ Լիպվայի*» գործը՝ § 51):

23. Դատարանը եզրահանգել է, որ հանրային վայրերում ամբողջական դիմաքող կրելու արգելքը հետապնդում է իրավաչափ նպատակ՝ հաշվի առնելով պատասխանող պետության այն դիտարկումը, որ դեմքը կարևոր դերակատարում ունի հասարակական հարաբերություններում: Ուստի, այն կարողացել է ընդունել, որ դեմքը թաքցնող քողի միջոցով այլոց համար դրվող պատնեշը պատասխանող պետության կողմից դիտարկվել է որպես ոտնձգություն համատեղ կյանքը դյուրացնող սոցիալականացման միջավայրում ապրելու այլոց իրավունքի նկատմամբ («*Ս.Ս.Ս.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*» [ՄՊ], § 122):

24. «*Տոման ընդդեմ Ռումինիայի*» գործի շրջանակներում Դատարանը, այդուհանդերձ, արձանագրել է, որ նախնական կալանքի տակ գտնվող անձի պատկերները հրապարակելու վերաբերյալ լրագրողներին տրված թույլտվության առնչությամբ կառավարությունը որևէ իրավաչափ հիմնավորում չի ներկայացրել, այն դեպքում, երբ գոյություն չունեն հասարակական կարգի պահպանության որևէ հիմք (§ 92): «*Ալինն ընդդեմ Ադրբեջանի*» գործով Դատարանը չի գտել, որ դիմումատուի տանը և գրասենյակում իրականացված խուզարկությունը և առգրավումը հետապնդել են 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասով թվարկված իրավաչափ նպատակները (§§ 183-188):

25. Որոշ գործերում Դատարանն արձանագրել է, որ վիճարկվող միջոցը չի ունեցել տրամաբանական հիմք կամ կապ 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված իրավաչափ նպատակներից որևէ մեկի հետ, ինչն ինքնին բավարար է եղել այդ հոդվածի խախտման համար: Այնուամենայնիվ, Դատարանը համարել է, որ այդ միջամտությունն առաջացրել է հավանական որևէ իրավաչափ նպատակին համաչափ լինելու այնպիսի լուրջ խնդիր, որ Դատարանը քննել է նաև այդ հայեցակետը («*Մոզերն ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության*

և Ռուսաստանի» [ՄՊ], §§ 194-196, «Պ.Տ.-ն ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության», §§ 30-33):

Ե. Արդյոք միջամտությունն անհրաժեշտ է «ժողովրդավարական հասարակությունում»

26. Որոշելու համար, թե արդյոք 8-րդ հոդվածի հիման վրա տեղի ունեցած միջամտությունն անհրաժեշտ է «ժողովրդավարական հասարակությունում», Դատարանը հավասարակշռության է բերում անդամ պետության շահերը և դիմումատուի իրավունքը: 8-րդ հոդվածի վերաբերյալ վաղ անցյալում կայացված ուղենիշային վճիռներից մեկում Դատարանը հստակեցրել է, որ «անհրաժեշտ» ածականն այս համատեքստում չունի այն բառերի ճկունությունը, ինչպիսիք են՝ «օգտակար», «ողջամիտ» կամ «տեղին» բառերը. փոխարենը՝ այն ենթադրում է «ծայրահեղ սոցիալական կարիքի» գոյություն դիտարկվող միջամտությանը դիմելու համար: Յուրաքանչյուր գործով ծայրահեղ սոցիալական կարիքի վերաբերյալ նախնական գնահատական անելու պարտականությունը կրում են ներպետական մարմինները. այսպիսով, նրանք ունեն թույլատրելի հայեցողության շրջանակ: Այնուամենայնիվ, նրանց որոշումը ենթակա է Դատարանի վերահսկողությանը: Որպեսզի միջամտությունը Կոնվենցիայով պաշտպանված իրավունքին համարվի «անհրաժեշտ ժողովրդավարական հասարակությունում», որի երկու հատկանիշներն են հանդուրժողականությունն ու լայնահայացությունը, այն պետք է, մասնավորապես, համաչափ լինի հետապնդվող իրավաչափ նպատակին (*«Դաջնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 51-53):

27. Դատարանը հետագայում հաստատել է, որ վիճարկվող միջոցների «անհրաժեշտությունը ժողովրդավարական հասարակությունում» որոշելիս, գործը դիտարկելով որպես մեկ ամբողջություն, այն ուսումնասիրելու է, թե արդյոք դրանց հիմնավորման համար վկայակոչված պատճառները վերաբերելի և բավարար են եղել, և թե

արդյոք այդ միջոցները համաչափ են եղել հետապնդվող իրավաչափ նպատակներին («2.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի», § 94): Դատարանը նաև հստակեցրել է այս պահանջը՝ նշելով, որ «անհրաժեշտության» գաղափարը 8-րդ հոդվածի իմաստով ենթադրում է ծայրահեղ սոցիալական կարիքի վրա հիմնված և, մասնավորապես, հետապնդվող իրավաչափ նպատակին համաչափ միջամտություն: Որոշելու համար, թե արդյոք միջամտությունը եղել է «անհրաժեշտ», Դատարանը հաշվի է առնում ներպետական մարմիններին վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակը, սակայն պատասխանող պետությունը շարունակում է կրել միջամտության հիմքում ընկած ծայրահեղ սոցիալական կարիքի գոյությունն ապացուցելու պարտականությունը («Պյեչովիցն ընդդեմ Լեհաստանի», § 212): «Պարադիզոն և Կամպանելին ընդդեմ Իտալիայի» ([ՄՊ], §§ 179-184) գործի շրջանակներում Դատարանը վերահաստատել է թույլատրելի հայեցողության շրջանակի ղեկավար սկզբունքները:

28. Ներպետական կառավարության կողմից ձեռնարկված ընդհանուր միջոցների մասով Դատարանի նախադեպային իրավունքից բխում է, որ ընդհանուր միջոցի համաչափությունը որոշելու համար Դատարանը պետք է նախ ուսումնասիրի այդ միջոցի հիմքում ընկած օրենսդրության ընտրությունը: Այս առումով առանձնակի կարևորություն ունի այդ միջոցի անհրաժեշտության, այդ թվում՝ թույլատրելի հայեցողության համապատասխան շրջանակի կիրառման առնչությամբ խորհրդարանական և դատական վերահսկողության որակը: Անհատին հասանելի ընթացակարգային երաշխիքները հատկապես կարևոր կլինեն՝ որոշելու, թե արդյոք կարգավորման շրջանակը սահմանելիս պատասխանող պետությունը մնացել է իրեն վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակում: Մասնավորապես՝ Դատարանը պետք է ուսումնասիրի՝ արդյոք միջամտության միջոցների կիրառմանը հանգեցրած որոշումների կայացման գործընթացը եղել է արդար՝ այդպիսով տալով անձի՝ 8-րդ հոդվածով երաշխավորված շահերի նկատմամբ

պատշաճ հարգանք ապահովելու հնարավորություն (*«Ա.-Մ.Վ.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»*, §§ 82-84):

2. 8-րդ հոդվածի հարաբերակցությունը Կոնվենցիայի այլ դրույթների և Արձանագրությունների հետ

29. Դատարանը գործի հանգամանքներին իրավական որակում տվող մասնագիտացած մարմին է և կաշկանդված չէ դիմումատուի կամ կառավարության կողմից տրված որակմամբ (*«Սուաբես դե Մելոն ընդդեմ Պորտուգալիայի»*, § 65, *«Միտովին ընդդեմ նախկին Հարավսլավիայի Մակեդոնիայի Հանրապետության»*, § 49, *«Մակրեադին ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության»*, § 41, *«Հավելյան և այլք ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության»*, § 35): Այսպիսով, Դատարանն է որոշում, թե որ հոդված(ներ)ի համաձայն պետք է քննվեն բողոքները (*«Ռադոմիյան և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի»* [ՄՊ], § 114, *«Սուդիլա Քեիլան ընդդեմ Հունգարիայի»*, § 24):

1. Անձնական և ընտանեկան կյանք

ա. 2-րդ հոդված (կյանքի իրավունք)¹

և 3-րդ հոդված (խոշտանգումների արգելք)²

30. Ինչ վերաբերում է այլ անձանց գործողություններից անհատի ֆիզիկական և բարոյական անձեռնմխելիության պաշտպանությանը, Դատարանն արձանագրել է, որ իրավասու մարմինների վրա դրված դրական պարտավորությունները՝ որոշ դեպքերում Կոնվենցիայի 2-րդ կամ 3-րդ հոդվածների ներքո, իսկ այլ դեպքերում 8-րդ հոդվածի ներքո, որը դիտարկվում է առանձին կամ 3-րդ հոդվածի հետ համակցությամբ (*«Բուրյուրուզան ընդդեմ Ռումինիայի»* [ՄՊ], § 44), կարող են

¹ Տե՛ս 2-րդ հոդվածի (կյանքի իրավունք) վերաբերյալ ուղեցույցը:

² Տե՛ս 3-րդ հոդվածի (խոշտանգումների արգելք) վերաբերյալ ուղեցույցը. ներկայումս մշակվում է:

պարունակել համապատասխան այնպիսի իրավական դաշտ ստեղծելու և գործնականում կիրառելու պարտականություն, որը պաշտպանություն կապահովի մասնավոր անձանց կողմից բռնի գործողությունների հնարավոր կատարումից (ի թիվս այլոց, տե՛ս *«Սողերմանն ընդդեմ Շվեդիայի»* [ՄՊ] գործը՝ § 80, ինչպես նաև դրանում մեջբերվող հղումները) կամ բժշկական անփութությունից (տե՛ս § 127-ը *«Նիկոլաս Վիրջիլիու Տենասեն ընդդեմ Ռումինիայի»* [ՄՊ] գործում և դրանում մեջբերվող հղումները): Այդուհանդերձ, ճանապարհատրանսպորտային պատահարի դեպքում, երբ անձին անզգուշությամբ հասցվել էին կյանքի համար վտանգավոր վնասվածքներ, Մեծ Պալատը կիրառելի չի համարել 3-րդ և 8-րդ հոդածները, այլ կիրառել է 2-րդ հոդվածը (*նույն տեղում*, §§ 128-32):

31. 3-րդ և 8-րդ հոդվածներին վերաբերող նախադեպային իրավունքում Դատարանը շեշտել է երեխաների և հասարակության մյուս խոցելի անդամների համար պետության պաշտպանությունից օգտվելու կարևորությունը, երբ վտանգված է նրանց ֆիզիկական և հոգեկան բարեկեցությունը (*«Վեդյենը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 74, *«Թլափակը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 87, *«Ա.-ն և Բ.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, §§ 106-113): Գերմանիայի դեմ ներկայացված այս երկու գործերով Դատարանը վերահաստատել է, որ երեխաներին պարբերաբար փայտով ձեծի ենթարկելը կարող էր հասնել 3-րդ հոդվածի խախտման համար անհրաժեշտ խստության աստիճանի (*«Վեդյենը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 76, *«Թլափակը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 89): Ըստ այդմ, 3-րդ հոդվածով սահմանված վատ վերաբերմունքի ցանկացած վտանգի կանխման նպատակով Դատարանը գովելի է համարել անդամ պետությունների կողմից երեխաների մարմնական պատիժների բոլոր ձևերն օրենքով արգելելու ջանքերը: Այնուամենայնիվ, 8-րդ հոդվածին համապատասխանելու համար այդ արգելքը պետք է կիրառվի համաչափ միջոցներով, որպեսզի լինի գործնական և արդյունավետ և չշարունակի կրել տեսական բնույթ (*«Վեդյենը և այլք ընդդեմ*

Գերմանիայի», §§ 77-78, «Թլափակը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի», §§ 90-91):

32. Դատարանը նաև համարել է, որ երբ միջոցը չի հասնում 3-րդ հոդվածով արգելված վերաբերմունքի աստիճանի, այն, այդուհանդերձ, կարող է հայտնվել 8-րդ հոդվածի կիրառման տիրույթում (*«Ուելյնրայթն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 43՝ անձնական խուզարկության վերաբերյալ*): Մասնավորապես, պահման պայմանները կարող են հանգեցնել 8-րդ հոդվածի խախտման, երբ իրենց ծանրությամբ չեն հասնում 3-րդ հոդվածի խախտման համար անհրաժեշտ խստության աստիճանի (*«Ռանինենն ընդդեմ Ֆինլանդիայի», § 63*): Այն գործերում, որոնցում խցի ներսում սանիտարահիգիենիկ հարմարությունների և խցի մնացած մասի միջև բավարար բաժանման բացակայությունը պահման պայմանները որոշող տարրերից միայն մեկն է եղել, Դատարանը հաճախ արձանագրել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում (*«Շավրանսկին ընդդեմ Լեհաստանի», §§ 24 և 38*): Փոխարենը՝ *«Շավրանսկին ընդդեմ Լեհաստանի»* գործով Դատարանը վճռել է, որ այն հանգամանքը, որ դիմումատուն ստիպված է եղել զուգարանից օգտվել ազատությունից զրկված այլ անձանց ներկայությամբ, վերջինիս առօրյա կյանքում զրկել է անձնական կյանքի նվազագույն մակարդակից, և այդպիսով ներպետական մարմինները չեն կատարել այս առումով իրենց դրական պարտավորությունը՝ խախտելով 8-րդ հոդվածը (§§ 39-41):

33. Թեև Կոնվենցիայով և վերջինիս Արձանագրություններով, որպես այդպիսին, երաշխավորված չէ առողջության իրավունքը, անդամ պետություններն այդ առնչությամբ ունեն 2-րդ և 8-րդ հոդվածներից բխող մի շարք դրական պարտավորություններ: Նախևառաջ, նրանք պետք է ընդունեն իրավական այնպիսի կարգավորումներ, որոնք կպարտադրեն պետական և մասնավոր հիվանդանոցներին ձեռնարկել իրենց պացիենտների ֆիզիկական անձեռնմխելիության պաշտպանությունն ապահովող միջոցներ, և երկրորդը՝ նրանք պետք է բժշկական անփութությունից տուժած անձանց համար երաշխավորեն այնպիսի ընթացակարգի հասանելիություն, որը, անհրաժեշտության

դեպքում, նրանց թույլ կտա ստանալ կրած վնասի հատուցում: Այդ պարտավորությունները կիրառվում են 8-րդ հոդվածի համաձայն այն վնասվածքի դեպքում, որը չի սպառնում 2-րդ հոդվածով երաշխավորված կյանքի իրավունքին (*«Վասիլան ընդդեմ Բուլղարիայի»*, §§ 63-69, *«Իբրահիմ Կեսկինն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 61, և *«Մեհմեդ Ուլուտյը և այլոք ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 92-94):

34. Կյանքի իրավունքի ենթադրյալ խախտումների առնչությամբ արդյունավետ քննություն իրականացնելու 2-րդ հոդվածով նախատեսված ընթացակարգային պարտավորությունները կարող են մրցակցել 8-րդ հոդվածով նախատեսված՝ պետության պարտավորությունների հետ (*«Սոլսկան և Ռիբիչկան ընդդեմ Լեհաստանի»*, §§ 118-119): Պետական մարմիններից պահանջվում է պատշաճ հավասարակշռություն գտնել 2-րդ հոդվածով նախատեսված՝ արդյունավետ քննության պահանջների և քննության ազդեցության տիրույթում գտնվող անձանց անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի (համաձայն 8-րդ հոդվածի) միջև (§ 121): *«Սոլսկան և Ռիբիչկան ընդդեմ Լեհաստանի»* գործը վերաբերում էր քրեական դատավարության համատեքստում հանգուցյալների աճյունների արտաշիրիմանը՝ այդ անձանց ընտանիքների կամքին հակառակ: Լեհաստանի ներպետական օրենսդրությունը չէր նախատեսում արտաշիրիմում իրականացնելու վերաբերյալ որոշման համաչափության վերանայման որևէ ընթացակարգ: Արդյունքում, Դատարանը գտել է, որ միջամտությունը «օրենքի համաձայն» չի եղել, ուստի՝ հանգեցրել է 8-րդ հոդվածի խախտման (§§ 126-128):

բ. 6-րդ հոդված (արդար դատաքննության իրավունք)³

35. 8-րդ հոդվածի ընթացակարգային բաղադրիչը սերտորեն կապված է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով պաշտպանված իրավունքների և շահերի հետ: 6-րդ հոդվածով սահմանվում է ընթացակարգային

³ Տե՛ս 6-րդ հոդվածի (արդար դատաքննության իրավունք) վերաբերյալ ուղեցույցը. *քաղաքացիաիրավական հայեցակետ* և *քրեաիրավական հայեցակետ*:

երաշխիք, այն է՝ «դատաքննության իրավունք», երբ որոշվում են անհատի «քաղաքացիական իրավունքները և պարտականությունները», մինչդեռ 8-րդ հոդվածից բխող ընթացակարգային պահանջը տարածվում է ոչ միայն վարչական վարույթի և դատավարության վրա, այլև ուղեկցվում է ավելի լայն նպատակով, այն է՝ ապահովել, ի թիվս այլոց, ընտանեկան կյանքի նկատմամբ պատշաճ հարգանք («Տապա Գասկան և Դ.-ն ընդդեմ Իսպանիայի», §§ 111-113, «Բյանկին ընդդեմ Շվեյցարիայի», § 112, «ՄըկՄայքլն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 91, «Բ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», §§ 63-65, «Գոլդերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 36): 6-րդ և 8-րդ հոդվածներով նախատեսված համապատասխան երաշխիքներով հետապնդվող նպատակների միջև եղած տարբերությամբ, հիմք ընդունելով կոնկրետ հանգամանքները, հնարավոր է արդարացնել նույն շարքի փաստերի քննությունն այս երկու դրույթներից յուրաքանչյուրի տեսանկյունից (համեմատել, «Օ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», §§ 65-67, «Գոլդերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», §§ 41-45, «Մակրեադին ընդդեմ Չեխական Հանրապետության», § 41, «Բյանկին ընդդեմ Շվեյցարիայի», § 113 գործերի հետ):

36. Այնուամենայնիվ, որոշ գործերում, որոնք վերաբերել են ընտանեկան կյանքին, և որոնցում դիմումատուները վկայակոչել են 6-րդ և 8-րդ հոդվածները, Դատարանը որոշել է փաստերը քննել միայն 8-րդ հոդվածի ներքո: Ըստ Դատարանի, 8-րդ հոդվածի ընթացակարգային բաղադրիչով պահանջվում է, որ որոշումների կայացման գործընթացը, որը հանգեցնում է միջամտության միջոցների կիրառման, լինի արդար և ապահովի այս դրույթով պաշտպանված շահերի պատշաճ պահպանում («Սուարես դե Մելոն ընդդեմ Պորտուգալիայի», § 65, «Սանթոս Նունեսն ընդդեմ Պորտուգալիայի», § 56, «Հավելյան և այլք ընդդեմ Չեխական Հանրապետության», §§ 34-35, «Վալովան և Վալյան ընդդեմ Չեխական Հանրապետության», § 47, «Կուցներն ընդդեմ Գերմանիայի», § 56, «ՄըկՄայքլն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 87 և «Մեհմեթ Ուլուսոյը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի», § 109): Ահա թե ինչու Դատարանը կարող է նաև 8-րդ հոդվածի հիմքերով

քննության առնել որոշումների կայացման գործընթացի եղանակն ու տևողությունը (*«Մակրեադին ընդդեմ Չեխական Հանրապետության»*, § 41): Պետությունը պետք է նաև ձեռնարկի անհրաժեշտ բոլոր միջոցները ծնողներին և երեխաներին վերամիավորելու համար (*«Սանթոս Նունեսն ընդդեմ Պորտուգալիայի»*, § 56):

37. Օրինակ, այն հարցը, թե արդյոք գործը քննվել է ողջամիտ ժամետում, ինչպես պահանջվում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով, նաև 8-րդ հոդվածից ենթադրաբար բխող ընթացակարգային պահանջների մաս է կազմում (*«Ռիբիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 92): Դատարանը նաև բացառապես 8-րդ հոդվածի տեսանկյունից է քննել մի գանգատ, որը վերաբերում էր դիմումատուի շփման իրավունքի վերաբերյալ կայացված որոշման չկատարմանը (*«Միտովին ընդդեմ նախկին Հարավսլավիայի Մակեդոնիայի Հանրապետության»*, § 49): Նույն կերպ, Դատարանը որոշել է բացառապես 8-րդ հոդվածի լույսի ներքո քննել մեկ այլ գործ, որը վերաբերում էր դիմումատուին՝ իր երեխայի նկատմամբ խնամակալության իրավունք շնորհելու մասին որոշման կատարման հարցում պետության դրսևորած անգործությանը և ջանասիրության պակասին, ինչպես նաև՝ կատարման ընթացակարգի չափազանց երկար տևողությանը (*«Սանթոս Նունեսն ընդդեմ Պորտուգալիայի»*, §§ 54-56):

38. Բացի այդ, բազմաթիվ գործերում, երբ Դատարանը համարել է, որ 6-րդ հոդվածի հիմքով դիմումատուների ներկայացրած բողոքը սերտորեն կապված է 8-րդ հոդվածի ներքո բերված բողոքի հետ, այն վճռել է, որ դրանցից առաջինը կլանվել է երկրորդով (*«Անգելն ընդդեմ Իտալիայի»*, § 69, *«Դիամանտեն և Պելիչոնին ընդդեմ Սան Մարինոյի»*, § 151, *«Կուցներն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 57, *«Լաբիփան ընդդեմ Իտալիայի»* [ՄՊ], § 187): *«Գ.Բ.-ն ընդդեմ Լիվոլայի»* գործի շրջանակներում Դատարանն անհրաժեշտ չի համարել առանձին քննության առնել այն հարցը, թե արդյոք տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտում, քանի որ եզրակացրել է, որ 8-րդ հոդվածի հիմքով դիմումատուի ներկայացրած բողոքների քննության ընթացքում վերջինիս դատարավարական իրավունքները պահպանվել են (§ 113):

39. «Իգրեկն ընդդեմ Սլովենիայի» գործի շրջանակներում Դատարանը քննության է առել այն հարցը, թե արդյոք սեռական բնույթի հանցագործությանն առնչվող քրեական դատավարության ընթացքում մեղադրյալի կողմից դիմումատուի խաչաձև հարցաքննության ժամանակ ներպետական դատարանն արդար հավասարակշռության է բերել դիմումատուի անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի և անձնական անձեռնմխելիության պաշտպանության իրավունքը և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքները (§§ 114-116):

40. Սեփական երեխայի հետ անձի հարաբերություններին առնչվող գործերում առկա է բացառիկ ջանասիրություն դրսևորելու պարտավորություն այն վտանգի հաշվառմամբ, որ ժամանակի անցնելու հանգամանքը կարող է հանգեցնել հարցի փաստացի լուծմանը: Այս պարտավորությունը, որը որոշիչ է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով պահանջվող գործը ողջամիտ ժամկետում քննելու հանգամանքի գնահատման համար, նույնպես 8-րդ հոդվածից ենթադրաբար բխող ընթացակարգային պահանջների մաս է կազմում («Ջյուսն ընդդեմ Գերմանիայի», § 100, «Ստրոմբլադն ընդդեմ Շվեդիայի», § 80, «Ռիբիչն ընդդեմ Խորվաթիայի», § 92):

41. «Ալթայն ընդդեմ Թուրքիայի (թիվ 2)» (§§ 47-52 և § 56) գործով Դատարանի տեսակետը փաստաբան-վստահորդ փոխհարաբերությունների բնույթի վերաբերյալ, որոնք վերաբերում են «անձնական կյանքի» ոլորտին, էապես ազդել է Դատարանի գնահատման վրա առ այն՝ արդյոք վարույթը, որի ընթացքում դիմումատուն վիճարկել է քրեակատարողական հիմնարկում իր փաստաբանի հետ խորհրդապահական կարգով հաղորդակցվելու իր իրավունքի սահմանափակումը, ղեկավարվել է 6-րդ հոդվածի (§ 68) «քաղաքացիաիրավական» հայեցակետով:

գ. 9-րդ հոդված (մտքի, խղճի և կրոնի ազատություն)⁴

42. Թեև մտքի, խղճի և կրոնի ազատությունն ըստ էության պաշտպանված է 9-րդ հոդվածով, Դատարանը վճռել է, որ անձնական բնույթի կրոնական և փիլիսոփայական համոզմունքների վերաբերյալ տեղեկությունների բացահայտումը կարող է նաև Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը կիրառելի դարձնել, քանի որ նման համոզմունքները վերաբերում են անձնական կյանքի որոշ առավել ինտիմ հայեցակետերին (*«Ֆուլբերոն և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի»* [ՄՊ] (§ 98), որի շրջանակներում Դատարանը համարել է, որ այն հանգամանքը, որ ծնողներին պարտադրել են դպրոցին մանրամասն տեղեկություններ հաղորդել իրենց կրոնական և փիլիսոփայական համոզմունքների վերաբերյալ, կարող էր հանգեցնել 8-րդ հոդվածի խախտման, նույնիսկ եթե տվյալ դեպքում ծնողները, որպես այդպիսին, սեփական համոզմունքները բացահայտելու պարտավորություն չէին կրում):

դ. 10-րդ հոդված (արտահայտվելու ազատություն)⁵

43. Այն գործերում, որոնցում պահանջվում է հավասարակշռության բերել անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը և արտահայտվելու ազատությունը, Դատարանը համարում է, որ թեորիապես գանգատի ելքը չի կարող սկզբունքորեն տարբերվել՝ կախված այն հանգամանքից, թե արդյոք այն Դատարան ներկայացվել է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի ներքո այն անձի կողմից, ով մամուլում հրապարակված նյութի առարկա է դարձել, թե՛ 10-րդ հոդվածի հիմքով տվյալ նյութի խմբագրի կողմից: Փաստորեն, սկզբունքորեն այս իրավունքները պետք է հավասար պաշտպանության արժանան (*«Կուդերկը և Աշեդ Ֆիլիպակի Գործընկերներն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* [ՄՊ], § 91, *«Սաբակունան Մարկինապորսի Օյը և Սաբամեդիա Օյն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»* [ՄՊ], § 123, *«Մեդջիլիս Իսլամսկե Չայեդնիցե*

⁴ Տե՛ս 9-րդ հոդվածի (մտքի, խղճի և կրոնի ազատություն) վերաբերյալ ուղեցույցը:

⁵ Տե՛ս 10-րդ հոդվածի (արտահայտվելու ազատություն) վերաբերյալ ուղեցույցը:

Բրչկոն և այլք ընդդեմ Բոսնիա և Հերցեգովինայի» [ՄՊ], § 77): Հետևաբար, երկու դեպքերում էլ թույլատրելի հայեցողության շրջանակը պետք է սկզբունքորեն նույնը լինի: Նախադեպային իրավունքով սահմանված չափորոշիչներն են՝ հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող բանավեճին նպաստելը, թիրախավորված անձի ճանաչվածությունը, լուսաբանման առարկան, քննարկման առարկա հանդիսացող անձի նախկին վարքագիծը, հրապարակման բովանդակությունը, ձևը և հետևանքները, ինչպես նաև՝ անհրաժեշտության դեպքում՝ լուսանկարահանման հանգամանքները (*«Կուդերկը և Աշեփ Ֆրիլպակի գործընկերներն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, §§ 90-93, *«Ֆոն Հաննովերն ընդդեմ Գերմանիայի»* (թիվ 2) [ՄՊ], §§ 108-113, *«Աքսել Շպրինգերն ընդդեմ Գերմանիայի»* [ՄՊ], §§ 89-95): Բացի այդ, 10-րդ հոդվածի հիման վրա ներկայացված գանգատի շրջանակներում Դատարանը ստուգում է տեղեկությունների ձեռքբերման եղանակը, դրանց ճշմարտացիությունը, ինչպես նաև՝ լրագրողների կամ խմբագիրների նկատմամբ կիրառված պատժամիջոցի խստության աստիճանը (*«Սափակունան Մարկինապորսի Օյը և Սափամեդիա Օյն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»* [ՄՊ], § 165): Այս չափորոշիչներից մի մասը կարող է այս կամ այն չափով ավելի կամ պակաս վերաբերելի լինել՝ հաշվի առնելով կոնկրետ գործի մասնավոր հանգամանքները (հարկային տվյալների գանգվածային հավաքագրման, մշակման և հրապարակման վերաբերյալ գործին ծանոթանալու համար, տե՛ս, *նույն տեղում՝* § 166), ինչպես նաև, կոնկրետ համատեքստի հաշվառմամբ, այլ չափորոշիչներ նույնպես կարող են կիրառվել (*«Մեդջիլիս Իսլամսկե Ջայեդնիցե Բրչկոն և այլք ընդդեմ Բոսնիա և Հերցեգովինայի»* [ՄՊ], § 88): Ինչ վերաբերում է տեղեկությունների ստացման եղանակին, Դատարանն արձանագրել է, որ մամուլը սովորաբար պետք է իրավունք ունենա ապավինել պաշտոնական զեկույցների բովանդակությանը՝ առանց փաստաթղթում ներկայացված փաստերի լրացուցիչ ստուգման (*«Բլադեփ Թրոմսոն և Սրենսասան ընդդեմ Նորվեգիայի»* [ՄՊ], § 68, *«Միդյանինը և Լեոնովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 109):

44. «Թամիզն ընդդեմ Միացյալ Թագավորություն» (որոշ.) գործում Դատարանը որոշում է կայացրել 8-րդ հոդվածով նախատեսված անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի և 10-րդ հոդվածով տեղեկատվական համայնքի ծառայություններ մատուցողների, օրինակ՝ «Google Inc.»-ի համար երաշխավորված արտահայտվելու ազատության հարաբերակցության առնչությամբ, իսկ «Մ.Լ.-ն և Վ.Վ-ն ընդդեմ Գերմանիայի» գործում՝ համացանցի՝ մամուլի կողմից կառավարվող արխիվների դեպքում արտահայտվելու ազատության հետ հարաբերակցության վերաբերյալ:

Ե. 14-րդ հոդված (խտրականության արգելք)⁶

45. 8-րդ հոդվածը բազմիցս դիտարկվել է 14-րդ հոդվածի (խտրականության արգելք) համակցությամբ:

46. Օրինակ, միասեռական զույգերի վերաբերյալ Դատարանը կարևորել է միասեռական միությունների իրավական ճանաչման ուղղությամբ միջազգային միտումները («Օլիարին և այլք ընդդեմ Իտալիայի», §§ 178 և 180-185), սակայն, պետություններին վերապահել է հետերոսեքսուալ զույգերի համար ամուսնության հնարավորությունը սահմանափակելու տարբերակ («Շալկը և Կոփֆն ընդդեմ Ավստրիայի», § 108):

47. «Բեյզարասը և Լևիցկասն ընդդեմ Լիտվայի» գործով դիմումատուները՝ երկու երիտասարդ տղամարդիկ, Ֆեյսբուքում հրապարակել էին մի լուսանկար, որում իրենք համբուրվում էին: Այդ առցանց հրապարակումը ստացել էր հարյուրավոր ցատումնալի հոմոֆոբ մեկնաբանություններ: Չնայած դիմումատուների խնդրանքին՝ դատախազությունը և ներպետական դատարանները հրաժարվել էին հետապնդում իրականացնել՝ համարելով, որ դիմումատուների վարքագիծը եղել է «էքսցենտրիկ» և չի համապատասխանել երկրի «ընտանեկան ավանդական արժեքներին»: Դատարանը հայտարարել

⁶ Տե՛ս 14-րդ հոդվածի (խտրականության արգելք) վերաբերյալ ուղեցույցը:

է, որ դիմումատուներին և ընդհանուր առմամբ միասեռական համայնքին ուղղված ատելություն սերմանող մեկնաբանությունները հրահրվել են այդ համայնքի նկատմամբ մոլեռանդ վերաբերմունքի հետևանքով, և որ այդ նույն խտրական վերաբերմունքն ընկած է եղել համապատասխան պետական մարմինների կողմից իրենց դրական պարտավորությունը չկատարելու հիմքում, այն է՝ արդյունավետ քննություն իրականացնելու այն փաստի առնչությամբ, թե արդյոք վերոնշյալ մեկնաբանությունները հրահրել են ատելություն և բռնություն: Դատարանը եզրակացրել է, որ դիմումատուները ենթարկվել են խտրականության՝ իրենց սեռական կողմնորոշման հիմքով (§§ 106-116, § 129):

48. Ինչ վերաբերում է գենդերային խտրականությանը, Դատարանը նշել է, որ գենդերային հավասարության գաղափարի զարգացումը ներկայումս կարևոր նպատակ է Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների համար, և նման տարբերակված վերաբերմունքը կարող է որպես Կոնվենցիայի հետ համատեղելի դիտարկվել միայն ծանրակշիռ հիմնավորումներ ներկայացնելուց հետո: Մասնավորապես, ավանդույթների վկայակոչումը, ընդհանուր բնույթի նախապաշարմունքները կամ տվյալ երկրի հասարակության մեջ ընդունված մեծամասնական մոտեցումները բավարար չեն սեռով պայմանավորված տարբերակված վերաբերմունքը հիմնավորելու համար: Օրինակ, մի գործում, որը վերաբերում էր ամուսնությունից հետո կնոջ կողմից իր օրիորդական ազգանունը կրելու հարցին, Դատարանը վճռել է, որ խտրականության արգելքի սկզբունքին տրվող կարևորությունն այսօր թույլ չի տալիս պետություններին պարտադրել ամուսնացած կանանց հետևել այնպիսի ավանդույթների, որոնք ծագում են ընտանիքում տղամարդու առաջնային, իսկ կնոջ երկրորդական դերերից (*«Ունալ Թեքելին ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 63): Դատարանը նաև համարել է, որ հասարակության որևէ կոնկրետ խմբի նկատմամբ կարծրատիպային մոտեցումը քննադատելի է, քանի որ նշվածը թույլ չի տալիս այդ խմբի անդամների կարողությունների և կարիքների անհատական գնահատումը (*«Կարվայո Պինյո դե Սուսա Մարայն»*

ընդդեմ Պորտուգալիայի», § 46, ինչպես նաև դրանում մեջբերվող նախադեպային իրավունքը):

49. *«Ալեքսանդրու Ենաչն ընդդեմ Ռումանիայի»* գործի շրջանակներում դիմումատուն, ով դատապարտվել էր յոթ տարվա ազատազրկման, ցանկանում էր հոգ տանել իր մի քանի ամսական երեխայի մասին: Այդուհանդերձ, պատժի կրումը հետաձգելու մասին նրա միջնորդությունները մերժվել էին դատարանների կողմից այն հիմնավորմամբ, որ այս միջոցը կիրառելի էր դատապարտված կանանց նկատմամբ՝ մինչև երեխայի առաջին տարեդարձը, ինչպես նաև այն, որ այդ միջոցը ենթակա էր տառացի մեկնաբանության, և դիմումատուն, լինելով տղամարդ, չէր կարող հայցել դրա կիրառումն անալոգիայով: Դատարանն արձանագրել է, որ դիմումատուն կարող էր պնդել, որ գտնվում է դատապարտված կանանց հետ համանման իրավիճակում (§§ 68-69): Այդուհանդերձ, հղում կատարելով միջազգային իրավունքին՝ Դատարանը համարել է, որ մայրությունն օգտվում է հատուկ պաշտպանությունից և եզրակացրել, որ տեղի չի ունեցել 14-րդ հոդվածի խախտում՝ 8-րդ հոդվածի համակցությամբ (§ 77):

50. Ինչ վերաբերում է արտամուսնական կամ ամուսնական կապից ծնված լինելու հիմքով տարբերակված վերաբերմունքին, ապա Դատարանը վճռել է, որ նման տարբերակումը Կոնվենցիայի հետ կարող է համատեղելի համարվել միայն խիստ հիմնավոր պատճառներով (*«Սահինն ընդդեմ Գերմանիայի»* [ՄՊ], § 94, *«Մազուրեկն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 49, *«Կամպը և Բուրիմին ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, §§ 37-38): Նույնը վերաբերում է առանց ամուսնացած լինելու միասին բնակվող ծնողների կապից ծնված երեխայի հոր և ամուսնական կապից ծնված երեխայի հոր միջև տարբերակված վերաբերմունքին (*«Սահինն ընդդեմ Գերմանիայի»* [ՄՊ], § 94):

51. Դատարանը նաև արձանագրել է 14-րդ հոդվածի խախտում՝ 8-րդ հոդվածի համակցությամբ երկքաղաքացի զույգին իրենց ազգանուններն ամուսնությունից հետո պահպանելու հարցում

իշխանությունների մերժման արդյունքում («*Լոստնչի Ռոզը և Ռոզն ընդդեմ Շվեյցարիայի*», § 26): «Ա.Հ.-ն և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի» գործում Դատարանը նաև վճռել է, որ Միացյալ Նահանգների քաղաքացիների կողմից ռուս երեխաներին որդեգրելու արգելքը հակասում էր Կոնվենցիային: Դատարանի տեսանկյունից, երբ պետությունն ավելին է արել, քան բխում է 8-րդ հոդվածով վերջինիս համար սահմանված պարտավորություններից և ներպետական օրենքով նախատեսել որդեգրման իրավունք, այն չի կարող այդ իրավունքի իրացման առնչությամբ ձեռնարկել 14-րդ հոդվածով խտրական համարվող միջոցներ: Դիմումատուների՝ որդեգրման համար դիմելու և այդ դիմումի արդարացի քննության իրավունքները բխում են 8-րդ հոդվածով սահմանված անձնական կյանքի ընդհանուր շրջանակից:

52. Դատարանը նաև համարել է, որ ծնողական իրավունքներից զրկելը, որն ըստ էության պայմանավորված էր կրոնական նկատառումներով, պարունակում է 8-րդ հոդվածի խախտում՝ 14-րդ հոդվածի համակցությամբ («*Հոֆմանն ընդդեմ Ավստրիայի*», § 36. իր երկու զավակների հորից ամուսնալուծվելուց հետո դիմումատուն զրկվել էր ծնողական իրավունքներից Եհովայի վկա լինելու պատճառով):

53. Մի գործով, որի շրջանակում ոստիկանությունը չի կարողացել պաշտպանել գնչու բնակիչներին նրանց տների վրա նախապես ծրագրված՝ հակազնչուական տրամադրություններով ամբոխի հարձակումից, Դատարանը գտել է, որ տեղի է ունեցել 8-րդ հոդվածի խախտում՝ 14-րդ հոդվածի համակցությամբ («*Քուլյան և այլք ընդդեմ Ուկրաինայի*», §§ 169-170):

54. Դատարանը նաև գտել է 8-րդ հոդվածի խախտում՝ 14-րդ հոդվածի համակցությամբ, երբ դատապարտյալները կարող էին ունենալ չորսժամյա կարճատև և մի քանի օր տևողությամբ երկարատև տեսակցություններ, մինչդեռ կալանավորվածներին թույլատրվում էր երեքժամյա կարճատև, իսկ երկարատև տեսակցություն չէր թույլատրվում («*Չալդասն ընդդեմ Ռուսաստանի*», §§ 69-83):

55. «Չինցան ընդդեմ Ռումինիայի» գործով ներպետական դատարանները սահմանափակել էին իր դատեր հետ շփվելու դիմումատուի իրավունքները: Դատարանն արձանագրել է 14-րդ հոդվածի խախտում՝ 8-րդ հոդվածի համակցությամբ, քանի որ ներպետական դատարաններն իրենց որոշումները հիմնավորել էին դիմումատուի հոգեկան խանգարմամբ՝ առանց գնահատելու հոգեկան խանգարման ազդեցությունը նրա խնամելու հմտությունների կամ երեխայի անվտանգության վրա:

2. Բնակարան և նամակագրություն

ա. 2-րդ հոդված (կյանքի իրավունք)⁷

56. Ինչ վերաբերում է միջամտությանը բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին, ապա Դատարանը զուգահեռներ է անցկացրել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով, Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով և Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով պետությունների համար սահմանված դրական պարտավորությունների միջև («Կոլյա-դենկոն և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի», § 216):

բ. 10-րդ հոդված (արտահայտվելու ազատություն)⁸

57. Թեև վերահսկողության միջոցների կիրառումը կամ հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնալսումը սովորաբար քննության են առնվում միայն 8-րդ հոդվածի տեսանկյունից, դրանք կարող են այնպիսի սերտ կապի մեջ լինել 10-րդ հոդվածով կարգավորված որևէ հարցի հետ (օրինակ, երբ հատուկ լիազորությունները կիրառվել են լրագրողական աղբյուրների պաշտպանությունը շրջանցելու համար),

⁷ Տե՛ս 2-րդ հոդվածի (կյանքի իրավունք) վերաբերյալ ուղեցույցը:

⁸ Տե՛ս 10-րդ հոդվածի (արտահայտվելու ազատություն) վերաբերյալ ուղեցույցը:

որ Դատարանը գործը քննի միաժամանակ երկու հոդվածների տեսանկյունից (*«Տելեգրաֆ Մեդիա Նեդերլանդ Լանդելիլյե Մեդիա Բ.Վ.-ն և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների»*): Այս գործում Դատարանն արձանագրել է երկու հոդվածի խախտում: Դատարանը վճռել է, որ լրագրողական աղբյուրները բացահայտելու նպատակով լրագրողների նկատմամբ կիրառվող վերահսկողության միջոցների առնչությամբ ներպետական օրենսդրությամբ բավարար երաշխիքներ ամրագրված չէին:

գ. 13-րդ հոդված (իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք)⁹

58. Բնակարանի խուզարկությանը վերաբերող մի գործում Դատարանը վճռել է, որ խուզարկություն իրականացրած ոստիկանների նկատմամբ կարգապահական վարույթ հարուցելու հնարավորությունը Կոնվենցիայի իմաստով իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոց չէ: Բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին միջամտության դեպքում իրավական պաշտպանության միջոցն արդյունավետ է, եթե դիմումատուն հնարավորություն ունի դիմելու այնպիսի ընթացակարգի, որը նրան հնարավորություն կտա վիճարկել կատարված խուզարկությունների և առգրավումների օրինականությունը, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ ստանալ հատուցում (*«Պոսկինին ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 84):

59. Ինչ վերաբերում է հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկմանը, ապա *«Իրֆան Գյուզելն ընդդեմ Թուրքիայի»* (§§ 94-99) գործով վճռում Դատարանը, դիմումատուի նկատմամբ հարուցված քրեական գործի շրջանակներում վերջինիս հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնալսման առնչությամբ 8-րդ հոդվածի խախտում չարձանագրելուց հետո, վճռել է, որ տեղի է ունեցել 13-րդ հոդվածի խախտում՝ 8-րդ հոդվածի համակցությամբ (տե՛ս

⁹ Տե՛ս 13-րդ հոդվածի (իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք) վերաբերյալ ուղեցույցը:

նաև հղումները *«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ] գործով վճռին): Գաղտնի վերահսկողության միջոցների կիրառման ոլորտում, որտեղ հնարավոր չարաշահումներն այդքան հեշտ են և կարող են առաջացնել վնասակար հետևանքներ ողջ ժողովրդավարական հասարակության համար, սկզբունքորեն ցանկալի է, որ վերահսկողական լիազորությունը վերապահվի դատական իշխանությանը, որն ապահովում է անկախության, անկողմնակալության և պատշաճ ընթացակարգի լավագույն երաշխիքները (*«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 233, *«Իրֆան Գյուզելն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 96): Շահագրգիռ անձին ցանկալի է ծանուցել վերահսկողության միջոցների կիրառումը դադարեցնելուց հետո, երբ ծանուցումը հնարավոր է տալ առանց սահմանափակման նպատակը վնասելու (*«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], §§ 287 և *«Իրֆան Գյուզելն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 98): Դիմումատուին՝ իր հաղորդակցության վերահսկման հիմքում ընկած որոշումը վիճարկելու հնարավորություն տալու համար անհրաժեշտ է նրան հայտնել նշված որոշման վերաբերյալ նվազագույն տեղեկություններ, օրինակ՝ որոշման կայացման ամսաթվի և որոշումը կայացրած մարմնի վերաբերյալ (*«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], §§ 291 և *«Իրֆան Գյուզելն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 105): Վերջապես, գաղտնի վերահսկողության ոլորտում 13-րդ հոդվածի իմաստով «իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոց» նշանակում է «այնքանով արդյունավետ իրավական պաշտպանության միջոց, որքանով այն կարող է լինել՝ հաշվի առնելով դրա սահմանափակ շրջանակը, որը բնորոշ է գաղտնի վերահսկողության ցանկացած համակարգի» (*«Իրֆան Գյուզելն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 99):

դ. 14-րդ հոդված (խտրականության արգելք)¹⁰

60. *«Լարկոսն ընդդեմ Կիպրոսի»* [ՄՊ] գործում Դատարանը վճռել է, որ վտարման հարցում պետության սեփականությունը

¹⁰ Տե՛ս 14-րդ հոդվածի (խտրականության արգելք) վերաբերյալ ուղեցույցը:

հանդիսացող գույքի վարձակալների համար ստեղծված անբարենպաստ իրավիճակը՝ մասնավոր սեփականատերերին պատկանող գույքի վարձակալների համեմատ, հանգեցրել է Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի խախտման՝ 8-րդ հոդվածի համակցությամբ: *«Սպրունյակը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի»* (որոշ.) գործում Դատարանը խտրական չի համարել, որ միայն պետության սեփականություն հանդիսացող բնակարանների վարձակալներն են ունեցել դրանք գնելու հնարավորություն, մինչդեռ մասնավոր սեփականություն հանդիսացող բնակարանների վարձակալները նման հնարավորություն չեն ունեցել: *«Բահն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* գործում Դատարանը քննել է սոցիալական բնակարանների հատկացման պայմանները: *«Կարներն ընդդեմ Ավստրիայի»* գործում Դատարանը քննել է միասեռական զույգի դեպքում վարձակալության իրավունքի՝ ժառանգությամբ անցնելու հարցը (տե՛ս նաև *«Կոզակն ընդդեմ Լեհաստանի»* գործը՝ համեմատելով այն հետևյալ գործի հետ՝ *«Կորեյցն ընդդեմ Սլովենիայի»*), որը վերաբերում է վարձակալի հետ համատեղ բնակված և նրան առօրյա խնամք տրամադրած անհատի համար տվյալ անձի մահվանից հետո բնակարանի վարձակալության իրավունքի՝ ժառանգությամբ անցնելու անհնարությանը): Մնացած գործերը վերաբերում են 14-րդ և 8-րդ հոդվածների համակցությանը (*«Գիլոուն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 64-67, *«Մոլդովան և այլք ընդդեմ Ռումինիայի (թիվ 2)»*):

ե. 34-րդ հոդված (անհատական գանգատներ)¹¹²

61. Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածը, որով արգելվում է անհատական գանգատ ներկայացնելու իրավունքի արդյունավետ իրականացմանը ցանկացած ձևով խոչընդելը, կարող է կիրառվել Դատարանին հասցեագրված կամ Դատարանի կողմից ստացված նամակների վերահսկմանը վերաբերող գործերի պարագայում (*«Յեֆիմենկուն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, §§ 152-165, *«Կորնակովսն ընդդեմ Լատվիայի»*,

¹¹ . Տե՛ս նաև «Ազատությունից զրկված անձանց նամակագրությունը» վերտառությամբ հատվածը:

¹² Տե՛ս *Ընդունելիության չափանիշների վերաբերյալ գործնական ուղեցույցը*:

§ 157, «Չուկասկն ընդդեմ Ռուսաստանի», § 130): Ըստ էության, Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածով նախատեսված՝ անհատական գանգատների համակարգի աշխատանքի արդյունավետության համար խիստ կարևոր է, որ դիմումատուները կամ հավանական դիմումատուները կարողանան ազատ հաղորդակցվել Դատարանի հետ՝ չենթարկվելով իշխանությունների կողմից որևէ ճնշման իրենց գանգատը հետ վերցնելու կամ փոփոխելու համար (*«Սալմանն ընդդեմ Թուրքիայի»* [ՄՊ], § 130): Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի երկրորդ նախադասությամբ արգելված խոչընդոտի օրինակներից է քրեակատարողական հիմնարկների վարչակազմի կողմից Դատարանին նամակներ ուղարկելու հապաղումը (*«Պոլեպոլկն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 28), ինչպես նաև կալանքի տակ գտնվող դիմումատուի նախնական նամակը Դատարան ուղարկելու հարցում իրավասու մարմինների մերժումը (*«Կորնակովսն ընդդեմ Լատվիայի»*, §§ 165-167):

գ. Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդված (սեփականության պաշտպանություն)¹³

62. Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի համաձայն՝ «բնակարան» և «սեփականություն» հասկացությունները կարող են շատ առումներով համընկնել, սակայն «բնակարանի» գոյությունը կախված չէ անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքի կամ շահի առկայությունից (*«Սուրուզյուն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 63): Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի նպատակներից ելնելով՝ անձը կարող է օգտվել որևէ շենքի կամ տարածքի նկատմամբ սեփականության իրավունքից՝ այդուհանդերձ, դրա հետ չպահպանելով այնպիսի բավարար կապ, որով այն կդառնա իր «բնակարանը» 8-րդ հոդվածի իմաստով (*«Խամիդովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 128):

63. Հաշվի առնելով անձի ինքնության, ինքնորոշման և ֆիզիկական ու հոգեկան անձեռնմխելիության համար 8-րդ հոդվածով

¹³ Տե՛ս Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի (սեփականության պաշտպանություն) վերաբերյալ ուղեցույցը:

երաշխավորված իրավունքների առանցքային նշանակությունը՝ բնակարանին առնչվող գործերում պետություններին վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակն ավելի նեղ է 8-րդ հոդվածով, քան Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով պաշտպանված իրավունքների դեպքում (*«Գլադիշևան ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 93): Որոշ միջոցներ կարող են առաջացնել 8-րդ հոդվածի խախտում՝ անհրաժեշտաբար չհանգեցնելով Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտման (*«Իվանովան և Չերքովն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, §§ 62-76): *«Իվանովան և Չերքովն ընդդեմ Բուլղարիայի»* գործով վճռով հստակ տարբերակվում են այդ երկու հոդվածներով պաշտպանվող շահերը, հետևաբար և դրանցով շնորհվող պաշտպանության շրջանակը, մասնավորապես, երբ խոսքը վերաբերում է կոնկրետ գործի հանգամանքների առնչությամբ համաչափության պահանջների կիրառմանը (§ 74):

64. 8-րդ հոդվածի խախտում կարող է լինել Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում արձանագրելու հետ միասին (*«Դոդանը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 159, *«Չիրագովը և այլք ընդդեմ Հայաստանի»* [ՄՊ], § 207, *«Սարգսյանն ընդդեմ Ադրբեջանի»* [ՄՊ], §§ 259-260, *«Կիպրոսն ընդդեմ Թուրքիայի»* [ՄՊ], §§ 175 և 189, *«Խամիդովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, §§ 139 և 146, *«Ռուսկն ընդդեմ Շվեդիայի»*, §§ 126 և 142, *«Կոլյադենկոն և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 217): Մեկ այլ դեպքում, Դատարանը կարող է արձանագրել այս երկու դրույթներից միայն մեկի խախտում (*«Իվանովան և Չերքովն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, §§ 62-76): Դատարանը կարող է նաև համարել, որ անհրաժեշտ չէ երկու բողոքներից մեկի վերաբերյալ առանձին վճիռ կայացնել (*«Օսերիլիդիզն ընդդեմ Թուրքիայի»* [ՄՊ], § 160, *«Սուրուզյուն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 75):

65. Այդուհանդերձ, բնակարանից օգտվելու իրավունքի վերաբերյալ որոշ միջոցներ կարող են քննվել Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի տեսանկյունից, մասնավորապես՝ հարկադիր օտարման սովորական գործերի շրջանակներում (*«Մեհմեդը Սալիհը և*

Արդույսամեթ Չաքմաքն ընդդեմ Թուրքիայի», § 22, «Մուլթուն ընդդեմ Թուրքիայի», § 23):

Է. Թիվ 4 արձանագրության 2-րդ հոդվածի 1-ին մաս (տեղաշարժի ազատություն)

66. Նույնիսկ եթե որոշակի փոխազդեցություն գոյություն ունի 8-րդ հոդվածի և Թիվ 4 արձանագրության 2-րդ հոդվածի 1-ին մասի միջև, որը երաշխավորում է պետության տարածքում ազատ տեղաշարժվելու իրավունքը և այնտեղ բնակության վայր ընտրելու ազատությունը, այս երկու դեպքերում կիրառելի չափանիշները նույնը չեն: 8-րդ հոդվածը չի կարող մեկնաբանվել կոնկրետ որևէ վայրում բնակություն հաստատելու իրավունք շնորհելու իմաստով (*«Ուորդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.)), *«Քոդոնան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.)), մինչդեռ, Թիվ 4 արձանագրության 2-րդ հոդվածի 1-ին մասն իմաստազուրկ կլինի, եթե պայմանավորվող պետություններից սկզբունքորեն չպահանջվի հաշվի առնել այս հարցում անհատի ունեցած նախասիրությունները (*«Գարիբն ընդդեմ Նիդեռլանդների»* [ՄՊ], §§ 140-141):

II. ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔ

Ա. Անձնական կյանքի ոլորտ

1. Կիրառությունն ընդհանուր առմամբ

67. Անձնական կյանքը լայն հասկացություն է, որը չունի սպառիչ սահմանում (*«Նիմիցն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 29, *«Փրիթին ընդդեմ*

Միացյալ Թագավորության», § 61, «Փեքն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 57) և կարող է «ներառել անձի ֆիզիկական և սոցիալական ինքնության բազմաթիվ հայեցակետեր» («S.-ն և Մարիերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության» [ՄՊ], § 66): Այնուամենայնիվ, իր նախադեպային իրավունքի շրջանակներում Դատարանն ուղղություն է ցույց տվել 8-րդ հոդվածի իմաստով անձնական կյանքի նշանակության և շրջանակի վերաբերյալ («Պարադիզոն և Կամպանելին ընդդեմ Իդալիայի» [ՄՊ], § 159): Բացի այդ, անձնական շահերի սահմանման հարցում դրսևորված ընդհանրական մոտեցումը թույլ է տվել ձևավորել նախադեպային իրավունք, որը համահունչ է հասարակական և տեխնոլոգիական զարգացումներին:

68. Անձնական կյանքի հասկացությունը չի սահմանափակվում «ներքին տիրույթով», որում անձը կարող է յուրովի վարել իր անձնական կյանքը և բացառել արտաքին աշխարհը: 8-րդ հոդվածով պաշտպանվում է անձնական զարգացման իրավունքը, թե՛ անհատականության և թե՛ անձնական ինքնավարության տեսանկյունից, ինչը 8-րդ հոդվածով ամրագրված երաշխիքների մեկնաբանման հիմքում ընկած կարևոր սկզբունք է: Այն ներառում է յուրաքանչյուր անհատի՝ այլոց հետ մտերմանալու իրավունքը վերջիններիս և արտաքին աշխարհի հետ հարաբերություններ հաստատելու և զարգացնելու համար. սա «անձնական սոցիալական կյանքի» իրավունքն է («*Բարբուլեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի*» [ՄՊ], § 71, «*Բուրան ընդդեմ Իդալիայի*», § 32): Սակայն 8-րդ հոդվածով, որպես այդպիսին, չի երաշխավորվում կոնկրետ անձի հետ հարաբերություններ հաստատելու իրավունք, հատկապես, եթե մյուս անձը չի կիսում շփման ցանկությունը և եթե անձը, որի հետ դիմումատուն ցանկանում է կապ հաստատել, եղել է այնպիսի վարքի զոհ, որը ներպետական դատարանների կողմից համարվել է վնասակար («*Էվերսն ընդդեմ Գերմանիայի*», § 54):

69. Նույնիսկ հանրային համատեքստում, գոյություն ունի անձի՝ այլոց հետ փոխհարաբերությունների գոտի, որը կարող է վերաբերել «անձնական կյանքի» ոլորտին (ի թիվս այնի տես՝ «*Փեքն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» (§ 62), «*Ուզուն ընդդեմ Գերմանիայի*»

(§ 43), «Ֆոն Հանովերն ընդդեմ Գերմանիայի (թիվ 2)» [ՄՊ], (§ 95), «Ալթայն ընդդեմ Թուրքիայի (թիվ 2)» (§ 49) գործերը կամ՝ ոչ («Նիկոլաե Վիրջիլիու Տենասեն ընդդեմ Ռումինիայի» [ՄՊ], §§ 128-32): Այնուամենայնիվ, Դատարանի կայուն նախադեպային իրավունքում չկա որևէ բան, որով ենթադրվում է, որ անձնական կյանքի ոլորտը տարածվում է «առավելապես հանրային բնույթ ունեցող» գործունեության վրա (*նույն տեղում*, § 128, տե՛ս նաև «Ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության կենտրոնն ընդդեմ Ուկրաինայի» (§§ 114-116) գործը, որը վերաբերում է քաղաքական առաջնորդների կրթության և աշխատանքային պատմության մասին տեղեկությունների բացահայտմանը): Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի ապրել իր անձնական կյանքով՝ անցանկալի ուշադրությունից հեռու («*Խաղիջա Իսմայիլովան ընդդեմ Ադրբեջանի*», § 139): Անձի բնակարանի հասցեն հանդիսանում է անձնական տվյալ, որն անձնական կյանքի մաս է և, որպես այդպիսին, ենթակա է այդ առումով 8-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանության («*Ալքայան ընդդեմ Թուրքիայի*», § 30):

70. 8-րդ հոդվածի կիրառելիությունը որոշ համատեքստերում որոշվել է խստության չափանիշով. տե՛ս՝ համապատասխան նախադեպային իրավունքը շրջակա միջավայրի հետ կապված հարցերի վերաբերյալ¹⁴, անձի հեղինակության նկատմամբ ոտնձգության առնչությամբ՝ «*Դենիսովն ընդդեմ Ուկրաինայի*» [ՄՊ] գործը՝ §§ 111-112 և 115-117 և դրանում մեջբերվող հղումները, մասնավոր անձի գործողությունների կամ միջոցների վերաբերյալ, որոնք բացասաբար են անդրադառնում այլ անձի ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիության վրա՝ «*Նիկոլաե Վիրջիլիու Տենասեն ընդդեմ Ռումինիայի*» [ՄՊ] գործը՝ § 128, անձի հոգեկան բարեկեցության և արժանապատվության մասով՝ «*Բեյզարասը և Լևիցկասն ընդդեմ Լիտվայի*» գործը՝ §§ 109 և 117: Եթե հաստատվում է, որ միջոցը լրջորեն ազդել է դիմումատուի անձնական կյանքի վրա, գանգատը համատեղելի կլինի «*ratione materiae*» Կոնվենցիայի հետ, և ի հայտ կգա «անձնական

¹⁴ · Տե՛ս «Շրջակա միջավայրին առնչվող հարցեր» վերտառությամբ գլուխը:

կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի» խնդիր: Այս առումով կիրառելիության հարցը և անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին միջամտության առկայությունը հաճախ անքակտելիորեն կապված են («Վուչինան ընդդեմ Խորվաթիայի» (որոշ.), § 32):

71. «Վուչինան ընդդեմ Խորվաթիայի» (որոշ.) գործով դիմումատուի լուսանկարը հրապարակվել էր մի ամսագրում, և նրան սխալմամբ շփոթել էին գործող քաղաքապետի կնոջ հետ: Դատարանը գանգատը ճանաչել է «ratione materiae» անընդունելի: Թեև Դատարանն ընդունել է, որ հնարավոր է դիմումատուին պատճառված լիներ որոշակի անհանգստություն, այն համարել է, որ նրա լուսանկարի սխալմամբ պիտակավորման լրջության և նրան պատճառված անհարմարության աստիճանը չեն հանգեցրել նրա պատկերի կամ պատվի և հեղինակության պաշտպանության հետ կապված որևէ խնդրի՝ 8-րդ հոդվածի համաձայն (§§ 42-51):

72. Հաշմանդամություն ունեցող անձի համար մասնավոր լողափի հասանելիության հետ կապված մի գործում Դատարանը որոշել է, որ քննարկվող իրավունքը վերաբերում էր այնպիսի լայն և անորոշ բովանդակությամբ միջանձնային հարաբերությունների, որ որևէ ուղղակի կապ դիտարկվել չէր կարող մասնավոր լողատեղիների ստեղծման թերությունները շտկելու համար պետությունից պահանջվող միջոցների և դիմումատուի անձնական կյանքի միջև: Հետևաբար, 8-րդ հոդվածը կիրառելի չէր («Բոսնիան ընդդեմ Իտալիայի», § 35):

73. Բացի այդ, Դատարանը գտել է, որ 8-րդ հոդվածը կիրառելի չէ մասնագիտական սխալի համար դատապարտմանն առնչվող մի գործով այն հիմնավորմամբ, որ դիտարկվող հանցագործությունն ակնհայտ որևէ կապ չի ունեցել «անձնական կյանքի» նկատմամբ հարգանքի իրավունքի հետ: Ընդհակառակը, այն վերաբերել է իրենց պարտականություններն իրականացնելիս պաշտոնատար անձանց մասնագիտական գործողություններին և բացթողումներին: Դիմումատուն նաև չի մատնանշել իր անձնական կյանքի համար որևէ կոնկրետ հետևանք, որն ուղղակի պատճառահետևանքային կապ կունենար տվյալ հանցագործության համար նրա դատապարտման

հետ («Յիլբերգն ընդդեմ Շվեդիայի» [ՄՊ], § 70, տե՛ս նաև «Դենիսովն ընդդեմ Ուկրաինայի» [ՄՊ], §§ 115-117 գործը): Այդուհանդերձ, ոստիկանության քննիչի գործով, որը մեղավոր էր ճանաչվել իր մասնագիտական պարտականությունների կոպիտ խախտման, այն է՝ քրեական գործի վարույթը կարճելու դիմաց կաշառք պահանջելու և ստանալու համար, և որն իր պատիժը կրելուց հետո ցանկանում էր աշխատել որպես փորձնակ փաստաբան, Դատարանը գտել է, որ որպես կոնկրետ մասնագիտության ներկայացուցիչ գրանցվելու համար սահմանված սահմանափակումները, որոնք կարող էին որոշակիորեն ազդել արտաքին աշխարհի հետ այդ անձի հարաբերությունների զարգացման կարողության վրա, գտնվում են նրա անձնական կյանքի ոլորտում («Յանկաուսկասն ընդդեմ Լիտվայի (թիվ 2)», §§ 57-58):

74. «Նիկոլաե Վիրջիլիու Տենասեն ընդդեմ Ռումինիայի» [ՄՊ] գործով դիմումատուն ծանր վնասվածքներ էր ստացել ճանապարհատրանսպորտային պատահարի հետևանքով: Սակայն Մեծ Պալատը գտել է, որ մարմնական այդպիսի վնասվածքները չեն առաջացնում նրա անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի խնդիր՝ Ց-րդ հոդվածի իմաստով, քանի որ նրա վնասվածքներն առաջացել են հանրային գործունեությանը նրա կամավոր մասնակցության արդյունքում, և ծանր վնաս պատճառելու վտանգը նվազագույնի է հասցված եղել ճանապարհային երթևեկության կանոններով, որոնք միտված էին ճանապարհային երթևեկության բոլոր մասնակիցների ճանապարհային անվտանգության ապահովմանը: Բացի այդ, վթարը տեղի չի ունեցել դիմումատուի ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիությանը վնաս հասցնելուն ուղղված բռնի գործողության հետևանքով և չի կարող հավասարեցվել այն իրավիճակներին, որոնց դեպքում Դատարանը նախկինում գտել է, որ առկա է ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիությունը պաշտպանելու պետության դրական պարտավորություն (§§ 125-132):

75. «Ահունբեյը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի» (որոշ.) գործով Դատարանը չի ճանաչել որոշակի մշակութային ժառանգության պաշտպանության համընդհանուր անհատական իրավունքը (§§ 24-25):

Թեև Դատարանը պատրաստ է եղել հաշվի առնել, որ կա մշակութային ժառանգության հասանելիության իրավունքը պաշտպանելու անհրաժեշտության մասին եվրոպական և միջազգային հանրության կարծիք, այն նշել է, որ այդպիսի պաշտպանությունը, ընդհանուր առմամբ, ուղղված է այն իրավիճակներին և կարգավորումներին, որոնք վերաբերում են իրենց սեփական մշակույթից ազատորեն օգտվելու փոքրամասնությունների իրավունքին, և իրենց մշակութային ժառանգությունը պահպանելու, վերահսկելու և պաշտպանելու բնիկ ժողովուրդների իրավունքին: Այսպիսով, միջազգային իրավունքի ներկա պայմաններում մշակութային ժառանգության հետ կապված իրավունքները թերևս կազմում են փոքրամասնությունների և բնիկ ժողովուրդների իրավունքներից օգտվող անձանց հատուկ կարգավիճակի անբաժանելի մաս:

76. *«Դենիսովն ընդդեմ Ուկրաինայի»* [ՄՊ] գործով մանրամասն անդրադարձ է կատարվել վիճարկվող միջամտության լրջության կարևորությանը տարբեր տեսակի իրավիճակներում 8-րդ հոդվածի կիրառելիության հարցը վերլուծելիս (§§ 110-114): 8-րդ հոդվածի կիրառելիությունը որոշ համատեքստերում որոշվել է խստության չափանիշով. տե՛ս, օրինակ՝ համապատասխան նախադեպային իրավունքը շրջակա միջավայրի հետ կապված հարցերի, անձի հեղինակության նկատմամբ ոտնձգության, պաշտոնանկության, պաշտոնի իջեցման, մասնագիտական գործունեությամբ զբաղվելու արգելքի կամ նմանօրինակ այլ անբարենպաստ միջոցների վերաբերյալ *«Դենիսովն ընդդեմ Ուկրաինայի»* [ՄՊ] գործում (§§ 111-112 և 115-117, և դրանում մեջբերվող հղումները (տե՛ս նաև *«Պոլյախը և այլք ընդդեմ Ուկրաինայի»* (§§ 207-211), *«Վուչինան ընդդեմ Խորվաթիայի»* (որոշ.) (§§ 44-50), *«Կոնվերտիկոն և այլք ընդդեմ Ռումինիայի»*, *«Պլապինին ընդդեմ Շվեյցարիայի»* (որոշ.) գործերը), մասնավոր անձի գործողությունների կամ միջոցների, որոնք բացասաբար են անդրադառնում այլ անձի ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիության վրա (*«Նիկոլայե Վիքշիլիու Տենասեն ընդդեմ Ռումինիայի»* [ՄՊ], (§ 128) գործը՝ կապված ճանապարհատրանսպորտային պատահարի

հետ), և անձի հոգեկան բարեկեցության և արժանապատվության առնչությամբ՝ «*Բեյզարասը և Լևիցկասն ընդդեմ Լիպվայի*» (§§ 109 և 117) գործում:

77. 8-րդ հոդվածը չի կարելի վկայակոչել անձնական, սոցիալական, հոգեկան և տնտեսական տառապանքների վերաբերյալ բողոք ներկայացնելու համար, որոնք սեփական գործողությունների կանխատեսելի հետևանք են, ինչպես օրինակ՝ հանցագործության կատարումը կամ համանման իրավախախտ վարքագիծը («*Դենիս-սովն ընդդեմ Ուկրահինայի*» [ՄՊ], § 98, «*Էվերսն ընդդեմ Գերմանիայի*», § 55):

78. 8-րդ հոդվածի վերաբերյալ Դատարանի նախադեպային իրավունքը, ընդհանուր առմամբ, ճանաչում է անձնական կյանքի և դրա հետ կապված արժեքների կարևորությունը: Այդ արժեքները, ի թիվս այլնի, ներառում են բարեկեցությունը և արժանապատվությունը («*Բեյզարասը և Լևիցկասն ընդդեմ Լիպվայի*», § 117), անհատականության զարգացումը («*Ֆոն Հանովերն ընդդեմ Գերմանիայի (թիվ 2)*» [ՄՊ], § 95), ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիությունը («*Սյոդերմանն ընդդեմ Շվեդիայի*», [ՄՊ], § 80), այլ անձանց հետ հարաբերությունները («*Կուդերկը և Աշեյ ֆիլիպակի Գործընկերներն ընդդեմ Ֆրանսիայի*» [ՄՊ], § 83), անձնական տվյալների պաշտպանությունը («*Մ.Լ.-ն և Վ.Վ.-ն ընդդեմ Գերմանիայի*», § 87) և անձի պատկերը («*Ռեկլուսը և Դավուրիսն ընդդեմ Հունաստանի*», § 38):

79. Հաշվի առնելով անձնական կյանքի մեջ ներառված հարցերի լայն շրջանակը՝ այս հասկացությանը վերաբերող դեպքերը խմբավորվել են երեք լայն կատեգորիաների (որոնք երբեմն փոխհատվում են)՝ որոշ չափով դասակարգում ապահովելու նպատակով, մասնավորապես՝ (i) անձի ֆիզիկական, հոգեկան կամ բարոյական անձեռնմխելիություն, (ii) անձի անձնական կյանքի անձեռնմխելիություն և (iii) անձի ինքնություն և ինքնավարություն: Այս կատեգորիաներն առավել մանրամասն կքննարկվեն ստորև:

2. Մասնագիտական և առևտրային գործունեություն

80. Քանի որ 8-րդ հոդվածը երաշխավորում է «անձնական սոցիալական կյանքի» իրավունքը, որոշակի հանգամանքներում այն կարող է ներառել մասնագիտական գործունեությունը (*«Ֆերնանդես Մարտինեսն ընդդեմ Իսպանիայի»* [ՄՊ], § 110, *«Բարբուլեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի»* [ՄՊ], § 71, *«Անյուվիչը և Միրկովիչն ընդդեմ Մոնտենեգրոյի»*, § 42, *«Դենիսովն ընդդեմ Ուկրաինայի»* [ՄՊ], §§ 100, և դրանում մեջբերվող հղումները և *«Լոպես Ռիբալդան և այլոք ընդդեմ Իսպանիայի»* [ՄՊ], §§ 92-95) կամ առևտրային գործունեությունը (*«Սափակունան Մարկինապորսի Օյը և Սափամեդիա Օյն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»* [ՄՊ], § 130):

81. Թեև աշխատանքի, քաղաքացիական ծառայության մատչելիության կամ որոշակի մասնագիտություն ընտրելու որևէ ընդհանուր իրավունք չի կարող բխեցվել 8-րդ հոդվածից, «անձնական կյանք» հասկացությունը սկզբունքորեն չի բացառում մասնագիտական կամ առևտրային բնույթի գործունեությունը (*«Բարբուլեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի»* [ՄՊ], § 71, *«Յանկաուսկասն ընդդեմ Լիտվայի (թիվ 2)»*, § 56-57, *«Ֆերնանդես Մարտինեսն ընդդեմ Իսպանիայի»* [ՄՊ], §§ 109-110): Իրականում, անձնական կյանքը ներառում է այլոց հետ հարաբերություններ հաստատելու և զարգացնելու անձի իրավունքը, այդ թվում՝ մասնագիտական և առևտրային ոլորտում (*«Յ.-ն ընդդեմ Բելգիայի»*, § 25, *«Օլեքսանդր Վոլկովն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 165): Ի վերջո, իրենց աշխատանքային կյանքում է, որ մարդկանց մեծ մասը ստանում է իրենց կապն արտաքին աշխարհի հետ ամրապնդելու բազմաթիվ հնարավորություններ (*«Նիմիցն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 29, *«Բարբուլեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի»* [ՄՊ], § 71, և դրանում մեջբերվող հղումները, *«Անյուվիչը և Միրկովիչն ընդդեմ Մոնտենեգրոյի»*, § 42)¹⁵:

¹⁵ Տե՛ս «Ֆիզիկական անձանց, մասնագետների և ընկերությունների նամակագրություն» վերտառությամբ գլուխը:

82. Հետևաբար հաստատվել է, որ մասնագիտական գործունեությամբ զբաղվելու հարցում կիրառվող սահմանափակումները միջամտություն են «անձնական կյանքի» նկատմամբ (*«Սիդաբրասը և Ձգյաուրասն ընդդեմ Լիբրվայի»*, § 47, *«Քիզական ընդդեմ Հունաստանի»*, §§ 22-25, տե՛ս նաև *«Յանկաուական ընդդեմ Լիբրվայի (թիվ 2)»* (§ 56) և *«Լեկավիչենեն ընդդեմ Լիբրվայի»* (§ 36) գործերը՝ նախկինում դատապարտված լինելու պատճառով փաստաբանների պալատին անդամկցելու առնչությամբ կիրառված սահմանափակումների վերաբերյալ), և նույնը վերաբերում է աշխատանքը կորցնելուն (*«Ֆերնանդես Մարտինեսն ընդդեմ Իսպանիայի»* [ՄՊ], § 113): Նմանապես, հաստատվել է, որ աշխատանքից հեռացումը միջամտություն է անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին (*«Յոզֆինարն ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 43-48): *«Օլեքսանդր Վոլկովն ընդդեմ Ուկրաինայի»* գործով Դատարանն արձանագրել է, որ դատավորի վարքագծի կանոնների խախտման հիմքով դատավորին պաշտոնից ազատելը հանդիսացել է միջամտություն Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի իմաստով նրա «անձնական կյանքի» նկատմամբ հարգանքի իրավունքին (§§ 165-167): Դատարանը նաև գտել է 8-րդ հոդվածի խախտում մի գործում, որում դիմումատուն տեղափոխվել էր նվազ հեղինակավոր պաշտոնի վարչական տեսանկյունից նվազ կարևորություն ունեցող մի քաղաքում՝ իր կրոնական համոզմունքների և իր կնոջ կողմից մահմեդական քող կրելու մասին մի հաղորդման հետևանքով (*«Սողանն ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 57-60, տե՛ս նաև *«Յիլմազն ընդդեմ Թուրքիայի»*, (§§ 43-49) գործը, որում իշխանություններն առարկել էին արտերկրում ուսուցչի պաշտոնում դիմումատուի նշանակմանը նրա կնոջ կողմից դիմաքող կրելու պատճառով): Մեկ այլ խախտում է բացահայտվել մի գործում, որում դիմումատուն հեռացվել էր ուսուցչի իր պաշտոնից արտերկրում ստացած դիպլոմի համարժեքության փոփոխության հետևանքով (*«Շահին Քուլն ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 51-52):

83. *«Դենիսովն ընդդեմ Ուկրաինայի»* [ՄՊ] գործով Դատարանը, վկայակոչելով մի շարք վերաբերելի նախադեպեր (§§ 101, 104-105, 108

և 109), վերջերս սահմանել է այն սկզբունքները, որոնց միջոցով պետք է գնահատել, թե արդյոք աշխատանքային վեճերը վերաբերում են 8-րդ հոդվածով սահմանված «անձնական կյանքի» ոլորտին (§§ 115-117, տե՛ս նաև «Ջ.Բ.-ն և այլք ընդդեմ Հունգարիայի» (որոշ.) (§§ 127-129) գործը): Դատարանը որոշել է, որ կան անձնական կյանքին բնորոշ մի շարք հայեցակետեր, որոնց վրա այդպիսի վեճերում կարող են ազդել աշխատանքից հեռացման, պաշտոնի իջեցման, մասնագիտական գործունեությամբ զբաղվելու սահմանափակման և համանման այլ անբարենպաստ միջոցները: Այս գործում դիմումատուն հեռացվել էր դատարանի նախագահի պաշտոնից իր վարչական պարտականությունները (կառավարչական հմտությունները) պատշաճ չկատարելու հիմնավորմամբ: Թեև նա հեռացրվել էր նախագահի պաշտոնից, նա շարունակել էր պաշտոնավարել որպես դատավոր նույն դատարանում: Դատարանը գտել է, որ 8-րդ հոդվածը տվյալ գործով կիրառելի չէ: Ըստ Դատարանի՝ պատճառն այն է, որ որոշումը վերաբերել է միայն նրա կառավարչական հմտություններին, մինչդեռ որպես դատավոր նրա մասնագիտական դերի վերաբերյալ որևէ նշում չի եղել: Ավելին, այդ որոշումը չի ազդել որպես դատավոր նրա հետագա կարիերայի վրա և հարցականի տակ չի դրել նրա անձի և բնավորության բարոյական և էթիկական հայեցակետերը: Այսպիսով, նշված պաշտոնից ազատելը դիմումատուի անձնական կյանքի վրա ունեցել է սահմանափակ բացասական ազդեցություն և չի հատել «խստության շեմը», որպեսզի հարց բարձրացվի 8-րդ հոդվածի դիտանկյունից («Դենիսովն ընդդեմ Ուկրաինայի» [ՄՊ], §§ 126-133): «Դենիսով»-ի նախադեպին հետևելով՝ աշխատանքային վեճերը, ընդհանուր առմամբ, կարող են վերաբերել 8-րդ հոդվածին միայն այն դեպքում, երբ անձը կորցնում է աշխատանքն անձնական կյանքում կատարած որևէ արարքի պատճառով (պատճառի վրա հիմնված մոտեցում) կամ, երբ աշխատանք կորցնելն ազդում է անձնական կյանքի վրա (հետևանքի վրա հիմնված մոտեցում) (§§ 115-117):

84. «Պոլյախն ընդդեմ Ուկրաինայի» գործով Դատարանը կիրառել է հետևանքի վրա հիմնված մոտեցումը՝ որոշելու 8-րդ հոդվածի

կիրառելիությունը լյուստրացիայի վարույթի համատեքստում (§§ 207-211): Դիմումատուները հեռացվել էին քաղաքացիական ծառայությունից, նրանց արգելվել էր որևէ պաշտոն զբաղեցնել քաղաքացիական ծառայության ոլորտում տասը տարվա ընթացքում, և նրանց անունները ներառվել էին լյուստրացիայի՝ հանրամատչելի առցանց ռեեստրում: Դատարանը համարել է, որ այս միջոցների համակցությունը շատ ծանր հետևանքներ է ունեցել այլոց հետ հարաբերություններ հաստատելու և զարգացնելու դիմումատուների կարողության և նրանց սոցիալական ու մասնագիտական հեղինակության համար, ինչպես նաև առանձնակի ազդեցություն է ունեցել նրանց վրա:

85. *«Բագիրովն ընդդեմ Ադրբեջանի»** գործը հետևանքի վրա հիմնված մոտեցման օրինակ է, որում կասեցրել էին փաստաբանի գործունեությունը և այնուհետև զրկել փաստաբանի լիցենզիայից՝ ոստիկանության դաժանության հրապարակային քննադատության և դատավորի ու դատական համակարգի գործունեության մասին անհարգալից արտահայտվելու համար (§§ 91-104, 8-րդ հոդվածի կիրառելիության հետ կապված՝ տե՛ս, § 87-ը): Դատարանը հատկապես հաշվի է առել այն փաստը, որ փաստաբանին լիցենզիայից զրկելը փաստաբանության ոլորտում կիրառվող ամենախիստ կարգապահական տույժն է, որը փաստաբանի մասնագիտական կյանքում անդառնալի հետևանքներ է առաջացնում, և որ փաստաբաններն առանցքային դեր են խաղում արդարադատության իրականացման և հիմնարար իրավունքների պաշտպանության գործում (§§ 99, 101):

86. *«Պլատինին ընդդեմ Շվեյցարիայի»* (որոշ.) գործով Դատարանն առաջին անգամ կիրառել է հետևանքի վրա հիմնված մոտեցումը սպորտի մասնագիտական համատեքստում (§§ 54-58): Դիմումատուին չորս տարով հեռացրել էին ֆուտբոլի հետ կապված ցանկացած մասնագիտական գործունեությունից, և Դատարանը գտել է, որ խստության շեմը հատվել է նրա անձնական կյանքի վրա նրա գործունեության կասեցման ազդեցության հետևանքով: Մասնավորապես՝ դիմումատուին արգելվել էր գումար վաստակել ֆուտբոլի միջոցով

(ամբողջ կյանքի ընթացքում նրա եկամտի միակ աղբյուրը), և նրա գործունեության կասեցումը խոչընդոտել էր այլոց հետ սոցիալական հարաբերություններ ստեղծելու և զարգացնելու հնարավորությանը, ինչպես նաև բացասաբար էր անդրադարձել նրա հեղինակության վրա: Սակայն Դատարանն ի վերջո գտել է, որ առկա են եղել բավարար ինստիտուցիոնալ և ընթացակարգային երաշխիքներ, մասնավորապես՝ մասնավոր (սպորտային արբիտրաժային դատարան՝ CAS) և պետական (Դաշնային դատարան) մարմինների համակարգ, և որ այդ մարմիններն իրականացրել են խնդրո առարկա շահերի իրական գնահատում և պատասխանել դիմումատուի բոլոր բողոքներին պատշաճ կերպով պատճառաբանված որոշումներով: Հետևաբար, հաշվի առնելով պետությանը վերապահված թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակը, Շվեյցարիան չէր խախտել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված իր պարտավորությունները:

87. «Կոնվերտիկոն և այլք ընդդեմ Ռումինիայի» գործով Դատարանը, վկայակոչելով «Դենիսովն ընդդեմ Ուկրաինայի» [ՄՊ] գործը, կիրառելի է համարել 8-րդ հոդվածը՝ առաջին տարվա գրանցման ընթացակարգում թույլ տրված վարչական բացթողումների հետևանքով դիմումատուներին իրենց համալսարանական որակավորումներից զրկելու նկատմամբ (§ 29): Տվյալ որակավորումներից զրկելը, որոնք ստանալու համար նրանք ուսանել էին վեց տարի, հետևանքներ է ունեցել ոչ միայն այլոց հետ հարաբերությունների զարգացման միջոցով նրանց սոցիալական ինքնության ձևավորման ձևի, այլև նրանց մասնագիտական կյանքի վրա, այնքանով, որքանով հարցականի տակ էր դրվել նրանց որակավորման մակարդակը, և անսպասելիորեն խափանվել էր նախատեսված աշխատանքային կարիերան սկսելու նրանց մտադրությունը:

88. Աշխատավայրի հաղորդագրությունները նույնպես կարող են ներառվել 8-րդ հոդվածով նախատեսված՝ «անձնական կյանք» և «նամակագրություն» հասկացությունների շրջանակներում («ԲարբուլեսկունընդդեմՌումինիայի» [ՄՊ], § 73, «ԼիբերտնընդդեմՖրանսիայի», §§ 23-25, և դրանում մեջբերվող հղումները) կամ աշխատակիցների

աշխատանքային համակարգիչների վրա անձնական տվյալների պահպանումը (նույն տեղում, § 25): Այս հասկացությունների կիրառելիությունը որոշելու համար Դատարանը բազմիցս ուսումնասիրել է, թե արդյոք անձինք կարող էին ողջամտորեն ակնկալել, որ իրենց անձնական կյանքը կլինի պաշտպանված և հարգված: Այս համատեքստում Դատարանը նշել է, որ անձնական կյանք ունենալու ողջամիտ ակնկալիքը կարևոր, սակայն ոչ անհրաժեշտաբար որոշիչ գործոն է: Հատկանշական է, որ *«Բարբուլեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի»* [ՄՊ] գործով Դատարանը նախընտրել է չպատասխանել անձնական կյանք ունենալու ողջամիտ ակնկալիքի վերաբերյալ դիմումատուի հարցին, քանի որ ցանկացած դեպքում «գործատուի հրահանգները չեն կարող զրոյացնել աշխատավայրում սոցիալական անձնական կյանքը: Անձնական կյանքի և նամակագրության գաղտնիության նկատմամբ հարգանքը շարունակում է պարտադիր համարվել, նույնիսկ եթե դրանք կարող են սահմանափակվել անհրաժեշտության չափով»: Հետևաբար, 8-րդ հոդվածը կիրառելի էր: Արդյունքում, անկախ անհատի՝ անձնական կյանք ունենալու ողջամիտ ակնկալիքից՝ աշխատավայրի հաղորդագրությունները ներառվում են անձնական կյանքի և նամակագրության հասկացությունների շրջանակներում (§ 80): Այս գործով Դատարանը սահմանել է աշխատավայրում ոչ ծառայողական հաղորդագրությունների հարցում Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով պետությունների համար սահմանված դրական պարտավորությանն առնչվող գործոնների մանրամասն ցանկ (§§ 121-122)¹⁶: *«Լիբերտն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* գործով, որը վերաբերում էր առանց աշխատակցի գիտության, և նրա բացակայության ժամանակ պետական մարմին հանդիսացող գործատուի կողմից նրա աշխատանքային համակարգչում պահպանված անձնական տվյալները բացելուն, Դատարանը գտել է, որ ներպետական մարմինները չեն գերազանցել իրենց վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակը և, մասնավորապես, ապավինել են գործատուի կողմից համակարգչի

¹⁶ Տե՛ս նաև «Նամակագրություն» վերտառությամբ հատվածը:

օգտագործման վերաբերյալ սահմանված հստակ ուղենիշերին (§§ 52-53):

89. Բացի այդ, *«Անտրովիչը և Միրկովիչն ընդդեմ Մոնպենեգրոյի»* գործով Դատարանը շեշտել է, որ աշխատավայրում գաղտնի կամ բացահայտ տեսահսկողությունն ինքնին լուրջ միջամտություն է աշխատակցի «անձնական կյանքին» (§ 44): Այս գործը վերաբերում էր տեսահսկման սարքավորումների տեղադրմանը համալսարանական լսարաններում: *«Լոպես Ռիբալդան և այլք ընդդեմ Իսպանիայի»* [ՄՊ] գործը վերաբերում էր սուպերմարկետում աշխատակիցների ողջ աշխատանքային օրվա գաղտնի տեսահսկմանը: Դատարանը գտել է, որ 8-րդ հոդվածը («անձնական կյանք») կիրառելի է, քանի որ նույնիսկ հանրային վայրերում համակարգված կամ մշտական ձայնագրությունը, և պատկերների հետագա մշակումը կարող են ի հայտ բերել համապատասխան անձանց անձնական կյանքին առնչվող հարցեր (§ 93): Դատարանն օգտագործել է «Բարբելուսկու»-ի և «Կյոկակե»-ի գործերով սահմանված սկզբունքները՝ թվարկելով այն գործոնները, որոնք պետք է հաշվի առնվեն մրցակցող շահերը և տեսահսկման միջոցների համաչափությունը գնահատելիս (§§ 116-117): Դիմումատուների՝ անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը պետք է հավասարակշռված լինի նրանց գործատուի՝ իր սեփականության իրավունքների պաշտպանության շահի հետ՝ պետությանը տրամադրելով թույլատրելի հայեցողության շրջանակ:

90. Ցանկացած քրեական գործ որոշակի հետևանքներ է առաջացնում հանցանք կատարած անձի անձնական կյանքի համար: Այս հետևանքները համատեղելի են Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի հետ, քանի դեռ դրանք չեն հատում նման իրավիճակում սովորական համարվող և անխուսափելի հետևանքների սահմանները (*«Յանկաուսկասն ընդդեմ Լիտվայի»* (թիվ 2), § 76): 8-րդ հոդվածը չի կարելի վկայակոչել հեղինակության կորստի վերաբերյալ բողոք ներկայացնելու համար, որը կանխատեսելիորեն բխում է անձի գործողություններից, ինչպես օրինակ՝ հանցագործություն կատարելն է (*«Միդարբասը և Ձգյաուրասն ընդդեմ Լիտվայի»*, § 49): Այս սկզբունքը

կիրառելի է ոչ միայն հանցագործությունների, այլև այլ իրավախախտումների դեպքում, որոնք հանգեցնում են «անձնական կյանքի» համար կանխատեսելի բացասական հետևանքներ առաջացնող իրավական պատասխանատվության միջոցի (*«Դենիսովն ընդդեմ Ուկրաինայի»* [ՄՊ], § 98 և դրանում մեջբերվող հղումները):

Բ. Ֆիզիկական, հոգեկան կամ բարոյական անձեռնմխելիություն

91. *«Իքսը և Իգրեկն ընդդեմ Նիդեռլանդների»* գործի շրջանակներում Դատարանն առաջին անգամ նշել է, որ անձնական կյանքի հասկացությունն ընդգրկում է անձի ֆիզիկական և բարոյական անձեռնմխելիությունը (§ 22): Այս գործը վերաբերում էր հոգեկան հիվանդությամբ տառապող տասնվեցամյա աղջկա նկատմամբ կատարված սեռական ոտնձգությանը, և քրեաիրավական այնպիսի նորմերի բացակայությանը, որոնք նրան արդյունավետ և գործնական պաշտպանության հնարավորություն կտային: Երրորդ անձանցից անհատի ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիության պաշտպանության վերաբերյալ Դատարանն արդեն արձանագրել է, որ իշխանությունների համար, որոշ դեպքերում Կոնվենցիայի 2-րդ կամ 3-րդ հոդվածներով, իսկ այլ դեպքերում 8-րդ հոդվածով առանձին կամ 3-րդ հոդվածի համակացությամբ վերցված (*նույն ստեղծում*), սահմանված դրական պարտավորությունները կարող են ենթադրել ֆիզիկական անձանց հնարավոր բռնի գործողություններից պաշտպանություն ապահովող համարժեք իրավական դաշտ ստեղծելու և գործնականում այն կիրառելու պարտականություն (*«Օսմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 128-130, *«Բեվազկուան ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 65, *«Սանդրա Ջանկովիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 45, *«Ա.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 60, *«Դորդևիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, §§ 141-143, *«Սոդերմանն ընդդեմ Շվեդիայի»* [ՄՊ], § 80): Նախադեպային իրավունքի ամփոփման և այս համատեքստում 8-րդ հոդվածի կիրառելիության սահմանների համար, տե՛ս *«Նիկոլաե Վիրջիլիու*

Տենասեն ընդդեմ Ռումինիայի» [ՄՊ] գործը՝ §§ 125-132: Տվյալ գործով Դատարանը գտել է, որ Ց-րդ հողվածը կիրառելի չէ ճանապարհատրանսպորտային պատահարի դեպքում, որը տեղի չի ունեցել դիմումատուի ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիությանը վնաս հասցնելուն ուղղված բռնարարքի արդյունքում (§§ 129-132):

92. Դատարանն արձանագրել է, որ Ց-րդ հողվածի համաձայն պետությունները կրում են իրենց քաղաքացիների համար ֆիզիկական և բարոյական անձեռնմխելիության նկատմամբ արդյունավետ հարգանքի իրավունք երաշխավորելու դրական պարտավորություն («Միլիչևիչն ընդդեմ Մոնտենեգրոյի» § 54, «Նիպեցկին ընդդեմ Լեհաստանի» (որոշ.), «Սենտզեսն ընդդեմ Նիդեռլանդների» (որոշ.), «Օդիյեվրն ընդդեմ Ֆրանսիայի» [ՄՊ], § 42, «Գլասն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», §§ 74-83, «Պենտյացովան և այլք ընդդեմ Մոլդովայի»): Այս պարտավորությունը կարող է ենթադրել հատուկ միջոցների ձեռնարկում, այդ թվում՝ արդյունավետ և հասանելի ընթացակարգի ներդնում, որը կոչված կլինի պաշտպանել անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը («Էյրեյն ընդդեմ Իռլանդիայի», § 33, «ՄըկԳինլին և Էզանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 101, «Ռոշն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության» [ՄՊ], § 162): Այս միջոցներից են ինչպես անհատների իրավունքների պաշտպանությունն ապահովող դատական և դատական ակտերի հարկադիր կատարման համակարգի իրավական դաշտի ստեղծումը, այնպես էլ, անհրաժեշտության դեպքում, այդ միջոցների կիրառումը տարբեր համատեքստերում («Ա. Բ. և Ց.-ն ընդդեմ Իռլանդիայի» [ՄՊ], § 245): Օրինակ՝ «Հաջիևան ընդդեմ Բուլղարիայի» գործով իշխանությունները ձերբակալել էին դիմումատուի ծնողներին նրա ներկայությամբ, երբ նա տասնչորս տարեկան էր՝ թողնելով երիտասարդ դիմումատուին բախտի քմահաճույքին: Թեև կիրառելի ներպետական օրենսդրությամբ նման իրավիճակներում նախատեսվում էր պաշտպանության միջոցների իրականացում, Դատարանը նշել է, որ իշխանությունները չեն կատարել իրենց դրական պարտավորությունը՝ երաշխավորելու դիմումատուի պաշտպանությունը և խնամքը

ծնողների բացակայության ընթացքում՝ հաշվի առնելով նրա բարեկեցության վտանգված լինելը (§§ 62-66): Ինչ վերաբերում է պարտադիր զինվորական ծառայության ընթացքում ֆիզիկական անձեռնմխելիության պաշտպանության դրական պարտավորությանը, տե՛ս օրինակ՝ *«Դեմիրն ընդդեմ Թուրքիայի»*, (§§ 29-40) գործը և դրանում մեջբերվող հղումները:

1. Բռնության զոհեր

93. Դատարանը երկար ժամանակ համարել է, որ պետությունը կրում է անհատներին երրորդ անձանց բռնությունից պաշտպանելու պարտավորություն: Նշվածը, մասնավորապես, վերաբերում է երեխաներին և ընտանեկան բռնության զոհերին առնչվող գործերին: Նույնիսկ եթե նման դեպքերում Դատարանը հաճախ արձանագրում է 2-րդ և 3-րդ հոդվածների խախտում, 8-րդ հոդվածը նույնպես կիրառվում է, քանի որ բռնությունը սպառնալիք է ֆիզիկական անձեռնմխելիությանը և անձնական կյանքի իրավունքին (*«Միլիչևիչն ընդդեմ Մոնտենեգրոյի»* §§ 54-56 և *«Է.Ս.-ն և այլք ընդդեմ Սլովակիայի»*, §44): Մասնավորապես, 8-րդ հոդվածի ուժով պետությունները պարտավորություն են կրում պաշտպանել անհատի ֆիզիկական և բարոյական անձեռնմխելիությունն այլ անձանցից (ներառյալ անձի զուգընկերոջ կողմից համացանցում հնչեցված սպառնալիքները (*«Բուրուրուզան ընդդեմ Ռումինիայի»*, §§ 74, 78-79): Այս նպատակով պետությունները պետք է ապահովեն և գործնականում կիրառեն համարժեք իրավական դաշտ, որը հնարավորություն կտա պատշպանել մասնավոր անձանց բռնություններից (*«Սանդրա Ջանկովիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 45):

94. Ինչ վերաբերում է առանձնապես խոցելի երեխաներին, ապա 8-րդ հոդվածի կարգավորման շրջանակում գտնվող բռնի գործողություններից նրանց պաշտպանելու համար պետության կողմից ձեռնարկվող միջոցները պետք է նույնպես արդյունավետ լինեն: Նշվածը պետք է ներառի ողջամիտ քայլերի ձեռնարկում՝ միտված վատ վերաբերմունքի այն դեպքերի կանխարգելմանը, որոնց մասին

իրավասու մարմինները տեղյակ էին կամ կարող էին տեղյակ լինել, ինչպես նաև ընդգրկի անձնական անձեռնմխելիության դեմ ուղղված նման լուրջ ոտնձգությունների արդյունավետ կանխում (*«Ձ.-ն և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 73, *«Մ.Պ.-ն և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 108, *«Ա.-ն և Բ.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, §§ 106-113): Նման միջոցները կարող են կոչված լինել երաշխավորելու մարդկային արժանապատվության նկատմամբ հարգանքը և երեխայի լավագույն շահերի պաշտպանությունը (*«Փրիթին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 65, *«Յ.Ա.Ս.-ն և Յ.Ս.-ն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 82): *«Վեյդենը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»* գործով Դատարանն արձանագրել է, որ փայտով պարբերաբար և կանոնավոր ծեծի ենթարկելու վտանգը ծնողական իրավունքներից մասամբ զրկելու և երեխաների նկատմամբ խնամակալություն սահմանելու հիմնավոր պատճառ է (§ 78) (տե՛ս նաև՝ *«Թլափակը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»* գործը՝ § 91):

95. Երբ խոսքը վերաբերում է այնպիսի ծանր արարքներին, ինչպիսիք են երեխաների բռնաբարությունը և սեռական շահագործումը, որոնք վտանգում են անձնական կյանքի հիմնարար արժեքներն ու առանցքային կողմերը, անդամ պետությունները կրում են արդյունավետ քրեական օրենսդրություն ապահովելու (*«Իքս և Իգրեկն ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, § 27, *«Մ.Յ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի»* § 150 և § 185, որի շրջանակներում տվյալ գործում քննիչի և դատախազների որդեգրած մոտեցումը չէր համապատասխանել պետության դրական պարտավորություններից բխող պահանջներին, *«Մ.Գ.Յ.-ն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 74, *«Ա.-ն և Բ.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 112), քրեական գործերով արդյունավետ քննություն իրականացնելու (*«Յ.Ա.Ս.-ն և Յ.Ս.-ն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 72, *«Մ.Պ.-ն և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի»*, §§ 109-110, *«Մ.Յ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 152, *«Ա.Բ. և Յ.-ն ընդդեմ Լատվիայի»*, § 174 և *«Իգրեկն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, §§ 95-96) և վնասների վերականգնման և հատուցում ստանալու հնարավորություն ընձեռելու պարտավորություն (*«Յ.Ա.Ս.-ն և Յ.Ս.-ն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 72): Այնուամենայնիվ, գոյություն չունի որևէ կոնկրետ անձի նկատմամբ քրեական գործի հարուցման կամ

նրա նկատմամբ մեղադրական դատավճռի կայացման հասնելու բացարձակ իրավունք, երբ հանցագործություն կատարած անձանց պատասխանատվության ենթարկելու ուղղությամբ գործադրված ջանքերում չկան դատապարտելի թերություններ (*«Բրեքնելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 64, *«Շուլան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.)):

96. Ընտանեկան բռնության գործերում Դատարանը կրկին պետությանն է պատասխանատու համարում տուժողների պաշտպանության համար, մասնավորապես, երբ բռնության վտանգը հայտնի է եղել պաշտոնատար անձանց կամ վերջիններս չեն ձեռնարկել անհրաժեշտ միջոցներ տուժողներին պաշտպանելու համար (*«Բևացկուան ընդդեմ Բուլղարիայի»*, *«Ա.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, *«Հաջդուովան ընդդեմ Սլովակիայի»*, *Քալուցան ընդդեմ Հունգարիայի*, *Բ.-ն ընդդեմ Մոլդովայի*): Պետությունը նաև կրում է երեխաներին պաշտպանելու դրական պարտավորություն, որպեսզի վերջիններս իրենց ընտանիքում բռնության ականատես չդառնան (*«Յերեմիան ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության»*): Դատարանն այնուհետև կիրառում է իր նախադեպային իրավունքը երեխաների խնամակալության և նրանց խնամքի (տե՛ս ստորև) առնչությամբ՝ առանձնակի ուշադրություն դարձնելով ընտանեկան բռնության հիմքով ընտանիքից երեխային վերցնելու մասին որոշումներին (*«Ի.Յ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*): *«Բուլգարուգեն ընդդեմ Ռումինիայի»* գործով Դատարանը շեշտել է ընտանեկան բռնություն երևույթի բոլոր դրսևորումների համապարփակ ուսումնասիրման անհրաժեշտությունը: Քննելով կիբեռբուլինգի ենթարկվելու մասին դիմումատուի պնդումները, և նրա խնդրանքը ընտանեկան համակարգիչը խուզարկելու վերաբերյալ՝ Դատարանը եզրահանգել է, որ ներպետական իշխանությունները չարաշահել են ձևական պահանջները՝ ժխտելով, որ առկա է որևէ կապ նրա կողմից նախկինում հաղորդված ընտանեկան բռնության հետ: Դիմումատուն ստիպված էր նոր բողոք ներկայացնել իր նամակագրության գաղտնիության նկատմամբ ոտնձգության վերաբերյալ: Այդ բողոքն առանձին

քննելիս իշխանությունները հաշվի չեն առել ընտանեկան բռնության հնարավոր տարբեր դրսևորումները:

97. «*Իգրեկն ընդդեմ Սլովենիայի*» գործով Դատարանը վճռել է, որ դիմումատուի հանդեպ դրսևորված սեռական ոտնձգության մեղադրանքով հարուցված քրեական գործի շրջանակներում մեղադրյալի կողմից նրա խաչածև հարցաքննության ժամանակ պետությունը բավարար չափով չի պաշտպանել ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի նրա իրավունքը և, մասնավորապես, ֆիզիկական անձեռնմխելիությունը (§§ 114-116):

98. Պետությունը պետք է նաև պատշաճ պաշտպանություն ապահովի այնպիսի վտանգավոր իրավիճակներում, որպիսին է կնոջ վրա տանը կամ փողոցում դեմքին թթու լցնելու միջոցով կատարվող հարձակումը («*Սանդրա Ջանկովիչն ընդդեմ Խորվաթիայի*», «*Էքզինն ընդդեմ Թուրքիայի*»): Նշվածը հատկապես կիրառելի է, երբ պետությունը պարտավոր էր տեղյակ լինել կոնկրետ վտանգի մասին: Օրինակ, Դատարանը խախտում է արձանագրել մի գործի շրջանակներում, որում կինը թափառական շների կողմից հարձակման էր ենթարկվել մի տարածքում, որտեղ այս կենդանիները համընդհանուր խնդիր էին ներկայացնում («*Գեորգելը և Գեորգեպա Սպոյցեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի*», § 62):

99. Այդուհանդերձ, Դատարանը պահանջում է, որ պետության և կրած վնասի միջև գոյություն ունենա կապ: Պետության գործողության (կամ անգործության) և ենթադրյալ վնասի միջև հստակ կապի բացակայության դեպքում՝ ինչպես, օրինակ, աշակերտների միջև դպրոցում ծեծկռտուքն է, Դատարանը կարող է գանգատն անընդունելի համարել («*Դուրդևիչն ընդդեմ Խորվաթիայի*»):

100. Պահման պայմանները նույնպես կարող են հանգեցնել 8-րդ հոդվածի խախտման, մասնավորապես, երբ դրանք չեն հասնում 3-րդ հոդվածի խախտում արձանագրելու համար անհրաժեշտ ծանրության աստիճանի («*Ռանինենն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*», § 63, «*Շավրանսկին ընդդեմ Լեհաստանի*», § 39): Նույն կերպ, անձնական խուզարկության ենթարկվելու պահանջը, որպես կանոն համարվում

է միջամտություն՝ 8-րդ հոդվածի իմաստով («Միլկան ընդդեմ Լեհաստանի», § 45):

2. Վերարտադրողական իրավունքներ¹⁷

101. Դատարանն արձանագրել է, որ առողջության և (կամ) բարեկեցության պատճառներով հղիության արհեստական ընդհատման արգելքը գտնվում է անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի և, հետևաբար, 8-րդ հոդվածի շրջանակներում («Ս.Ս. և Յ.-ն ընդդեմ Իռլանդիայի» [ՄՊ], §§ 214 և 245): Մասնավորապես, այս համատեքստում Դատարանը վճռել է, որ պետության համար սահմանված պարտավորությունները ներառում են ինչպես գործերի դատական քննության և դատական ակտերի հարկադիր կատարման կառուցակարգեր սահմանող նորմատիվային դաշտի ստեղծում, որը կոչված կլինի պաշտպանել անհատների իրավունքները, այնպես էլ, ըստ անհրաժեշտության՝ հատուկ միջոցների ձեռնարկում (*նույն տեղում*, § 245, «Տիսայն ընդդեմ Լեհաստանի», § 110, «Ռ.Ռ.-ն ընդդեմ Լեհաստանի», § 184): Եվ իրականում, եթե պետությունը, գործելով իրեն վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակում, ընդունում է որոշ դեպքերում հղիության արհեստական ընդհատումը թույլատրող իրավական կարգավորումներ, այս նպատակին ծառայող իրավական դաշտը անհրաժեշտ է ձևավորել հետևողականորեն, այնպես, որ վերջինս հնարավորություն ընձեռի համարժեքորեն և Կոնվենցիայից բխող պարտավորություններին համահունչ կերպով հաշվի առնել քննարկման առարկա հանդիսացող բոլոր իրավաչափ շահերը («Ս.-ն, Ք.-ն և Յ.-ն ընդդեմ Իռլանդիայի» [ՄՊ], § 249, «Ռ.Ռ.-ն ընդդեմ Լեհաստանի», § 187, «Պ.-ն և Ս.-ն ընդդեմ Լեհաստանի», § 99, «Տիսայն ընդդեմ Լեհաստանի», § 116):

102. «Պ.-ն և Ս.-ն ընդդեմ Լեհաստանի» գործում Դատարանը վերահաստատել է, որ 8-րդ հոդվածի իմաստով անձնական կյանքի

¹⁷ Տե՛ս նաև «Արհեստական բեղմնավորում (գենետիկական ծնողներ դառնալու իրավունք)» հատվածն «Ընտանեկան կյանք»-ի շրջանակներում:

հասկացությունը կիրառելի է ինչպես ծնող դառնալու, այնպես էլ չդառնալու որոշումների նկատմամբ (տե՛ս նաև «*Էվանսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» [ՄՊ] (§ 71), «*Ռ.Ռ.-ն ընդդեմ Լեհաստանի*» (§ 180), «*Դիքսոնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» [ՄՊ] (§ 66), «*Պարադիզոն և Կամպանելին ընդդեմ Իտալիայի*» [ՄՊ] (§§ 163 և 215) գործերը): Եվ իրականում, «ընտանեկան կյանքի» գաղափարը չի բացառում այն հուզական կապերը, որոնք չափահաս անձի և երեխայի միջև ստեղծվել ու զարգացել են ազգակցական կապի դասական իրավիճակներից դուրս: Այս տեսակի կապերը նույնպես վերաբերում են անհատների կյանքին և սոցիալական ինքնությանը: Որոշ դեպքերում, որոնք վերաբերում են չափահասների և երեխայի միջև այնպիսի հարաբերությունների, որոնք իրենց բնույթով ո՛չ կենսաբանական, ո՛չ էլ իրավական կապեր են, հանգամանքները, այդուհանդերձ, կարող են դիտարկվել «անձնական կյանքի» շրջանակում («*Պարադիզոն և Կամպանելին ընդդեմ Իտալիայի*» [ՄՊ], § 161):

103. Կյանք պարզաբերելու հանգամանքներն անժխտելիորեն անձի անձնական կյանքի անբաժան մաս են կազմում՝ 8-րդ հոդվածի իմաստով («*Տերնովսկին ընդդեմ Հունգարիայի*», § 22): Մեջբերված գործում Դատարանն արձանագրել է, որ դիմումատուն իրականում չի ունեցել տանը ծննդաբերելու ընտրության ազատություն՝ առողջապահության ոլորտի մասնագետներին շարունակաբար սպառնացող հետապնդման վտանգի և այս հարցի վերաբերյալ հատուկ ու համապարփակ օրենսդրության բացակայության պատճառով: Այդուհանդերձ, ներպետական մարմիններն ունեն թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակ այն գործերում, որոնցում արձարծվում են առողջապահության ոլորտի քաղաքականության և ռեսուրսների բաշխման բարդ հարցեր: Քանի որ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունները փոխհամաձայնության չեն եկել տնային պայմաններում ծննդաբերության թույլատրման հարցում, պետության քաղաքականությունը, որով տնային պայմաններում ծննդաբերելու ընթացքում մայրերի համար մանկաբարձուհու օգնությունից օգտվելը գործնականում անհնար

էր դարձել, չի հանգեցրել 8-րդ հոդվածի խախտման (*«Դուքսկան և Կրեժովան ընդդեմ Չեխական Հանրապետության»* [ՄՊ]):

104. Ցանկացած զույգի՝ երեխա ունենալու և այդ նպատակով արհեստական բեղմնավորման դիմելու իրավունքը պաշտպանված է 8-րդ հոդվածով, քանի որ նման ընտրությունն իրենից ներկայացնում է անձնական և ընտանեկան կյանքի դրսևորման ձև (*«Ս.Հ.-ն և այլք ընդդեմ Ավստրիայի»* [ՄՊ], § 82, *«Կնեխարն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 54): Նույնը վերաբերում է նախաիմպլանտային գենետիկական ախտորոշմանը, երբ արհեստական բեղմնավորումը և հղիության բժշկական ընդհատումը թույլատրված են (*«Կուսրան և Պավան ընդդեմ Իտալիայի»*): Վերջին գործը վերաբերում էր իտալացի մի զույգի, որոնք կիստոզ (ցիստիկ) ֆիբրոզի առողջ կրողներ էին և ցանկանում էին արհեստական բեղմնավորման և գենետիկական հետազոտության օգնությամբ խուսափել այդ հիվանդությունը իրենց զավակին փոխանցելուց: Արձանագրելով 8-րդ հոդվածի խախտում՝ Դատարանը վերհանել է իտալական օրենսդրական համակարգի թերությունները, որով զույգին չէր տրվում էմբրիոնի սկրինինգային հետազոտության հնարավորություն, սակայն թույլատրվում էր իրականացնել բժշկական միջամտությամբ հղիության արհեստական ընդհատում, եթե պտղի մոտ հայտնաբերվեին նույն պաթոլոգիայի ախտանշաններ: Դատարանը եզրակացրել է, որ միջամտությունը դիմումատուների անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին եղել է անհամաչափ:

Նախաձննդյան բժշկական հետազոտությունների առնչությամբ Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի ընթացակարգային հայեցակետի խախտում, երբ ներպետական դատարանները լիարժեքորեն չեն քննել դիմումատուի պնդումն առ այն, որ իրեն չի տրամադրվել համարժեք և ժամանակին բժշկական օգնություն, մասնավորապես՝ նախաձննդյան սկրինինգային հետազոտություն, որը ցույց կտար իր պտղի գենետիկական խանգարում ունենալու ռիսկը և հնարավորություն կընձեռեր իրեն ընտրություն կատարել հղիությունը շարունակելու վերաբերյալ (*«Ա.Կ.-ն ընդդեմ Լատվիայի»*, §§ 93-94):

105. Այն դեպքում, երբ դիմումատուները, չպահպանելով որդեգրման որևէ ընդունված ընթացակարգ, Իտալիա էին բերել մի երեխայի, ով որևէ կենսաբանական կապ չուներ ծնողներից ոչ մեկի հետ և բեղմնավորվել էր ներպետական դատարանների և իտալական օրենսդրության տեսանկյունից ապօրինի համարվող արհեստական բեղմնավորման միջոցներով, Դատարանը գտել է, որ դիմումատուների և երեխայի միջև չկար ընտանեկան կյանք: Այն, այդուհանդերձ, համարել է, որ խնդրո առարկա միջոցները գտնվում էին դիմումատուների անձնական կյանքի շրջանակում, սակայն չի արձանագրել 8-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ հանրային շահն ավելի ծանրակշիռ էր, իսկ երեխայի հետ ունեցած հարաբերությունները շարունակելու միջոցով իրենց անձնական զարգացումն ապահովելու դիմումատուների շահին հարկ էր համեմատաբար նվազ կարևորություն հաղորդել (*«Պարադիզոն և Կամպանելին ընդդեմ Իտալիայի»*) [ՄՊ], § 165 և 215): Քննարկվող գործի հանգամանքներն առնչվել են էթիկապես նուրբ թեմաների, ինչպիսիք են՝ որդեգրումը, երեխայի խնամակալության ստանձնումը, արհեստական բեղմնավորումը և փոխնակ մայրությունը, որոնց առնչությամբ անդամ պետություններն օգտվում են թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակից (§§ 182-184 և 194)¹⁸:

106. 8-րդ հոդվածը կիրառելի է նաև բժշկական ամլացման («ստերիլիզացիա») գործընթացի նկատմամբ: Քանի որ այս միջամտությունը վերաբերում է մարդու օրգանիզմի կարևորագույն գործառույթներից մեկին, ուստի այն անդրադառնում է անձի անձեռնմխելիության բազում հայեցակետերի, այդ թվում՝ ֆիզիկական և հոգեկան բարեկեցության, ինչպես նաև՝ հուզական, հոգևոր և ընտանեկան կյանքի վրա (*«Վ.Յ.-ն ընդդեմ Սլովակիայի»*, § 106): Դատարանը նշել է, որ պետությունները կրում են հարկադիր ամլացումից կանանց պաշտպանության ապահովմանն ուղղված արդյունավետ իրավական երաշխիքներ ներդնելու դրական պարտավորություն և, մասնավորապես, պետք է առանձնակի ուշադրություն դարձնեն գնչու կանանց

¹⁸ Տե՛ս նաև «Արհեստական բեղմնավորում (գենետիկական ծնողներ դառնալու իրավունք)» հատվածն «Ընտանեկան կյանք»-ի շրջանակներում:

վերարտադրողական առողջության պաշտպանության վրա: Մի շարք գործերում Դատարանն արձանագրել է, որ գնչու կանայք ամլացումից պաշտպանության կարիք ունեին՝ հաշվի առնելով այս խոցելի էթնիկ փոքրամասնության նկատմամբ հարկադիր ամլացման կիրառման պատմությունը (*նույն տեղում*, §§ 154-155, «*Ի.Գ. և այլք ընդդեմ Սլովակիայի*», §§ 143-146): Այս նախադեպային իրավունքը կիրառելի է նաև անփութության հետևանքով տեղի ունեցած ամլացման դեպքում, երբ բժիշկը չի իրականացնում անհրաժեշտ ստուգումներ կամ չի ստանում շահագրգիռ անձի իրազեկված համաձայնությունը հղիության արհեստական ընդհատման ժամանակ («*Կսոման ընդդեմ Ռումինիայի*», §§ 65-68):

107. Դատարանը նաև գտել է, որ իր սաղմերի ճակատագրի վերաբերյալ գիտակցված և կշռադատված որոշում կայացնելու դիմումատուի հնարավորությունն առնչվում էր նրա անձնական կյանքի, ինքնորոշման իրավունքի և, հետևաբար, անձնական կյանքի ինտիմ հայեցակետերին («*Պարիլոն ընդդեմ Իտալիայի*» [ՄՊ], § 159): Այնուամենայնիվ, այս հարցում անդամ պետություններն օգտվում են թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակից՝ հաշվի առնելով Եվրոպայում փոխհամաձայնեցված մոտեցման բացակայությունը (§§ 180-183): Իրավական կարգավորումը, որով արգելվում էր նվիրատվություն անել արտամարմնային բեղմնավորման ճանապարհով դիմումատուից ստացված և կրիոկոնսերվացված սաղմերի հետազոտության համար, ըստ այդմ, չէր համարվել դիմումատուի անձնական կյանքի իրավունքի խախտում:

3. Հարկադիր բուժում և պարտադիր բժշկական միջամտություններ

108. Դատարանն անդրադարձել է նաև 8-րդ հոդվածի կիրառությանն այն դեպքերում, որոնք վերաբերում են հարկադիր բուժմանը կամ բժշկական անփութությանը (ի հավելումն ամլացման դեպքերի): Որոշ դեպքերում կոնվենցիոն մարմիններն արձանագրել են, որ

հարաբերականորեն անկարևոր բժշկական հետազոտությունները, որոնք պարտադիր են (*«Ակմանը և այլք ընդդեմ Բելգիայի»*), Հանձնաժողովի որոշում, *«Բոֆան և այլք ընդդեմ Սան Մարինոյի»*, Հանձնաժողովի որոշում, *«Սալվեպին ընդդեմ Իտալիայի»* (որոշ.), կամ թույլատրված դատարանի որոշմամբ (*«Իքսն ընդդեմ Ավստրիայի»*), Հանձնաժողովի որոշում, *«Պեպերսն ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, Հանձնաժողովի որոշում), կարող են համարվել համաչափ միջամտություն Ց-րդ հողվածով երաշխավորված իրավունքներին, նույնիսկ եթե դրանք իրականացվել են առանց պացիենտի համաձայնության:

109. Մինևույն ժամանակ Դատարանն արձանագրել է, որ ծանր աստիճանի հաշմանդամություն ունեցող երեխայի բուժումն իրականացնելու բժշկի որոշումը՝ անկախ ծնողների բացահայտ անհամաձայնությանը, և այդ որոշման դատական կարգով վերանայման հնարավորության բացակայությանը, հանգեցրել է Ց-րդ հողվածի խախտման (*«Գլասն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*): Նույն կերպ, Դատարանը վճռել է, որ այն հանգամանքը, որ բժիշկներն առանց ծնողների համաձայնության արյան նմուշներ էին վերցրել և լուսանկարել բռնության արդյունքում պատճառված վնասի ախտանիշներ ունեցող երեխային, ոտնձգություն է հանդիսացել վերջինիս ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքին՝ Ց-րդ հողվածի իմաստով (*«Մ.Ա.Բ.-ն և Ռ.Բ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*): Մյուս կողմից, *«Գարդը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.) գործով Դատարանն արձանագրել է, որ ծանր հիվանդ նորածնի բուժման դադարեցումը՝ հակառակ նրա ծնողների ցանկության, չի խախտել Ց-րդ հողվածով ամրագրված նրանց իրավունքները: Դատարանը նաև համարել է, որ ոստիկանությունում արգելանքի տակ գնտվող կնոջը հարկադիր գինեկոլոգիական հետազոտության ենթարկելու մասին պետության որոշումը չէր կայացվել օրենքի համաձայն և, հետևաբար, հակասում էր Ց-րդ հողվածին (*«Յ.Ֆ.-ն ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 41-44):

110. Բացի այդ, Դատարանն արձանագրել է Ց-րդ հողվածի խախտում մի գործում, որի շրջանակներում պետությունը ջրասուզակներին

բավարար տեղեկատվություն չէր տրամադրել առողջության համար դեկոմպրեսիայի աղյուսակների կիրառման հետ կապված ռիսկերի վերաբերյալ (*«Վիլնեսը և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի»*, § 244) և մեկ այլ գործում, որի շրջանակներում պետությունը չէր ապահովել պետական հիվանդանոցում թույլ տրված բժշկական սխալների արդյունքում պատճառված վնասի հատուցումն ապահովող արդյունավետ միջոցներ (*«Կողարսեան ընդդեմ Ռումինիայի»*): Այդուհանդերձ, Դատարանն անընդունելի է համարել ընդդեմ Թուրքիայի ներկայացված մի գանգատ, որը վերաբերում էր այն անհատներին հատուցում չտրամադրելուն, որոնց վնաս էր պատճառվել պարտադիր բնույթ չկրող պատվաստանյութի ներարկմամբ (*«Բայթյուրեն և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»* (որոշ.)):

111. Քրեական դատավարության շրջանակներում ապացույցների ձեռքբերման համատեքստում կասկածյալի կամքին հակառակ արյան և թքի նմուշներ ստանալը հարկադիր բժշկական գործողություն է, որը նույնիսկ եթե ունի երկրորդական նշանակություն, պետք է համարվի միջամտություն՝ նրա անձնական կյանքի իրավունքին (*«Ջալոհն ընդդեմ Գերմանիայի»* [ՄՊ], § 70, *«Շմիդտն ընդդեմ Գերմանիայի»* (որոշ.))։ Այդուհանդերձ, Կոնվենցիայով չի արգելվում այդպիսի գործողության դիմելը՝ հանցագործության կատարման մեջ կասկածյալի ներգրավվածության ապացույցներ ձեռք բերելու համար (*«Ջալոհն ընդդեմ Գերմանիայի»* [ՄՊ], § 70)։ *«Կարուանան ընդդեմ Մալթայի»* (որոշ.) գործով Դատարանը համարել է, որ բերանի խոռոչի քսուք վերցնելն ապրիորի արգելված չի եղել հանցագործության կատարման հետ կապված ապացույցներ ձեռք բերելու համար, երբ հետազոտության սուբյեկտը ոչ թե իրավախախտն էր, այլ համապատասխան վկան (§ 32)։

4. Հոգեկան հիվանդություն¹⁹

112. Ինչ վերաբերում է հոգեկան հիվանդություններ ունեցող խոցելի անձանց նկատմամբ անդամ պետությունների համար սահմանված

¹⁹ Լրացուցիչ հղումների համար, տե՛ս նաև այս ուղեցույցի այլ գլուխները։

դրական պարտավորություններին, ապա Դատարանը հաստատել է, որ հոգեկան առողջությունը հարկ է ընկալել որպես անձնական կյանքի առանցքային մաս, որը կապված է բարոյական անձեռնմխելիության հայեցակետի հետ: Հոգեկան կայունության պահպանումն այս առումով անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի արդյունավետ իրացման անհրաժեշտ նախադրյալ է (*«Բենսաիդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 47):

113. Դատարանը տևական ժամանակ համարել է, որ բուժումից հրաժարվելու անհատի իրավունքը 8-րդ հոդվածի կարգավորման առարկա է (տե՛ս վերևում): Այս իրավունքն ընդգրկում է հոգեկան խանգարումներով տառապող պացիենտների՝ ցանկացած հոգեներգործուն դեղորայքով բուժումից հրաժարվելու իրավունքները: Անձի կամքին հակառակ իրականացված բժշկական միջամտությունը դիտարկվում է որպես միջամտություն անձնական կյանքի նրա իրավունքին և մասնավորապես՝ ֆիզիկական անձեռնմխելիության նրա իրավունքին (*«Իքսն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»*, § 212): Որոշակի հանգամանքներում հոգեկան խանգարումներով տառապող պացիենտի հարկադիր դեղորայքային բուժումը կարող է արդարացված լինել հենց նրան և(կամ) այլ անձանց պաշտպանելու նպատակով: Սակայն նման որոշումները կարող են կայացվել միայն հստակ իրավական սկզբունքների համաձայն, ինչպես նաև դրանց նկատմամբ պետք է լինի դատական վերահսկողության հնարավորություն (*նույն տեղում*, § 220, *«Ստորկն ընդդեմ Գերմանիայի»*, §§ 164-169, *«Շոպովն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 47):

114. Դատարանը նաև գտել է, որ 8-րդ հոդվածով պետությունների համար սահմանվում է հոգեկան հիվանդությամբ տառապող անձանց անձնական և ընտանեկան կյանքի իրավունքը պաշտպանելու պարտավորություն, մասնավորապես, երբ հոգեկան խանգարումներով տառապող անձի երեխաները գտնվում են պետության խնամակալության ներքո: Պետությունները պետք է համոզվեն, որ նման անձինք կարող են արդյունավետորեն մասնակցել իրենց երեխաների տեղավորման ընթացակարգին (*«Բ.-ն ընդդեմ Ռումինիայի (թիվ 2)»*,

§ 117, «Կ.-ն և Տ.-ն ընդդեմ ֆինլանդիայի» [ՄՊ]): Այսպիսի գործերը նույնպես առնչվում են 8-րդ հոդվածով (տե՛ս ստորև) երաշխավորված ընտանեկան կյանքի իրավունքին. մասնավորապես, երբ հոգեկան հիվանդությամբ տառապող մի մայր տեղեկացված չէր եղել իր տղայի որդեգրման մասին և այդ գործընթացին մասնակցելու կամ այն բողոքարկելու հնարավորություն չէր ունեցել («Ա.Կ.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի»): «Ա.Ս.-ն ընդդեմ Սլովենիայի» գործը վերաբերում էր հոգեկան հիվանդություն ունեցող մորը ծնողական իրավունքներից զրկելուն՝ իր երեխային խնամելու նրա անկարողության հիմնավորմամբ: Այն ներառում է նախադեպային իրավունքի ամփոփում հոգեկան հիվանդությամբ տառապող անձանց իրավունքների վերաբերյալ՝ ծնողական պարտականություններից ազատելու և երեխայի հետագա որդեգրման համատեքստում (§§ 83-87):

115. Այն գործերում, որոնց շրջանակներում հոգեկան հիվանդությամբ տառապող անձինք ճանաչվում են անգործունակ, Դատարանը սահմանել է 8-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքների պաշտպանության համար անհրաժեշտ ընթացակարգային պահանջներ: Դատարանը հաճախ դիտարկում է 8-րդ հոդվածի այս խախտումները 5-րդ և 6-րդ հոդվածների համակացությամբ: Դատարանն առանձնակի կարևորություն է տալիս որոշումների կայացման գործընթացի որակին («Սալոնյաքի-Դրոբնյակն ընդդեմ Սերբիայի», §§ 144-145): Դատարանն արձանագրել է, որ անձին անգործունակ ճանաչելը անհերքելիորեն իրենից լուրջ միջամտություն է ներկայացնում 8-րդ հոդվածով երաշխավորված անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի նրա իրավունքին: «Ա.Ն.-ն ընդդեմ Լիբվալի» գործով Դատարանը քննարկման առարկա է դարձրել ներպետական դատարանի կայացրած որոշումը, որի համաձայն դիմումատուն զրկվել էր անկախ գործելու կարողությունից կյանքի գրեթե բոլոր ոլորտներում: Խնդրո առարկա ժամանակահատվածում դիմումատուն Լիտվայում այլևս չէր կարող ինքնուրույն վաճառել կամ գնել որևէ գույք, աշխատել, ընտրել բնակության վայր, ամուսնանալ կամ դիմել դատարան: Դատարանն արձանագրել

է, որ նշվածը հանգեցրել է միջամտության՝ անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի նրա իրավունքին (§ 111): Անգործունակ ճանաչելու վարույթների, փակ հաստատություն տեղափոխելու և գույքի տնօրինման վերաբերյալ որոշումների, ինչպես նաև երեխաներին վերաբերող գործընթացների (տե՛ս վերևում) առնչությամբ Դատարանն արձանագրել է, որ պետությունները պարտավոր են տրամադրել բավարար երաշխիքներ՝ երաշխավորելու, որ հոգեկան հիվանդությամբ տառապող անձինք հնարավորություն ունենան մասնակցել գործընթացին, և որ այն բավականաչափ անհատականացված լինի վերջիններիս հատուկ կարիքները բավարարելու համար (*«Ցեհենտներն ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 65, *«Շտուկարտրովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, §§ 94-96, *«Հերցեգֆալվին ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 91): Օրինակ՝ անձին անգործունակ ճանաչելու վերաբերյալ վարույթի ընթացքում հոգեկան հիվանդության վերաբերյալ բժշկական ապացույցները պետք է բավականաչափ թարմ լինեն (*«Նիկոլյանն ընդդեմ Հայաստանի»*, § 124): Բացի այդ, *«Նիկոլյանն ընդդեմ Հայաստանի»* (§ 122) գործով Դատարանը գտել է, որ հոգեկան հիվանդության առկայությունը, նույնիսկ լուրջ հիվանդության դեպքում, չի կարող լինել անձին գործունակությունից ամբողջությամբ զրկելու միակ պատճառը: Ազատությունից զրկելու վերաբերյալ գործերի համանմանությամբ, գործունակությունից ամբողջությամբ զրկելը հիմնավորելու համար հոգեկան հիվանդությունը պետք է լինի այդ միջոցի համար հիմք համարվող որոշակի «տեսակի կամ աստիճանի»:

116. Մտավոր հետամնացություն ունեցող անձի բնական վայրի ընտրության վերաբերյալ Դատարանը նշել է, որ հարկավոր է արդար հավասարակշռության բերել անձի արժանապատվության և ինքնորոշման նկատմամբ հարգանքը, և նրա շահերը պաշտպանելու և երաշխավորելու անհրաժեշտությունը, մասնավորապես, երբ նրա կարողություններն ու իրավիճակը նրան դնում են առանձնակի խոցելի դիրքում (*«Ա.-Մ.Վ.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»*, § 90): Դատարանն ընդգծել է ընթացակարգային երաշխիքների առկայության

կարևորությունը (§§ 82-84): Մեջբերվող գործում Դատարանն ընդգծել է, որ ներպետական ընթացակարգը պարունակել է արդյունավետ երաշխիքներ, որոնք կոչված են եղել կանխել չարաշահումները՝ այս հարցում մարդու իրավունքների միջազգային նորմերի պահանջների համաձայն: Այս երաշխիքներն ապահովել են, որ հաշվի առնվեն դիմումատուի իրավունքները, կամքը և նախապիրությունները: Դիմումատուն ներգրավված է եղել գործընթացի բոլոր փուլերում, նրան անձամբ լսել են, և նա հնարավորություն է ունեցել արտահայտել իր ցանկությունները: Այն հանգամանքը, որ իրավասու մարմիններն ընթացք չեն տվել դիմումատուի ցանկություններին, ելնելով դիմումատուի առողջության և բարօրության պաշտպանության շահերից, միևնույն է չի հանգեցրել 8-րդ հոդվածի խախտման:

5. Բժշկական օգնություն և բուժում²⁰

117. Թեև առողջության իրավունքը, որպես այդպիսին, երաշխավորված չէ Կոնվենցիայով կամ դրա Արձանագրություններով, բարձր պայմանավորվող կողմերը Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածից բխող դրական պարտավորություններից բացի կրում են դրական պարտավորություն 8-րդ հոդվածի ներքո. մի կողմից՝ ստեղծել այնպիսի նորմատիվային դաշտ, որը կպարտադրի պետական և մասնավոր հիվանդանոցներին ձեռնարկել իրենց պացիենտների ֆիզիկական անձեռնմխելիության պաշտպանությունն ապահովող միջոցներ, իսկ մյուս կողմից՝ բժշկական սխալներից տուժածների համար երաշխավորել այնպիսի ընթացակարգի հասանելիություն, որը նրանց անհրաժեշտության դեպքում թույլ կտա ստանալ կրած վնասի հատուցում («Վասիլևան *ընդդեմ Բուլղարիայի*», § 63, «Յուրիցան *ընդդեմ Խորվաթիայի*», § 84 և «Մեհմեթ Ուլուսոյը և այլք *ընդդեմ Թուրքիայի*», § 82): Դրական պարտավորությունները, հետևաբար, սահմանափակվում են արդյունավետ իրավական դաշտ ստեղծելու

²⁰ Տե՛ս նաև «Հաշմանդամությանն առնչվող հարցեր» վերտառությամբ հատվածը

պարտականությամբ, որը հիվանդանոցներին և առողջապահական ոլորտի մասնագետներին պարտավորեցնում է ձեռնարկել իրենց պացիենտների ֆիզիկական անձեռնմխելիության պաշտպանությունն ապահովող միջոցներ: Հետևաբար, նույնիսկ բժշկական անփութության փաստը հաստատվելու դեպքում, Դատարանը, սովորաբար, չի արձանագրում 8-րդ կամ 2-րդ հոդվածների նյութական հայեցակետի խախտում: Այդուհանդերձ, խիստ բացառիկ հանգամանքներում, առողջապահական ծառայություններ մատուցողների գործողությունների և անգործության պատճառով կարող է առաջանալ պետության պատասխանատվությունը: Այդպիսի բացառիկ հանգամանքներ կարող են ի հայտ գալ, երբ պացիենտի կյանքը գիտակցաբար վտանգվել է կենսական կարևորության բուժումը հասանելի չդարձնելու պատճառով, և երբ պացիենտը նման բուժում չի ստացել հիվանդանոցային ծառայությունների համակարգային կամ կառուցվածքային խնդիրների պատճառով, և երբ իշխանություններն իմացել են կամ պարտավոր էին իմանալ այդ ռիսկի մասին և չէին ձեռնարկել անհրաժեշտ միջոցներ դրա կանխարգելման համար (*«Մեհմեյր Ուլուսոյը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»* գործը, §§ 83-84՝ *«Լուպեշ դե Սուուգա Ֆերնանդեշն ընդդեմ Պորտուգալիայի»* գործի մեջբերմամբ): 2-րդ հոդվածի վերաբերյալ Դատարանի նախադեպային իրավունքից բխող այս սկզբունքները կիրառվում են նաև 8-րդ հոդվածի ներքո, այն դեպքում, երբ հասցված վնասը չի սպառնում 2-րդ հոդվածով երաշխավորված կյանքի իրավունքին (*«Իբրահիմ Կեսկինն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 61):

118. Դատարանի խնդիրն է ստուգել դիմումատուների կողմից օգտագործված պաշտպանության միջոցների արդյունավետությունը և այդպիսով որոշել՝ արդյոք դատական համակարգն ապահովել է պացիենտների ֆիզիկական անձեռնմխելիության պաշտպանությանն ուղղված օրենսդրական և ենթօրենսդրական դաշտի պատշաճ կիրառումը (*«Իբրահիմ Կեսկինն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 68 և *«Մեհմեյր Ուլուսոյը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 90): Ամեն դեպքում, առողջապահական ոլորտի մասնագետների պատասխանատվության

ներքո գտնվող անձի անձեռնմխելիության իրավունքի խախտման պատճառը պարզելու համար գործադրված համակարգը պետք է անկախ լինի: Սա ենթադրում է ոչ միայն աստիճանակարգային կամ ինստիտուցիոնալ կապի բացակայություն, այլև վիճարկվող խախտման պատճառի բացահայտման ընթացակարգի համատեքստում փաստերի գնահատման համար պատասխանատու բոլոր կողմերի ձևական և կոնկրետ անկախություն (*«Մեհմեփ Ուլուսոյը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 93): Բժշկական անփութության համատեքստում կա անհապաղության և ողջամիտ ջանասիրության պահանջ (*«Էրիդիպոն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 49): Օրինակ՝ գրեթե յոթ տարի տևողությամբ վարույթները համատեղելի չեն 8-րդ հոդվածի հետ (*«Իբրահիմ Կեսկինն ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 69-70):

119. Փորձագիտական եզրակացությունների օբյեկտիվությունը բժշկական անփութության դեպքում չի կարող ինքնաբերաբար հարցականի տակ դրվել, եթե փորձագետներն առողջապահության ազգային համակարգում աշխատող բժիշկներ են: Ավելին, այն հանգամանքը, որ փորձագետն աշխատում է բժշկական այնպիսի հաստատությունում, որը հատուկ ստեղծված է առանձին հարցի վերաբերյալ փորձագիտական եզրակացություններ տրամադրելու համար և ֆինանսավորվում է պետության կողմից, բավարար չէ արդարացնելու համար այն մտավախությունը, որ այդպիսի փորձագետները ունակ չեն լինի պահպանել չեզոքություն և անկողմնակալություն՝ փորձագիտական եզրակացությունները տրամադրելիս: Այս համատեքստում կարևորն այն է, որ փորձագետի մասնակցությունն ընթացակարգին ուղեկցված լինի պատշաճ ընթացակարգային երաշխիքներով, որոնք կոչված կլինեն ապահովել նրա՝ ինչպես ձևական, այնպես էլ դե ֆակտո անկախությունն ու անկողմնակալությունը (*«Յուրիցան ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 93): Բացի այդ, հաշվի առնելով այն փաստը, որ բժշկական փորձաքննությունը վերաբերում է տեխնիկական ոլորտին, և դուրս է դատավորների գիտելիքների շրջանակից, ուստի և, կարող է գերակշռող ազդեցություն ունենալ նրանց կողմից փաստերի գնահատման վրա, այդ ապացույցները մեկնաբանելու՝ կողմերին

վերապահված թույլատրելի սահմանը և նրանց մեկնաբանությունները դատարանների կողմից հաշվի առնելու աստիճանը վճռորոշ նշանակություն կունենան (*«Մեհմեդ Ուլուտյը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 109-110):

120. Ինչ վերաբերում է բժշկական ծառայությունների հասանելիությանը, ապա Դատարանն այս առումով զգուշավորություն է դրսևորել՝ խուսափելով 8-րդ հոդվածն այնպես կիրառելուց, որ պահանջվի պետական զգալի միջոցների հատկացում, քանի որ ներպետական մարմինները, տեղյակ լինելով առողջապահական համակարգում գոյություն ունեցող պահանջարկի և վերջինս բավարարելու համար հասանելի ֆինանսական միջոցների մասին, միջազգային դատարանից ավելի լավ դիրքում են գտնվում այս հարցում գնահատում իրականացնելու համար (*«Պենտյացովան և այլք ընդդեմ Մոլդովայի»* (որոշ.)):

121. Դատարանն անընդունելի է համարել մի գանգատ, որը վերաբերում էր Միացյալ Թագավորության իրավասու մարմինների կողմից թմրամոլ դատապարտյալների համար ներարկիչների փոխանակման ծրագիր իրականացնելու մերժմանը (*«Շելին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.)): Այս գործի շրջանակներում, Դատարանն արձանագրել է, որ 8-րդ հոդվածը պայմանավորվող պետություններին որևէ կերպ չի պարտավորեցնում առողջապահության ոլորտում որևէ հատուկ կանխարգելիչ քաղաքականություն որդեգրել: Նույն կերպ, Դատարանը եզրակացրել է, որ Բուլղարիայի կողմից անբուժելի հիվանդ պացիենտներին չարտոնագրված և փորձարկման փուլում գտնվող դեղորայք օգտագործելու հարցում մերժելը չի առաջացրել 8-րդ հոդվածի խախտում (*«Հրիստոֆովը և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի»*, *«Դուրիստոն ընդդեմ Իտալիայի»* (որոշ.)): Դատարանը նաև մերժել է կանեփի հիմքով դեղորայքի նշանակման վերաբերյալ օրենսդրությունը վիճարկող մի գանգատ (*«Ա.Մ.-ն և Ա.Կ.-ն ընդդեմ Հունգարիայի»* (որոշ.))՝ վկայակոչելով այս ոլորտում պետության պարտավորությունները (§§ 46-47): *«Աբդյուլան և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի»* գործով Դատարանը վճռել է, որ ափիոնային կախվածություն ունեցող անձանց

համար մեթադոնով կամ բուպրոպրոֆինով փոխարինող թերապիայի հասանելիության բացակայությունը չի խախտել 8-րդ հոդվածը, քանի որ հանրային առողջության համար փոխարինող թերապիայի ռիսկերը և դիմումատուի անհատական իրավիճակը գնահատելու գործառույթը եղել է պետության հայեցողության շրջանակում:

122. Ինչ վերաբերում է հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար բժշկական օգնության հասանելիությանը, Դատարանն անընդունելի է համարել ծանր հաշմանդամություն ունեցող մի անձի գանգատ, ով ցանկանում էր ստանալ ռոբոտացված ձեռք, որը կօգներ նրա շարժունակությանը (*«Սենտրգեսն ընդդեմ Նիդեռլանդների»*) (որոշ.): Այդուհանդերձ, Դատարանը համարել է, որ նվազեցված շարժունակությամբ կնոջ համար հատկացվող օգնության կրճատումն առաջացրել է 8-րդ հոդվածի խախտում, սակայն միայն այն ժամանակահատվածում, երբ Միացյալ Թագավորությունը չի պահպանել իր իսկ օրենսդրությունը (*«ՄըկԴոնալդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*):

123. *«Գարդը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.) գործի շրջանակներում Դատարանը մերժել է ծանր հիվանդ երեխայի ծնողների պնդումներն առ այն, որ իրենց երեխայի բուժման հարցը ենթակա չէր լուծման դատական կարգով՝ փոխարենը համարելով, որ բուժումն իրականացնող հիվանդանոցը հիմք էր ունեցել ծնողների և հիվանդանոցի միջև առկա վեճի պայմաններում դիմել հարցի դատական կարգով լուծմանը (§ 117):

6. Կյանքի ավարտին առնչվող հարցեր

124. *«Փրիթին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* գործի շրջանակներում է, որ Դատարանն առաջին անգամ եզրահանգել է, որ սեփական մահվան եղանակը որոշելու իրավունքը 8-րդ հոդվածի իմաստով անձնական կյանքի տարր է (§ 67): Հետագայում ձևավորված նախադեպային իրավունքով հստակեցվել է, որ սեփական կյանքն ավարտելու եղանակն ու պահը որոշելու անհատի իրավունքը հանդիսանում է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի իմաստով իր անձնական

կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի հայեցակետերից մեկը՝ պայմանով, որ նման անձն ի վիճակի լինի ազատորեն ձևավորել այս առնչությամբ իր կամքը և ըստ այդմ գործել (*«Հասան ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, § 51):

125. Դատարանն արձանագրել է, որ օժանդակված ինքնասպանության հարցում անդամ պետություններն օգտվում են թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակից: Թույլատրող օրենքներով նախատեսվում է, որ մահաբեր նյութերը կարող են նշանակվել միայն բժշկի կողմից (*«Հասան ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, § 52): Ընդ որում, Դատարանը տարբերակել է *«Հասան ընդդեմ Շվեյցարիայի»* գործը *«Փրիթին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* գործից: Ի տարբերություն «Փրիթի»-ի գործի, *«Հասան ընդդեմ Շվեյցարիայի»* գործում դիմումատուն ոչ միայն պնդում էր, որ իր կյանքը դժվար էր և տանջանքներով լի, այլև, որ վիճահարույց միացությունը չստանալու դեպքում՝ ինքնասպանությունը, որպես այդպիսին, արժանապատիվ չէր լինի: Բացի այդ, դարձյալ ի տարբերություն «Փրիթի»-ի գործի՝ դիմումատուն չէր կարող փաստացի համարվել հաշմանդամ, քանի որ չէր գտնվում դեգեներատիվ բնույթի անբուժելի հիվանդության տերմինալ փուլում, որը նրան կզրկեր իրեն սեփական կյանքից զրկելու հնարավորությունից:

126. *«Կոխն ընդդեմ Գերմանիայի»* գործում դիմումատուն պնդել էր, որ դաշնային կառույցների կողմից իր կնոջը պետտոբարբիտալի մահացու չափաբաժնի ձեռքբերման թույլտվություն չտրամադրելու առնչությամբ իր ներկայացրած հայցը ներպետական դատարանների կողմից ըստ էության քննելուց հրաժարվելը հանգեցրել էր Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով երաշխավորված անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իր իրավունքի խախտման: Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ ներպետական դատարանները հրաժարվել էին ըստ էության քննել նրա միջնորդությունը:

127. Դատարանը նպատակահարմար չի համարել 8-րդ հոդվածի կիրառումն ընդլայնել այնպես, որ դրանով անդամ պետությունների վրա դրվի իրավական այնպիսի պաշտպանության միջոց նախատեսելու

ընթացակարգային պարտավորություն, որը ներպետական դատարաններից կպահանջեր ըստ էության որոշում կայացնել այն հայցով, որի համաձայն օժանդակված ինքնասպանությունն արգելելը կխախտեր անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը (*«Նիքոլինտոնը և Լեմբն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.), § 84):

128. *«Գարդը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.) գործում բժիշկները որոշել էին դադարեցնել մահացու գենետիկական հիվանդություն ունեցող նորածնի կյանքն արհեստականորեն պահպանող բուժումը: Մանրակրկտորեն ուսումնասիրելով ընթացակարգը, և ներպետական իշխանությունների կողմից իրենց որոշումների համար ներկայացված հիմնավորումները՝ Դատարանը եզրակացրել է, որ այս որոշումը, նույնիսկ եթե այն ծնողների կամքին հակառակ էր, չէր հանգեցրել 8-րդ հոդվածին հակասող կամայական կամ անհամաչափ միջամտության (§§ 118-124):

7. Հաշմանդամությանն առնչվող հարցեր²¹

129. Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների վերաբերյալ 2006 թվականի ՄԱԿ-ի կոնվենցիան սահմանում է հաշմանդամություն ունեցող անձանց՝ «հասարակական կյանքին լիակատար և արդյունավետ մասնակցության և ներգրավվածության» սկզբունքը: Սակայն 8-րդ հոդվածը կիրառելի է միայն բացառիկ դեպքերում, երբ հանրության համար բաց հաստատությունների անհասանելիությունը թույլ չի տվել դիմումատուներին վարել իրենց կյանքն այնպես, որ հարցականի տակ չդրվեն անձնական զարգացման, ինչպես նաև այլոց և արտաքին աշխարհի հետ հարաբերություններ հաստատելու և զարգացնելու նրանց իրավունքները (*«Գլայզենն ընդդեմ Շվեյցարիայի»* (որոշ.), §§ 43-46, և դրանում մեջբերվող հղումները, տե՛ս նաև *«Զեհնարվան և Զեհնալն ընդդեմ Չեխական Հանրապետության»*

²¹ Տե՛ս նաև «Բժշկական օգնություն և բուժում» վերտառությամբ հատվածը:

(որոշ.), «*Բուրան ընդդեմ Իփալիայի*» և «*Մուկան ընդդեմ Լեհաստանի*» (որոշ.) գործերը):

130. Դատարանն արձանագրել է, որ երկու կույր ծնողներից նրանց երեխաներին վերցնելու որոշումն այն հիմնավորմամբ, որ վերջիններս նրանց մասին պատշաճ հոգ չէին տանում, հիմնավորված չէր գործի հանգամանքներով և խախտում էր ծնողների՝ 8-րդ հոդվածով սահմանված ընտանեկան կյանքի իրավունքը («*Սավինին ընդդեմ Ուկրաինայի*»): Մյուս կողմից՝ Դատարանը եզրակացրել է, որ 8-րդ հոդվածի խախտում տեղի չէր ունեցել Ֆրանսիայում օրենքով նախատեսված այն կարգի առնչությամբ, որը մշակվել էր ծնողներին՝ հաշմանդամություն ունեցող երեխայի ծախսերի հատուցում տրամադրելու համար, նույնիսկ եթե գենետիկական արատի ախտորոշման ընթացքում պետական հիվանդանոցում թույլ տրված որևէ սխալի բացակայության դեպքում ծնողները նախընտրեին չունենալ երեխային («*Մորիսն ընդդեմ Ֆրանսիայի*» [ՄՊ], «*Դրանոն ընդդեմ Ֆրանսիայի*» [ՄՊ]): Դատարանը պետություններին վերապահել է թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակ հաշմանդամություն ունեցող երեխայի ծնողներին հատկացվող օգնության չափի որոշման հարցում («*Լա Պարոլան և այլք ընդդեմ Իփալիայի*» (որոշ.)) և վճռել է, որ այն դեպքում, երբ պետությունը տրամադրում է իրավական պաշտպանության բավարար միջոցներ երեխայի ծննդյան պահին ոչ պատշաճ օգնության պատճառով առաջացած հաշմանդամության համար, 8-րդ հոդվածի խախտումը բացակայում է («*Սպիրան և Կրանչկովսկին ընդդեմ Լեհաստանի*», §§ 99-100):

131. «*Խոլոդովն ընդդեմ Ուկրաինայի*» (որոշ.) գործը վերաբերում էր երթևեկության կանոնների խախտման համար ֆիզիկական հաշմանդամություն ունեցող (հողերի հետ կապված բազմաթիվ խնդիրներ) դիմումատուի վարորդական իրավունքի կասեցմանը, որը պնդում էր, որ կիրառված տույժն անհամաչափ էր՝ հաշվի առնելով իր առողջական վիճակը: Դատարանն ընդունել է, որ տրանսպորտային միջոցներ վարելու ինժամայա արգելքը հետևանքներ է ունեցել դիմումատուի առօրյա կյանքի վրա: Այդ առումով կարելի է ընդունել, որ

նշված տույժը իրենից ներկայացրել է «միջամտություն» դիմումատուի՝ 8-րդ հոդվածով սահմանված իրավունքին:

8. Հուղարկավորությանը և հանգուցյալներին առնչվող հարցեր

132. 8-րդ հոդվածով նախատեսված ընտանեկան և անձնական կյանքի իրավունքների իրականացումը հիմնականում վերաբերում է կենդանի մարդկանց միջև հարաբերություններին: Սակայն Դատարանը գտել է, որ մահացած ազգականի աճյունի հետ վարվելակերպը, ինչպես նաև ազգականի հուղարկավորությանը մասնակցելու և նրա շիրիմին հարգանքի տուրք մատուցելու հնարավորությանն առնչվող խնդիրները վերաբերում են ընտանեկան կամ անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի ոլորտին (*«Սուլսկան և Ռիբիչկան ընդդեմ Լեհաստանի»*, §§ 104-108, և դրանում մեջբերվող հղումները):

133. *«Լոզովեն ընդդեմ Ռուսաստանի»* գործը, օրինակ, վերաբերում էր սպանության զոհին, որին հուղարկավորել էին նախքան նրա մահվան մասին ծնողներին տեղեկացնելը: Այդ գործով Դատարանը վերահաստատել է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական և (կամ) ընտանեկան կյանքին առնչվող տեղեկություններ ստանալու իրավունք (§ 32), և որ իր ընտանիքի անդամի հուղարկավորությանը մասնակցելու անձի իրավունքը 8-րդ հոդվածի շրջանակներում էր: Եթե մահվան մասին տեղյակ են իշխանությունները, իսկ ընտանիքի անդամները՝ ոչ, ապա համապատասխան մարմինները պարտավոր են առնվազն ձեռնարկել ողջամիտ քայլեր՝ ընտանիքի անդամների տեղեկացվածությունն ապահովելու ուղղությամբ (§ 38): Դատարանը որոշել է, որ համապատասխան ներպետական օրենսդրությունը և պրակտիկան հստակ չէին, սակայն նշվածը ինքնին բավարար չէր 8-րդ հոդվածի խախտում արձանագրելու համար (§ 42): Մյուս կողմից, Դատարանը եզրակացրել է, որ իշխանությունները պատշաճ ջանասիրություն չեն ցուցաբերել վերոնշյալ դրական պարտավորության կատարման համար՝ հաշվի առնելով, որ ներպետական

իշխանություններին հասանելի էին հանգուցյալի ծնողներին հայտնաբերելու, նրանց գտնվելու վայրը պարզելու և տեղեկացնելու համար անհրաժեշտ տեղեկությունները (§ 46):

134. *«Աղրի-Վյունեն ընդդեմ Շվեյցարիայի»* գործում Դատարանը եզրակացրել է, որ մորն իր մեռելածին որդու հուղարկավորության վայրն ու ժամը քաղաքապետարանի կողմից չհայտնելը օրենքով թույլատրված չէր և հանգեցրել էր նրա՝ 8-րդ հոդվածով երաշխավորված անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի խախտման (*«Պանուլոն և Ֆորտեն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*): Նույն կերպ, *«Հորիցա Յովանովիչն ընդդեմ Սերբիայի»* գործում Դատարանը վճռել է, որ այն հանգամանքը, որ հիվանդանոցը դիմումատուին տեղեկություն չի տրամադրել նրա նորածին որդու մահվան և հետագայում վերջինիս մարմնի անհետացման վերաբերյալ, հանգեցրել է 8-րդ հոդվածի խախտման, նույնիսկ եթե երեխան մահացել էր 1983 թվականին՝ պատահածի վերաբերյալ պետության կողմից շարունակաբար տեղեկատվություն չտրամադրելու հիմնավորմամբ: Դատարանը նաև արձանագրել է, որ Ռուսաստանի կողմից մեռելածին երեխային նրա կենսաբանական հոր ազգանունը տալու թույլտվության մերժումն իրավական այն կանխավարկածի հիման վրա, որ երեխայի հայրն այդ կնոջ ամուսինն էր, խախտել է մոր՝ երեխային իրական հոր ազգանունով հուղարկավորելու 8-րդ հոդվածով պաշտպանված իրավունքը (*«Զնամենսկայան ընդդեմ Ռուսաստանի»*):

135. Ընտանիքի անդամները բողոքներ են ներկայացրել նաև մահվան և հուղարկավորության միջև անցած ժամանակի, ինչպես նաև ընտանիքին հանձնելուց առաջ հանգուցյալի մարմնի նկատմամբ ցուցաբերված վերաբերմունքի առնչությամբ: Օրինակ, Դատարանն արձանագրել է, որ իրենց դստեր մարմնից ոստիկանության կողմից վերցված նմուշները դիմումատուներին վերադարձնելու տևական ձգձգումները, որը նրանց զրկել է իրենց դստերը ժամանակին հուղարկավորելու հնարավորությունից, խախտել է 8-րդ հոդվածից բխող անձնական և ընտանեկան կյանքի նրանց իրավունքը (*«Ժիրարն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*): Դատարանը նաև վճռել է, որ

հիվանդանոցի կողմից հանգուցյալի օրգանները վերցնելն առանց նրա մորը տեղեկացնելու և վերջինիս համաձայնությունը ստանալու, չի կատարվել օրենքի համաձայն և խախտել է մոր՝ 8-րդ հոդվածով երաշխավորված անձնական կյանքի իրավունքը (*«Պեպրովան ընդդեմ Լապվիայի»*, §§ 97-98): Նշված նախադեպային իրավունքի համաձայն, Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում հանգուցյալի մարմնից առանց նրա կողակցի իմացության և համաձայնության հյուսվածքներ վերցնելու առնչությամբ՝ ներպետական օրենսդրության հստակության պակասի և կամայականության դեմ իրավական երաշխիքների բացակայության պատճառով (*«Էլբերդեն ընդդեմ Լապվիայի»*, § 115):

136. Այդուհանդերձ, *«Էլի Պոլուհաս Դյոսթոն ընդդեմ Շվեդիայի»* գործում Դատարանը վճռել է, որ ընտանեկան գերեզմանում հանգուցյալի աճյունը հողին հանձնելու համար աճյունասափորը մի գերեզմանատեղից մեկ այլ գերեզմանատեղ տեղափոխելու հարցում Շվեդիայի մերժումը չէր հանգեցրել 8-րդ հոդվածի խախտման այն հիմնավորմամբ, որ որոշումը կայացվել էր՝ պատշաճ կերպով հաշվի առնելով հանգուցյալի կնոջ շահերը և գտնվում էր այս հարցում պետությանը վերապահված լայն հայեցողության շրջանակում: Ուշագրավ է, որ Դատարանը չի որոշել, թե արդյոք այդ մերժումը վերաբերել է «ընտանեկան կյանք» կամ «անձնական կյանք» հասկացություններին, փոխարենը՝ գործել է միայն միջամտության մասին ենթադրությունից ելնելով (§ 24): *«Դրաշկովիչն ընդդեմ Մոնտենեգրոյի»* գործով Դատարանը գտել է, որ ընտանիքի մահացած անդամի աճյունի արտաշիրիմման մասին մերձավոր ազգականի խնդրանքը հուղարկավորման նոր վայր տեղափոխելու համար, ըստ էության, վերաբերում էր ինչպես «անձնական կյանքի», այնպես և «ընտանեկան կյանքի» ոլորտին: Այդուհանդերձ, Դատարանը հստակեցրել է, որ այդ իրավունքի բնույթը և շրջանակը, ինչպես նաև այդօրինակ դեպքերում Կոնվենցիայով սահմանված՝ պետության պարտավորությունների տիրույթը կախված են կոնկրետ հանգամանքներից և բերված փաստերից (§ 48): Թեև պետություններին տրված է թույլատրելի հայեցողության

լայն շրջանակ այդպիսի կարևոր և նուրբ հարցում (§ 52), Դատարանը գտել է, որ ներպետական դատարանների կողմից քաղաքացիական դատավարության շրջանակում դիմումատուի կողմից երրորդ անձի դեմ ներկայացված հայցն ըստ էության չքննելը խախտել է 8-րդ հոդվածը: Դատարանը նաև եզրակացրել է, որ հանգուցյալի ներկայացուցիչը, ով փորձել էր կանխել պետության կողմից հանգուցյալի ԴՆԹ-ի օգտագործումը հայրության ճանաչման վերաբերյալ վարույթի շրջանակում, չէր ներկայացրել բողոք, որն անձնական կյանքի տիրույթում էր, ինչպես նաև չէր կարող հայց ներկայացնել հանգուցյալի անունից (*«Սուկեստիոն Կրեսպեն Ֆիլպենբորգ Մորպենսեն ընդդեմ Դանիայի»* (որոշ.)):

137. Դատարանն անդրադարձել է նաև պետության այն քաղաքականությանը, որը միտված էր հուղարկավորության նպատակով ահաբեկչության մեջ մեղադրվող անձանց աճյունների վերադարձը մերժելուն: Ընդունելով, որ պետությունը հետապնդում է հասարակական կարգը պաշտպանելու շահ, հատկապես, երբ խոսքը վերաբերում է ազգային անվտանգությանը՝ Դատարանն, այդուհանդերձ, արձանագրել է, որ ենթադրյալ ահաբեկիչների աճյունները վերադարձնելու բացարձակ արգելքն արդարացի հավասարակշռություն չի ապահովել պետության և հանգուցյալների ընտանիքի անդամների՝ 8-րդ հոդվածից բխող իրավունքների միջև (*«Սաբանչիևան և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 146):

138. *«Սուլկան և Ռիբիչկան ընդդեմ Լեհաստանի»* գործով Դատարանը որոշել է, որ 8-րդ հոդվածը կիրառելի է իրենց ընտանիքների կամքին հակառակ քրեական դատավարության շրջանակում հանգուցյալների աճյունների արտաշիրիմման դեպքում (§§ 107-108): Ինչ վերաբերում է արտաշիրիմում իրականացնելու վերաբերյալ դատախազի որոշմանը, Դատարանը գտել է, որ ներպետական օրենսդրությունը չի տրամադրել բավարար երաշխիքներ կամայականության դեմ: Այդպիսով դիմումատուները զրկվել են նվազագույն պաշտպանությունից, որի իրավունքն ունեին՝ ի խախտումն 8-րդ հոդվածի (§§ 124-127):

9. Շրջակա միջավայրին առնչվող հարցեր²²

139. Թեև Կոնվենցիան միանշանակ չի ճանաչում առողջ միջավայրի իրավունքը («*Հեթոնը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» [ՄՊ], § 96), անձին շրջապատող միջավայրի որակին անդրադարձող բազմաթիվ գործերում Դատարանն արձանագրել է, որ շրջակա միջավայրի վտանգավոր կամ վնասակար գործոնները կարող են բացասաբար անդրադառնալ անհատի բարեկեցության վրա («*Կորդելլան և այլք ընդդեմ Իտալիայի*», §§ 157-160): Այնուամենայնիվ, 8-րդ հոդվածով խնդիր է առաջանում միայն այն դեպքում, երբ անհատներն անմիջականորեն և լրջորեն իրենց վրա կրում են այդ իրավիճակի հետևանքները և կարող են ապացուցել դրա ուղղակի ազդեցությունն իրենց կյանքի որակի վրա (տե՛ս, «*Չիչեկը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*» (որոշ.) (§ 32 և §§ 22-29) գործը՝ օդի աղտոտվածության համատեքստում համապատասխան նախադեպային իրավունքի ամփոփման համար, «*Ֆադեևան ընդդեմ Ռուսաստանի*» (§§ 68-69) գործը, որում Դատարանը նշել է, որ 8-րդ հոդվածի կիրառման համար անհրաժեշտ է ցույց տալ, որ անձի առողջության կամ կյանքի որակի վրա աղտոտվածության անբարենպաստ ազդեցությունը հասել է սահմանված նվազագույն ատիճանի): 8-րդ հոդվածը կարող է կիրառվել շրջակա միջավայրին առնչվող գործերում՝ անկախ նրանից՝ աղտոտվածության պատճառն անմիջականորեն պետությունն է, թե պետության պատասխանատվությունն ի հայտ է գալիս մասնավոր հատվածի գործունեության պատշաճ կարգավորման անկարողության արդյունքում: 8-րդ հոդվածի կիրառելիությունը որոշվել է խստության չափանիշով. տե՛ս շրջակա միջավայրին առնչվող հարցերի վերաբերյալ համապատասխան նախադեպային իրավունքը «*Դենիսովն ընդդեմ Ուկրաինայի*» [ՄՊ] գործում՝ § 111: «*Հուդորովիչը և այլք ընդդեմ Սլովենիայի*» գործով Դատարանը հստակեցրել է, որ նույնիսկ եթե անվտանգ խմելու ջրի հասանելիությունն ինքնին 8-րդ

²² Տե՛ս նաև «Բնակարան» վերտառությամբ հատվածը:

հողվածով պաշտպանված իրավունք չէ, «անվտանգ խմելու ջրի մշտական և տևական բացակայությունը» կարող է ունենալ բացասական հետևանքներ առողջության և մարդկային արժանապատվության համար՝ փաստացիորեն քայքայելով անձնական կյանքի էությունը: Հետևաբար, այդ խիստ պայմանները բավարարելու դեպքում կարող է ի հայտ գալ պետության դրական պարտավորություն՝ կախված գործի կոնկրետ հանգամանքներից (§ 116):

140. Ըստ էության, հարկավոր է հաշվի առնել արդար հավասարակշռությունը, որը պետք է ապահովել անհատի և ողջ հասարակության մրցակցող շահերի միջև. և Կոնվենցիայի կատարումն ապահովող միջոցների ընտրության հարցում պետությունն օգտվում է թույլատրելի հայեցողության որոշակի շրջանակից (*«Փառլը և Ռեյներն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, *«Լոպես Օստրան ընդդեմ Իսպանիայի»*, § 51, *«Ջակոմելին ընդդեմ Իտալիայի»*, § 78):

141. *«Լոպես Օստրան ընդդեմ Իսպանիայի»* (§ 51) գործում Դատարանը վճռել է, որ շրջակա միջավայրի ծայրահեղ աղտոտվածությունը կարող է անդրադառնալ անհատի՝ անձնական և ընտանեկան կյանքի (և նրա բնակարանի)²³ նկատմամբ հարգանքի իրավունքի վրա՝ հավանական ազդեցություն ունենալով անձի բարեկեցության վրա և զրկելով նրան իր բնակարանից օգտվելու հնարավորությունից, այդպիսով բացասական հետևանքներ ունենալով նրա անձնական և ընտանեկան կյանքի վրա: Դիմումատուն բողոք էր ներկայացրել առ այն, որ իր ընտանիքին պատկանող բնակարանը ենթարկվում էր լուրջ աղտոտվածության ազդեցությանը, որի պատճառը իր բնակարանից տասներկու մետր հեռավորության վրա գտնվող համայնքային հողերի վրա պետության դոտացիայի միջոցներով կառուցված մասնավոր դաբադանոցի կեղտաջրերի մաքրման կայանն էր: *«Ջակոմելին ընդդեմ Իտալիայի»* գործում արձանագրվել է, որ դիմումատուի բնակարանից երեսուն մետր հեռավորության վրա կառուցված թունավոր արդյունաբերական թափոնների մշակման մասնավոր

²³ Տե՛ս նաև «Բնակարան» վերտառությամբ հատվածը:

գործարանից առաջացած աղտոտվածությունը հանդիսանում էր 8-րդ հոդվածի խախտում (§§ 97-98): *«Ֆադեևան ընդդեմ Ռուսաստանի»* գործում ևս արձանագրվել է, որ իրավասու մարմինները խախտել են մի կնոջ՝ բնակարանի և անձնական կյանքի իրավունքը, քանի որ նրան չեն առաջարկել արդյունավետ լուծում Ռուսաստանի սև մետաղագործության ամենախոշոր ձեռնարկության շուրջ գտնվող այն «սանիտարական անվտանգության գոտուց» նրա տեղափոխումը կազմակերպելու հարցում, որտեղ առկա էին բարձր մակարդակի աղտոտվածություն և վտանգավոր քիմիական արտանետումներ (§§ 133-134):

142. Բազմաթիվ գործերում շրջակա միջավայրին սպառնացող վտանգների կամ գործոնների մասին տեղեկություն չհաղորդելը դիտարկվել է որպես 8-րդ հոդվածի խախտում (*«Թաթարն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 97, որում իրավասու մարմինները պատշաճ կերպով չէին գնահատել հանքարդյունաբերական ընկերության գործունեության ռիսկերը շրջակա միջավայրի համար, *«Գեռան և այլք ընդդեմ Իտալիայի»*, որում տեղի բնակչությունը չէր ստացել կարևոր տեղեկություններ, որոնք թույլ կտային նրան գնահատել բնակիչներին սպառնացող ռիսկերը քիմիական գործարանի մոտակայքում բնակությունը շարունակելու դեպքում մինչև 1994 թվականին պարարտանյութերի արտադրության դադարեցումը):

143. Աղտոտված շրջանի վարակազերծմանն ուղղված ներպետական իշխանությունների փորձերը, որոնք դեռևս ցանկալի արդյունք չեն տվել, համարվել են 8-րդ հոդվածի խախտում *«Կորդելլան և այլք ընդդեմ Իտալիայի»* (§§ 167-172) գործով, որը վերաբերում էր պողպատածուլական գործարանի կողմից օդի աղտոտմանը՝ վնաս հասցնելով շրջակա բնակչության առողջությանը: Այս դեպքում, չնայած դիմումատուների առողջությունը վտանգող շրջակա միջավայրի աղտոտվածությունն ապացուցող պաշտոնական գիտական ուսումնասիրություններին, իրավիճակը պահպանվել էր տարիներ շարունակ, իսկ վտանգավոր գոտիների բնակչությանը տեղեկատվություն չէր տրամադրվել մաքրման աշխատանքների առաջընթացի վերաբերյալ:

144. Դատարանը նաև արձանագրել է, որ քրեակատարողական հիմնարկի կողքին գտնվող աղբանոցի գարշահոտությունը, որը հասնում էր մինչև դատապարտյալներից մեկի խուց, որը համարվում էր որպես տարիներ շարունակ նրան հասանելի միակ բնակտարածք (*«Բրադուշեն ընդդեմ Ռումինիայի»*, §§ 64-67), ինչպես նաև պետական մարմինների կողմից տևականորեն աղբահանության, վերջինիս մշակման և վերացման կազմակերպումը չապահովելն (*«Դի Սարնոն և այլք ընդդեմ Իտալիայի»*, § 112) անձնական և ընտանեկան կյանքի իրավունքի շրջանակում էին:

145. Դատարանն արձանագրել է, որ միջամտության միջոցների հանգեցնող որոշումների կայացման գործընթացը պետք է լինի արդար և անհատի՝ 8-րդ հոդվածով երաշխավորված շահերի պատշաճ պահպանության հնարավորություն տրամադրի (*«Թաշկինը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 118, որում իրավասու մարմինները դիմումատուներին չէին տրամադրել արդյունավետ ընթացակարգային պաշտպանություն ոսկու հանքի շահագործման առնչությամբ, *«Հարդին և Մեյլն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 217):

146. Դատարանը 8-րդ հոդվածը կիրառելի է համարել մի իրավիճակում, որում Հիթրոու օդանավակայանի օդանավերի աղմուկը բացասաբար էր ազդել դիմումատուի անձնական կյանքի որակի և նրա՝ իր տան պայմաններից օգտվելու հնարավորության սահմանների վրա (*«Փաուլը և Ռեյներն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 40): Այդուհանդերձ, Դատարանը, հաշվի առնելով քնի խանգարումներ ունեցող անձանց փոքր թիվը, արդյունքում եզրակացրել է, որ Հիթրոու օդանավակայանից իրականացվող գիշերային թռիչքները չկրճատելու կառավարության որոշումը, որը կոչված էր նպաստել երկրի տնտեսական բարեկեցությանը, չէր հանգեցրել միջամտության այն անձանց 8-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքներին, որոնք բնակվում էին այն տարածքներում, որոնց վրայով անցնում էր թռիչքների երթուղին (տե՛ս նաև *«Հեթոնը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ] գործը՝ §§ 129-130):

147. Աղմուկի աղտոտմանը վերաբերող բազմաթիվ ավելի նոր գործերում Դատարանն արձանագրել է, որ պատասխանող պետությունը չի կատարել դիմումատուի՝ բնակարանի և անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը երաշխավորելու դրական պարտավորությունը: Օրինակ, Դատարանը վճռել է, որ իրավասու մարմինների կողմից դիմումատուի՝ Վալենտինայի բնակարանի մոտակայքում գտնվող գիշերային ակումբի աղմուկի մակարդակը չկարգավորելը (*«Մորենո Գոմեսն ընդդեմ Իսպանիայի»*, §§ 62-63), ինչպես նաև երթևեկության կազմակերպման փոփոխության հետևանքով դիմումատուի տան փողոցի խիտ երթևեկության հետևանքով առաջացած չափազանց բարձր աղմուկի պատճառով ստեղծված անհարմարությունների խնդիրը չլուծելը (*«Դեեսն ընդդեմ Հունգարիայի»*, § 23), կամ էլ բնակելի շենքում գտնվող ինտերնետ ակումբից եկող աղմուկի հետևանքով առաջացած անհարմարությունների դեպքը (*«Միլևան և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 97), բոլորն էլ հանգեցրել են 8-րդ հոդվածի խախտման:

10. Սեռական կողմնորոշում և սեռական կյանք²⁴

148. Դատարանն արձանագրել է, որ այնպիսի գործոնները, ինչպիսիք են՝ զենդերային նույնականացումը, անունը, սեռական կողմնորոշումը և սեռական կյանքը, 8-րդ հոդվածով պաշտպանված անձնական ոլորտի կարևոր տարրեր են (*«Սուսա Գուչան ընդդեմ Պորտուգալիայի»*, § 27, *«Բ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 63, *«Բուրգ-հարցն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, § 24, *«Դաջնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 41, *«Լասկին, Ջագարդը և Բրաունն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 36, *«Փ.Գ.-ն և Ջ.Հ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, *«Բեյգարասը և Լևիցկասն ընդդեմ Լիտվայի»*, § 109): Այսպիսով, 8-րդ հոդվածին հակասող է համարվել միասեռականների միջև փոխադարձ համաձայնությամբ սեռական հարաբերությունը

²⁴ Տե՛ս «Միասեռական զույգեր» վերտառությամբ հատվածը:

քրեականացնող օրենսդրությունը (*«Ա.Դ.Թ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 36-39, *«Դաջնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 41): Բացի այդ, միասեռական զույգի հարաբերությունները գտնվում են 8-րդ հոդվածով սահմանված «անձնական կյանքի» գաղափարի շրջանակներում (*«Օրլանդին և այլք ընդդեմ Իտալիայի»*, § 143): Այդուհանդերձ, 8-րդ հոդվածով չի սահմանվում, որ արգելվում է քրեականացնել սեքսուալ բնույթի ցանկացած գործողություն, ինչպես, օրինակ, արյունապղծությունը (*«Շտյուբինգն ընդդեմ Գերմանիայի»*) կամ սադոմազոֆիստական սեքսուալ բնույթի գործողությունները (*«Լասկին, Ջագարդը և Բրաունն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*):

149. Մի շարք գործերում Դատարանը վճռել է, որ զինված ուժերում միասեռականներին աշխատանքի ընդունելու արգելքը հանգեցրել է 8-րդ հոդվածով պաշտպանված անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի խախտման (*«Լուստիգ-Փրեսնը և Բեքերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, *«Սմիթը և Գրեյդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, *«Փերքինզը և Ռ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, *«Բեքն և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*):

Գ. Անձնական կյանքի անձեռնմխելիություն

150. Դատարանը միշտ համարել է, որ անձնական կյանքի գաղափարը տարածվում է անձի ինքնությանն առնչվող տարրերի վրա, ինչպիսիք են՝ նրա անունը, լուսանկարը, ֆիզիկական և բարոյական անձեռնմխելիությունը, ինչպես նաև այն, որ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված երաշխիքը հիմնականում կոչված է ապահովել յուրաքանչյուր անձի անհատականության զարգացումն իր նմանների հետ հարաբերություններում՝ առանց արտաքին միջամտությունների: Ուստի, գոյություն ունի անհատի՝ այլոց հետ շփման գոտի, որը նույնիսկ հանրային համատեքստում կարող է վերաբերել անձնական կյանքին (*«Ֆոն Հաննովերն ընդդեմ Գերմանիայի (թիվ 2)»* [ՄՊ], § 95): Բացի այդ, «անձնական կյանք» գաղափարը շատ լայն հասկացություն է, որը ենթակա չէ սպառիչ սահմանման և

ընդգրկում է անձի բարոյական և ֆիզիկական անձեռնմխելիությունը և, հետևաբար, կարող է ներառել անհատի ինքնության բազմաթիվ հայեցակետեր, ինչպիսիք են՝ գենդերային նույնականացումն ու սեռական կողմնորոշումը, անունը կամ անձի՝ իր պատկերի պաշտպանության իրավունքին առնչվող տարրերը: Այս գաղափարն ընդգրկում է այն անձնական տվյալները, որոնք, ինչպես անձինք կարող են իրավաչափորեն ակնկալել, հրապարակման ենթակա չեն առանց իրենց համաձայնության (*«Աքսել Շարինգերն ընդդեմ Գերմանիայի»* [ՄՊ], § 83): «Անձնական կյանք» հասկացությունը ներառում է նաև երեխայի որդեգրման վերաբերյալ տեղեկատվության գաղտնիության իրավունքը (*«Իքսը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի»*, §§ 62-67, որը վերաբերում է համացանցում դատական որոշման հրապարակմանը՝ դիմումատուների և նրանց որդեգրած երեխաների անունների հիշատակմամբ):

151. Ինչ վերաբերում է պետական իշխանության ներկայացուցիչների կողմից վերահսկմանն ու անձնական տվյալների հավաքագրմանը, ապա նման տեղեկությունները համակարգային եղանակով պետական իշխանության ներկայացուցիչների կողմից հավաքագրելն ու ֆայլի տեսքով պահպանելը Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով գտնվում են «անձնական կյանքի» տիրույթում: Այդպես էր հատկապես մի գործի դեպքում, որի շրջանակներում որոշ տեղեկություններ հայտարարվել էին կեղծ և, մեծ հավանականություն կար, որ կարող էին վնաս հասցնել դիմումատուի հեղինակությանը (*«Ռուրառուն ընդդեմ Ռումինիայի»* [ՄՊ], § 44): Կիրառելով այս սկզբունքը՝ Դատարանը մանրամասնել է, որ գոյություն ունեն մի շարք վերաբերելի տարրեր, երբ քննարկվում է, թե արդյոք որևէ անհատի անձնական կյանքը տուժել է նրա բնակարանից կամ անձնական տարածքից դուրս ձեռնարկված միջոցների պատճառով: Քանի որ երբեմն մարդիկ գիտակցաբար կամ միտումնավոր զբաղվում են այնպիսի գործունեությամբ, որը գրանցվում կամ հրապարակավ լուսաբանվում է կամ կարող է գրանցվել կամ հրապարակավ լուսաբանվել, անձնական

կյանքի առնչությամբ անհատի ողջամիտ ակնկալիքները կարող են լինել նշանակալի, սակայն ոչ անհրաժեշտաբար վճռորոշ գործոն (*«Բենեդիկն ընդդեմ Սլովենիայի»*, § 101): Փողոցով քայլող մարդն անխուսափելիորեն տեսանելի կլինի հասարակության՝ այնտեղ գտնվող ցանկացած անդամի համար: Տեխնիկական միջոցներով այս հանրային տեսարանը հետևելու հանգամանքը (օրինակ, անվտանգության տեսախցիկների միջոցով հսկողություն իրականացնող անվտանգության աշխատակցի կողմից) ունի նմանատիպ բնույթ: Այնուամենայնիվ, հանրային տիրույթին պատկանող նման տարրերի համակարգված և շարունակական գրանցում նախաձեռնելը կարող է անձնական կյանքի հետ կապված նկատառումների տեղիք տալ: Այս պատճառով է, որ անվտանգության ծառայությունների կողմից որևէ կոնկրետ անհատի վերաբերյալ հավաքագրված նյութերը 8-րդ հոդվածի կարգավորման առարկա են հանդիսանում, նույնիսկ երբ այդ տեղեկությունները չեն հավաքագրվել ագրեսիվ կամ քողարկված մեթոդներով (*«Ռուրառուն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 57):

152. Ինչ վերաբերում է առցանց գործունեությանը, կոնկրետ դինամիկ IP հասցեների հետ կապված տեղեկությունները, որոնք նպաստում են այդ գործունեության հեղինակի նույնականացմանը, ըստ էության, անձնական տվյալներ են, որոնք հասարակության համար հասանելի չեն: Հետևաբար, այդպիսի տվյալների օգտագործումը կարող է գտնվել 8-րդ հոդվածի կիրառման ոլորտում (*«Բենեդիկն ընդդեմ Սլովենիայի»*, §§ 107-108): Այդ առումով իր դինամիկ IP հասցեներինումատուի չթաքցնելու փաստը որոշիչ գործոն չի հանդիսացել գաղտնիության նրա ակնկալիքի ողջամտության գնահատման համար (§ 116): Ընդհակառակը, առցանց գործունեության հետ կապված անանունությունը կարևոր գործոն է, որը պետք է հաշվի առնել (§ 117):

1. Անհատի՝ պատկերի և լուսանկարների պաշտպանության իրավունք. լուսանկարների, պատկերների և հոդվածների հրապարակում

153. Լուսանկարների առնչությամբ Դատարանն ընդգծել է, որ անձի պատկերը նրա անհատականության գլխավոր բնութագրիչներից մեկն է, քանի որ այն բացահայտում է անհատի բնավորության յուրահատուկ հատկանիշները և նրան թույլ է տալիս տարբերվել իր նմաններից: Այսպիսով, իր պատկերը պաշտպանելու անհատի իրավունքը նրա անձնական զարգացման առանցքային տարրերից մեկն է (*«Լուպես Րիբալդան և այլք ընդդեմ Իսպանիայի»* [ՄՊ], §§ 87-97 և մեջբերված հղումները): Թեև արտահայտվելու ազատությունը ընդգրկում է լուսանկարների հրապարակում, Դատարանն, այդուհանդերձ, արձանագրել է, որ այս բնագավառում այլոց հեղինակության և իրավունքների պաշտպանությունն ունի առանձնակի կարևորություն, քանի որ լուսանկարները կարող են պարունակել խիստ անձնական և նույնիսկ ինտիմ բնույթի տեղեկություններ անհատի կամ նրա ընտանիքի վերաբերյալ (*«Ֆոն Հանովերն ընդդեմ Գերմանիայի (թիվ 2)»* [ՄՊ], § 103): Բացասական լույսի ներքո անձին պատկերող պատմությանն ուղեկցող նույնիսկ չեզոք լուսանկարը հանդիսանում է լուրջ ներխուժում հրապարակայնության չձգտող անձի անձնական կյանք (*«Ռոդինան ընդդեմ Լատվիայի»*, § 131): Երբ անհրաժեշտ է հավասարակշռություն ապահովել 10-րդ հոդվածով երաշխավորված ազատ արտահայտվելու իրավունքի և 8-րդ հոդվածով նախատեսված հեղինակության պաշտպանության իրավունքի միջև, Դատարանը թվարկել է հետևյալ չափորոշիչները, որոնք պետք է հաշվի առնել՝ հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող բանավեճին նպաստելը, թիրախավորված անձի հայտնիության աստիճանը և լուսաբանման առարկան, թիրախավորված անձի նախկին վարքագիծը, հրապարակման բովանդակությունը, ձևը և հետևանքները, լուսանկարների ստացման հանգամանքները, կիրառված պատժամիջոցի խստության աստիճանը (*նույն պետում*, §§ 108-113, *«Աքսել Շպրինգերն*

ընդդեմ Գերմանիայի» [ՄՊ], §§ 89-95, «*Կուղերկը և Աշեդ Ֆիլիպակի Գործընկերներն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* [ՄՊ], §§ 90-93, «*Ռոդինան ընդդեմ Լատվիայի»*, § 104):

154. Այսպիսով, յուրաքանչյուրը, այդ թվում՝ հանրությանը հայտնի անձինք, ունեն իրավաչափ ակնկալիք, որ իրենց անձնական կյանքը պաշտպանված կլինի («*Ֆոն Հանովերն ընդդեմ Գերմանիայի (թիվ 2)*» [ՄՊ], §§ 50-53 և 95-99, «*Շյական ընդդեմ Իտալիայի»*, § 29, «*Ռեկլոսը և Դավուրիսն ընդդեմ Հունաստանի»*, § 40, «*Ալկայան ընդդեմ Թուրքիայի»* գործը՝ հայտնի դերասանուհու բնակարանի հասցեի պաշտպանության վերաբերյալ): Այնուամենայնիվ, նշվածն անհրաժեշտաբար որոշիչ գործոն չէ («*Բարբուլեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի»* [ՄՊ], § 73): Դատարանի նախադեպային իրավունքով հիմնականում ենթադրվում է անհատի կողմից իր պատկերի օգտագործումը կառավարելու, այդ թվում՝ նրա կողմից դրա հրապարակումը մերժելու իրավունք («*Ռեկլոսը և Դավուրիսն ընդդեմ Հունաստանի»*, §§ 40 և 43, որը վերաբերում էր մասնավոր հիվանդանոցում առանց ծնողների նախնական համաձայնության նորաձին լուսանկարելուն և սևանկարները պահպանելուն, «*Ֆոն Հանովերն ընդդեմ Գերմանիայի (թիվ 2)*» [ՄՊ], § 96):

155. Պետությունը կրում է արդյունավետ քրեաիրավական և քաղաքացիաիրավական նորմերի առկայությունը երաշխավորելու դրական պարտավորություն՝ նպատակ ունենալով արգելել անձի տեսաձայնագրումն առանց վերջինիս համաձայնության: «*Սողերմանն ընդդեմ Շվեդիայի»* [ՄՊ], (§ 117) գործը վերաբերում էր խորթ հոր կողմից տասնչորս տարեկան խորթ աղջկան մերկ վիճակում գաղտնի տեսաձայնագրելու փորձին, ինչպես նաև աղջնակի բողոքին առ այն, որ Շվեդիայի օրենսդրությունը, որը խնդրո առարկա ժամանակահատվածում չէր արգելում առանց անհատի համաձայնության տեսաձայնագրում իրականացնելը, իրեն չէր պաշտպանել իր անձնական անձեռնմխելիության դեմ ոսնձգությունից: Մյուս կողմից, «*Խադիջա Իսմայիլովան ընդդեմ Ադրբեջանի»* գործը վերաբերում էր լրագրողի գաղտնի տեսաձայնագրմանը վերջինիս բնակարանում,

և այդ տեսանյութերի հետագա հանրայնացմանը: Տվյալ գործով նշված գործողությունները քրեորեն պատժելի էին, և, ըստ էության, նախաձեռնվել էր քրեական վարույթ: Սակայն Դատարանը գտել է, որ իշխանությունները չեն կատարել դիմումատուի անձնական կյանքի պատշաճ պաշտպանությունը երաշխավորելու իրենց դրական պարտավորությունը՝ նրա անձնական կյանքի նկատմամբ շատ լուրջ միջամտության առնչությամբ հարուցված քրեական գործով արդյունավետ քննություն իրականացնելու միջոցով:

156. Դատարանը հաստատել է, որ հանրային վայրերի տեսահսկողությունը վերաբերում է 8-րդ հոդվածին այն դեպքերում, երբ տեսառկայությունը գրանցվում, պահպանվում և հրապարակվում են (*«Փեքն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 57-63): Մասնավորապես, տեսահսկման խցիկներով նկարահանված դիմումատուի ինքնասպանության փորձի տեսագրությունը հեռարձակելու նպատակով լրատվամիջոցներին փոխանցելը համարվել է լուրջ միջամտություն վերջինիս անձնական կյանքին՝ չնայած, որ նա իրադարձությունների պահին գտնվել է հանրային վայրում (*նույն սրեղում*, § 87): Ինչպես գործատուի կողմից սուպերմարկետում իրականացվող տեսահսկողությունը (*«Լոպես Ռիբալդան և այլոք ընդդեմ Իսպանիայի»* [ՄՊ], § 93), այնպես էլ տեսահսկողությունը համալսարանական լսարանում (*«Անտոմիչը և Միրկովիչն ընդդեմ Մոնտենեգրոյի»*) գտնվում է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի շրջանակներում:

157. Ձերբակալվածների կամ այն անձանց դեպքում, ում նկատմամբ իրականացվում է քրեական հետապնդում, Դատարանը բազմիցս վճռել է, որ քրեական հետապնդման համատեքստում կատարված տեսագրությունը, կամ ոստիկանության կողմից լրատվամիջոցներին դիմումատուների լուսանկարների փոխանցումը հանդիսացել են միջամտություն վերջիններիս անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին: Այսպիսով, Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում, երբ ոստիկանությունը մամուլին տրամադրել է դիմումատուների՝ ծառայողական փաստաթղթերում գտնվող լուսանկարներն առանց վերջիններիս համաձայնության

(«Խուժինը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի», §§ 115-118, «Շյական ընդդեմ Իսրայիայի», §§ 29-31, «Խմելն ընդդեմ Ռուսաստանի», § 40, «Տոման ընդդեմ Ռումինիայի», §§ 90-93), և այն դեպքում, երբ դիմումատուի լուսանկարի ցուցադրումը հետախուզվող անձանց ցուցատախտակին օրենքի համաձայն չէր («Գեորգի Նիկոլայշվիլին ընդդեմ Ռուսաստանի», §§ 129-131):

158. «Գաուգրանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության» գործով դիմումատուի՝ որպես արգելանքի վերցված անձի լուսանկարն արվել էր նրա ձերբակալության ժամանակ: Լուսանկարը պետք է անորոշ ժամկետով պահպանվեր տվյալների տեղական շտեմարանում ոստիկանության օգտագործման համար, և ոստիկանությունը հնարավորություն ուներ դրա վրա կիրառել դեմքի ճանաչման և դեմքի քարտեզագրման մեթոդներ: Հետևաբար, Դատարանը գտել է, որ դիմումատուին լուսանկարելը և լուսանկարը պահպանելը հանգեցրել են միջամտության անձի պատկերի իրավունքի նկատմամբ (§ 70): Այնուհետև որոշել է, որ այդ միջամտությունն անհրաժեշտ չէր ժողովրդավարական հասարակությունում (§ 97): Այդուհանդերձ, Դատարանն արձանագրել է, որ կրկնահանցագործի լուսանկարը հինգ տարի պահպանելը չէր հանդիսանում 8-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ պահպանման ժամկետը սահմանափակ էր, ներպետական դատարաններն անհատականացված գնահատում էին իրականացրել հետազայում դիմումատուի կրկնակի հանցագործություն կատարելու հավանականության վերաբերյալ, և գոյություն ուներ խնդրո առարկա տվյալների հետագա պահպանման անհրաժեշտության վերանայման հնարավորություն («Պ.Ն.-ն ընդդեմ Գերմանիայի»*, §§ 76-90): Բացի այդ, Դատարանը գտել է, որ ահաբեկչության մեջ կասկածվող անձի լուսանկարումը և լուսանկարի պահպանումն առանց նրա համաձայնության, անհամաչափ չէր ժողովրդավարական հասարակության կողմից հետապնդվող ահաբեկչության կանխարգելման իրավաչափ նպատակին («Մյուդեյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 93):

159. 8-րդ հոդվածով անհրաժեշտաբար չի պահանջվում տուժողին դրամական հատուցում տրամադրել, եթե առկա են

խախտված իրավունքի վերականգնման այլ մեխանիզմներ (*«Քանն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 75): Այս գործում Գերմանիայի ֆուտբոլի ազգային հավաքականի նախկին դարպասապահի երկու զավակների լուսանկարները հրապարակելու արգելքը խախտելու համար խմբագրից չէր պահանջվել վնասների հատուցում տրամադրել (տե՛ս նաև, *«Էզիլ Այնարսոնն ընդդեմ Իսլանդիայի (թիվ 2)»* գործը, §§ 36-37 և § 39՝ այնտեղ մեջբերված հղումների հետ միասին):

2. Անհատի հեղինակության պաշտպանություն. գրպարտություն

160. Հեղինակությունը պաշտպանվում է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով, որպես անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի տարր (*«Աքսել Շարինգերն ընդդեմ Գերմանիայի»* [ՄՊ], § 83, *«Շովին և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 70, *«Պֆայֆերն ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 35, *«Պեպրինան ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 28, *«Պոլանկո Տոռետը և Մովիյա Պոլանկոն ընդդեմ Իսպանիայի»*, § 40):

161. Որպեսզի 8-րդ հոդվածը կիրառելի լինի, անձի հեղինակության նկատմամբ ոտնձգությունը պետք է հասնի լրջության որոշակի աստիճանի և կատարված լինի այնպես, որ վտանգի անհատի կողմից իր անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի իրացումը (*«Աքսել Շարինգերն ընդդեմ Գերմանիայի»* [ՄՊ], § 83, *«Բեդարն ընդդեմ Շվեյցարիայի»* [ՄՊ], § 72, *«Մեդջիլիս Իսլամսկե Չայեդնիցե Բրչկոն և այլք ընդդեմ Բոսնիա և Հերցեգովինայի»* [ՄՊ], § 76, *«Դենիստովն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, [ՄՊ], § 112, *«Վուչինան ընդդեմ Խորվաթիայի»* (որոշ.), § 31, *«Միլլիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»**, §§ 61-62): Այս պահանջը վերաբերում է ինչպես սոցիալական, այնպես էլ՝ մասնագիտական հեղինակությանը (*«Դենիստովն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, [ՄՊ], § 112): Պետք է նաև բավարար կապ գոյություն ունենա դիմումատուի և նրա հեղինակության նկատմամբ ենթադրյալ ոտնձգության միջև (*«Պուրիցինն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 40): Հանցավոր վարքագծի վերաբերյալ պնդումների հետ կապված գործերում Դատարանը նաև

հաշվի է առել այն փաստը, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ հանցագործության կատարման մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ (*«Զիշկարիանին ընդդեմ Վրաստանի»*, § 41):

162. Մի գործում, որը վերաբերում էր առանց դիմումատուի համաձայնության մի տեսաձայնագրության մասնակի հեռարձակմանը, Դատարանը 8-րդ հոդվածի խախտում չի արձանագրել, քանի որ, ի թիվս այլնի, վիճահարույց հաղորդման քննադատության առարկան ոչ թե անձամբ դիմումատուն էր, այլ կոնկրետ ոլորտի առևտրային գործելակերպը (*«Հալդիմանը և այլք ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, § 52): Փոխարենը՝ հեռուստահաղորդումը, որում դիմումատուն բնութագրվել էր որպես «օտար կրոնի վաճառական», առաջացրել է 8-րդ հոդվածի խախտում (*«Բրեմներն ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 72 և 84):

163. Դատարանը հաշվի է առնում, թե որքան հայտնի էր դիմումատուն ենթադրյալ զրպարտչական հայտարարությունների ժամանակ, սովորական քաղաքացիների համեմատ հասարակական գործչի նկատմամբ քննադատության ընդունելի սահմանի ավելի լայն լինելը, ինչպես նաև այդ հայտարարությունների առարկան (*«Զիշկարիանին ընդդեմ Վրաստանի»*): Կառավարությանը մարդու իրավունքների հարցերով խորհրդատվության տրամադրման համար պատասխանատու պետական մարմնում իշխանությունների կողմից որպես փորձագետներ նշանակված՝ մարդու իրավունքների ոլորտում մասնագիտացած համալսարանական դասախոսներին չէր կարելի համեմատել քաղաքական գործիչների հետ, որոնք պարտավոր էին ավելի մեծ հանդուրժողականություն ցուցաբերել (*«Կարողուն և Օրանն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 74):

164. Կոնվենցիան չի կարելի մեկնաբանել այնպես, թե այն պահանջում է անհատներից հանդուրժել հանցավոր արարքների համար պետական պաշտոնատար անձանց կողմից հնչող հրապարակային մեղադրանքները, որոնցից հասարակությունն ակնկալում է այդ մեղադրանքների վերաբերյալ հավաստի տվյալների տիրապետում՝ առանց նմանաբնույթ հայտարարությունների փաստական

հիմնավորման (*նույնը*, §§ 59-62): Նույն կերպ, «*էգիլ Այնարսունն ընդդեմ Իսլանդիայի*» գործի շրջանակներում Իսլանդիայում հայտնի մի անձնավորություն դարձել էր «Instagram»-ի՝ լուսանկարների առցանց հրապարակման հավելվածի, վիրավորական մեկնաբանության առարկա, երբ լուսանկարի կողքին հայտնվել էր «բռնաբարող» բնութագիրը: Դատարանն արձանագրել է, որ նման բնույթ ունեցող մեկնաբանությունը կարող էր դիտարկվել որպես միջամտություն՝ դիմումատուի անձնական կյանքին, քանի որ այն հասնում էր լրջության որոշակի աստիճանի (§ 52): Դատարանն ընդգծել է, որ հարկ է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը մեկնաբանել այն իմաստով, որ հանրային գործիչները պարտավոր չլինեն հանդուրժել ծանր հանցավոր արարքների կատարման մեջ նրանց հրապարակայնորեն մեղադրող չփաստարկված հայտարարությունները, նույնիսկ եթե նրանք իրենց վարքագծով կամ հանրային մեկնաբանություններով հրահրել էին սուր բանավեճ (§ 52):

165. Ինչ վերաբերում է համացանցին, ապա Դատարանը ընդգծել է լրջության աստիճանի չափորոշի կարևորությունը («*Թամիզն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» (որոշ.), §§ 80-81): Ամեն օր համացանցի միլիոնավոր օգտատերեր հրապարակում են առցանց մեկնաբանություններ, և նրանցից ոմանք արտահայտվում են այնպիսի եղանակով, որը կարող է վիրավորական և նույնիսկ զրպարտչական համարվել: Այդուհանդերձ, առավել հաճախ, այս մեկնաբանություններն իրենց բնույթով չափազանց աննշան են, և (կամ) դրանց տարածման տիրույթը չափից ավելի սահմանափակ է այլ անձի հեղինակությանը զգալի վնաս հասցնելու համար: Մեջբերվող գործում, դիմումատուն բողոք էր ներկայացրել առ այն, որ բլոգում հրապարակված մեկնաբանությունների արդյունքում վնաս էր հասցվել իր հեղինակությանը: Որոշում կայացնելով այն հարցի վերաբերյալ, թե արդյոք հատվել էր նվազագույն լրջության շեմը՝ Դատարանը հակված էր համաձայնելու ներպետական դատարանների վերլուծությանը, որի համաձայն, նույնիսկ եթե դիմումատուի բողոքի առարկա հանդիսացող մեկնաբանությունների մեծ մասն անկասկած վիրավորական էին, խոսքը

մեծամասամբ վերաբերում էր հասարակ «գոեհիկ բնույթի վիրավորանքներին», որոնք ձևակերպված էին անպատշաճ մտերմության ոճով, ինչը բնորոշ էր համացանցի բազմաթիվ կայքերի հաղորդագրություններին: Բացի այդ, հավանական է, որ հաշվի առնելով դրանց գրման համատեքստը՝ դիմումատուի կողմից վիճարկվող մեկնաբանությունների մեծ մասը, որոնցով ձևակերպվում էին ավելի հստակ և պոտենցիալ վիրավորական պնդումներ, ընթերցողների կողմից ընկալվել էր որպես հասարակ ենթադրություններ, որոնք պետք չէր լուրջ ընդունել:

166. *«Թամիզն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.) գործում Դատարանը որոշում է կայացրել 8-րդ հոդվածով նախատեսված անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի շրջանակի վերաբերյալ՝ տեղեկատվական համայնքի ծառայություններ մատուցողների, օրինակ՝ «Google Inc.»-ի համար 10-րդ հոդվածով երաշխավորված ազատ արտահայտվելու իրավունքի հետ հարաբերակցության ժամանակ (§§ 83-84): Դատարանը գտել է, որ քննարկվող պետությունն ունեցել է թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակ, և շեշտել ծառայություն մատուցողների կարևոր դերակատարումը քաղաքական, սոցիալական և մշակութային մի շարք թեմաների շուրջ տեղեկատվության հասանելիությունը և բանավեճը խթանելու հարցում (§ 90): Ինչ վերաբերում է բլոգում երրորդ անձի կողմից արված մեկնաբանություններին, Դատարանը շեշտել է, որ 8-րդ հոդվածով պայմանավորվող պետությունների վրա դրվում է իրենց իրավասության սահմաններում գտնվող անձանց համար նրանց հեղինակության նկատմամբ հարգանքի իրավունքի արդյունավետ պաշտպանությունն ապահովելու դրական պարտավորություն (*«Փիլն ընդդեմ Շվեդիայի»* (որոշ.), § 28, տե՛ս նաև *«Հեյնեսն ընդդեմ Նորվեգիայի»* գործը): *«Էզիլ Այնարսոնն ընդդեմ Իսլանդիայի (թիվ 2)»* գործով ներպետական դատարաններն առոչինչ էին ճանաչել ֆեյսբուքում արված զրպարտչական հայտարարությունները, սակայն, հաշվի առնելով գործի հանգամանքները, մերժել էին հատուցում տրամադրել դիմումատուի կրած վնասների կամ ծախսերի դիմաց:

Դատարանի կարծիքով՝ հատուցում չտրամադրելու վերաբերյալ որոշումն ինքնին 8-րդ հոդվածի խախտում չէ: Դիմումատուի հեղինակության իրավունքի պաշտպանության բավարար լինելու հարցը քննելիս այլ գործոնների թվում հաշվի է առնվել այն փաստը, որ հայտարարությունները հրապարակվել էին ֆեյսբուքյան էջում մեկնաբանության տեսքով՝ հարյուր հազարավոր այլ մեկնաբանությունների շարքում, ինչպես նաև այն փաստը, որ հեղինակը դրանք հեռացրել էր դրա մասին դիմումատուի պահանջից անմիջապես հետո (§§ 38-39):

167. Աշխատանքային վեճերի համատեքստում *«Դենիսովն ընդդեմ Ուկրաինայի»* [ՄՊ] գործով սահմանվել են «մասնագիտական և սոցիալական հեղինակության» վերաբերյալ առկա նախադեպային իրավունքի ուղենիշային սկզբունքները (§§ 115-117 և, տե՛ս վերևում՝ «Մասնագիտական և առևտրային գործունեություն» վերտառությամբ հատվածը):

168. Չի կարելի վկայակոչել 8-րդ հոդվածը հեղինակագրկման վերաբերյալ բողոք ներկայացնելու համար, որը կանխատեսելիորեն բխում է անձի սեփական գործողություններից: *«Գիլբերգն ընդդեմ Շվեդիայի»* [ՄՊ], (§ 67) գործում դիմումատուն պնդում էր, որ հանցագործության համար իր դատապարտումը, որպես այդպիսին, անդրադարձ էր ունեցել իր «անձնական կյանքի» իրականացման վրա՝ վարկաբեկելով իր պատիվն ու հեղինակությունը: Այդուհանդերձ, Դատարանը չընդունեց այս հիմնավորումը (ի թիվս այլոց, տե՛ս նաև՝ *«Սիդաբրասը և Ջաուպասն ընդդեմ Լիտվայի»* (§ 49), *«Միկոլայովան ընդդեմ Սլովակիայի»* (§ 57), *«Մեդջիլիս Իսլամսկե Զայեդնիցե Բրչկոն և այլք ընդդեմ Բոսնիա և Հերցեգովինայի»* [ՄՊ] (§ 76) գործերը): Հանցագործության համար դատապարտումն ինքնին չի հանգեցնում միջամտության «անձնական կյանքի» նկատմամբ հարգանքի իրավունքին, և նշվածը վերաբերում է նաև իրավական պատասխանատվության միջոցի կիրառում ենթադրող այլ իրավախախտումներին, որոնք կանխատեսելի բացասական հետևանքներ ունեն «անձնական կյանքի» համար (*«Դենիսովն ընդդեմ Ուկրաինայի»* [ՄՊ], § 98): Ի հակադրություն՝ *«Վիսենտ Դել Կամպոն ընդդեմ Իսպանիայի»*

գործով դիմումատուն դատավարության կողմ չէր, տեղյակ չէր դրա մասին և դատարան ներկայանալու ծանուցում չէր ստացել: Այդուամենայնիվ, այդ դատավարության շրջանակում կայացված դատավճռում նշված էին նրա անունը և նրա կողմից ենթադրաբար կատարված ոտնձգությունների մանրամասները: Դատարանը նշել է, որ նշվածը չէր կարող համարվել նրա սեփական գործողությունների կանխատեսելի հետևանք, և որ այն չի հիմնավորվել համոզիչ պատճառներով: Հետևաբար, միջամտությունը եղել է անհամաչափ (§§ 39-42 և 48-56):

169. Դատարանը նաև գտել է, որ որոշակի աստիճանից սկսած՝ խմբի վերաբերյալ եղած ցանկացած բացասական կարծրատիպ կարող է անդրադառնալ այդ խմբի ինքնության զգացողության և դրա անդամների ինքնագնահատականի և ինքնավստահության վրա: Այդ առումով, այն կարող է ընկալվել որպես խմբի անդամների անձնական կյանքի վրա անդրադարձ ունեցող իրողություն (*«Աքուն ընդդեմ Թուրքիայի»* [ՄՊ], §§ 58-61, որում գնչուական ծագում ունեցող դիմումատուն իրեն վիրավորված էր համարել գնչուական համայնքին նվիրված «Թուրքիայի գնչուներ» գրքի որոշ հատվածներից, *«Կիրալին և Դոմոպորն ընդդեմ Հունգարիայի»*, § 43, որը վերաբերում էր գնչուների դեմ ցույցերին, որոնք ուղեկցվում էին բանավոր ահաբեկմամբ և սպառնալիքներով, այլ ոչ թե բռնությամբ): Դատարանը նաև որոշել է, որ բացասական կարծրատիպի սկզբունքը կիրառելի է Մատթեաուզենի նախկին դատապարտյալների զրպարտանքի դեպքում, որոնք, որպես Հոլոքոստը վերապրածներ, կարող էին ընկալվել որպես (տարասեռ) սոցիալական խումբ (*«Լևիդն ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 46):

170. Դատարանը գտել է, որ 8-րդ հոդվածով նախատեսված անձնական կյանքի իրավունքը և Կոնվենցիայով պաշտպանված այլ իրավունքները հավասարակշռելիս պետությունը պարտավոր է երկու իրավունքներն էլ երաշխավորել, և եթե դրանցից մեկի պաշտպանությունը հանգեցնում է մյուսի նկատմամբ միջամտության, այն պետք է ընտրի բավարար միջոցներ այդ միջամտությունը հետապնդվող նպատակին համաչափ դարձնելու համար (*«Ֆերնանդես Մարտինեսն ընդդեմ Իսպանիայի»* [ՄՊ], § 123): Այս գործը վերաբերում

էր անձնական (ընտանեկան) կյանքի իրավունքին և կրոնական կազմակերպությունների ինքնավարության իրավունքին: Դատարանը գտել է, որ կաթոլիկ կրոնի և բարոյականության դասախոսի պայմանագիրը երկարացնելու մերժումն այն բանից հետո, որ վերջինս հրապարակավ հայտնել էր «ամուսնացած քահանա» լինելու իր կարգավիճակի մասին, չի առաջացրել 8-րդ հոդվածի խախտում (§ 89): Ինչ վերաբերում է երեխայի նկատմամբ դաժան վերաբերմունք դրսևորելու մեջ կասկածվող ծնողի գործին, Դատարանը գտել է, որ գաղտնի տեղեկությունների չարտոնված բացահայտման վերաբերյալ պատշաճ քննություն չիրականացնելը, կամ դիմումատուի հեղինակության պաշտպանությունը և անմեղության կանխավարկածի իրավունքը չապահովելը (6-րդ հոդվածի 2-րդ մաս) խախտել են 8-րդ հոդվածը (*«Ազեններն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 155):

171. 10-րդ հոդվածով պաշտպանվող արտահայտվելու ազատությունը և 8-րդ հոդվածով ամրագրված՝ անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը հավասարակշռելիս Դատարանը կիրառել է հետևյալ չափանիշները՝ հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող բանավեճին նպաստելը, թիրախավորված անձի հայտնիությունը և հայտարարության թեման, քննարկվող անձի նախկին վարքագիծը, տեղեկությունների ձեռքբերման եղանակը և դրանց հավաստիությունը, հրապարակման բովանդակությունը, ձևը և հետևանքները, կիրառված պատժամիջոցի խստությունը (*«Աքսել Շարինգեր ԱԳ-ն ընդդեմ Գերմանիայի»* [ՄՊ], § 89-95): Այս չափանիշները սպառիչ չեն և պետք է վերադասավորվեն և համապատասխանեցվեն յուրաքանչյուր գործի կոնկրետ հանգամանքների լույսի ներքո (*«Աքսել Շարինգեր ՍԵ-ն և ՌԹԼ Տելեվիզիոն ԳմբՀ-ն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 42, *«Ջիշկարիանին ընդդեմ Վրաստանի»*, § 46):

172. Թեև մամուլը չպետք է հատի որոշակի սահմաններ, որոնք, մասնավորապես, վերաբերում են այլոց հեղինակությանը և իրավունքների պաշտպանությանը (*«Կարոլլուն և Օրանն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 74), այնուամենայնիվ, դրա պարտականությունն է իր պարտավորությունների և պատասխանատվությանը համահունչ

եղանակով հաղորդել տեղեկություններ և գաղափարներ հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող բոլոր հարցերի վերաբերյալ, որոնք հասարակությունն իրավունք ունի ստանալ, այդ թվում՝ լուսաբանել և մեկնաբանել դատական ընթացակարգերը (*«Աքսել Շարինգեր ԱԳ-ն ընդդեմ Գերմանիայի»* [ՄՊ], § 79): Դատարանը նաև շեշտել է մամուլի ակտիվ դերակատարման կարևորությունը, մասնավորապես՝ բացահայտել և հանրության ուշադրությանը ներկայացնել այնպիսի տեղեկություններ, որոնք կարող են հետաքրքրություն առաջացնել և հասարակության շրջանում խրախուսել նման բանավեճ (*«Կուդերկը և Աշեպ Ֆիլիպակի Գործընկերներն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* [ՄՊ], § 114): Կոնկրետ իրադարձություններ լուսաբանելիս լրագրողները պարտավոր են ցուցաբերել զգուշավորություն և շրջահայացություն (§ 140):

«Թամիզն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության» (որոշ.) գործում Դատարանը որոշում է կայացրել 8-րդ հոդվածով նախատեսված անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի շրջանակի վերաբերյալ՝ տեղեկատվական համայնքի ծառայություններ մատուցողների, օրինակ՝ «Google Inc.»-ի համար 10-րդ հոդվածով երաշխավորված ազատ արտահայտվելու իրավունքի հետ հարաբերակցության ժամանակ (§§ 83-84): Դատարանը գտել է, որ քննարկվող պետությունն ունեցել է թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակ, և շեշտել ծառայություն մատուցողների կարևոր դերակատարումը քաղաքական, սոցիալական և մշակութային մի շարք թեմաների շուրջ տեղեկատվության հասանելիությունը և բանավեճը խթանելու հարցում (§ 90): Ինչ վերաբերում է բլոգում երրորդ անձի կողմից արված մեկնաբանություններին, Դատարանը շեշտել է, որ 8-րդ հոդվածով պայմանավորվող պետությունների վրա դրվում է իրենց իրավասության սահմաններում գտնվող անձանց համար նրանց հեղինակության նկատմամբ հարգանքի իրավունքի արդյունավետ պաշտպանությունն ապահովելու դրական պարտավորություն (*«Փիլն ընդդեմ Շվեդիայի»* (որոշ.), § 28, տե՛ս նաև *«Հեյնեսն ընդդեմ Նորվեգիայի»* գործը): *«Էգիլ Այնարսոնն ընդդեմ Իսլանդիայի (թիվ 2)»* գործով

ներպետական դատարաններն առոչինչ էին ճանաչել ֆեյսբուքում արված զրպարտչական հայտարարությունները, սակայն, հաշվի առնելով գործի հանգամանքները, մերժել էին հատուցում տրամադրել դիմումատուի կրած վնասների կամ ծախսերի դիմաց: Դատարանի կարծիքով՝ հատուցում չտրամադրելու վերաբերյալ որոշումն ինքնին 8-րդ հոդվածի խախտում չէ: Դիմումատուի հեղինակության իրավունքի պաշտպանության բավարար լինելու հարցը քննելիս այլ գործոնների թվում հաշվի է առնվել այն փաստը, որ հայտարարությունները հրապարակվել էին ֆեյսբուքյան էջում մեկնաբանության տեսքով՝ հարյուր հազարավոր այլ մեկնաբանությունների շարքում, ինչպես նաև այն փաստը, որ հեղինակը դրանք հեռացրել էր դրա մասին դիմումատուի պահանջից անմիջապես հետո (§§ 38-39):

173. «*Սուսա Գուչան ընդդեմ Պորպուգալիայի*» գործում Դատարանը, անդրադառնալով երգիծական նյութերին վերաբերող հարցերին, հղում է կատարել «ողջամիտ ընթերցողի» չափորոշչին (§ 50, տե՛ս նաև «*Նիկոլիցն և Նյուզ ԳմբՀ հրապարակչական խումբն ընդդեմ Ավստրիայի*» գործը՝ §§ 24-26): Բացի այդ, արտահայտվելու ազատության համատեքստում նմանակմանն անհրաժեշտ է տրամադրել թույլատրելի հայեցողության առանձնակի լայն շրջանակ («*Սուսա Գուչան ընդդեմ Պորպուգալիայի*», § 50): Այս գործում մի հանրահայտ անձ պնդում էր, որ իրեն զրպարտել էին մի հեռուստահաղորդման ժամանակ՝ իր սեռական կողմնորոշման վերաբերյալ հրապարակային հայտարարություն անելուց անմիջապես հետո: Դատարանը համարել է, որ խնդրո առարկա կատակը չէր արվել հանրային հետաքրքրության բանավեճի համատեքստում (ի հակադրություն, տե՛ս, «*Ալվես դա Սիլվան ընդդեմ Պորպուգալիայի*» և «*Վելչն և Սիլվա Կանյան ընդդեմ Պորպուգալիայի*» գործերը), հետևաբար, 8-րդ հոդվածի ներքո դիմումատուի հեղինակությունը պաշտպանելու պետության պարտավորությունը կարող էր արձարծվել, միայն եթե խնդրո առարկա հայտարարությունները գերազանցեին 10-րդ հոդվածով ընդունելի համարվող սահմանը («*Սուսա Գուչան ընդդեմ Պորպուգալիայի*», § 51): Մի գործի շրջանակներում, որը վերաբերում էր ծխախոտի գովազդային արշավ

իրականացնելու նպատակով մի հանրահայտ անձնավորության անվան օգտագործմանը առանց նրա համաձայնության, Դատարանը վճռել է, որ գովազդի առևտրային և երգիծական բնույթը, ինչպես նաև նրա նախկին վարքագիծն ավելի ծանրակշիռ էին, քան 8-րդ հոդվածի հիման վրա դիմումատուի ներկայացրած փաստարկները (*«Բոհլենն ընդդեմ Գերմանիայի»*, §§ 58-60, տե՛ս նաև *«Էռնստ Աուգուստ ֆոն Հանովերն ընդդեմ Գերմանիայի»* գործը, § 57):

174. Մինչ օրս Դատարանը բացահայտ կերպով անպատասխան է թողել այն հարցը, թե արդյոք 8-րդ հոդվածով երաշխավորված անձնական կյանքի բաղադրիչով պաշտպանվում է ընկերության հեղինակությունը (*«Firma EDV für Sie, EFS Elektronische Datenverarbeitung Dienstleistungs GmbH ընդդեմ Գերմանիայի»* (որոշ.), § 23): Սակայն, համաձայն 10-րդ հոդվածի, կարևոր է նշել, որ Դատարանի համար հաստատության «արժանապատվությունը» չի կարող հավասարեցվել մարդկային արժանապատվությանը (*«Խառլամովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 29): Դատարանի կարծիքով՝ համալսարանի հեղինակության պաշտպանությունը եղել է զուտ ինստիտուցիոնալ շահ, որն անհրաժեշտաբար չուներ նույն ուժը, ինչ «այլոց հեղինակության կամ իրավունքների պաշտպանությունը» (տե՛ս նաև *«Ույն ընդդեմ Հունգարիայի»*, (§ 22) գործը, որում Դատարանը որոշել է, որ տարբերություն կա սոցիալական կարգավիճակի հետ կապված անձի հեղինակությանը վնաս հասցնելու և նրա արժանապատվության համար դրա թողած հետևանքների և բարոյական հարթություն չունեցող ընկերության առևտրային հեղինակությունը վնասելու միջև): Նույն կերպ՝ *«Մարգուլենն ընդդեմ Ռուսաստանի»* (§ 45) գործով Դատարանը շեշտել է, որ տարբերություն կա իրավաբանական անձի հեղինակության և հասարակության անդամ հանդիսացող անհատի հեղինակության միջև: Եթե վերջինը կարող է հետևանքներ ունենալ անձի արժանապատվության համար, առաջինը զուրկ է այդ բարոյական հարթությունից: Այդ տարբերությունն է՛լ ավելի ակնառու է, երբ պետական մարմինը վկայակոչում է իր հեղինակության իրավունքը:

3. Տվյալների պաշտպանություն²⁵

175. Պետական մարմնի կողմից անհատի անձնական կյանքին առնչվող տեղեկությունների պահպանումը հանգեցնում է 8-րդ հոդվածի իմաստով միջամտության, մասնավորապես, երբ այդ տեղեկությունները վերաբերում են անձի հեռավոր անցյալին (*«Ռուդառուն ընդդեմ Ռումինիայի»* [ՄՊ], §§ 43-44, կամ, երբ դրանք պարունակում են քաղաքական հայացքներ բացահայտող անձնական տվյալներ և, որպես այդպիսին պատկանում են ուժեղացված պաշտպանության ենթակա անձնական տվյալների հատուկ տեսակների շարքին (*«Քեթն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 112-113)): Պահպանված տեղեկությունների հետագա օգտագործումը ոչ մի նշանակություն չունի տվյալ եզրակացության համար (*«Ամանն ընդդեմ Շվեյցարիայի»* [ՄՊ], §§ 65-67, *«Լեանդերն ընդդեմ Շվեդիայի»*, § 48, *«Կոպն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, § 53): Որոշելու համար, թե արդյոք իրավասու մարմինների կողմից պահվող անձնական բնույթի տեղեկություններն առնչվում են անձնական կյանքի հայեցակետերից որևէ մեկին, Դատարանը հաշվի է առնում հատուկ համատեքստը, որում արձանագրվել և պահպանվել են քննարկման առարկա հանդիսացող տեղեկությունները, արձանագրված տվյալների բնույթը, դրանց օգտագործման և մշակման եղանակը, ինչպես նաև այն արդյունքը, որին հնարավոր է հասնել (*«Ս.-ն և Մարիերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 67): ԴՆԹ անձնագիրը պարունակում է մեծ քանակությամբ եզակի անձնական տվյալներ (*նույն գրեղում*, § 75): Բանկային փաստաթղթերում ներառված տեղեկությունները հանդիսանում են անհատի վերաբերյալ անձնական տվյալներ՝ անկախ նրանից, թե արդյոք դրանք պարունակում են գաղտնի տեղեկություններ (*«Մ.Ն.-ն և այլք ընդդեմ Սան Մարինոյի»*, § 51): Այդուհանդերձ, Դատարանը հաշվի է առնում խնդրո առարկա տեղեկությունների բնույթը պետության թույլատրելի

²⁵ Տե՛ս սույն ուղեցույցի մնացած գլուխները:

հայեցողության շրջանակը որոշելու համար (*«Գ.Ս.Բ.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, § 93):

176. Դատարանն արձանագրել է, որ 8-րդ հոդվածը կարող է կիրառվել, երբ անվտանգության ծառայությունները կամ պետական այլ մարմինները հավաքագրում և պահպանում են անձնական կամ հանրային բնույթի նյութեր կամ տվյալներ (օրինակ՝ տեղեկություններ անձի քաղաքական գործունեության վերաբերյալ) (*«Ռուսաստան ընդդեմ Ռումինիայի»* [ՄՊ], §§ 43-44, *«1989թ. դեկտեմբերի 21» աստիացիան և այլք ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 115, *«Քեթն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 93), երբ սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց ազգային մատյանում մուտքագրվում է անձի անունը (*«Գարդելն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 58), երբ դատապարտված անձի ԴՆԹ անձնագիրը, մատնահետքերը և լուսանկարը վերցվում և պահպանվում են անորոշ ժամկետով (*«Գաուգրանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 63-70), երբ, ի թիվս այլնի, կրկնահանցագործի ձեռքի ափի հետքերը և անձի նկարագիրը վերցվում և պահպանվում են հինգ տարի ժամկետով (*«Պ.Ն.-ն ընդդեմ Գերմանիայի»**, §§ 59-60), և հանցագործությունների կատարման մեջ կասկածվող, սակայն չդատապարտված անձանց մատնահետքերի հավաքագրման, պահպանման և ոչնչացման համար երաշխիքների բացակայության դեպքում (*«Մ.Կ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 26): Դատարանը նաև վճռել է, որ 8-րդ հոդվածը կիրառելի է այն դեպքում, երբ սպորտային գործունեության մեջ դոպինգի օգտագործման կանխարգելմանն ուղղված ջանքերի շրջանակներում պետությունը պրոֆեսիոնալ մարզիկներից պահանջել է եռամսյա կտրվածքով լիարժեք տեղեկություններ տրամադրել իրենց գտնվելու վայրի և առօրյա գործունեության վերաբերյալ, ներառյալ՝ ոչ աշխատանքային օրերին, և թարմացնել այդ տեղեկությունները (*«Սպորտային ընկերակցությունների և միությունների ազգային ֆեդերացիան (FNASS) և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, §§ 155-159):

177. Դատարանը նաև հաշվի է առնում այն մասնավոր համատեքստը, որում ձեռք են բերվել և պահպանվել տեղեկությունները,

ինչպես նաև՝ դրանց բնույթը: Ահաբեկչության մեջ կասկածվող անձանց վերաբերյալ գործերում, Դատարանն արձանագրել է, որ պետությունն օգտվում է թույլատրելի հայեցողության ավելի լայն շրջանակից, մասնավորապես, այն անձանց վերաբերյալ տեղեկություններ պահպանելու առնչությամբ, ովքեր նախկինում ներգրավված են եղել ահաբեկչական գործունեության մեջ (*«Սեզերսպրեդ-Վիբերգը և այլք ընդդեմ Շվեդիայի»*, § 88): Դատարանը նաև վճռել է, որ իրավասու մարմինների կողմից ձերբակալված անձին կամ նույնիսկ ձերբակալման պահին և վայրում գտնվող այլ անձանց վերաբերող անձնական ելակետային տվյալներ արձանագրելը և պահպանելը գտնվում են ահաբեկչական բնույթի հանցագործությունների քննության գործընթացի իրավաչափ սահմաններում (*«Մյուրեյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 93):

178. Քրեական արդարադատության համակարգում ժամանակակից գիտական միջոցների օգտագործման առնչությամբ Դատարանն արձանագրել է, որ 8-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանությունն անընդունելի կերպով կթուլացվեր, եթե այդ միջոցները թույլատրված լինեին ամեն գնով, և առանց զգուշորեն հավասարակշռելու այս միջոցների ծավալուն օգտագործումից բխող հնարավոր առավելությունները և անձնական կյանքին առնչվող էական շահերը (*«Ս.-ն և Մարփերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 112):

179. Քիչ հավանական է, որ նախկինում դատվածություն ունենալու վերաբերյալ տվյալների առանց որևէ չափանիշի և անսահմանափակ հավաքագրումը համապատասխանի 8-րդ հոդվածի պահանջներին, եթե բացակայեն այնպիսի հստակ և մանրամասն իրավական կարգավորումներ, որոնցով կհստակեցվեն կիրառելի երաշխիքները և կսահմանվեն, մասնավորապես, այն հանգամանքները կարգավորող կանոնները, որոնց առկայության դեպքում տվյալները կարող են հավաքագրվել, դրանց պահպանման ժամկետը, հնարավոր օգտագործումը, ինչպես նաև դրանց ոչնչացման հնարավոր հանգամանքները (*«Մ.Մ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 199):

180. Բջջային նմուշներ վերցնելը և դրանք պահպանելը, ինչպես նաև բջջային նմուշներից ստացված ԴՆԹ անձնագրերի որոշումը և պահպանումը համարվում են միջամտություն Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին («Ս.-ն և Մարփերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության» [ՄՊ], §§ 71-77, «Վան դեր Վելդենն ընդդեմ Նիդեռլանդների» (որոշ.), «Վ.-ն ընդդեմ Նիդեռլանդների» (որոշ.), ի տարբերություն նույնականացման տվյալների հավաքագրման և պահպանման, ինչպիսիք են լուսանկարները, մատնահետքերը, ձեռքի ավի հետքերը և անձի նկարագիրը, որոնք նվազ ինվազիվ միջամտություն են, քան բջջային նմուշների հավաքագրումը և ԴՆԹ անձնագրերի պահպանումը, «Պ.Ն.-ն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 84), չնայած նշվածն անհրաժեշտաբար չի տարածվում հետագա քրեական վարույթների շրջանակներում օգտագործելու նպատակով հանցագործության համար դատապարտված անձանցից ԴՆԹ նմուշներ վերցնելու և նրանց ԴՆԹ անձնագրերը պահպանելու վրա («Պերուժոն և Մարփենսն ընդդեմ Գերմանիայի» (որոշ.), §§ 42 և 49): Նման միջամտությամբ կխախտվի Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը, եթե այդ հոդվածի 2-րդ մասի համապատասխան չհիմնավորվի, որ այն «նախատեսված է օրենքով», հետապնդում է այս դրույթում թվարկված իրավաչափ նպատակներից մեկը կամ մի քանիսը և «անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում» հետապնդող նպատակին կամ նպատակներին հասնելու համար («Պերուժոն և Մարփենսն ընդդեմ Գերմանիայի» (որոշ.)): «Էսագերն ընդդեմ Ֆրանսիայի» գործում, որը վերաբերում էր դատապարտյալների ԴՆԹ անձնագրերի պահպանմանը՝ առանց տևողության տարբերակման ըստ հանցագործության ծանրության և առանց ոչնչացման ընթացակարգի հասանելիության, Դատարանն արձանագրել է խախտում (§§ 34, 38, 44 և 45):

181. «Գատրանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության» գործով Դատարանը նույնպես գտել է 8-րդ հոդվածի խախտում՝ հաշվի առնելով ոչ մեծ ծանրության հանցագործության համար դատապարտված անձի ԴՆԹ անձնագրի, մատնահետքերի և լուսանկարի

անորոշ ժամկետով պահպանումը: Դիմումատուի կենսաչափական տվյալները և լուսանկարները պահպանվել էին անկախ նրա կատարած հանցանքի ծանրության աստիճանից և առանց հաշվի առնելու այդ տվյալներն անորոշ ժամկետով պահպանելու որևէ մշտական անհրաժեշտություն: Քանի որ չկար որևէ դրույթ, որը հնարավորություն կտար դիմումատուին դիմել իրեն վերաբերող տվյալները ոչնչացնելու պահանջով այն դեպքում, երբ, հաշվի առնելով հանցագործության բնույթը, դրանք պահպանելու անհրաժեշտությունն այլևս բացակայեր, Դատարանը որոշել է, որ համապատասխան տվյալների պահպանումը հանդիսացել է դիմումատուի անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին անհամաչափ միջամտություն (§ 94): Այդ առումով Դատարանը նշել է, որ պայմանավորվող պետությունների շրջանում առկա համաձայնության աստիճանը սեղմել է ԴՆԹ անձնագրերի պահպանման հարցում պատասխանող պետությանը վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակը (§ 84): Ի տարբերություն *«Գաուգրանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* գործի՝ Դատարանը 8-րդ հոդվածի խախտում չի գտել *«Պ.Ն.-ն ընդդեմ Գերմանիայի»** գործով: Այդ գործը վերաբերում էր կրկնահանցագործի լուսանկարների, նկարագրի, ինչպես նաև մատնահետքերի և ձեռքի ավի հետքերի պահպանմանը հինգ տարի ժամկետով: Քանի որ պահպանման ժամկետն անորոշ չէր, և դիմումատուն ուստիկանության աշխատանքի համար այդ տվյալների անհրաժեշտությունը բացառող վարքագիծ դրսևորելու դեպքում կարող էր դիմել իրեն վերաբերող տվյալները ուստիկանության գրանցամատյանից ջնջելու պահանջով, տվյալների պահպանումը հանդիսացել է դիմումատուի անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին համաչափ միջամտություն (§§ 85-86):

182. *«Կարուանան ընդդեմ Մայթայի»* (որոշ.) գործը վերաբերում էր սպանության մեջ կասկածվողի կնոջից բերանի խոռոչի քսուք վերցնելուն: Դատարանը որոշել է, որ բերանի խոռոչի քսուք վերցնելը, որպես կանոն, չի պատճառում մարմնական վնասվածք կամ որևէ ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանք, ուստի չունի լուրջ ազդեցություն:

Այդ գործով, երբ նմուշառումն անհրաժեշտ էր սպանության գործի քննության համար, Դատարանը գտել է, որ տվյալ միջոցը համա-
չափ է (*նույն տեղում*, § 41): «Դրագան Պեպրովիչն ընդդեմ Սերբիայի»
գործը վերաբերում էր սպանության գործով քննության ընթացքում
բերանի խոռոչի քսուք վերցնելուն: Դիմումատուն համաձայնել էր իր
թքի նմուշը հանձնել ոստիկանության աշխատակիցներին, սակայն
միայն այն պատճառով, որ իրեն սպառնացել էին մերժելու դեպքում
հարկադրաբար վերցնել արյան նմուշ: Դատարանը ԴՆԹ-ի նմուշա-
ռումը համարել է միջամտություն: Այն նաև գտել է, որ այդ միջամտու-
թյունը չի կատարվել օրենքով սահմանված կարգով՝ այդպիսով
խախտելով 8-րդ հոդվածը, քանի որ ներպետական իրավական
դրույթները կանխատեսելի չէին. նմուշառման թույլտվությունը
հիմնված չէր կոնկրետ իրավական կարգավորման վրա, ԴՆԹ-ի
նմուշառման վերաբերյալ որևէ հիշատակում չկար Քրեական դատա-
վարության օրենսգրքի մեջբերված դրույթներում, և ընթացակարգի
վերաբերյալ որևէ պաշտոնական արձանագրություն չէր կազմվել
(§§ 80-82): Բացի այդ, խնդրո առարկա ժամանակահատվածում
ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված չէին մի շարք երաշ-
խիքներ, որոնք հետագայում ամրագրվել են Քրեական դատավարու-
թյան վերջերս ընդունված օրենսգրքում. դրանք՝ (i) վերաբերում էին
ԴՆԹ-ի նմուշառմանը «բերանի խոռոչի քսուքի» ձևով, (ii) նշում էին,
որ խնդրո առարկա միջամտությունը պետք է իրականացվի մասնա-
գետի կողմից և (iii) սահմանափակում էին այն անձանց շրջանակը,
որոնցից բերանի խոռոչի քսուքի նմուշառում կարող էր իրականացվել
առանց համաձայնության (§ 83):

183. «Միֆսուդն ընդդեմ Մալթայի» գործով Դատարանը քննել է,
թե արդյոք հայրության որոշման վարույթի շրջանակներում դիմումա-
տուից գենետիկական նմուշ պահանջելու որոշումը խախտել է 8-րդ
հոդվածը: Քանի որ որոշումն ընդունվել է դատարանների կողմից
խնդրո առարկա շահերը անհրաժեշտ հավասարակշռության բերե-
լուց հետո մի դատավարության շրջանակում, որին դիմումատուն
մասնակցել էր իր ընտրած փաստաբանի միջոցով և որի ընթացքում

նրա և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքները հավասարապես պահպանվել էին, Դատարանը գտել է, որ ներպետական դատարաններն արդար հավասարակշռություն են ապահովել խնդրո առարկա շահերի միջև (§§ 61-78):

184. Անձնական բնույթի տվյալների պաշտպանությունը հիմնարար նշանակություն ունի Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի իրացման համար (*«Սափակունան Մարկինապորսի Օյը և Սափամեդիա Օյն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»* [ՄՊ], § 133): Այսպիսով, անհատի անձնական կյանքին վերաբերող գաղտնի մատյաններում պահպանված տեղեկությունների օգտագործումն ու հրապարակումը 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի շրջանակում են (*«Լեանդերն ընդդեմ Շվեդիայի»*, § 48, *«Ռուրառուն ընդդեմ Ռումինիայի»* [ՄՊ], § 46):

185. Հետևաբար, ներպետական օրենսդրությամբ պետք է նախատեսվեն պատշաճ երաշխիքներ, որոնք կոչված կլինեն կանխելու անձնական բնույթի տվյալների ցանկացած օգտագործում, որը չի համապատասխանի այս հոդվածով նախատեսված երաշխիքներին (*«Զ.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»*, § 95): *«Ա.-ն և Մարփերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], (§ 103) գործում տրված իր եզրակացությանը համահունչ, Դատարանը հաստատել է, որ նման երաշխիքներ ունենալու անհրաժեշտությունն ավելին է, երբ անձնական տվյալների պաշտպանությունն անցնում է ավտոմատացված մշակում, հատկապես, երբ այդ տվյալներն օգտագործվում են ոստիկանական նպատակներով: Ներպետական օրենսդրությամբ անհրաժեշտ է երաշխավորել, որ այդ տվյալները լինեն վերաբերելի և արդյունավետորեն պաշտպանվեն ոչ պատշաճ օգտագործումից և չարաշահումից (*«Գարդելն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 62): Այդուհանդերձ, Դատարանը եզրակացրել է, որ գրանցումը սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց ազգային մատյանում չի առաջացնում 8-րդ հոդվածի խախտում (*«Բ.Բ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 60, *«Գարդելն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 71, *«Մ.Բ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 62):

186. Դատարանը վճռել է, որ դիմումատուին հայտարարված նկատողությանը վերաբերող տեղեկություններն անորոշ ժամկետով պահպանելը և բացահայտելը, ինչպես նաև նշվածի արդյունքում նրա՝ աշխատանքի հեռանկարների համար առաջացած հետևանքները հանգեցրել են 8-րդ հոդվածի խախտման (*«Մ.Մ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 207): Դատարանը նաև որոշել է, որ իննսուներասամյա խաղաղ ցուցարարի գործունեությանը վերաբերող տվյալներն անորոշ ժամկետով պահպանելը խախտել է 8-րդ հոդվածը (*«Քեթն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*):

187. Դատարանը նաև արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում մի գործով, որի շրջանակներում հրապարակվել էին տեղեկություններ առ այն, որ դիմումատուն տասներեք տարի առաջ որպես վարորդ աշխատել է ՊԱԿ-ում (*«Սորոն ընդդեմ Հստոնիայի»*, §§ 56-64): Նույն կերպ, Դատարանն այս դրույթին հակասող է համարել լյուստրացիայի վարույթը, որով բացահայտվել էր դիմումատուի համագործակցությունը նախկին վարչակարգի գաղտնի ոստիկանության հետ, և, որի արդյունքում նա այլևս չէր բավարարում պետական պաշտոն զբաղեցնելու համար սահմանված պահանջները (*«Իվանովսկին ընդդեմ նախկին Հարավսլավիայի Մակեդոնիայի Հանրապետության»*, § 176): Դատարանն ընդգծել է, որ ոչ ժողովրդավարական վարչակարգերից դուրս եկած պայմանավորվող պետություններին պետք է տրամադրվի թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակ՝ իրենց ընտրությամբ կառավարելու այդպիսի վարչակարգերից ստացած ժառանգությունը: *«Անչևն ընդդեմ Բուլղարիայի»* (որոշ.) գործով Դատարանը որոշել է, որ պետական պաշտոններ զբաղեցնող անձանց միայն անունների բացահայտման համակարգը, որոնք, ըստ նախկին անվտանգության ծառայության մատյանների տվյալների, ենթադրաբար համագործակցել են կոմունիստական վարչակարգի հետ, եղել է Բուլղարիայի իշխանություններին վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակում (§§ 103-111, § 113):

188. Երբ հերթը հասնում է անձնական տվյալների պաշտպանությանը, այն հանգամանքը, որ խնդրո առարկա տեղեկություններն

արդեն գտնվում են հանրային տիրույթում, չի վերացնում 8-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանությունը («Սափակունան Մարկինապորսի Օյը և Սափամեդիա Օյն ընդդեմ Ֆինլանդիայի» [ՄՊ], § 134): Անձնական կյանքի հետ կապված նկատառումներն արձարծվում են այն իրավիճակներում, երբ կոնկրետ անձի վերաբերյալ հավաքագրվել են տեղեկություններ, երբ անձնական տվյալները մշակվել կամ օգտագործվել են կամ, երբ խնդրո առարկա նյութերը հրապարակվել են այնպիսի եղանակով կամ չափով, որը գերազանցել է ողջամիտ կանխատեսումները (§ 136): Մեջբերվող գործում Դատարանը վճռել է, որ թերթերի կողմից հավաքագրված, մշակված և հրապարակված տվյալները, որոնք մանրամասներ էին ներկայացնում բազմաթիվ անձանց հարկվող եկամուտների, ինչպես նաև հարկվող գույքի վերաբերյալ, ակնհայտորեն վերաբերում էին վերջիններիս անձնական կյանքին՝ անկախ այն հանգամանքից, որ ներպետական օրենսդրության համաձայն այս տվյալները կարող էին հասանելի դարձվել հանրության համար՝ որոշակի կանոնների պահպանմամբ (§ 138): Ներպետական օրենսդրությամբ պետք է նախատեսվեն պատշաճ երաշխիքներ, որոնք կոչված կլինեն կանխել անձնական տվյալների ցանկացած այնպիսի օգտագործում, որը կարող է հակասել 8-րդ հոդվածով սահմանված երաշխիքներին: Հատկանշական է, որ Դատարանը նշել, որ 8-րդ հոդվածով նախատեսվում է տեղեկատվական որոշակի տեսակի ինքնորոշման իրավունք, որը թույլ կտա անձանց վկայակոչել անձնական կյանքի իրենց իրավունքն այն տվյալների առնչությամբ, որոնք չեզոք լինելով հանդերձ՝ հավաքվում, մշակվում և տարածվում են հասարակության շրջանում այնպես կամ այն եղանակով, որ անդրառնում են քննարկվող անձանց՝ 8-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքների վրա (§ 137, տե՛ս նաև § 198-ը):

189. «Մ.Լ.-ն և Վ.Վ.-ն ընդդեմ Գերմանիայի» գործն առաջին անգամ անդրադարձել է մամուլի՝ համացանցում տեղակայված արխիվներին, որոնք պարունակում են նախկինում հրապարակված նորություններ (§ 90 և § 102), ինչպես նաև դիմումատուների պահանջի մերժմանը՝

պարտավորեցնելու լրատվական կազմակերպություններին անանուն դարձնել իրենց քրեական դատավարության և դատապարտման վերաբերյալ առցանց արխիվներում առկա նյութերը (§ 116): Այս իրավիճակը պետք է տարբերակել այն գործերից, երբ անհատներն իրականացնում են տվյալների պաշտպանության իրենց իրավունքները՝ կապված իրենց անձնական տվյալների հետ, որոնք հրապարակվում են համացանցում և որոնք որոնման համակարգերի միջոցով (§ 91) կարող են հասանելի լինել և առերվել երրորդ անձանց կողմից և օգտագործվել պրոֆիլավորման նպատակով (§ 97):

190. *«Խաղիջա Իսմայիլովան ընդդեմ Ադրբեջանի»* գործով Դատարանը գտել է, որ դիմումատուի անձնական տվյալների և նրա ֆինանսական և անձնական հարաբերությունների վերաբերյալ տեղեկությունների բացահայտումը դատախազության մամլո հաղորդագրության մեջ՝ քրեական գործի քննության առաջընթացի վերաբերյալ տեղեկատվություն տրամադրելու նպատակով, հանգեցրել է 8-րդ հոդվածի խախտման (§§ 142-150): *«Ջ.Ս.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.) գործով Դատարանը գտել է, որ դատախազության մամլո հաղորդագրության մեջ պարունակվող իր անձնական տվյալների վերաբերյալ դիմումատուի բողոքն ակնհայտ անհիմն էր: Տվյալ գործում բացահայտված տեղեկություններում չի նշվել դիմումատուի անունը, տարիքը, դպրոցը կամ որևէ այլ անձնական տվյալ: Հակառակը, այն չի գերազանցել վարույթների վերաբերյալ լրատվամիջոցների հարցումներին ի պատասխան սովորաբար տրամադրվող տեղեկությունների սահմանները:

191. *«Բրեյերն ընդդեմ Գերմանիայի»* գործով Դատարանը որոշել է, որ ծառայություններ մատուցող ընկերությունների կողմից բջջային հեռախոսների կանխավճարային SIM քարտերի օգտատերերի անձնական տվյալները պահպանելու և իշխանություններին պահանջի դեպքում դրանք ներկայացնելու իրավական պարտավորությունը Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում չէ: Դատարանը նշել է, որ այդ միջամտությունն իր բնույթով բավականին սահմանափակ էր: Տվյալների գրանցման և պահպանման հետ կապված ինքնին կային

բավարար երաշխիքներ, օրինակ՝ պահպանվող տվյալները սահմանափակվում էին միայն համապատասխան բաժանորդի հստակ նույնականացման համար անհրաժեշտ տեղեկություններով, իսկ պահպանման տևողությունը սահմանափակ էր:

4. Անձնական տվյալներին ծանոթանալու իրավունք

192. Անձնական զարգացման վերաբերյալ հարցերը ներառում են անհատի՝ որպես մարդ արարածի, ինքնության մանրամասները, և սեփական ինքնության կարևոր հայեցակետերի, օրինակ՝ ծնողների ինքնության, ծագման, մանկության և վաղ տարիքի զարգացման վերաբերյալ ճշմարտության բացահայատման համար անհրաժեշտ տեղեկություններ ձեռք բերելու Կոնվենցիայով պաշտպանված կենսական շահը («Միկուլիչն ընդդեմ Խորվաթիայի», §§ 54 և 64, «Օդիյելրն ընդդեմ Ֆրանսիայի» [ՄԴ], §§ 42 և 44): Ծնունդը և, հատկապես երեխայի լույս աշխարհ գալու հանգամանքները, երեխայի, իսկ այնուհետև չափահասի անձնական կյանքի մի մասն են, որը երաշխավորված է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով (*նույն տեղում*, § 29):

193. Դատարանը համարում է, որ հարկավոր է ապահովել ցանկացած անձի շահերը, ով փորձում է ծանոթանալ իր անձնական և ընտանեկան կյանքին առնչվող նյութերին, երբ տեղեկատվության աղբյուրը հասանելի չէ կամ անհիմն հրաժարվում է համաձայնություն տալուց: Այսպիսի համակարգը համատեղելի է համաչափության սկզբունքի հետ, միայն եթե դրանով նախատեսվում է, որ անկախ մարմինն է վերջնական որոշում կայացնում այն հարցի վերաբերյալ, թե արդյոք հասանելիություն պետք է ապահովել այն դեպքերում, երբ տեղեկատվության աղբյուրը չի պատասխանում կամ չի տալիս իր համաձայնությունը («Գասքինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 49, «ՄԳ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 27):

194. Սեփական ծագման և կենսաբանական ծնողների ինքնության վերաբերյալ տեղեկությունների հասանելիության հարցն իր

բնույթով նույնը չէ, ինչ որդեգրված երեխայի անձնական գործի կամ ենթադրյալ հայրության ապացույցների հասանելիության հարցը (*«Օրհիվերն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* [ՄՊ], § 43):

195. Անվտանգության ծառայությունների կողմից պահվող անձնական տվյալների հասանելիության առնչությամբ Դատարանն արձանագրել է, որ դրանց հասանելիությանը խոչընդոտելը կարող է դիտարկվել որպես 8-րդ հոդվածի խախտում (*«Հարալամբին ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 96, *«Յոանա Շույցն ընդդեմ Լեհաստանի»*, § 87): Այդուհանդերձ, ահաբեկչության մեջ կասկածվող անձանց վերաբերող գործերում Դատարանը վճռել է, որ ազգային անվտանգության և ահաբեկչության դեմ պայքարի շահերը կարող են գերակայել դիմումատուների՝ իրավապահ մարմինների կողմից պահվող իրենց վերաբերող տեղեկություններին ծանոթանալու շահի նկատմամբ (*«Սեգերս-պեդրո-Վիբերգը և այլք ընդդեմ Շվեդիայի»*, § 91): Թեև Դատարանը ճանաչել է, որ, հատկապես, անվտանգության ծառայությունների գործունեությանը վերաբերող վարույթների շրջանակներում պետությունը կարող է ունենալ որոշ փաստաթղթերի կամ այլ նյութերի հասանելիությունը սահմանափակելու իրավաչափ պատճառներ, այն վճռել է, որ լյուստրացիայի վարույթի դեպքում՝ այս նկատառումն այլևս վավեր չէր (*«Թուրեկն ընդդեմ Սլովակիայի»*, § 115):

196. Օրենքը պետք է նախատեսի արդյունավետ և մատչելի ընթացակարգ, որը թույլ կտա դիմումատուներին ծանոթանալ իրենց վերաբերող ցանկացած կարևոր տեղեկատվության (*«Յոնչևն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, §§ 49-53): Այս գործի շրջանակներում դիմումատուն, ով ոստիկան էր, իր թեկնածությունն առաջադրել էր միջազգային առաքելության համար, սակայն երկու հոգեբանական գնահատումների արդյունքներով համարվել էր տվյալ աշխատանքի իրականացման համար ոչ պիտանի: Նա պնդում էր, որ իրավասու մարմինները թույլ չեն տվել նրան ծանոթանալ ներքին գործերի նախարարությունում պահվող իր անձնական գործին և, մասնավորապես՝ գնահատումներին, այն հիմնավորմամբ, որ որոշ փաստաթղթեր եղել են գաղտնի:

5. Տեղեկություններ անձի առողջական վիճակի մասին

197. Անձի առողջական վիճակի վերաբերյալ տեղեկությունների գաղտնիության պահպանումը Կոնվենցիայի բոլոր պայմանավորվող կողմերի իրավական համակարգերի առանցքային սկզբունք է: Այն խիստ կարևոր է ոչ միայն պացիենտների անձնական կյանքը հարգելու, այլև առհասարակ բժշկի մասնագիտության և առողջապահական ծառայությունների նկատմամբ նրանց վստահությունը պահպանելու համար: Առանց նման պաշտպանության, բժշկական օգնության կարիք ունեցող անձինք կարող են մտավախություններ ունենալ պատշաճ բուժման նշանակման համար անհրաժեշտ անձնական և ինտիմ բնույթի տեղեկություններ ներկայացնելու և նույնիսկ բժշկի դիմելու հարցում: Այդպես նրանք կարող են վտանգել սեփական, իսկ վարակիչ հիվանդությունների դեպքում՝ նույնիսկ հանրային առողջությունը: Հետևաբար, ներպետական օրենսդրությամբ պետք է պատշաճ երաշխիքներ սահմանվեն, որպեսզի կանխվի առողջությանը վերաբերող անձնական տվյալների ցանկացած այնպիսի փոխանցում կամ բացահայտում, որը կարող է հակասել 8-րդ հոդվածով նախատեսված երաշխիքներին (*«2.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»*, § 95, *«Մոկուրեն ընդդեմ Լիտվայի»*, §§ 93-94):

198. Անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը և այլ նկատառումները նույնպես կիրառելի են, մասնավորապես, երբ խոսքը վերաբերում է ՄԻԱՎ վարակակիր լինելու հետ կապված տեղեկությունների գաղտնիությունը պաշտպանելուն, քանի որ նման տեղեկությունների բացահայտումը կարող է կործանարար հետևանքներ ունենալ անհատի անձնական և ընտանեկան կյանքի, ինչպես նաև նրա սոցիալական և մասնագիտական դիրքի վրա, այդ թվում՝ նրա համար առաջացնելով խայտառակության և մեկուսացման վտանգ (*«2.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»*, § 96, *«Յ.Յ.-ն ընդդեմ Իսպանիայի»*, § 33, *«Իգրեկն ընդդեմ Թուրքիայի»* (որոշ.), § 68): Հետևաբար, նման տեղեկությունների գաղտնիությունը պաշտպանելու շահն ավելի ծանրակշիռ կլինի, երբ որոշվի, թե արդյոք

միջամտությունը համաչափ է եղել հետապնդվող իրավաչափ նպատակին: Նման միջամտությունը չի կարող համատեղելի լինել 8-րդ հոդվածի հետ, եթե այն հիմնավորված չէ հանրային շահի («Ձ.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի», § 96, «Իգրեկն ընդդեմ Թուրքիայի» (որոշ.), § 78), հենց դիմումատուի շահի կամ հիվանդանոցի անձնակազմի անվտանգության շահի գերակա պահանջով (*նույն տեղում*, §§ 77-78): Գաղտնի բժշկական տվյալների անհարկի բացահայտումը մի տեղեկանքում, որը պետք է ներկայացվեր տարբեր իրավիճակներում, ինչպես օրինակ՝ վարորդական վկայական ստանալիս կամ աշխատանքի դիմելիս, անհամաչափ է ցանկացած հնարավոր իրավաչափ նպատակին («Պ.S.-ն ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության», §§ 31-32): Նույն կերպ, պետական հիվանդանոցների կողմից Եհովայի վկաների վերաբերյալ բժշկական փաստաթղթերի տրամադրումը դատախազությանը՝ արյան փոխներարկումից վերջիններին կողմից հրաժարվելու հետևանքով, համարվել է անհամաչափ միջամտություն անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի դիմումատուների իրավունքին՝ խախտելով 8-րդ հոդվածը («Ավիլ-կինան և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի», § 54): Այդուհանդերձ, հոգեբանի հոգեկան առողջության վիճակի վերաբերյալ հոդվածի հրապարակումը չի հանգեցրել 8-րդ հոդվածի խախտման, քանի որ այն նպաստել է հանրային հետաքրքրության բանավեճի («Ֆյուրսպ-Պֆեյֆերն ընդդեմ Ավստրիայի», § 45):

199. Դատարանն արձանագրել է, որ անհատի առողջական վիճակի վերաբերյալ տվյալների հավաքագրումն ու պահպանումը երկար ժամանակի ընթացքում, ինչպես նաև այդ տվյալների բացահայտումն ու օգտագործումը դրանց հավաքագրման հիմքում ի սկզբանե ընկած պատճառների հետ կապ չունեցող նպատակներով, հանգեցրել էր անհամաչափ միջամտության անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին («Սուրիկովն ընդդեմ Ուկրաինայի», §§ 70 և 89, որը վերաբերում էր գործատուին այն բժշկական պատճառները բացահայտելուն, որոնց հիմքով աշխատակիցն ազատվել էր զինվորական ծառայությունից):

200. Հիվանդանոցի կողմից առանց պացիենտի համաձայնության բժշկական արձանագրությունների, ներառյալ՝ հղիության արհեստական ընդհատման վերաբերյալ տեղեկությունների բացահայտումը սոցիալական ապահովագրության գրասենյակի, հետևաբար և պետական ծառայողների ավելի լայն շրջանակի համար, միջամտություն է պացիենտի անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին («*Մ.Ս.-ն ընդդեմ Շվեդիայի*», § 35): Բժշկական հաստատությունների կողմից բժշկական տվյալների բացահայտումը լրագրողների և դատախազության համար, ինչպես նաև բժշկական օգնության որակի վերահսկման համար պատասխանատու հաստատության կողմից պացիենտի բժշկական տվյալների հավաքագրումը նույնպես համարվել են միջամտություն անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին («*Մոկուպեն ընդդեմ Լիտվայի*», § 95): Այս գործով ևս խախտվել էր 8-րդ հոդվածը՝ կապված դիմումատուի մորը տեղեկությունների բացահայտման հետ՝ հաշվի առնելով մոր և դստեր լարված հարաբերությունները (§ 100):

201. Առողջությանը և վերարտադրողական իրավունքներին առնչվող տեղեկություններին արդյունավետորեն ծանոթանալու իրավունքը գտնվում է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով սահմանված անձնական և ընտանեկան կյանքի շրջանակում («*Կ.Հ.-ն և այլք ընդդեմ Սլովակիայի*», § 44): Անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ արդյունավետ հարգանքից բխող որոշ դրական պարտավորություններ կարող են պետությանը պարտավորեցնել ժամանակին տեղեկություններ հաղորդել անհատին՝ նրա առողջությանը սպառնացող վտանգների վերաբերյալ («*Գեռան և այլք ընդդեմ Իտալիայի*», §§ 58 և 60): Մասնավորապես, եթե պետությունը զբաղվում է վտանգավոր գործունեությամբ, որը կարող է քողարկված վնասակար հետևանքներ ունենալ դրան մասնակցող անձանց առողջության վրա, 8-րդ հոդվածով երաշխավորված անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքով պահանջվում է ներդնել այնպիսի արդյունավետ և հասանելի ընթացակարգ, որը թույլ կտա նման անձանց պահանջել բոլոր վերաբերելի և անհրաժեշտ

տեղեկությունների տրամադրումը (*«ՄրկԳինլին և Էգանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 97 և 101, *«Ռոշն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 167):

6. Անվտանգության ծառայությունների կամ պետական այլ մարմինների կողմից գործերի կազմում կամ տվյալների հավաքագրում²⁶

202. Դատարանն արձանագրել է, որ երբ պետությունն իրականացնում է գաղտնի վերահսկողություն, որի գոյությունը հայտնի չէ վերահսկվող անձանց, և որը, հետևաբար, անբողոքարկելի է մնում, հնարավոր է, որ անհատը ենթարկվի 8-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի և նույնիսկ զրկվի այս հոդվածով երաշխավորված իրավունքներից՝ առանց այդ մասին իմանալու և, հետևաբար, առանց ներպետական մակարդակով իրավական պաշտպանության միջոցի դիմելու կամ գործը Կոնվենցիայի ներքո գործող մարմիններին ներկայացնելու հնարավորություն ունենալու (*«Կլասը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 36): Նշվածը հատկապես այդպես է այն միջավայրում, որտեղ տեխնիկական առաջընթացի շնորհիվ զարգացել են լրտեսության և վերահսկողության միջոցները, և որտեղ պետությունները կարող են ունենալ անկարգությունները, հանցագործությունները կամ ահաբեկչական գործողությունները կանխելու իրավաչափ շահ (*նույն տեղում*, § 48): Դիմումատուն կարող է հավակնել գաղտնի վերահսկողության միջոցառումների կամ դրանք թույլատրող օրենսդրության սուկ առկայությամբ պայմանավորված խախտման զոհ լինելուն, եթե բավարարվեն որոշակի պայմաններ (*«Ռոման Չախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], §§ 171-172): «Չախարով»-ի գործով Դատարանն արձանագրել է, որ «Քենեդի»-ի գործով ընդունված մոտեցումը լավագույնս հարմարեցվել էր այն անհրաժեշտությանը, որի նպատակն էր

²⁶ Տե՛ս նաև «Հեռահաղորդակցման վերահսկողությունը քրեական վարույթի շրջանակներում» և «Քաղաքացիների կամ կազմակերպությունների հատուկ գաղտնի վերահսկողությունը» վերտառությամբ հատվածները:

ապահովել, որ վերահսկողության միջոցառումների գաղտնի բնույթը չհանգեցնի գործնականում անբողոքարկելի և ներպետական դատական իշխանության ու Դատարանի վերահսկողության սահմաններից դուրս գտնվող միջոցառումների (*«Քենեդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 124):

203. Հաղորդակցությունների գաղտնի վերահսկման համակարգ նախատեսող օրենսդրության սուկ գոյությունը ստեղծում է վերահսկման սպառնալիք բոլոր նրանց համար, ում նկատմամբ այն կարող է կիրառվել (*«Վեբերը և Սարավիան ընդդեմ Գերմանիայի»* (որոշ.), § 78): Թեև ներպետական իրավասու և օրենսդիր մարմիններն օգտվում են թույլատրելի հայեցողության որոշակի շրջանակից որոշելու համար, թե գաղտնի վերահսկողության որ համակարգերն են անհրաժեշտ, պայմանավորվող պետությունները, այդուհանդերձ, չունեն անսահմանափակ հայեցողություն իրենց իրավասության ներքո գտնվող անձանց գաղտնի վերահսկողության ենթարկելու հարցում: Դատարանը հաստատել է, որ պայմանավորվող պետություններն իրավասու չեն ձեռնարկել իրենց կողմից պատշաճ համարվող ցանկացած միջոց հանուն լրտեսության և ահաբեկչության դեմ պայքարի: Ավելին, անկախ վերահսկողության գոյություն ունեցող համակարգի ընտրությունից, պետք է գոյություն ունենան չարաշահումներից պաշտպանող պատշաճ և բավարար երաշխիքներ (§ 106): Քաղաքացիներին գաղտնի վերահսկելու լիազորությունը հանդուրժելի է միայն այնքանով, որքանով այն խիստ անհրաժեշտ է ժողովրդավարական ինստիտուտների պահպանման համար (*«Կլասը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 42, *«Սորան և Վիսին ընդդեմ Հունգարիայի»*, §§ 72-73): Նման միջամտությունը պետք է հիմնավորվի վերաբերելի և բավարար պատճառներով, ինչպես նաև համաչափ լինի հետապնդվող իրավաչափ նպատակին կամ նպատակներին (*«Սեգերսպեդդ-Վիբերգը և այլք ընդդեմ Շվեդիայի»*, § 88):

204. Դատարանը եզրակացրել է, որ տեղի է ունեցել 8-րդ հոդվածի խախտում, երբ ոստիկանական գաղտնի գործողության

շրջանակներում ռադիոհաղորդիչ սարքի օգնությամբ խոսակցության ձայնագրումն ուղեկցված չէր ընթացակարգային երաշխիքներով (*«Բիկովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], §§ 81 և 83, *«Օլեյնիկն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, §§ 75-79): Նույն կերպ, որոշակի անձանց վերաբերյալ անվտանգության ծառայությունների կողմից տեղեկությունների կանոնավոր հավաքագրումն ու պահպանումը միջամտություն էր այդ անձանց անձնական կյանքին, նույնիսկ եթե նման տվյալները ձեռք էին բերվել հանրային վայրում (*«Փեքն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 59, *«Փ.Գ.-ն և Զ.Հ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 57-59) կամ վերաբերում էին միայն տվյալ անձի մասնագիտական կամ հանրային գործունեությանը (*«Ամանն ընդդեմ Շվեյցարիայի»* [ՄՊ], §§ 65-67, *«Ռուպառուն ընդդեմ Ռումինիայի»* [ՄՊ], §§ 43-44): Անձի մեքենայում տեղադրված «GPS» հաղորդչի օգնությամբ տեղեկությունների հավաքագրումը և նրա գտնվելու վայրի, և հանրային տեղաշարժերի վերաբերյալ տվյալների պահպանումը դիտարկվել է որպես միջամտություն անձնական կյանքին (*«Ռուզոն ընդդեմ Գերմանիայի»*, §§ 51-53): Միջամտություն է տեղի ունենում Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասով երաշխավորված անձնական կյանքի իրավունքին, երբ ներպետական օրենսդրությամբ բավարար հստակությամբ չի սահմանվում անհատների անձնական կյանքի վերաբերյալ տեղեկությունների հավաքագրման և Վերահսկողության տվյալների շտեմարանում դրանց պահպանման հարցում ներպետական իրավասու մարմիններին տրված հայեցողական լիազորությունների շրջանակի ու իրացման եղանակի վերաբերյալ, մասնավորապես, երբ հանրամատչելի եղանակով որևէ նշում չի կատարվում ընդդեմ չարաշահումների նվազագույն երաշխիքների վերաբերյալ (*«Շիմոկոլունն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 66, որի շրջանակներում դիմումատուի անունը գրանցվել էր Վերահսկողության տվյալների շտեմարանում, որում մուտքագրվել էին տեղեկություններ Ռուսաստանի տարածքում գնացքով կամ օդանավով նրա տեղաշարժերի վերաբերյալ): Ներպետական օրենսդրությունը պետք է նախատեսի բավականաչափ հստակ, արդյունավետ և լիարժեք երաշխիքներ վերահսկողության

միջոցառումների ձեռնարկման, իրականացման և դրանց հետևանքով պատճառված վնասի հնարավոր հատուցման վերաբերյալ (*«Սորան և Վիսին ընդդեմ Հունգարիայի»*): Այս գործի համաձայն, միջամտությունը պետք է «անհրաժեշտ լինի ժողովրդավարական հասարակությունում» պահանջը հարկ է մեկնաբանել այնպես, որ ցանկացած ձեռնարկված միջոցառում համապատասխանի խիստ անհրաժեշտության պահանջին՝ ինչպես ընդհանուր առմամբ ժողովրդավարական հաստատությունները պահպանելու, այնպես էլ, մասնավորապես, որևէ կոնկրետ գործողության շրջանակներում օպերատիվ տվյալներ ձեռք բերելու նպատակով: Խիստ անհրաժեշտության չափորոշիչը չբավարարող գաղտնի վերահսկողության ցանկացած միջոցառում կարող է որակվել որպես իրավասու մարմինների կողմից չարաշահում (§§ 72-73):

205. Դատարանը նաև վճռել է, որ փաստաբանի անձնական բանկային հաշվի քաղվածքների ուսումնասիրումը հանգեցրել է միջամտության մասնագիտական գաղտնիքի նկատմամբ հարգանքի նրա իրավունքին, որն ընդգրկված է անձնական կյանքի շրջանակներում (*«Բրիտո Ֆերինյո Բեշիգա Վիլա-Նովան ընդդեմ Պորտուգալիայի»*, § 59):

7. Ոստիկանական վերահսկողություն²⁷

206. Դատարանն արձանագրել է, որ «GPS»-ի օգնությամբ ահաբեկչության մեջ կասկածվող անձի վերահսկումը, ինչպես նաև այդ ճանապարհով հավաքագրված տվյալների մշակումն ու օգտագործումը չեն առաջացրել Ց-րդ հոդվածի խախտում (*«Ուզուն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 81):

207. Այդուհանդերձ, Դատարանը Ց-րդ հոդվածի խախտում է արձանագրել մի գործի շրջանակներում, որում ոստիկանությունը

²⁷ Այս գլուխն անհրաժեշտ է դիտարկել «Հեռահաղորդակցման վերահսկողությունը քրեական վարույթի շրջանակներում» և «Քաղաքացիների կամ կազմակերպությունների հատուկ գաղտնի վերահսկողությունը» վերտառությամբ հատվածների հետ միասին:

գաղտնի վերահսկողության տվյալների պաշտպանված շտեմարանում գրանցել էր մի անձի անունը և հետևել նրա տեղաշարժն այն հիմնավորմամբ, որ նա իրավապաշտպան կազմակերպության անդամ էր (*«Շիմովորոսն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 66, տվյալների շտեմարանը, որում գրանցվել էր դիմումատուի անունը, ստեղծվել էր նախարարի հրամանի հիման վրա, որը երբևէ չէր հրապարակվել և հանրության համար հասանելի չէր: Հետևաբար, հանրությունը չէր կարող իմանալ դրանում որոշ անձանց գրանցման պատճառները, դրանում պարունակվող տեղեկությունների տեսակը և պահպանման տևողությունը, ինչպես նաև այդ տվյալների պահպանման և օգտագործման եղանակները կամ դրանք վերահսկող անձանց):

208. Դատարանը հաստատել է, որ հաղորդակցությունների և հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկումը (ինչպես ծառայողական վայրերում, այնպես էլ մասնավոր բնակարանում) 8-րդ հոդվածով սահմանված անձնական կյանքի և նամակագրության գաղափարի շրջանակում է (*«Հալֆորդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 44, *«Մալոնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 64, *«Վեբերը և Սարավիան ընդդեմ Գերմանիայի»* (որոշ.), §§ 76-79): Նշվածն անհրաժեշտաբար այդպես չէ գաղտնի գործակալների օգտագործման պարագայում (*«Լյուդին ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, § 40):

209. Հեռախոսային խոսակցությունները գաղտնալսելը և դրանց վերահսկման այլ եղանակներն իրենցից ներկայացնում են լուրջ միջամտություն անձնական կյանքին և նամակագրությանը, հետևաբար, պետք է հիմնված լինեն հստակ օրենքի վրա: Այս հարցում հստակ և մանրամասն կարգավորումների գոյությունը հատկապես կարևոր է, քանի որ օգտագործվող տեխնիկական հնարքները չեն դադարում կատարելագործվել (*«Կրուսլինն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 33): Երբ հավասարակշռության են բերվում գաղտնի վերահսկողության միջոցառումների օգնությամբ ազգային անվտանգությունը պաշտպանելու պատասխանող պետության շահը, և դիմումատուի անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին միջամտության լրջությունը, ներպետական իրավասու մարմիններն օգտվում

են թույլատրելի հայեցողության որոշակի շրջանակից՝ ազգային անվտանգության պաշտպանության իրավաչափ նպատակին հասնելու համար միջոցների ընտրության հարցում: Այդուհանդերձ, պետք է գոյություն ունենան բավարար և գործունե երաշխիքներ ընդդեմ չարաշահումների: Այսպիսով, Դատարանը հաշվի է առնում գործի բոլոր հանգամանքները, օրինակ՝ հնարավոր միջոցառումների բնույթը, շրջանակը և տևողությունը, դրանք հանձնարարելու համար անհրաժեշտ հիմքերը, դրանք թույլատրելու, իրականացնելու և վերահսկելու իրավասություն ունեցող մարմինները, ինչպես նաև ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված իրավական պաշտպանության միջոցի տեսակը (*«Ռոման Չախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 232, *«Իրֆան Գյուզելն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 85):

210. *«Համբարձումյանն ընդդեմ Հայաստանի»* (§§ 63-68) գործով վերահսկողության միջոցառումներ իրականացնելու թույլտվության մեջ նշված չի եղել դիմումատուի՝ որպես այն անձի անունը, որի նկատմամբ թույլատրվել է ոստիկանության կողմից ձայնագրում և տեսանկարահանում կատարելը: Բացի այդ, ոստիկանությունն իրականացրել է հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկում և գաղտնալսում, մինչդեռ դատարանի որոշմամբ այդ միջոցառումները չեն հստակեցվել: Դատարանն արձանագրել է, որ գաղտնի վերահսկողության համար հիմք ծառայող դատական թույլտվությունը չէր կարող այնպիսի անորոշ ձևակերպում ունենալ, որ մտորումների և ենթադրությունների տեղիք տար դրա բովանդակության մասով և, որ ամենակարևորն է, այն անձի ինքնության մասով, որի նկատմամբ տվյալ միջոցառումը պետք է իրականացվեր: Քանի որ այս գործում կիրառված գաղտնի վերահսկողությունը չի իրականացվել պատշաճ դատական վերահսկողությամբ, Դատարանը վճռել է, որ տվյալ միջոցառումը չի կատարվել «օրենքի համաձայն»՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով:

211. Քրեական իրավախախտումների փաստով իրականացվող քրեական հետապնդման շրջանակներում դիմումատուների հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկման, «հսկիչ հաշվարկի»

կամ գաղտնալսման առնչությամբ Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ դրանք իրականացվել են օրենքի խախտմամբ (*«Մալոնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, *«Խանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*): «Օրենքի համաձայն» արտահայտությունը ենթադրում է ոչ միայն ներպետական օրենսդրության պահպանում, այլև վերաբերում է օրենքի որակին, որը պետք է համատեղելի լինի իրավունքի գերակայության սկզբունքին (*«Հալֆորդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 49): Պետական մարմինների կողմից գաղտնի վերահսկողության իրականացման համատեքստում ներպետական օրենսդրությամբ անհատի՝ 8-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքը պետք է ապահովվի պաշտպանությամբ կամայական միջամտությունից (*«Խանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 26-28): Բացի այդ, օրենքում պետք է օգտագործվեն բավականաչափ հստակ ձևակերպումներ, որպեսզի անհատներին պատշաճ ազդակ տրվի այն հանգամանքների և պայմանների վերաբերյալ, որոնց դեպքում պետական մարմիններն իրավասու են նման գաղտնի միջոցառումներ իրականացնել (*նույն տեղում*): Երբ գաղտնալսման սարքերի օգտագործումը կարգավորող իրավական ակտերի որևէ համակարգ գոյություն չունի, և դրանց վերաբերյալ սկզբունքները ո՛չ իրավաբանական պարտադիր ուժ ունեն, ո՛չ էլ հանրությանն ուղղակիորեն հասանելի են, միջամտությունը «օրենքի համաձայն» չէ, ինչպես պահանջվում է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, և հետևաբար, հանդիսանում է 8-րդ հոդվածի խախտում (*նույն տեղում*, §§ 27-28):

212. Մասնավոր (հեռախոսային) խոսակցությունների ձայնագրումը զրուցակցի կողմից և այդ ձայնագրության մասնավոր օգտագործումը ինքնին չի խախտում 8-րդ հոդվածը, եթե այն իրականացվել է մասնավոր միջոցներով: Այդուհանդերձ, հարկ է տարբերել այս իրավիճակը քրեական գործի կամ այլ պաշտոնական քննության համատեքստում և դրա օգտին պետական քննչական մարմինների գիտությամբ և տեխնիկական աջակցությամբ մասնավոր անձի կողմից իրականացված գաղտնի վերահսկումից և հաղորդակցությունների

ձայնագրումից («Վան Վոնդելն ընդդեմ Նիդեռլանդների», § 49): Հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնալսման միջոցով ձեռք բերված որոշ խոսակցությունների բովանդակության բացահայտումը լրատվամիջոցներին կարող է, ելնելով գործի հանգամանքներից, հանդիսանալ 8-րդ հոդվածի խախտում («Դրակշասն ընդդեմ Լիպվայի», § 62):

213. Դատարանը համարում է, որ ոստիկանության բաժնում տեղի ունեցող իրավաբանական խորհրդատվության վերահսկումը համեմատելի է փաստաբանի և նրա հաճախորդի միջև հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնալսմանը՝ հաշվի առնելով այս տեսակի հարաբերության համար ուժեղացված պաշտպանություն ապահովելու անհրաժեշտությունը, մասնավորապես՝ ելնելով դրա շրջանակներում փոխանակվող տեղեկությունների գաղտնի բնույթից («Ռ.Ե.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 131):

8. Ոստիկանության՝ անձին կանգնեցնելու և խուզարկելու լիազորությունները²⁸

214. Դատարանը նշել է, որ գոյություն ունի անհատի՝ այլոց հետ շփման գոտի, որը նույնիսկ հանրային համատեքստում կարող է վերաբերել «անձնական կյանքին» («Ջիլանը և Քուինթոն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 61): Այս գործում Դատարանն արձանագրել է, որ առանց իրավախախտում կատարելու ողջամիտ կասկածի, անձին հանրային վայրում կանգնեցնելն ու խուզարկելը խախտել են 8-րդ հոդվածը, քանի որ այդ լիազորությունները հստակորեն սահմանափակված չէին և չէին պարունակում բավարար երաշխիքներ օրենքի համաձայն լինելու համար (*նույն տեղում*, § 87):

215. «Բեգլին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության» գործով Դատարանը քննել է ոստիկանության, ներգաղթի (իմիգրացիոն) և մաքսային ծառայությունների աշխատակիցներին հակաահաբեկչական օրենսդրությամբ տրված լիազորությունը՝ կապված

²⁸ Տե՛ս նաև *Ահաբեկչության վերաբերյալ ուղեցույցը*:

նավահանգիստներում, օդանավակայաններում և միջազգային երկաթուղային տերմինալներում ուղևորներին կանգնեցնելու, ստուգելու և խուզարկելու հետ: Այդ լիազորության իրականացման համար չէր պահանջվում որևէ նախնական թույլտվություն, և այն կարող էր իրականացվել առանց ահաբեկչության մեջ ներգրավված լինելու կասկածի: Դիմումատուի անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին կամայական միջամտությունից համարժեք պաշտպանություն ապահովելու համար ներպետական օրենսդրությամբ այդ լիազորության բավարար չափով սահմանափակման հարցը գնահատելիս Դատարանը հաշվի է առել հետևյալ գործոնները՝ լիազորությունների աշխարհագրական և ժամանակային շրջանակը, լիազորությունների իրականացման նպատակահարմարությունը և ժամանակը որոշելու հարցում իշխանություններին տրված հայեցողությունը, լիազորությունների իրականացմամբ պայմանավորված միջամտությունը որևէ կերպ սահմանափակելը, լիազորությունների իրականացումը դատական կարգով վերանայելու հնարավորությունը, լիազորությունների իրականացման նկատմամբ ցանկացած անկախ վերահսկողությունը: Թեև Դատարանն ընդունել է ահաբեկիչների միջազգային տեղաշարժը վերահսկելու կարևորությունը և համաձայնել, որ ազգային անվտանգությանն առնչվող հարցերում ներպետական իշխանություններն ունեն թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակ, այնուամենայնիվ, Դատարանը որոշել է, որ այդ լիազորությունը ո՛չ բավականաչափ սահմանափակ է եղել, ո՛չ էլ ուղեկցվել է չարաշահման դեմ համարժեք իրավական երաշխիքներով:

216. Դատարանը նաև համարել է, որ ոստիկանների կողմից դիմումատուի բացակայությամբ նրա բնակարան մուտք գործելը, երբ եղել է անկարգությունների կամ հանցագործությունների կատարման փոքր վտանգ կամ առհասարակ վտանգ չի եղել, անհամաչափ է եղել հետապնդվող իրավաչափ նպատակին և, հետևաբար, առաջացրել է 8-րդ հոդվածի խախտում (*«ՄրկԼեոդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 58, *«Ֆունկեն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 48):

217. Ահաբեկչության հետ կապված հանցագործությունների մեջ կասկածվող անձանց առնչությամբ կառավարությունները պետք է ապահովեն արդար հավասարակշռություն 8-րդ հոդվածի 1-ին մասով անձի համար երաշխավորված իրավունքի իրացման և 2-րդ մասով պետության համար սահմանված ահաբեկչական հանցագործությունների կանխմանը միտված արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկելու անհրաժեշտության միջև («Մյուրեյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», §§ 90-91):

9. Այցելություններ, խուզարկություններ և առգրավումներ բնակարանում²⁹

218. Որոշ գործերում Դատարանը վտարումները քննում է «անձնական» և (կամ) «ընտանեկան կյանքի», այլ ոչ թե «բնակարանի իրավունքի» տեսանկյունից («Հիրթուն և այլոք ընդդեմ Ֆրանսիայի», §§ 65-66, «Խաղիջա Իսմայիլովան ընդդեմ Ադրբեջանի», § 107):

219. Դատարանը կարող է քննել խուզարկությունները ոչ միայն «բնակարանի իրավունքի» կամ «ընտանեկան կյանքի իրավունքի», այլև «անձնական կյանքի իրավունքի» տեսանկյունից («Վինկսը և Ռիբիչկան ընդդեմ Լատվիայի», § 92, «Յունուսովան և Յունուսովն ընդդեմ Ադրբեջանի (թիվ 2)»^{*1} կապված դիմումատուների ուղեբեռի և ձեռքի պայուսակների զննման հետ, § 148): Միջամտությունը պետք է հիմնավորված լինի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, այլ կերպ ասած՝ այն պետք է կատարվի «օրենքի համաձայն», հետապնդի այդ դրույթով սահմանված մեկ կամ ավելի իրավաչափ նպատակ և այդ նպատակին հասնելու համար լինի «անհրաժեշտ ժողովրդավարական հասարակությունում» («Վինկսը և Ռիբիչկան ընդդեմ Լատվիայի», §§ 93-104, և դրանում մեջբերվող հղումները): «Վինկսը և Ռիբիչկան» գործը վերաբերում էր հատուկ հակաահաբեկչական ստորաբաժանման կողմից վաղ առավոտյան դիմումատուների

²⁹ Տե՛ս նաև «Բնակարան» վերտառությամբ հատվածը՝ ստորև:

բնակարան ներխուժելուն՝ տնտեսական հանցագործություն կատարելու մեղադրանքների հիմքով: Հանցագործությունների կանխմանը և այլոց իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված միջոցառումներ ձեռնարկելիս անդամ պետությունները կարող են միանգամայն անհրաժեշտ համարել հատուկ և ընդհանուր կանխարգելման համար այնպիսի միջոցների դիմելը, ինչպիսիք են խուզարկությունները և առգրավումները՝ որոշակի հանցագործությունների ապացույցներ ձեռք բերելու նպատակով, երբ այլապես հնարավոր չէ բացահայտել հանցագործության կատարման մեղավորներին: Թեև ոստիկանության հատուկ ստորաբաժանումների ներգրավումը կարող է անհրաժեշտ համարվել, որոշակի հանգամանքներում, հաշվի առնելով այդ միջոցի կիրառման հետևանքով անձանց անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին միջամտության լրջությունը, ինչպես նաև լիազորությունների չարաշահման վտանգը և մարդկային արժանապատվության ոտնահարումը, պետք է ապահովվեն բավարար և արդյունավետ երաշխիքներ ընդդեմ չարաշահումների (§§ 113-114, 118):

10. Հարաբերություններ փաստաբանի և նրա վստահորդի միջև

220. «Ալթայն ընդդեմ Թուրքիայի (թիվ 2)» գործով Դատարանն առաջին անգամ վճռել է, որ իրավաբանական օգնության շրջանակներում անձի հաղորդակցությունն իր փաստաբանի հետ վերաբերում է «անձնական կյանքի» ոլորտին, քանի որ այդ շփման նպատակը անձին իր կյանքի վերաբերյալ տեղեկացված որոշումներ կայացնելու հնարավորության ընձեռումն է: Դատարանը համարել է, որ փաստաբանին հաղորդվող տեղեկություններն առավել հաճախ վերաբերում են ինտիմ և անձնական խնդիրների կամ զգայուն հարցերի: Ուստի նշվածից հետևում է, որ լինի դա քաղաքացիական կամ քրեական դատավարության շրջանակում օգնություն ստանալու, թե ընդհանուր իրավաբանական խորհրդատվություն ստանալու համար դիմելու

համատեքստում, փաստաբանի հետ խորհրդակցող անձինք կարող են ողջամտորեն ակնկալել, որ իրենց շփումը մասնավոր է և խորհրդապահական (§ 49):

221. Ակնհայտ է, որ ընդհանուր շահերից է բխում, որ փաստաբանի հետ խորհրդակցելու կարիք ունեցող ցանկացած անձ պետք է ազատորեն իրականացնի դա՝ լիարժեք և անկաշկանդ քննարկմանը նպաստող պայմաններում (§ 50՝ «Քեմփբեյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության» (§ 46) գործի մեջբերմամբ): Ըստ էության՝ փաստաբանի և նրա վստահորդի միջև բանավոր հաղորդակցությունը, ինչպես նաև նամակագրությունը, 8-րդ հոդվածի համաձայն, արտոնյալ պայմաններից են օգտվում (§ 51):

222. Չնայած իր կարևորությանը՝ փաստաբանի հետ խորհրդապահական կարգով հաղորդակցվելու իրավունքը բացարձակ չէ և կարող է ենթարկվել սահմանափակումների: Երաշխավորելու համար, որ կիրառվող սահմանափակումները չեն նեղացնում խնդրո առարկա իրավունքի շրջանակը՝ դրա էության խաթարման և արդյունավետությունից զրկման աստիճանի, Դատարանը պետք է համոզվի, որ դրանք կանխատեսելի են շահագրգիռ անձանց համար և հետապնդում են 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված իրավաչափ նպատակներից մեկը կամ մի քանիսը, ինչպես նաև «անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում» հետապնդվող նպատակների համաչափության իմաստով:

223. Փաստաբանի հետ խորհրդակցության և հաղորդակցության գաղտնիությանը միջամտելու թույլատրելի սահմանները գնահատելիս պետությանը վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակը նեղ է այն առումով, որ միայն այնպիսի բացառիկ հանգամանքները, ինչպիսիք են ծանր հանցագործությունների կամ քրեակատարողական հիմնարկի անվտանգության և ապահովության լուրջ խախտումների կանխումը, կարող են արդարացնել այդ իրավունքների սահմանափակման անհրաժեշտությունը (§ 52):

11. Անձնական կյանք կալանքի և ազատագրկման պայմաններում³⁰

224. Քանի որ ցանկացած կալանք, որն օրինական և արդարացված է, անխուսափելիորեն հանգեցնում է 8-րդ հոդվածով սահմանված իրավունքների որոշակի սահմանափակումների, կալանավորվածների դեպքում այդ հոդվածին համապատասխանության գնահատումը կրում է որոշակի առանձնահատուկ բնույթ: Օրինակ՝ արտաքին աշխարհի հետ կալանավորների շփումների պարագայում պետք է հաշվի առնվեն ազատությունից զրկման սովորական և ողջամիտ պահանջները, քանի որ այդ շփումների որոշ սահմանափակումներ, ինչպիսիք են տեսակցությունների քանակի և տևողության սահմանափակումները, ինքնին անհամատեղելի չեն 8-րդ հոդվածի հետ (*«Խորոշենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ]) (§§ 106, 109, 116-149), *«Լեբուան ընդդեմ Բուլղարիայի»* (§§ 61-64) գործերը՝ կապված տեսակցությունների և հեռախոսազանգերի սահմանափակման հետ):

225. Ազատությունից զրկված անձանց դեպքում, փաստաբանի և նրա վստահորդի միջև հաղորդակցության խորհրդապահական կարգը Դատարանն առաջին անգամ կարևորել է *«Ալթայն ընդդեմ Թուրքիայի (թիվ 2)»* գործով: Այն վճռել է, որ իրավաբանական օգնության շրջանակներում անձի հաղորդակցությունն իր փաստաբանի հետ վերաբերում է «անձնական կյանքի» ոլորտին, քանի որ այդ շփման նպատակն անձին իր կյանքի վերաբերյալ տեղեկացված որոշումներ ընդունելու հնարավորության ընձեռումն է (§§ 49-50): Ըստ էության՝ փաստաբանի և նրա վստահորդի միջև բանավոր, առերես շփումը և նամակագրությունը, 8-րդ հոդվածի համաձայն, արտոնյալ պայմաններից են օգտվում (§ 51): Դատարանը նաև նշել է, որ ազատությունից զրկված անձի՝ իր փաստաբանի հետ քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի լսելիության սահմաններից դուրս հաղորդակցվելու իրավունքը կարևոր կլիներ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի

³⁰ Տե՛ս նաև «Ազատությունից զրկված անձանց նամակագրությունը» վերտառությամբ հատվածը:

3-րդ մասի «գ» կետի համատեքստում՝ անձի պաշտպանության իրավունքների հետ կապված: Ազատությունից զրկված անձը կարող է իրեն կաշկանդված զգալ պաշտոնատար անձի ներկայությամբ իր փաստաբանի հետ ոչ միայն ընթացիկ գործի քննությանը վերաբերող հարցերը քննարկելիս, այլև, հաշվեհարդարից վախենալով, փաստաբանին այն չարաշահումների մասին հաղորդելիս, որոնցից նա հավանաբար տուժել է: Բացի այդ, փաստաբանի և նրա վստահորդի միջև հարաբերությունների արտոնյալությունը, և ազատությունից զրկված անձի և նրա կողմից ընտրված ներկայացուցչի միջև հաղորդակցության գաղտնիությունն ապահովելու ներպետական իշխանությունների պարտավորությունը ճանաչված միջազգային նորմերի շարքում են (§ 50):

226. Այս գործը վերաբերում է ազատությունից զրկված անձի և նրա փաստաբանի միջև խորհրդակցության ժամանակ պաշտոնատար անձի պարտադիր ներկայությանը: Կալանավորի՝ իր փաստաբանի հետ խորհրդապահական կարգով հաղորդակցվելու իրավունքը բացարձակ իրավունք չէ և կարող է ենթարկվել սահմանափակումների: Փաստաբանի հետ խորհրդակցության և հաղորդակցության գաղտնիությանը միջամտելու թույլատրելի սահմանները գնահատելիս պետությանը վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակը նեղ է այն առումով, որ միայն այնպիսի բացառիկ հանգամանքները, ինչպիսիք են ծանր հանցագործությունների կամ քրեակատարողական հիմնարկի անվտանգության և ապահովության լուրջ խախտումների կանխումը, կարող են արդարացնել այդ իրավունքների սահմանափակման անհրաժեշտությունը (§ 52):

227. Քննարկվող գործի շրջանակներում ներպետական դատարանները կարգադրել էին պաշտոնատար անձին ներկա գտնվել քրեակատարողական հիմնարկում իր փաստաբանի հետ դիմումատուի խորհրդակցությունների ժամանակ, քանի որ հայտնաբերվել էր, որ փաստաբանի վարքն անհամատեղելի է փաստաբանի մասնագիտության հետ այնքանով, որ նա դիմումատուին ուղարկում էր պաշտպանությանը չառնչվող գրքեր և պարբերականներ: Դատարանը

գտել է, որ խնդրո առարկա միջոցն իրենից ներկայացրել է միջամտություն դիմումատուի անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին: Դատարանն այս համատեքստում վերահաստատել է, որ Կոնվենցիան չի արգելում փաստաբանների համար որոշակի պարտավորություններ սահմանելը, որոնք կարող են վերաբերել իրենց վստահորդների հետ նրանց հարաբերություններին: Նշվածը հնարավոր է, մասնավորապես, երբ արժանահավատ ապացույցներ են ձեռք բերվել փաստաբանի կողմից իրավախախտման մասնակից լինելու վերաբերյալ կամ որոշակի գործելակերպերի դեմ պայքարին ուղղված ջանքերի հետ կապված: Սակայն այդ առումով շատ կարևոր է հստակ շրջանակ նախատեսել այդպիսի միջոցների համար, քանի որ փաստաբանները կենսական դեր ունեն արդարադատության իրականացման ոլորտում և կարող են դատավարության կողմերի և դատարանների միջև իրենց ունեցած միջնորդ դերի ուժով որակվել որպես օրենքի սպաներ (§ 56):

228. «Գորլովը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի» գործով Դատարանն արձանագրել է, որ իրենց խցերում գտնվող ազատությունից զրկված անձանց մշտական տեսահսկումը չի կատարվել «օրենքի համաձայն», ինչպես պահանջվում է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, քանի որ այն բավարար հստակ չէր սահմանում այդ լիազորությունների շրջանակը և դրանց իրականացման եղանակը՝ անձին կամայականությունից համարժեք պաշտպանություն տրամադրելու համար: Այս առնչությամբ Դատարանը գտել է, որ իշխանություններն ունեցել են նախնական կալանքի տակ գտնվող կամ դատապարտված յուրաքանչյուր անձի՝ առանց որևէ պայմանի, հաստատության ցանկացած հատվածում, անորոշ ժամանակով, առանց պարբերաբար վերանայումների մշտական տեսահսկման ենթարկելու անսահմանափակ լիազորություն, իսկ ներպետական օրենսդրությունը, ըստ էության, որևէ երաշխիք չի ապահովել պետական պաշտոնատար անձանց չարաշահումների դեմ:

229. «Շավրանսկին ընդդեմ Լեհաստանի» գործով Դատարանը համարել է, որ ներպետական մարմինները չեն կատարել

դիմումատուին նվազագույն անձնական տարածքով ապահովելու իրենց դրական պարտականությունը և այդ պատճառով խախտել են 8-րդ հոդվածը, քանի որ դիմումատուն ստիպված է եղել զուգարանից օգտվել ազատությունից զրկված այլ անձանց ներկայությամբ, և հետևաբար, զրկված է եղել տարրական մակարդակի անձնական տարածքից իր առօրյա կյանքում (§§ 39-41):

Դ. Ինքնություն և ինքնավարություն

230. Հաստատվել է, որ 8-րդ հոդվածն անհատի համար երաշխավորում է մի ոլորտ, որտեղ նա ազատորեն կարող է զբաղվել իր անձի զարգացմամբ և կատարելագործմամբ (*«Ա.-Մ.Վ.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»*, § 76, *«Բյուրգեմանը և Շոյրենն ընդդեմ Գերմանիայի»*, Հանձնաժողովի որոշում, *«Սպորտային ընկերակցությունների և միությունների ազգային ֆեդերացիան (FNASS) և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 153):

1. Անձնական զարգացման և ինքնավարության իրավունք

231. 8-րդ հոդվածը պաշտպանում է անձնական զարգացման իրավունքը, ինչպես նաև այլոց և արտաքին աշխարհի հետ հարաբերություններ ձևավորելու և զարգացնելու իրավունքը (*«Նյեմեցն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 29, *«Փրիթին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 61 և 67, *«Օլեքսանդր Վոլկովն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, §§ 165-167, *«Էլ Մասրին ընդդեմ նախկին Հարավսլավիայի Մակեդոնիայի Հանրապետության»* [ՄՊ], §§ 248-250, որը վերաբերում էր դիմումատուի գաղտնի և առանց որևէ դատական ընթացակարգի պահպանման ապօրինի տեղափոխմանը և կամայական կալանավորմանը):

232. Որդեգրման համար դիմելու և այդ դիմումի արդար քննության իրավունքը գտնվում են «անձնական կյանքի» շրջանակում՝ հաշվի առնելով ծնող դառնալու զույգի որոշումը (*«Ա.Հ.-ն և այլք*

*ընդդեմ Ռուսաստանի», § 383): «Պարադիզոն և Կամպանելին ընդդեմ Իտալիայի» [ՄՊ] գործի շրջանակներում Դատարանը քննության է առել արտերկրում փոխնակ մայրության պայմանագրի հիման վրա ծնված երեխայից մի զույգի անհապաղ և անդառնալի բաժանման հարցը և դրա հետևանքները նրանց անձնական կյանքի վրա: Դատարանը հավասարակշռության է բերել քննարկվող հանրային շահը և երեխայի հետ հարաբերությունների պահպանման միջոցով իրենց անձնական զարգացումն ապահովելու դիմումատուների շահը և արձանագրել, որ Իտալիայի դատարանները, բաժանելով դիմումատուներին երեխայից, հավասարակշռության են բերել խնդրո առարկա մրցակցող շահերը (§ 215): «*Լազորիվան ընդդեմ Ուկրաինայի»* գործով Դատարանը որոշել է, որ դիմումատուի՝ իր հնգամյա զարմիկի օրինական խնամակալը դառնալու միջոցով նրա հետ իր ունեցած հարաբերությունները պահպանելու և զարգացնելու ցանկությունը, մի ցանկություն, որն ուներ համարժեք իրավական և փաստական հիմք, նույնպես վերաբերում էր անձնական կյանքի ոլորտին (§ 66): Հետևաբար, երրորդ անձանց կողմից երեխային որդեգրելը, որը հանգեցրել էր տղայի և դիմումատուի միջև իրավական կապերի խզմանը և խոչընդոտել էր երեխայի խնամակալությունը ստանձնելու դիմումատուի խնդրանքը, միջամտություն էր նրա անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին (§ 68):*

233. Այնուամենայնիվ, անձնական զարգացման և ինքնավարության իրավունքը չի տարածվում ցանկացած հանրային գործողության վրա, որով անձը կցանկանար զբաղվել մեկ ուրիշի հետ (օրինակ՝ վայրի կենդանիների որսը շներով «*Ֆրենդը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.), §§ 40-43): Եվ իսկապես, ամեն տեսակի հարաբերություն չէ, որ վերաբերում է անձնական կյանքի ոլորտին: Այսպիսով, 8-րդ հոդվածով սահմանված պաշտպանությունը չի տարածվում շուն պահելու իրավունքի վրա («*Իքս-ն ընդդեմ Իսլանդիայի»*, Հանձնաժողովի որոշում):

2. Սեփական ծագումը բացահայտելու իրավունք

234. Դատարանի տեսանկյունից՝ սեփական ծագումը և սեփական ծնողների ինքնությունը բացահայտելու համար տեղեկություններ ստանալու իրավունքն ինքնության անբաժանելի մաս է կազմում, որը պաշտպանված է անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքով («Օդիյեվրն ընդդեմ Ֆրանսիայի» [ՄՊ], § 29, «Գասքինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 39, «Չապինն ընդդեմ Թուրքիայի», §§ 33-34, «Բոլկիչն ընդդեմ Սերբիայի»*, § 28):

235. Հանգուցյալից ԴՆԹ-ի նմուշ վերցնելու պահանջը, որը ներկայացվել էր նրա մահից հետո, չէր կարող բացասաբար ազդել նրա անձնական կյանքի վրա («Յագինն ընդդեմ Շվեյցարիայի», § 42, «Բոլկիչն ընդդեմ Սերբիայի»*, § 54):

236. Դատարանը վճռել է, որ թեև պետությունները պարտավոր չեն ենթադրյալ հայրերին ենթարկել ԴՆԹ թեստավորման, այդուհանդերձ, իրավական համակարգում պետք է նախատեսվեն այլ միջոցներ, որոնք անկախ մարմնին հնարավորություն կտան արագ որոշում կայացնել հայրության որոշման պահանջի վերաբերյալ: Օրինակ, «Միկուլիչն ընդդեմ Խորվաթիայի» (§§ 52-55) գործի շրջանակներում դիմումատուն արտամուսնական կապից ծնված երեխա էր, ով պնդում էր, որ Խորվաթիայի դատական համակարգն անկարող էր գտնվել որոշում կայացնել հայրության որոշման առնչությամբ իր կողմից ներկայացված հայցով և իրեն անորոշության մեջ էր թողել իր ինքնության վերաբերյալ: Այս գործով Դատարանն արձանագրել է, որ ներպետական դատարանների անարդյունավետության պատճառով դիմումատուն իր ինքնության հարցում գտնվել էր տևական անորոշության մեջ: Հետևաբար, Խորվաթիայի իշխանությունները չէին կարողացել դիմումատուի համար երաշխավորել նրա անձնական կյանքի նկատմամբ «հարգանքը», որի իրավունքը նա ուներ Կոնվենցիայի ներքո (*նույն տեղում*, § 66): Դատարանը նաև համարել է, որ ընթացակարգերը պետք է թույլ տան առանձնակի խոցելի վիճակում գտնվող երեխաներին, ինչպիսիք են՝ հաշմանդամություն

ունեցողները, տեղեկություններ ձեռք բերել իրենց ծնողների վերաբերյալ («Ա.Մ.Մ.-ն ընդդեմ Ռումինիայի», §§ 58-65): «Յագին ընդդեմ Շվեյցարիայի» գործով Դատարանը գտել է, որ հանգուցյալի հայրությունը հավաստիորեն ճանաչելու համար նրա ենթադրյալ որդու պահանջով հանգուցյալի ԴՆԹ հետազոտություն թույլատրելու իշխանությունների մերժումը խախտել է 8-րդ հոդվածը: Այդ դեպքում իր կենսաբանական հոր ինքնությունը հաստատելու դիմումատուի շահը գերակշռել է հանգուցյալի ընտանիքի մնացած անդամների շահին, որոնք դեմ էին ԴՆԹ-ի նմուշառմանը (§§ 40-44): «Բոլևիչն ընդդեմ Սերբիայի»* գործով Դատարանը գտել է, որ գործի առանձնահատուկ հանգամանքներում մահացած տղամարդու ԴՆԹ հետազոտության իրականացումը և հայրությունից նրա հրաժարումը հաստատող օրինական ուժի մեջ մտած վճռի վերանայումը խոչընդոտող հայցային վաղեմությունը առաջացրել է 8-րդ հոդվածի խախտում: Այդ գործով վճիռը կայացվել էր նախքան ԴՆԹ հետազոտության հասանելի լինելը և առանց դիմումատուի գիտության: Նա այդ մասին տեղեկացել էր հայրության որոշման վարույթի վերաբացման համար սահմանված ժամկետից տասնամյակներ անց: Դատարանը որոշել է, որ իրավական որոշակիության պահպանումն ինքնին բավարար հիմք չէր կարող լինել դիմումատուին՝ իր հորը պարզելու իրավունքից զրկելու համար (§ 55):

237. Դատարանը նաև արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում մի գործով, որում ներպետական դատարանները մերժել են երեխայի հորը որոշելու վերաբերյալ վարույթը վերաբացելու բողոքը, երբ շահագրգիռ բոլոր կողմերը համաձայնել են երեխայի ծագման հետ կապված կենսաբանական ճշմարտության հաստատմանը գիտական ապացույցների հիման վրա, որոնք հասանելի չեն եղել հայրության որոշման վարույթի ժամանակ («Բոկուն ընդդեմ Ռումինիայի», §§ 33-36):

238. Դատարանը որոշել է, որ հայրության որոշման վարույթի հարուցման համար հայցային վաղեմության ժամկետ սահմանելը հիմնավորված է իրավական որոշակիության ապահովման

ցանկությամբ, ուստի ինքնին անհամատեղելի չէ Կոնվենցիայի հետ: Սակայն «*Չապինն ընդդեմ Թուրքիայի*» գործով Դատարանը վճռել է, որ անհրաժեշտ է արդար հավասարակշռություն հաստատել երեխայի՝ իր ինքնության մասին իմանալու իրավունքի և ենթադրյալ հոր՝ տարիների վաղեմություն ունեցող հանգամանքներին առնչվող մեղադրանքներից պաշտպանվելու շահի միջև (§ 87): Այս գործով Դատարանը գտել է, որ ներպետական դատարանները պատշաճ կերպով հավասարակշռություն չեն ապահովել խնդրո առարկա մրցակցող շահերի միջև, քանի որ չեն գնահատել գործի բացառիկ հանգամանքները, մասնավորապես՝ դիմումատուի պնդումը, որ մանուկ հասակում իրեն ասվել է, որ իր հայրը մահացել է, և, որ 18 տարեկան դառնալուց հետո նա հեռացել է իր երկրից և քսանհինգ տարի բնակվել արտերկրում՝ մորից և ազգականներից առանձին (§§ 75-76): Դատարանը նաև վերահաստատել է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի իր ինքնության մասին ճշմարտությունն իմանալու և դրա հետ կապված ցանկացած անորոշություն վերացնելու կենսական շահ:

239. «*Օդիեվրն ընդդեմ Ֆրանսիայի*» [ՄՊ] գործով դիմումատուն, որին որդեգրել էին, պահանջել է իր կենսաբանական մոր և ընտանիքի նույնականացման համար տեղեկություններ, սակայն նրա պահանջը մերժվել է հատուկ ընթացակարգի համաձայն, որը թույլ էր տալիս մայրերին անանուն մնալ: Դատարանն այդ գործով չի գտել 8-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ պետությունն ապահովել է արդար հավասարակշռություն մրցակցող շահերի միջև (§§ 44-49):

240. Այն դեպքում, երբ ներպետական օրենսդրությամբ փորձ չի արվել ապահովել արդար հավասարակշռություն խնդրո առարկա իրավունքների և շահերի միջև, ծնվելուց հետո անմիջապես լքված երեխայի անկարողությունը՝ իր ծագումը հաստատելու կամ իր մոր ինքնությունը բացահայտելու հնարավորություն չտվող տեղեկություններ ձեռք բերելու հարցում, առաջացրել է 8-րդ հոդվածի խախտում («*Գոդելլին ընդդեմ Իտալիայի*», §§ 57-58):

3. Օրինական ծնող-երեխա հարաբերություններ

241. Անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը պահանջում է, որ յուրաքանչյուր ոք հնարավորություն ունենա պարզել որպես մարդ արարած իր ինքնության մանրամասները, ինչը ներառում է օրինական ծնողի և երեխայի հարաբերությունները (*«Մենեսունն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 96): Հետևաբար, 8-րդ հոդվածը պաշտպանում է նաև խնդրո առարկա անդամ պետության սահմաններից դուրս փոխնակ մորից ծնված երեխաներին, ում օրինական ծնողները, այլ պետության որդեգրած մոտեցման համաձայն, չեն կարող ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ամրագրել իրենց՝ օրինական ծնող լինելը: Դատարանը չի պահանջում պետություններից օրինականացնել փոխնակ մայրությունը: Ավելին, փոխնակ մորից ծնված երեխաների համար պետությունները կարող են պահանջել ծնողական կապի ապացույց երեխայի անձը հաստատող փաստաթղթերը տրամադրելուց առաջ: Այդուհանդերձ, երեխայի անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը պահանջում է, որ ներպետական օրենսդրությունը հնարավորություն ընձեռի արտերկրում փոխնակ մորից ծնված երեխայի և նախատեսված հոր միջև իրավահարաբերությունների ճանաչման համար, եթե նա է կենսաբանական հայրը (*«Մենեսունն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, *«Լաբասեն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, *«Ֆուլոնը և Բուվեն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*):

Իր առաջին խորհրդատվական կարծիքում Դատարանը պարզաբանել է, որ եթե երեխան ծնվել է արտերկրում գեստացիոն փոխնակ մայրության արդյունքում, այսինքն՝ եթե նա բեղմնավորվել է երրորդ անձ հանդիսացող դոնորի ձվաբջիջների միջոցով, իսկ նախատեսվող մայրը նշվել է արտերկրում օրենքով սահմանված կարգով տրամադրված ծննդյան վկայականում որպես «օրինական մայր», ապա երեխայի անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը նաև պահանջում է, որ ներպետական օրենսդրությունը հնարավորություն ընձեռի նախատեսվող մոր հետ օրինական-ծնող երեխա հարաբերությունների ճանաչման

համար: Երեխայի և նախատեսվող մոր իրավահարաբերությունների ճանաչմանը հասնելու միջոցների ընտրությունը պետության թույլատրելի հայեցողության շրջանակում է: Այնուամենայնիվ, երբ երեխայի և նախատեսվող մոր հարաբերություններն այլևս «պրակտիկ իրականություն» են, այդ հարաբերությունների ճանաչման հաստատման համար ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված ընթացակարգը պետք է «արագ և արդյունավետ իրականացվելու» հնարավորություն ունենա: (*Խորհրդարվական կարծիք արտերկրում գեստացիոն փոխնակ մայրության արդյունքում ծնված երեխայի և նախապեսվող մոր միջև օրինական ծնող-երեխա հարաբերությունների՝ ներպետական օրենսդրությամբ ճանաչման վերաբերյալ* [ՄՊ]): Կիրառելով «Մենեսունն ընդդեմ Ֆրանսիայի» գործի սկզբունքները և վերոնշյալ *Խորհրդարվական կարծիքը՝* Դատարանը գտել է, որ փոխնակ մայրության արդյունքում ծնված երեխաների որդեգրման պարտավորությունը՝ գենետիկական մոր և նրա երեխայի միջև օրինական հարաբերությունների ճանաչումը երաշխավորելու համար, չի խախտել մոր անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը (*Դ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*):

4. Կրոնական և փիլիսոփայական համոզմունքներ

242. Թեև մտքի, խղճի և կրոնի ազատությունն ըստ էության պաշտպանված է 9-րդ հոդվածով, Դատարանը վճռել է, որ անձնական բնույթի կրոնական և փիլիսոփայական համոզմունքների վերաբերյալ տեղեկությունների բացահայտումը կարող է նաև Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը կիրառելի դարձնել, քանի որ նման համոզմունքները վերաբերում են անձնական կյանքի որոշ առավել ինտիմ հայեցակետերին («Ֆուլգերոն և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի» [ՄՊ], § 98, որի շրջանակներում Դատարանը համարել է, որ այն հանգամանքը, որ ծնողներին պարտադրվել էր դպրոցին մանրամասն տեղեկություններ հաղորդել իրենց կրոնական և փիլիսոփայական համոզմունքների վերաբերյալ, կարող էր առաջացնել 8-րդ հոդվածի խախտում):

5. Արտաքին տեսքի ընտրություն

243. Դատարանը հաստատել է, որ ինչպես հանրության մեջ, այնպես էլ մասնավոր պայմաններում ցանկալի արտաքին տեսքի հարցում կատարված անձնական ընտրությունը վերաբերում է յուրաքանչյուրի անհատականության արտահայտմանը և, հետևաբար, գտնվում է անձնական կյանքի շրջանակում: Նշվածը ներառել է սանրվածքի ընտրությունը (*«Պոպան ընդդեմ Ռումինիայի»* (որոշ.), §§ 32-33), մորուք կրելու համար համալսարան մուտք գործելու արգելքը (*«Թիդն ընդդեմ Թուրքիայի»* (որոշ.)), իրենց համոզմունքներից բխող պատճառներով ամբողջական դիմաքող կրելու ցանկություն ունեցող կանանց համար հանրային վայրերում դեմքը թաքցնող հագուստ կրելու արգելքը (*«Ս.Ա.Ս.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* [ՄՊ], §§ 106-107) կամ հանրային վայրերում մերկ ներկայանալու արգելքը (*«Գուֆն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 182-184): Այդուհանդերձ, հարկ է նշել, որ այս գործերից յուրաքանչյուրում Դատարանը համարել է, որ սեփական արտաքին տեսքն ընտրելու իրավունքի սահմանափակումը եղել է համաչափ: Այնուամենայնիվ, քրեակատարողական հիմնարկում մորուք թողնելու բացարձակ արգելքը համարվել է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածին հակասող այն հիմնավորմամբ, որ կառավարությունը չի ապացուցել սոցիալական ծայրահեղ կարիքի առկայությունը նման արգելքն արդարացնելու համար (*«Բիրժիեպիսն ընդդեմ Լիտվայի»*, §§ 54 և 57-58):

6. Անվան (անձը հաստատող փաստաթղթերի) իրավունք

244. Դատարանը հաստատել է, որ անհատի անվան և ազգանվան վերաբերյալ հարցերը գտնվում են անձնական կյանքի իրավունքի շրջանակներում (*«Մենցենն ընդդեմ Լատվիայի»* (որոշ.), *«Անրի Կիսմունն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*): Դատարանը վճռել է, որ անձի ազգանունը՝ որպես նրան նույնականացնելու և որևէ ընտանիքի հետ նրա կապը հաստատելու միջոց, վերաբերում է այդ անձի անձնական և

ընտանեկան կյանքին, և արձանագրել 8-րդ հոդվածի խախտում մի իրավիճակում, որում իշխանությունները մերժել էին գրանցել դիմումատուի ազգանունն այն բանից հետո, երբ նրա ընտանիքի ազգանունը գրանցվել էր որպես նրա կնոջ ազգանուն (*«Բուրգհարցն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, § 24): Դատարանը նաև 8-րդ հոդվածի խախտում է արձանագրել, երբ ներպետական իշխանությունները մերժել են թուրք երկու տղամարդկանց թույլ տալ փոխել իրենց ազգանունները «ոչ թրքալեզու» ազգանուններով, քանի որ դատարաններն իրականացրել են օրենսդրական և ենթաօրենսդրական փաստաթղթերի զուտ ձևական ուսումնասիրություն՝ դիմումատուների փաստարկները և հատուկ ու անձնական իրավիճակը հաշվի առնելու կամ խնդրո առարկա մրցակցող շահերը հավասարակշռելու փոխարեն (*«Աքթաշը և Ասլանիսքենդերն ընդդեմ Թուրքիայի»*):

245. Դատարանն արձանագրել է, որ անունները նույնպես գտնվում են «անձնական կյանքի» շրջանակում (*«Ջիլոն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, §§ 21-22, *«Գյուզել Էրդագյոզն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 43, *«Գարնազան ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 36): Այդուհանդերձ, Դատարանը վճռել է, որ անունների գրանցմանը վերաբերող որոշ օրենսդրական նորմեր ապահովում են արդար հավասարակշռություն, իսկ որոշները՝ ոչ (համեմատել, *«Ջիլոն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* և *«Յոհանսոնն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»* գործերը): Սեռափոխության գործընթացի ժամանակ կատարվող անվանափոխության առնչությամբ, տե՛ս, *«Ս.Վ.-ն ընդդեմ Իսրայիլի»* գործը՝ §§ 70-75 (*«Գենդերային ինքնություն»*) վերտառությամբ հատվածի ներքո՝ ստորև):

246. Դատարանը վճռել է, որ ընտանիքի միասնությունը ցույց տալու ավանդույթը, ամուսնացած կնոջը պարտադրելով վերցնել իր ամուսնու ազգանունը, այլևս համատեղելի չէ Կոնվենցիայի հետ (*«Ունալ Թեքելին ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 67-68): Դատարանը նաև արձանագրել է 14-րդ հոդվածի խախտում (խտրականության արգելք)՝ 8-րդ հոդվածի համակցությամբ, խտրական վերաբերմունքի պատճառով, որը դրսևորվել էր երկքաղաքացի զույգին ամուսնությունից հետո իրենց ազգանունները պահպանելու հարցում

իրավասու մարմինների մերժմամբ («*Լոսոնչի Ռոզը և Ռոզն ընդդեմ Շվեյցարիայի*», § 26): Սուկ այն հանգամանքը, որ անունը կարող է բացասական նրբերանգ ունենալ, չի նշանակում, որ անվանափոխությունը չտույլատրելը մեխանիկորեն կհանգեցնի 8-րդ հոդվածի խախտման («*Սյոյերնան ընդդեմ Ֆինլանդիայի*», § 42, «*Սիսկինան և Սիսկինսն ընդդեմ Լատվիայի*» (որոշ.), «*Մաքալին Մոհամեդ Սեդ Դահիրն ընդդեմ Շվեյցարիայի*» (որոշ.), § 31):

247. Ինչ վերաբերում է անձին նույնականացնելու համար անհրաժեշտ փաստաթղթերի առգրավմանը, Դատարանը վճռել է, որ դիմումատուի արգելանքից ազատվելուց հետո ներպետական դատարանների կողմից նրա անձը հաստատող փաստաթղթերը վերադարձնելու հարցում մերժելը, հանդիսացել է միջամտություն նրա անձնական կյանքին, քանի որ նշված փաստաթղթերը հաճախ անհրաժեշտ էին առօրյա կյանքում անձը հաստատելու համար («*Սմիրնովան ընդդեմ Ռուսաստանի*», §§ 95-97): Այդուհանդերձ, Դատարանը համարել է, որ կառավարությունը կարող է մերժել արտերկրում բնակվող քաղաքացուն նոր անձնագիր տրամադրել, եթե նման որոշումը կայացվել է հասարակական կարգի նկատառումներից ելնելով, նույնիսկ եթե այն կարող է բացասական հետևանքներ ունենալ շահագրգիռ անձի անձնական և ընտանեկան կյանքի վրա («*Մ.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*», § 67):

7. Գենդերային ինքնություն

248. 8-րդ հոդվածը կիրառելի է սեռափոխության վիրահատություն կատարած տրանսգենդեր անձանց գենդերային ինքնության իրավական ճանաչման հարցի («*Համալայնենն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*» [ՄՊ], § 68), նման վիրահատության հասանելիության պայմանների, («*Լ.-ն ընդդեմ Լիտվայի*», §§ 56-57, «*Շլուսիֆն ընդդեմ Շվեյցարիայի*», §107, «*Յ.Յ.-ն ընդդեմ Թուրքիայի*», §§ 65-66), ինչպես նաև սեռափոխության վիրահատություն չկատարած կամ նման ցանկություն չունեցող տրանսգենդեր անձանց գենդերային ինքնության

իրավական ճանաչման դեպքում (*«Ա.Պ.-ն, Գարսոն և Նիկոն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, §§ 95-96):

249. Դատարանը քննության է առել Միացյալ Թագավորությունում սեռափոխության վիրահատությունից հետո տրանսգենդեր անձանց պաշտոնական ճանաչման վերաբերյալ մի շարք գործեր (*«Ռիսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, *«Քոսին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, *«Իքսը, Իգրեկը և Ջեդը ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, *«Շեֆիլդը և Հորշամն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, *«Քրիստի Գուդվինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, *«Ի.Յ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ]): *«Քրիստի Գուդվինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* և *«Ի.Յ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* գործերի շրջանակներում Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում՝ մասնավորապես, հաշվի առնելով, որ գոյություն ունի եվրոպական և միջազգային փոխհամաձայնեցված մոտեցում՝ միտված վիրահատություն կրած տրանսգենդեր անձանց նոր սեռի իրավական ճանաչմանը: *«Գուդվին»*-ի գործով հարց է բարձրացվել, թե արդյոք պատասխանող պետությունը չէր կատարել վիրահատության արդյունքում տղամարդուց կնոջ սեռափոխված տրանսգենդեր դիմումատուի անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի ապահովման իր դրական պարտավորությունը՝ մասնավորապես, նկատի ունենալով նրա սեռափոխման իրավական ճանաչման բացակայությունը: Դատարանը որոշել է, որ դիմումատուի անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը չի պաշտպանվել, քանի որ գոյություն չունեն հանրային շահի որևէ էական գործոն, որն ունակ էր հակակշռել դիմումատուի՝ իր սեռափոխման իրավական ճանաչումը ստանալու շահը (§ 93):

250. Դատարանը հաստատել է, որ 21-րդ դարում տրանսգենդեր անձանց՝ անձնական զարգացման և ֆիզիկական ու բարոյական անձեռնմխելիության իրավունքը, որից հասարակության այլ անդամները լիարժեքորեն օգտվում են, չէր կարող համարվել խնդրահարույց հարց, որի շուրջ ձևավորված խնդիրներն ավելի պարզ ընկալելու համար ժամանակ էր հարկավոր: Ամփոփելով՝ Դատարանը նշել է,

որ վիրահատությունից հետո ո՛չ մեկ, ո՛չ մյուս սեռին չպատկանելու պատճառով տրանսգենդեր անձանց միջանկյալ կարգավիճկում ապրելու անբարենապաստ իրավիճակն այլևս անընդունելի էր (*«Քրիստի Գուդվինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 90, *«Գրանտն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 40, *«Լ.-ն ընդդեմ Լիպվայի»*, § 59):

251. Այնուամենայնիվ, պաշտոնական փաստաթղթերում տրանսգենդեր անձի ինքնությունը փոխելու մասին որոշում կայացնելիս անդամ պետություններն ունեն թույլատրելի հայեցողության շրջանակ: *«Հեմելայնենն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»* [ՄՊ] գործով դիմումատուին բողոք էր ներկայացրել առ այն, որ չէր կարողացել ստանալ իր նոր սեռի լիարժեք ճանաչումն առանց իր ամուսնությունը որպես «փաստական ամուսնություն» (անգլ.՝ «Registered partnership») փոխակերպելու: Դատարանը նշել է, որ տվյալ դեպքում 8-րդ հոդվածը կիրառելի էր ինչպես անձնական, այնպես էլ ընտանեկան կյանքի հայեցակետերով (§§ 60-61): Դատարանը վճռել է, որ պետության կողմից դիմումատուի սեռափոխությունից հետո նրա կանացի ինքնության ճանաչման մերժումը, քանի դեռ նրա ամուսնությունը չէր վերաձևակերպվել «փաստական ամուսնության», անհամաչափ չէր: Դատարանը վերահաստատել է, որ Կոնվենցիայով պետությունների համար չի սահմանվում միասեռականների ամուսնությունները թույլատրելու ընդհանուր պարտավորություն: Հետևաբար, հաշվի առնելով եվրոպական փոխհամաձայնության բացակայությունը և խնդրո առարկա նուրբ բարոյական և էթիկական հարցերը, Ֆինլանդիային պետք է վերապահվեր թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակ, ինչպես վիրահատությունից հետո տրանսգենդեր անձանց նոր սեռի իրավական ճանաչմանն ուղղված օրենսդրության ընդունման կամ չընդունման, այնպես էլ մասնավոր և հանրային մրցակցող շահերի կամ Կոնվենցիոն իրավունքների միջև հավասարակշռություն ապահովող կարգավորումների սահմանման հարցերում (§ 67):

252. Ինչ վերաբերում է տրանսգենդեր անձի գենդերային ինքնության իրավական ճանաչմանը, Դատարանը *«Ա.Պ.-ն, Գարսոն և*

Նիկոն ընդդեմ Ֆրանսիայի» գործով արձանագրել է, որ այդ ճանաչումը վիրահատական կամ դեղորայքային եղանակով ամլացմամբ պայմանավորելը («ամլացման պահանջ»), որին նրանք չեն ցանկացել ենթարկվել, համարժեք էր նրանց անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի լիարժեք իրականացումը ոչ միայն Կոնվենցիայի 8-րդ, այլև 3-րդ հոդվածով (§ 131) պաշտպանված նրանց ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքի լիարժեք իրացումից հրաժարմամբ պայմանավորելուն, ինչը հանդիսացել է նրանց անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի խախտում (§ 135): Փաստորեն, ամլացման պահանջի հարցում պետությունն ունեցել է թույլատրելի հայեցողության սահմանափակ շրջանակ երկու պատճառով. առաջինը՝ անձի արտաքին տեսքի անդառնալի փոփոխության պահանջն առնչվում է անձի ինտիմ ինքնության և նույնիսկ նրա գոյության էական կողմերին, և երկրորդը՝ վերջին տարիներին Եվրոպայում ի հայտ է եկել ամլացման այդ չափանիշից հրաժարվելու միտում: Սակայն Դատարանը գտել է, որ թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակի սահմաններում պետությունը կարող է պահանջել «գենդերային դիսֆորիայի համախտանիշի» նախնական ախտորոշում (§§ 139-143) և սեռափոխությունը հաստատող բժշկական գննության իրականացում (§§ 150-154):

253. *«Ս.Վ.-ն ընդդեմ Իտալիայի»* գործով իշխանությունները չեն թույլատրել դիմումատուի անվան փոփոխությունը նախքան սեռափոխության վիրահատության ավարտը: Դատարանը որոշել է, որ այդ մերժումը հիմնավորված է եղել բացառապես ձևական հիմքերով, և հաշվի չի առնվել, որ դիմումատուն տարիներ շարունակ անցնում էր սեռափոխման գործընթաց, որը հանգեցրել էր նրա արտաքին տեսքի և սոցիալական ինքնության փոփոխությանը (§§ 70-75): Դատարանի կարծիքով՝ տրանսգենդեր անձանց գենդերային ինքնության ճանաչման դատական ընթացակարգի ոչ ճկուն բնույթի պատճառով դիմումատուն ոչ ողջամիտ ժամկետով՝ երկուսուկես տարով, հայտնվել էր ոչ բնականոն իրավիճակում, որը կարող էր հանգեցնել խոցելիության, նվաստացման և տազնապի զգացողությունների (§ 72):

254. «*Լ.-ն ընդդեմ Լիբրվայի*» գործով տրանսպենդեր դիմումատուն ենթարկվել էր մասնակի սեռափոխման վիրահատության, քանի որ վիրահատությունը հնարավոր չէր եղել լիարժեքորեն կատարել համապատասխան իրավական կարգավորման բացակայության պատճառով: Ըստ այդմ, եթե նա լիարժեք վիրահատություն չանցներ, նրա անհատական ծածկագիրը նոր ծննդյան վկայականում, անձնագրում և համալսարանական դիպլոմում չէր կարող փոփոխվել, քանի որ գոյություն չունեի լիարժեք սեռափոխման վիրահատության ընթացակարգը կարգավորող որևէ օրենք: Դատարանը համարել է, որ պետությունը չի կարողացել արդար հավասարակշռություն ապահովել հանրային շահի և դիմումատուի իրավունքների միջև: Օրենսդրական այդ բացի արդյունքում դիմումատուն հայտնվել է տհաճ անորոշության իրավիճակում՝ կապված նրա անձնական կյանքի հետ, իսկ հանրային առողջապահական ծառայությունների բյուջետային սահմանափակումները չեն արդարացրել ավելի քան չորս տարվա ձգձգումը (*նույն սեղում*, § 59):

255. Բավականին վերջերս, մի գործով, որի շրջանակներում տրանսպենդեր դիմումատուն բողոքել էր իրավական ճանաչումը կարգավորող օրենսդրական դաշտի բացակայությունից և ենթադրյալ պահանջից առ այն, որ այդ ճանաչումը կախված էր սեռափոխման լիարժեք վիրահատությունից, Դատարանը վճռել է, որ ծննդյան վկայականներում տրանսպենդեր անձանց գրանցված սեռը փոխելու «արագ, թափանցիկ և մատչելի ընթացակարգերի» բացակայությունը հանգեցրել էր 8-րդ հոդվածի խախտման (*«Իքսն ընդդեմ նախկին Հարավսլավիայի Մակեդոնիայի Հանրապետության»*, § 70): Պետությունը չէր կատարել անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի դիմումատուի իրավունքի ապահովմանն ուղղված հստակ պայմաններ պարունակող արդյունավետ և մատչելի ընթացակարգ ներդնելու իր դրական պարտավորությունը՝ կապված քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցամատյանում նրա սեռի (գենդերի) վերաբերյալ կատարված նշումը փոփոխելու դիմումի հետ:

256. «Յ.Տ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի»* գործով Դատարանն արձանագրել է, որ տրանսսեքսուալ անձին քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցամատյանում իր սեռի փոփոխությունը գրանցելը չթույլատրելը, չնայած նրա արտաքին տեսքը և սոցիալական ու ընտանեկան ինքնությունը տևական ժամանակ է ինչ փոփոխվել էին, հանդիսացել է անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի նրա իրավունքի խախտում: Մասնավորապես՝ ներպետական դատարանները մերժման համար չեն ներկայացրել վերաբերելի և բավարար հիմնավորումներ և չեն բացատրել, թե ինչու էր այլ դեպքերում այդպիսի սեռափոխության ճանաչումը հնարավոր (§ 74):

257. Մեկ այլ կարևոր հարց վերաբերում է տրանսգենդեր անձանց համար սեռափոխման վիրահատությունների և բուժման այլ տարբերակների հասանելիությանը: Թեև Դատարանը չի ճանաչել նման բուժումից օգտվելու հնարավորության ընդհանուր իրավունքը («Յ.Յ.-ն ընդդեմ Թուրքիայի», § 65), այն գտել է, որ ընթացակարգերը, որոնցով մերժվում է վերջինիս համար ապահովագրական ծածկույթ տրամադրել, կարող են առաջացնել 8-րդ հոդվածի խախտում («Վան Կուկն ընդդեմ Գերմանիայի», §§ 82-86, «Շլուփֆն ընդդեմ Շվեյցարիայի», § 115-116): «Շլուփֆ»-ի գործով Դատարանը նշել է, որ պետությունն ունի թույլատրելի հայեցողության սահմանափակ շրջանակ՝ կապված անձնական կյանքի ամենաինտիմ կողմերից մեկի՝ անհատի սեռական ինքնության հարցի հետ (§§ 104 և 115): Վերջին գործով, հաշվի առնելով դիմումատուի խիստ առանձնահատուկ իրավիճակը (վիրահատությունը վճարելու համար պետությանը դիմելու պահին նա 67 տարեկանն անց կին էր), պետությունը մեխանիկորեն չպետք է կիրառեր սպասման՝ օրենքով պահանջվող երկամյա ժամկետը: Դատարանը եզրակացրել է, որ ապահովագրական ընկերության և դիմումատուի շահերի միջև արդար հավասարակշռություն չի ապահովվել (§ 115):

258. «Յ.Յ.-ն ընդդեմ Թուրքիայի» գործի շրջանակներում դիմումատուն ցանկանում էր թույլտվություն ստանալ սեռափոխման վիրահատության ենթարկվելու համար: Թուրքիան մերժել էր թույլտվություն

տալ այն հիմնավորմամբ, որ նա չէր բավարարում վերարտադրվելու մշտական անկարողության նախապայմանը (§ 44): Դատարանը գտել է, որ տարիներ շարունակ դիմումատուին մերժելով սեռափոխման վիրահատության ենթարկվելու հնարավորություն տրամադրել՝ պետությունը խախտել է նրա անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը (§§ 121-122):

8. Էթնիկական ինքնության իրավունք³¹

259. Դատարանը համարել է, որ էթնիկական ինքնությունը, մասնավորապես, ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների՝ իրենց ինքնությունը պահպանելու և սեփական ավանդույթների համաձայն անձնական և ընտանեկան կյանք վարելու իրավունքը, Ց-րդ հողվածով երաշխավորված անձնական և ընտանեկան կյանքի իրավունքի անբաժան մաս է կազմում, որից հետևում է փոքրամասնությունների ավանդական կենսակերպը դյուրացնելու, այլ ոչ թե այն անհամաչափորեն խոչընդոտելու, պետությունների համար սահմանված պարտավորությունը: Անդրադառնալով միջազգային իրավունքում ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների ազատ ինքնորոշման իրավունքի դրական և բացասական հայեցակետերի վերաբերյալ վերջին շրջանի իր նկատառումներին (ոչ միայն Եվրոպայի խորհրդի *Ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության շրջանակային կոնվենցիայում*)՝ Դատարանը վերահաստատել է, որ որևէ ազգային փոքրամասնության ցանկացած ներկայացուցիչ ունի լիարժեք իրավունք ընտրելու, որ իրեն չվերաբերվեն որպես այդպիսին («Տասն ընդհեմ Հյուսիսային Մակեդոնիայի», §§ 32-33): Ազատ ինքնորոշման իրավունքը, ընդհանուր առմամբ, փոքրամասնությունների պաշտպանության մասին միջազգային իրավունքի «հիմնաքարն» է: Նշվածը վերաբերում է հատկապես իրավունքի բացասական հայեցակետին. որևէ երկկողմ կամ բազմակողմ

³¹ Տե՛ս նաև «Բնակարան» վերտառությամբ հատվածը:

պայմանագրով կամ այլ փաստաթղթով չի պահանջվում որևէ մեկից իր կամքին հակառակ ենթարկվել հատուկ ռեժիմի՝ փոքրամասնությունների պաշտպանության տեսանկյունից (§ 33):

260. Դատարանն արձանագրել է, որ իրավասու մարմինների կողմից անհատի մատնանշած էթնիկ ծագումը գրանցելու մերժումը հանդիսացել է դիմումատուի անձնական կյանքի իրավունքի նկատմամբ արդյունավետ հարգանք երաշխավորելու պետության դրական պարտավորության խախտում (*«Չիուբոպարուն ընդդեմ Մոլդովայի»*, § 53): Բացի այդ, գնչու համայնքի նկատմամբ ընդհանուր թշնամական վերաբերմունքի համատեքստում տեղի ունեցած դեպքի խտրական շարժառիթների վերաբերյալ արդյունավետ քննության իրականացումը և քրեաիրավական արդյունավետ կառուցակարգերի կիրառումը նույնպես համարվել են էթնիկական ինքնության նկատմամբ հարգանքը պաշտպանելու պետության համար սահմանված դրական պարտավորության անբաժան մաս (*«Ռ.Բ.-ն ընդդեմ Հունգարիայի»*, §§ 88-91):

261. Էթնիկ որևէ խմբի նկատմամբ թշնամական շարժառիթով պայմանավորված ցույցերի մասնավոր համատեքստում, որոնք մեծամասամբ ուղեկցվում էին ահաբեկումներով, այլ ոչ ֆիզիկական բռնությամբ, Դատարանը ոգեշնչվել է Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի վերաբերյալ գործերի շրջանակներում հաստատված սկզբունքներից: Այսպիսով, անհրաժեշտ է հստակեցնել հետևյալ առանցքային գործոնները՝ արդյոք վիճահարույց հայտարարությունները կատարվել են քաղաքական կամ սոցիալական լարված համատեքստում, արդյոք դրանք կարող էին դիտարկվել որպես բռնության, ատելության կամ անհանդուրժողականության ուղղակի կամ անուղղակի կոչ, ինչպես նաև դրանց՝ վնաս պատճառելու կարողությունը (*«Կիրային և Դոմպորն ընդդեմ Հունգարիայի»*, § 72 և հաջորդող պարբերությունները): Պետք է գոյություն ունենա փոքրամասնություններին թիրախավորող ցույցերը քրեականացնող, ինչպես նաև հալածանքից, սպառնալիքներից և վիրավորանքներից արդյունավետորեն պաշտպանող իրավական դաշտ. հակառակ դեպքում կարող է այնպես ընկալվել, որ

իշխանությունները հանդուրժում են նման բանավոր ահաբեկումները և անկարգությունները (§ 80):

262. Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում՝ 14-րդ հոդվածի համակցությամբ մի գործով, որում իշխանությունները չէին կարողացել պաշտպանել դիմումատուներին նրանց բնակարանների վրա հարձակումներից, որոշակի դերակատարում էին ունեցել այդ հարձակման մեջ, որով ներպետական մակարդակով որևէ արդյունավետ քննություն չէր իրականացվել, ինչպես նաև հաշվի առնելով այդ երկրում գնչուների նկատմամբ նախապաշարմունքային վերաբերմունքի ընդհանուր նախապատմությունը (*«Բուռլյան և այլոք ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 169-170):

263. Դատարանը վճռել է, որ գնչու կնոջ կյանքն իր վագոն-տնակում նրա էթնիկական ինքնության անբաժան մաս էր կազմում, ինչը պետությունը պետք է հաշվի առներ, երբ ձեռնարկում էր որևէ տարածքից հարկադիր վտարման միջոցներ (*«Չապմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 73, *«Մրկ-Քանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 55): *«Հիրթուն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»* գործով, որը վերաբերում էր չարտոնված ճամբարից գնչուների արտաքսմանը, Դատարանը նույնպես նշել է, որ ներպետական իշխանությունները համաչափության գնահատում իրականացնելիս պետք է հաշվի առնեն, որ գնչուները պատկանում են սոցիալապես անապահով խմբի և այդ առումով ունեն առանձնահատուկ կարիքներ (§ 75): Համայնքային իշխանության՝ վագոն-տնակների համար նախատեսված տարածքից պարզեցված կարգով մի ընտանիքի վտարման առնչությամբ, որտեղ դիմումատուն և նրա ընտանիքը բնակվել էին ավելի քան տասներեք տարի, Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում՝ ընթացակարգային հիմքերով: Դատարանն ընդգծել է, որ նման լուրջ միջամտությունը հիմնավորելու համար անհրաժեշտ էին «հանրային գերակա շահի առանձնակի ծանրակշիռ հիմքեր», ինչպես նաև՝ ներպետական մարմինների թույլատրելի հայեցողության նեղ շրջանակ (*«Քոնոբսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 86): Այդուհանդերձ, Դատարանը նախկինում վճռել էր, որ կառուցապատման

ուլորտում ներպետական քաղաքականությունը կարող է արդարացնել վազոն-տնակների համար նախատեսված տարածքների փոփոխությունը, եթե արդար հավասարակշռություն ապահովվի այնտեղ բնակվող ընտանիքների անհատական իրավունքների և համայնքի բնապահպանական (և այլ) իրավունքների միջև (*«Ջեյն Սմիթն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 119-120, *«Լին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], *«Բերդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], *«Կոստերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ]):

264. Դատարանը եզրակացրել է, որ դիմումատուների նկատմամբ հարուցված քրեական գործով վարույթի ավարտից հետո իրավասու մարմինների կողմից վերջիններիս մատնահետքերը, բջջային նմուշները և ԴԼԹ անձնագրերը տևական ժամանակ պահպանելը, ինչպես նաև դիմումատուների էթնիկ ծագումը որոշելու նպատակով այդ տվյալներն օգտագործելը, կիրառելի են դարձրել և խախտել դիմումատուների՝ 8-րդ հոդվածով երաշխավորված էթնիկական ինքնության իրավունքը (*«Ս.-ն և Մարփերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 66):

265. Դատարանը նաև գտել է, որ որոշակի աստիճանից սկսած, խմբի վերաբերյալ ձևավորված ցանկացած բացասական կարծրատիպ կարող է անդրադառնալ այդ խմբի ինքնության ընկալման, ինչպես նաև այդ խմբի անդամների ինքնագնահատականի և ինքնավստահության վրա: Այս առումով, այն կարող է համարվել որպես խմբի անդամների անձնական կյանքին անդրադարձող իրողություն (*«Աքսուն ընդդեմ Թուրքիայի»* [ՄՊ], § 58-61, որի շրջանակներում գնչուական ծագում ունեցող դիմումատուն իրեն վիրավորված էր համարել գնչուական համայնքին նվիրված «Թուրքիայի գնչուներ» գրքի որոշ մասերից, *«Կիրալին և Դոմոփորն ընդդեմ Հունգարիայի»*, § 43, որը վերաբերում էր գնչուների դեմ ուղղված ցույցերին, որոնք ուղեկցվում էին բանավոր ահաբեկմամբ և սպառնալիքներով, այլ ոչ թե բռնությամբ): Դատարանը նաև որոշել է, որ բացասական կարծրատիպի սկզբունքը կիրառելի է Մաուֆհաուզենի նախկին դատապարտյալների զրպարտանքի դեպքում, որոնք, որպես Հոլոքոստը վերապրածներ, կարող

էին ընկալվել որպես (տարասեռ) սոցիալական խումբ («*Լևիտն ընդդեմ Ավստրիայի*», § 46)

266. Ընտանիքի վերամիավորումը դյուրացնելուն ուղղված միջոցներ ձեռնարկելու դրական պարտավորության համատեքստում Դատարանը մատնանշել է, որ անհրաժեշտ է հաշվի առնել կենսաբանական մորից երեխայի մշտական բաժանման հնարավոր երկարաժամկետ հետևանքները, հատկապես, որ նշվածը կարող է հանգեցնել երեխայի օտարացմանն իր գնչուական ինքնությունից («*Յանսենն ընդդեմ Նորվեգիայի*», § 103):

9. Ապաքաղաքացիություն, քաղաքացիություն և կացություն³²

267. Դատարանը ճանաչել է, որ որոշ հանգամանքներում քաղաքացիության իրավունքը գտնվում է անձնական կյանքի տիրույթում («*Ջենովեզեն ընդդեմ Մալթայի*»): Թեև որևէ կոնկրետ երկրի քաղաքացիություն ձեռք բերելու իրավունքը որպես այդպիսին երաշխավորված չէ Կոնվենցիայով, Դատարանը չի բացառել, որ քաղաքացիության տրամադրման կամայական մերժումը կարող է որոշակի պայմաններում խնդիր առաջացնել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի տեսանկյունից՝ ազդելով անձնական կյանքի վրա («*Կարասեն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*» (որոշ.), «*Սիլվենկոն ընդդեմ Լատվիայի*» (որոշ.) [ՄՊ], «*Ջենովեզեն ընդդեմ Մալթայի*»): Ձեռք բերված քաղաքացիության կորուստը կարող է համանման և (նույնիսկ ավելի լուրջ) միջամտություն լինել անհատի՝ անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին («*Ռամադանն ընդդեմ Մալթայի*», § 85, ահաբեկչական գործունեության համատեքստում, «*Ք2-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» (որոշ.), § 49 և «*Ղումիդը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*»*, § 43՝ անձնական կյանքի առնչությամբ)³³: Որոշելու համար, թե արդյոք նման միջամտությամբ խախտվում է 8-րդ

³² Տե՛ս *Ներգաղթի վերաբերյալ ուղեցույցը*:

³³ Տե՛ս *Ահաբեկչության վերաբերյալ ուղեցույցը*:

հողվածը, հարկ է ուսումնասիրել երկու տարբեր հարց. մի կողմից՝ քաղաքացիությունից զրկելու որոշման կամայականության հարցը (համաչափության չափորոշչից ավելի խիստ չափորոշիչ), իսկ մյուս կողմից՝ ինչպիսի հետևանքներ է ունեցել այս որոշումը դիմումատուի համար (*«Ռամադանն ընդդեմ Մայթայի»*, §§ 86-89, *«Բ2-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.), § 50 և *«Ղումիդը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»**, § 44՝ կապված քաղաքացիությունից զրկելու հետ տասը տարի առաջ ահաբեկչական հանցագործության համար դատապարտված լինելու հիմնավորմամբ): Նույն սկզբունքները վերաբերում են ներպետական իշխանությունների կողմից դիմումատուին նույնականացման քարտ տրամադրելու մերժմանը (*«Ահմադովն ընդդեմ Ադրբեջանի»*, § 45): Այս գործով ներպետական իշխանությունները համարել են, որ դիմումատուն երբեք Ադրբեջանի քաղաքացիություն ձեռք չի բերել և չի հանդիսացել Ադրբեջանի Հանրապետության քաղաքացի, չնայած այն հանգամանքին, որ նա տարբեր պետական մարմինների կողմից 1991-2008 թվականներին համարվել է Ադրբեջանի Հանրապետության քաղաքացի և, որ նրա խորհրդային անձնագրում եղել է Ադրբեջանի քաղաքացիությունը հաստատող կնիք: Դիմումատուին քաղաքացիություն տրամադրելու մերժումը չի ուղեկցվել անհրաժեշտ ընթացակարգային երաշխիքներով և եղել է կամայական և խախտել է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը:

268. 8-րդ հոդվածը, որպես այդպիսին, չի կարող մեկնաբանվել առանձին տեսակի կացության կարգավիճակ ձեռք բերելու իրավունք երաշխավորելու իմաստով: Կարգավիճակի կոնկրետ տեսակի ընտրության հարցը, որպես կանոն, բացառապես ներպետական մարմինների հայեցողության տիրույթում է (*«Կաֆրայլովան ընդդեմ Լատվիայի»* (քննվող գործերի ցանկից հանվել է) [ՄՊ], § 51): Այդուհանդերձ, առաջարկվող լուծումը պետք է հնարավորություն ընձեռի շահագրգիռ անձին առանց որևէ խոչընդոտի իրականացնել անձնական և (կամ) ընտանեկան կյանքի իր իրավունքը (*«Բ.Ս.Յ.-ն ընդդեմ Հունաստանի»*, § 35, *«Հոթին ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 121): Որևէ երկրում բնակվելու իրավունքը սահմանափակող միջոցները

որոշակի դեպքերում կարող են հանգեցնել 8-րդ հոդվածի խախտման, եթե դրանք առաջացնում են անհամաչափ հետևանքներ շահագրգիռ անձանց անձնական և (կամ) ընտանեկան կյանքի համար (*«Հոթին ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 122):

269. Բացի այդ, այս համատեքստում 8-րդ հոդվածը կարող է ներառել դիմումատուի անձնական և (կամ) ընտանեկան կյանքի իրավունքի արդյունավետ իրականացումը երաշխավորելու դրական պարտավորություն (*«Հոթին ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 122): Նույն գործով ներպետական իշխանությունները խախտել են քաղաքացիություն չունեցող ներգաղթյալի (իմիգրանտի) անձնական կյանքի իրավունքը՝ տարիներ շարունակ չհստակեցնելով նրա կացության կարգավիճակը և թողնելով նրան անապահով վիճակում (§ 126): Պետությունը չի կատարել արդյունավետ և մատչելի ընթացակարգ կամ ընթացակարգերի համադրություն ապահովելու իր դրական պարտավորությունը, ինչը հնարավորություն կընձեռներ դիմումատուին լուծել Խորվաթիայում իր հետագա բնակության և կարգավիճակի վերաբերյալ հարցերը՝ 8-րդ հոդվածի համաձայն պատշաճ կերպով հաշվի առնելով նրա անձնական կյանքի շահերը (§ 141): *«Սուդիպա Քեիպան ընդդեմ Հունգարիայի»* գործով պետությունը նույնպես չի կատարել արդյունավետ և մատչելի ընթացակարգ կամ ընթացակարգերի համադրություն ապահովելու իր դրական պարտավորությունը, ինչը հնարավորություն կընձեռներ փաստացի քաղաքացիություն չունեցող դիմումատուին լուծել Հունգարիայում իր կարգավիճակի հարցը՝ 8-րդ հոդվածի համաձայն պատշաճ կերպով հաշվի առնելով նրա անձնական կյանքի շահերը (§ 41): Մասնավորապես՝ տասնհինգ տարի շարունակ դիմումատուն ունեցել է իր իրավական կարգավիճակի կանոնակարգման հետ կապված տևական դժվարություններ՝ առողջապահության և զբաղվածության հասանելիության, ինչպես նաև ամուսնանալու իր իրավունքի համար բացասական հետևանքներով:

270. Դատարանը վճռել է, որ Սլովենիայի անկախացումից հետո մշտական կացության կարգավիճակ ունեցող անձանց ռեեստրից

«ջնջված» անձանց կացության հարցերի չկարգավորումը 8-րդ հոդվածի խախտում է (*«Կուրիչը և այլոք ընդդեմ Սլովենիայի»* [ՄՊ], § 339):

271. Երբ գոյություն ունի հիմնավոր պահանջ առ այն, որ արտաքսումը կարող է հանգեցնել միջամտության քաղաքացիություն չունեցող անձի՝ անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին, Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը՝ 8-րդ հոդվածի համակցությամբ, պահանջում է, որ պետությունը շահագրգիռ անձին տրամադրի վտարման որոշումը կամ կացության կարգավիճակի տրամադրման մերժումը բողոքարկելու, ինչպես նաև անկախության և անկողմնակալության բավարար երաշխիքներ ապահովող ներպետական իրավասու ատյանի կողմից գործին վերաբերող հարցերի բավականաչափ խորը և պատշաճ ընթացակարգային երաշխիքների պահպանմամբ քննության արդյունավետ հնարավորություն (*«Դե Սուզա Ռիբեյրոն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* [ՄՊ], § 83, *«Մ.-ն և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի»*, §§ 122-132, *«Ալ-Նաշիֆն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 133):

10. Վտարման և արտաքսման որոշումներ³⁴

272. Քանի որ 8-րդ հոդվածով պաշտպանվում է այլոց և արտաքին աշխարհի հետ հարաբերություններ հաստատելու և զարգացնելու իրավունքը և երբեմն կարող է ներառել անձի սոցիալական ինքնության որոշ ասպեկտներ, Դատարանը որոշել է, որ բնակություն հաստատած միգրանտների և իրենց բնակության համայնքի միջև սոցիալական կապերի ամբողջությունը 8-րդ հոդվածի իմաստով կազմում է «անձնական կյանք» հասկացության մաս: Հետևաբար, անկախ «ընտանեկան կյանքի» գոյությունից, բնակություն հաստատած միգրանտի արտաքսումը համարվում է միջամտություն անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի նրա իրավունքին (*«Մասլովն ընդդեմ Ավստրիայի»* [ՄՊ], § 63)³⁵: Ժողովրդավարական

³⁴ Տե՛ս նաև *Ներգաղթի վերաբերյալ ուղեցույցը*:

³⁵ Տե՛ս նաև «Վտարման և արտաքսման որոշումներ» վերտառությամբ հատվածը:

հասարակությունում միջամտության անհրաժեշտությունը որոշելու համար կարևոր է մտապահել, որ պետություններն իրավունք ունեն վերահսկելու իրենց տարածք օտարերկրացիների մուտքը և նրանց բնակությունն այնտեղ: Կոնվենցիայով չի երաշխավորում օտարերկրացու մուտքը կամ բնակության հաստատումը կոնկրետ երկրում, և հասարակական կարգը պահպանելու իրենց խնդրի իրականացման համաձայն՝ պայմանավորվող պետություններն իրավասու են արտաքսել քրեական իրավախախտումների համար դատապարտված օտարերկրացուն (*նույն տեղում*, § 68, «Յուններն ընդդեմ Նիդեռլանդների» [ՄՊ], § 68): Անձնական կյանքի իրավունքի նկատմամբ միջամտության համաչափությունը գնահատելիս Դատարանն ընդհանուր առմամբ կիրառել է «Յուններն ընդդեմ Նիդեռլանդների» [ՄՊ] գործով սահմանված բնակություն հաստատած միգրանտներին վերաբերող չափանիշները (տե՛ս օրինակ՝ «Չախարչուկն ընդդեմ Ռուսաստանի» գործը՝ §§ 46-49): Օրինակ՝ «Լևակովիչն ընդդեմ Դանիայի» (§§ 42-45) գործով, «Յուններ»-ի չափանիշների կիրառմամբ, Դատարանը չի արձանագրել ծանր հանցագործությունների համար դատապարտված չափահաս ներգաղթյալի «անձնական կյանքի» իրավունքի խախտում, որը չուներ երեխաներ, չուներ կախվածություն իր ծնողներից կամ քույր և եղբայրներից և երբեք չէր ցուցաբերել օրենքին հետևելու կամք:

273. Երբ խոսքը վերաբերում է բնակություն հաստատած միգրանտին, որն օրինական հիմունքներով իր մանկության և երիտասարդության մեծ մասն անցկացրել է հյուրընկալող երկրում, հարկ է բերել արտաքսումը հիմնավորող շատ համոզիչ պատճառներ («Մասլովն ընդդեմ Ավստրիայի» [ՄՊ], § 75): Մի օտարերկրացու վերաբերող առանձնահատուկ գործով, որը մանուկ հասակում ժամանել էր հյուրընկալող երկիր զբոսաշրջության նպատակով տրամադրված վիզայով, որի ժամկետը սպառվել էր ժամանումից կարճ ժամանակ անց, և նա մինչև 17 տարեկան դառնալը չէր իմացել իր ապօրինի բնակության մասին, Դատարանը չէր համարել դիմումատուին «բնակություն հաստատած միգրանտ», քանի

որ հյուրընկալող երկրում նրա բնակությունն օրինական չէր եղել: Նման դեպքում ո՛չ կարելի է պնդել, որ կացության կարգավիճակի տրամադրման մերժումը հիմնավորող շատ համոզիչ պատճառներ են պահանջվում 8-րդ հոդվածի համաձայն, ո՛չ էլ, որ այդ որոշումը կխախտի այդ դրույթը միայն խիստ բացառիկ հանգամանքներում: Փոխարենը՝ գնահատումը պետք է իրականացվի չեզոք ելակետից՝ հաշվի առնելով դիմումատուի գործի առանձնահատուկ հանգամանքները (*«Պորման ընդդեմ Նիդեռլանդների»**, § 61):

11. Ամուսնական և ծնողական կարգավիճակ

274. Դատարանը համարել է, որ անհատների ամուսնական կամ ծնողական կարգավիճակին վերաբերող գործերը գտնվում են անձնական և ընտանեկան կյանքի շրջանակներում: Դատարանը, մասնավորապես, վճռել է, որ ամուսնության գրանցումը՝ որպես անձի օրինական ընտանեկան կարգավիճակի ճանաչում, անկասկած, վերաբերում է միաժամանակ անձնական և ընտանեկան կյանքին՝ գտնվելով 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի շրջանակներում (*«Դադուշն ընդդեմ Մայթայի»*, § 48): Մի կնոջ ամուսնությունն անվավեր ճանաչելու մասին ավստրիական դատարանի որոշումը հետևանքներ է ունեցել նրա իրավական կարգավիճակի և անձնական կյանքի համար: Սակայն, հաշվի առնելով նշված ամուսնության կեղծ բնույթը, նրա անձնական կյանքի նկատմամբ տեղի ունեցած միջամտությունը համարվել է համաչափ (*«Բենեսն ընդդեմ Ավստրիայի»*, Հանձնաժողովի որոշում):

275. Նույն կերպ, անձի՝ որպես ծնողի ինքնության հետ կապված ընթացակարգերը վերաբերում են անձնական և ընտանեկան կյանքին: Այսպիսով, Դատարանը համարել է, որ իր ենթադրյալ երեխայի հետ հոր հարաբերությունները կարգավորող իրավական նորմերի որոշմանը (*«Դասմուսենն ընդդեմ Դանիայի»*, § 33, *«Յիլդրիմն ընդդեմ Ավստրիայի»* (որոշ.), *«Կրուշկովիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 20, *«Աիրենսն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 60, *«Յվեպրեյին Պեպրկովն ընդդեմ*

Բուլղարիայի», §§ 49-59, «*Մարինիսն ընդդեմ Հունաստանի*», § 58), ինչպես նաև ենթադրյալ հոր կողմից հայրությունից հրաժարվելու փորձին վերաբերող գործերը («*Ռ.Լ.-ն և այլք ընդդեմ Դանիայի*», § 38, «*Շոֆմանն ընդդեմ Ռուսաստանի*», §§ 30-32) գտնվում են անձնական կյանքի շրջանակներում: Ի հավելումն, ծնող դառնալու նպատակով որդեգրման համար դիմելու իրավունքը վերաբերում է անձնական կյանքին («*Ա.Հ.-ն և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*», § 383):

III. ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԿՅԱՆՔ

Ա. Ընտանեկան կյանքի սահմանումը և ընտանիքի նշանակությունը

276. Ընտանեկան կյանքի կենսական բաղադրիչը միասին ապրելու իրավունքն է՝ այնպես, որ ընտանեկան հարաբերությունները կարողանան բնականոն կերպով զարգանալ («*Մարքսն ընդդեմ Բելգիայի*», § 31), իսկ ընտանիքի անդամները մեկը մյուսի ներկայությունը վայելելու հնարավորություն ունենան («*Օլսոնն ընդդեմ Շվեդիայի (թիվ 1)*», § 59): Ընտանեկան կյանք հասկացությունն ինքնավար հասկացություն է («*Մարքսն ընդդեմ Բելգիայի*», § 31): Հետևաբար, «ընտանեկան կյանքի» առկայության կամ բացակայության հարցը նախևառաջ փաստական հարց է, որը կախված է գործնականում սերտ անձնական կապերի իրական գոյությունից («*Պարադիզոն և Կամպանելին ընդդեմ Իտալիայի*» [ՄՊ], § 140): Ընտանեկան կյանքի իրավական ճանաչման բացակայության պայմաններում, Դատարանը քննության է առնում փաստացի ընտանեկան կապերը, ինչպես, օրինակ, քննարկվող անձանց համատեղ բնակությունը («*Ջոնսթոնը և այլք ընդդեմ Իռլանդիայի*», § 56): Այլ գործոններից են՝ հարաբերության տևողությունը,

իսկ զույգերի պարագայում՝ պատասխանն այն հարցին, թե արդյոք նրանք համատեղ երեխաներ ունեն, ինչն ապացուցում է նրանց փոխադարձ պարտավորությունները (*«Իքսը, Իգրեկը և Ջեդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 36): *«Աիրենսն ընդդեմ Գերմանիայի»* (§ 59) գործով իր վճռում Դատարանն արձանագրել է փաստացի ընտանեկան կյանքի բացակայություն՝ հաշվի առնելով, որ մոր և դիմումատուի հարաբերություններն ավարտվել էին երեխայի բեղմնավորման պահից մոտ մեկ տարի առաջ, և նրանց հետագա հարաբերությունները եղել էին բացառապես սեռական բնույթի: *«Էվերսն ընդդեմ Գերմանիայի»* գործով Դատարանը որոշել է, որ գործի առանձնահատուկ հանգամանքներում այն փաստը, որ դիմումատուն ապրում էր մի տան մեջ իր զուգընկերուհու և մտավոր հաշմանդամություն ունեցող նրա դստեր հետ, և որ նա դստեր կենսաբանական հայրն էր, չէր հանդիսանում 8-րդ հոդվածով պաշտպանվող ընտանեկան կապ (§ 52): Այս դեպքում դիմումատուն ենթադրաբար սեռական ոտնձգություններ էր կատարել մտավոր հաշմանդամություն ունեցող դստեր նկատմամբ, և այդ պատճառով ներպետական դատարանները համարել էին դստեր հետ շփումը վնասակար և շփումն արգելելու մասին որոշում էին կայացրել: Դատարանն արձանագրել է, որ իրավական պատասխանատվության միջոցի կիրառում ենթադրող հանցագործությունների կամ այլ իրավախախտումների արդյունքում «անձնական կյանքի» համար կանխատեսելի բացասական հետևանքների վերաբերյալ բողոք ներկայացնելու համար չի կարելի վկայակոչել 8-րդ հոդվածը (*նույն տեղում*, § 55): *«Պարադիզոն և Կամպանելին ընդդեմ Իտալիայի»* [ՄՊ] գործով Դատարանը նաև նշել է, որ դիմումատուի վարքագծի համապատասխանությունն օրենքին այնպիսի գործոն է, որը պետք է հաշվի առնել:

277. Ամուսնական միությունից ծնված երեխան իր ծննդյան պահից և սուկ այդ հանգամանքի բերումով իրավունքի ուժով այդ «ընտանեկան» միավորի մի մասնիկն է (*«Բերեհարն ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, § 21): Ուստի, երեխայի և նրա ծնողների միջև գոյություն ունի ընտանեկան կյանք կազմող կապ: 8-րդ հոդվածի իմաստով «ընտանեկան

կյանքի» առկայությունը կամ բացակայությունը փաստական հարց է, որը կախված է գործնականում սերտ անձնական կապերի իրական գոյությունից, օրինակ՝ հոր կողմից երեխայի նկատմամբ դրսևորված ակնհայտ հետաքրքրությունը և նվիրվածությունը, ինչպես նրա ծնվելուց առաջ, այնպես էլ դրանից հետո (*«Լ.-ն ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, § 36):

278. Այն դեպքերում, երբ երեխայի հետ ընտանեկան կապի գոյությունը հաստատված է, պետությունը պետք է գործի այնպես, որ այս կապի զարգացման հնարավորություն ստեղծի, ընդ որում՝ հարկավոր է ներդնել այնպիսի իրավական երաշխիքներ, որոնք, անմիջապես ծննդյան կամ գործնականում իրատեսական լինելու պահից, հնարավոր կդարձնեն երեխայի ինտեգրումն իր ընտանիքին (*«Կրունը և այլք ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, § 32):

279. Չնայած կենսաբանական կապի և պատասխանող պետության կողմից իրավաբանորեն ճանաչված ծնողական հարաբերությունների բացակայությանը՝ Դատարանը գտել է, որ երեխայի մասին ժամանակավորապես հոգ տարած խնամատար ծնողների և երեխայի միջև եղել է ընտանեկան կյանք՝ նրանց միջև գոյություն ունեցող ամուր անձնական կապերի, երեխայի կյանքում չափահասների դերակատարման, ինչպես նաև միասին անցկացրած ժամանակի բերումով (*«Մորեպին և Բենեդեպին ընդդեմ Իտալիայի»*, § 48, *«Կոփֆը և Լիբերդան ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 37): Բացի այդ, *«Վագները և Զ.Մ.Վ.Լ.-ն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի»* գործի շրջանակներում, որը վերաբերում էր առաջին դիմումատուի կողմից երկրորդ դիմումատուի որդեգրումը հաստատող Պեռուի դատարանների կողմից կայացված որոշման ճանաչումը Լյուքսեմբուրգում ապահովելու անհնարինությանը, Դատարանը հաստատել է ընտանեկան կյանքի գոյությունը որդեգրման իրավական ճանաչման բացակայության պայմաններում: Դատարանը հաշվի է առել, որ դիմումատուների միջև փաստացի ընտանեկան կապերը գոյություն են ունեցել ավելի քան տասը տարի, և որ առաջին դիմումատուն բոլոր առումներով դրսևորել է անչափահաս աղջկա մոր վարքագիծ: Նման դեպքերում ներպետական

մարմինները համապատասխանաբար ճանաչել կամ հանդուրժել են երեխային դիմումատուների խնամքին հանձնելը: Փոխարենը՝ «Պարադիզոն և Կամպանելին ընդդեմ Իգրալիայի» [ՄՊ] գործի շրջանակներում, հաշվի առնելով երեխայի և նախատեսված ծնողների միջև որևէ կենսաբանական կապի բացակայությունը, երեխայի հետ հարաբերության կարճ տևողությունը (մոտավորապես ութ ամիս) և իրավական տեսանկյունից նրանց միջև եղած կապերի անկայունությունը, ինչպես նաև անկախ ծնող դառնալու ծրագրի առկայությունից և հուզական կապերի որակից՝ Դատարանն արձանագրել է, որ չէին պահպանվել այն պայմանները, որոնք հնարավորություն կտային եզրակացություն անել փաստացի ընտանեկան կյանքի գոյության մասին (§§ 156-157) (համեմատել՝ «Դ.-ն և այլք ընդդեմ Բելգիայի» (որոշ.) գործի հետ):

280. 8-րդ հոդվածով չի երաշխավորվում ո՛չ ընտանիք ստեղծելու, ո՛չ էլ՝ որդեգրելու իրավունքը: «Ընտանեկան կյանքի» նկատմամբ հարգանքի իրավունքը չի պաշտպանում ընտանիք ստեղծելու սուկ ցանկությունը. այն ենթադրում է ընտանիքի, կամ նվազագույնը հնարավոր զարգացող կապի գոյություն, օրինակ՝ կենսաբանական հոր և արտամուսնական կապից ծնված երեխայի միջև, կամ ոչ ֆիկտիվ ամուսնությունից ձևավորված հարաբերությունների գոյություն, նույնիսկ եթե ընտանեկան կյանքը դեռևս ամբողջությամբ չի ձևավորվել, կամ հոր և իր օրինական զավակի միջև հարաբերությունների գոյություն, նույնիսկ եթե տարիներ անց պարզվել է, որ այդ հարաբերությունները հիմնված չեն եղել կենսաբանական կապի վրա («Պարադիզոն և Կամպանելին ընդդեմ Իգրալիայի» [ՄՊ], § 141): Իր զարմիկի հետ նախկինում գոյություն չունեցող «ընտանեկան կյանքը» կարգավորելու դիմումատուի ցանկությունը՝ նրա օրինական խնամակալը դառնալու միջոցով, դուրս է 8-րդ հոդվածով պաշտպանվող «ընտանեկան կյանքի» շրջանակից («Լազորիվան ընդդեմ Ուկրաինայի», § 65):

281. Այնուամենայնիվ, նույնիսկ ընտանեկան կյանքի բացակայության պայմաններում՝ 8-րդ հոդվածը կարող է դեռևս կիրառելի լինել՝

անձնական կյանքի բաղադրիչի տեսանկյունից («Պարադիզոն և Կամպանելին ընդդեմ Իտալիայի» [ՄՊ], § 165, «Լազորիվան ընդդեմ Ուկրաինայի», §§ 61 և 66, «Ազերբեյն ընդդեմ Նիդեռլանդների», § 65):

Բ. Ընթացակարգային պարտավորություն

282. Թեև 8-րդ հոդվածը չի պարունակում որևէ առերևույթ ընթացակարգային պահաջ (վերոշարադրյալի համաձայն), միջամտության միջոցների հանգեցնող գործընթացը պետք է լինի արդար և համարժեք 8-րդ հոդվածով սահմանված շահերի պատշաճ պաշտպանությունն ապահովելու համար, մասնավորապես, երեխաների խնամակալությունը ստանձնելու («Վ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», §§ 62 և 64, «ՄըկՄայքլն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 92, «Տ.Փ.-ն և Բ.Մ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության» [ՄՊ], §§ 72-73) և ծնողական պարտականություններից ազատելու ու որդեգրման համաձայնություն տալու առնչությամբ («Շփրլանդ Լորենը և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի» [ՄՊ], §§ 212-213, 200): Դատարանը նաև վճռել է, որ այն գործերում, որոնցում վարույթի տևողությունը հստակ ազդեցություն ունի դիմումատուի ընտանեկան կյանքի վրա, հարկ է որդեգրել ավելի խիստ մոտեցում, իսկ ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված իրավական պաշտպանության միջոցը պետք է լինի ինչպես կանխարգելիչ, այնպես էլ հատուցման հնարավորություն ընձեռող («Մակրեադին ընդդեմ Չեխական Հանրապետության», § 48, «Կուպինգերն ընդդեմ Գերմանիայի», § 137):

Գ. Թույլատրելի հայեցողության շրջանակն ընտանեկան կյանքի առնչությամբ³⁶

283. 8-րդ հոդվածի համաձայն, որևէ գործի վերաբերյալ որոշում կայացնելիս, պետությանը վերապահված թույլատրելի

³⁶ Տե՛ս նաև «Օնոդին տրամադրվող նպաստ, խնամակալության (տեսակցության) և շփման իրավունքներ» վերտառությամբ հաստվածը:

հայեցողության շրջանակի սահմանները որոշելիս պետք է հաշվի առնվեն մի շարք գործոններ: Դատարանն ընդունում է, որ իշխանություններն ունեն թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակ, մասնավորապես, խնամակալության մասին որոշում կայացնելիս, արտակարգ կարգադրությամբ խնամակալություն սահմանելու անհրաժեշտությունը գնահատելիս (*«Ռ.Ք.-ն և Ա.Ք.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*), ամուսնալուծության ոլորտում իրենց օրենքները մշակելիս և առանձին գործերի նկատմամբ դրանք կիրառելիս (*«Բարյաժն ընդդեմ Լեհաստանի»*, § 47) կամ երեխայի իրավական կարգավիճակի վերաբերյալ որոշում կայացնելիս (*«Ֆրյուլիսն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 41):

284. Այնուամենայնիվ, անհրաժեշտ է ավելի խիստ հսկողություն սահմանել լրացուցիչ սահմանափակումների հանդեպ, որոնք իշխանությունները կիրառում են ծնողների՝ տեսակցությանն առնչվող իրավունքների նկատմամբ, և ցանկացած իրավական երաշխիքների հետ կապված, որոնք ուղղված են ծնողների և երեխաների ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի արդյունավետ պաշտպանությունն ապահովելուն: Նման լրացուցիչ սահմանափակումները երեխայի և ծնողներից մեկի կամ երկուսի միջև ընտանեկան կապերի խզման վտանգ են ներկայացնում (*«Սահինն ընդդեմ Գերմանիայի»* [ՄՊ], § 65, *«Չոմերֆելդն ընդդեմ Գերմանիայի»* [ՄՊ], § 63):

285. Պետությանը վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակն ավելի սահմանափակ է շփման և տեղեկատվություն ստանալու իրավունքների հարցերում (*«Ֆրյուլիսն ընդդեմ Գերմանիայի»*), և շատ ավելի նեղ ծնողների և երեխաների երկարատև բաժանման դեպքում: Նման դեպքում պետությունները կրում են ծնողների և երեխաների վերամիավորմանն ուղղված միջոցներ ձեռնարկելու պարտավորություն (*«Էլսհոլցն ընդդեմ Գերմանիայի»* [ՄՊ], *«Կ.Ա.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»*):

Դ. Ընտանեկան կյանքի կիրառման ոլորտ

1. Զույգեր

ա. Ամուսնություններ՝ շեղվելով սովորույթից, փաստացի համատեղ կյանք

286. Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի իմաստով «ընտանիք» հասկացությունը չի սահմանափակվում միայն ամուսնության վրա հիմնված հարաբերություններով, այլ կարող է ընդգրկել այլ փաստացի «ընտանեկան» կապեր՝ ամուսնությունից դուրս զույգի համատեղ կյանքի դեպքում (*«Ջոնսթոնը և այլք ընդդեմ Իռլանդիայի»*, § 56, *«Վան դեր Հեյդենն ընդդեմ Նիդերլանդների»*) [ՄՊ], § 50, որը վերաբերում էր քրեական դատավարության շրջանակներում դիմումատուին՝ իր հետ տևական ժամանակ համատեղ բնակվող զուգընկերոջ դեմ ցուցմունք տալու հարկադրալու փորձին): Նույնիսկ համատեղ կյանքի բացակայության դեպքում կարող են լինել բավարար ընտանեկան կապեր (*«Կրուներ և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների»*, § 30, ի հակադրություն՝ *«Ազերբեյջան ընդդեմ Նիդերլանդների»*, § 65, որում զույգը համատեղ չէր բնակվում և նրանց հարաբերությունների բնույթի վերաբերյալ որևէ տեղեկություն չկար), քանի որ զուգընկերների կայուն միության գոյությունը կարող է կախված չլինել համատեղ կյանքից (*«Վալիանա-պոսը և այլք ընդդեմ Հունաստանի»*) [ՄՊ], §§ 49 և 73): Այդուհանդերձ, նշվածը չի նշանակում, որ փաստացի ընտանիքներն ու հարաբերությունները պետք է արժանանան հատուկ իրավական ճանաչման (*«Բաբյաժն ընդդեմ Լեհաստանի»*, § 54): Այսպիսով, պետության դրական պարտավորությունները չեն ընդգրկում ամուսնալուծության այն դիմումն ընդունելու պարտավորությունը, որը ներկայացվել է իր նոր զուգընկերուհուց երեխա ունենալուց հետո կրկին ամուսնանալ ցանկացող դիմումատուի կողմից (§§ 56-57): Բացի այդ, եթե համատեղ կյանքն այսօր չի կարող համարվել վճռորոշ չափորոշիչ տևական

հարաբերության կայունության որոշման համար, այն անկասկած մի գործոն է, որը կարող է թույլ տալ հերքել ամուսնության իրական լինելու վերաբերյալ կասկածներ հարուցող այլ ցուցիչները (*«Կոնչեպա Սկեմբրին ընդդեմ Մայթայի»* (որոշ.), § 52, որը վերաբերում էր ֆիկտիվ համարվող ամուսնությանը):

287. Ավելին, Դատարանը համարել է, որ ընտանեկան կյանք սկսելու մտադրությունը կարող է բացառիկ հանգամանքներում ընդգրկվել 8-րդ հոդվածի շրջանակներում՝ հատկապես, եթե ընտանեկան կյանքի դեռևս ամբողջապես ձևավորված չլինելու հանգամանքը վերագրելի չէ դիմումատուին (*«Պինին և այլք ընդդեմ Ռումինիայի»*, §§ 143 և 146): Մասնավորապես, հանգամանքների բերումով, ընտանեկան կյանքի գաղափարը պետք է տարածվի այն հարաբերության վրա, որը կարող է զարգանալ արտամուսնական կապից ծնված երեխայի և նրա կենսաբանական հոր միջև: Նման դեպքերում, գործնականում սերտ անձնական կապերի իրական գոյությունը հաստատող գործոններից են՝ կենսաբանական ծնողների հարաբերությունների բնույթը, ինչպես նաև հոր կողմից երեխայի նկատմամբ ինչպես նրա ծնվելուց առաջ, այնպես էլ դրանից հետո դսևորված ակնհայտ հետաքրքրությունն ու նվիրվածությունը (*«Նիլունդն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»* (որոշ.), *«Լ.-ն ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, § 36, *«Անայոն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 57):

288. Այդուհանդերձ, ընդհանուր առմամբ, համատեղ կյանքը պարտադիր պայման չէ ծնողների և երեխաների միջև ընտանեկան կյանքի առկայության համար (*«Բերեհարն ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, § 21): Ամուսնության անհամապատասխանությունն ազգային օրենսդրությանը ընտանեկան կյանքի համար խոչընդոտ չէ (*«Արդուլա-զիզը, Կաբալեսը և Բալկանդալին ընդդեմ Միացյալ Թագավորություն»*, § 63): Զույգը, որն իր ամուսնությունը կատարել է միայն եկեղեցական ծիսակարգով, որը չի ճանաչվում ներպետական օրենսդրությամբ, կարող է ընդգրկվել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով սահմանված ընտանեկան կյանքի ոլորտում: Այդուհանդերձ, 8-րդ հոդվածը չի կարող մեկնաբանվել որպես պետության համար եկեղեցական

ծիսակարգով կատարված ամուսնությունը ճանաչելու պարտավորություն սահմանող նորմ, օրինակ՝ ժառանգական իրավունքների և կերակրողին կորցնելու թոշակների հարցում (*«Շերիֆե Յիդիպն ընդդեմ Թուրքիայի»* [ՄՊ], §§ 97-98 և 102), կամ երբ ամուսնությունը կնքվում է տասնչորս տարեկան երեխայի կողմից (*«Ջ.Հ.-ն և Ռ.Հ.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, § 44):

289. Եվ վերջապես, նշանադրությունն ինքնին չի ստեղծում ընտանեկան կյանք (*«Ուեյբֆիլդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, Հանձնաժողովի որոշում):

բ. Միասեռական զույգեր

290. Ընտանեկան, ինչպես նաև անձնական կյանքի գաղափարը տարածվում է կայուն հարաբերությունների մեջ գտնվող միասեռական զույգի վրա այնպես, ինչպես հետերոսեքսուալ զույգի վրա (*«Վալիանսպոսը և այլք ընդդեմ Հունաստանի»* [ՄՊ], § 73-74, *«Իքսը և այլք ընդդեմ Ավստրիայի»* [ՄՊ], § 95, *«Փ.Բ.-ն ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 30, *«Շալկը և Կոփֆն ընդդեմ Ավստրիայի»*, §§ 92-94): Այս սկզբունքն առաջին անգամ առաջարկվել է *«Շալկը և Կոփֆն ընդդեմ Ավստրիայի»* գործով վճռում, որում Դատարանը գտել է, որ արհեստական է շարունակել համարելը, որ ի տարբերություն հետերոսեքսուալ զույգի՝ միասեռական զույգը չի կարող ունենալ «ընտանեկան կյանք» Ց-րդ հողվածի իմաստով: Հետևաբար դիմումատուների հարաբերությունները, որոնք կայուն փաստացի կապի մեջ գտնվող միասեռական զույգ էին, գտնվում էին «ընտանեկան կյանք» գաղափարի շրջանակներում նույն կերպ, ինչպես նույն իրավիճակում գտնվող հետերոսեքսուալ զույգի հարաբերությունները: Դատարանը նաև արձանագրել է, որ քաղաքացիական ամուսնության մեջ գտնվող և միասին բնակվող երկու կանանց, ինչպես նաև արհեստական բեղմնավորմամբ նրանցից մեկի ունեցած և զուգընկերուհու հետ միասին մեծացրած երեխայի հարաբերությունները, Ց-րդ հողվածի իմաստով, համարվում էին «անձնական կյանք» (*«Գասը և Դյուրուան»*

ընդդեմ Ֆրանսիայի» (որոշ.), *«Իքսը և այլք ընդդեմ Ավստրիայի»* [ՄՊ], § 96):

291. 2010 թվականին Դատարանն արձանագրել է, որ գոյություն ունի եվրոպական փոխհամաձայնության միտում՝ ուղղված միասենական զույգերի իրավական ճանաչմանը, որը սրընթաց զարգացում էր ունեցել նախորդ տասնամյակում (*«Շալկը և Կոփֆն ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 105, տե՛ս նաև *«Օրլանդին և այլք ընդդեմ Իտալիայի»* գործը՝ §§ 204-206): *«Շալկը և Կոփֆն ընդդեմ Ավստրիայի»* (§ 108) և *«Շապենը և Շարպենտյեն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* (§ 48) գործերով Դատարանը վճռել է, որ պետություններն ազատ են սահմանափակել հետերոսեքսուալ զույգերի ամուսնության հնարավորությունը՝ համաձայն 14-րդ հոդվածի՝ 8-րդ հոդվածի համակցությամբ:

292. Այդուհանդերձ, հաշվի առնելով, որ ամուսնությունից բացի գրանցված հարաբերությունների այլ ձևեր թույլատրող Կոնվենցիայի անդամ տասնինը պետություններից ընդամենը երկուսն էին այդ հնարավորությունը վերապահում միայն հետերոսեքսուալ զույգերին, Դատարանն արձանագրել է 14-րդ հոդվածի խախտում՝ 8-րդ հոդվածի համակցությամբ մի օրենքի առնչությամբ, որով միասեռական զույգերին արգելվում էր քաղաքացիական միություններ կազմել (*«Վալիանսպուրը և այլք ընդդեմ Հունաստանի»* [ՄՊ], §§ 91-92): Ուշադրության արժանացնելով իրավական ճանաչման հարցում միջազգային կայուն միտումը և հաշվի առնելով Իտալիայում գոյություն ունեցող հատուկ հանգամանքները՝ Դատարանը համարել է, որ Իտալիայի իշխանությունները չեն կատարել 8-րդ հոդվածով իրենց համար սահմանված պարտավորությունն առ այն, որ դիմումատուներին հասանելի լիներ միասեռական միությունների ճանաչումն ու պաշտպանությունն ապահովող հատուկ իրավական դաշտ (*«Օլիարին և այլք ընդդեմ Իտալիայի»*, §§ 178 և 180-185): Դատարանը նշել է, որ Եվրոպայի խորհրդի քառասունյոթ անդամ պետություններից քսանչորսն արդեն ընդունել է օրենսդրություն, որով ապահովվում է միասեռական զույգերի ճանաչումը և նրանց իրավական պաշտպանությունը (§ 178): Դատարանը նաև նկատել է, որ Իտալիայում հակասություն

կա որպես զույգ բացահայտորեն ապրող դիմումատուների սոցիալական իրականության, և իրենց հարաբերությունների պաշտոնական ճանաչմանը հասնելու նրանց անկարողության միջև: Համարելով, որ միասեռական միությունների ճանաչումն ու պաշտպանությունը երաշխավորելու հանգամանքն առանձին բեռ չի հանդիսանա Իտալիայի համար՝ Դատարանն արձանագրել է, որ ամուսնության բացակայության պայմաններում դիմումատուների իրավիճակում գտնվող միասեռական զույգերն ունեին քաղաքացիական միության կամ փաստացի ամուսնության կնքման հնարավորությունը ստանալու առանձնակի շահ, որը նրանց համար ամենանպատակահարմար միջոցն էր, առանց որևէ ավելորդ խոչընդոտի, իրենց հարաբերությունների իրավական ճանաչմանը հասնելու և կայուն և լուրջ հարաբերություն ունեցող զույգին բնորոշ կարևոր հիմնարար իրավունքների տեսքով արտահայտված անհրաժեշտ պաշտպանության երաշխիք ստանալու համար (§§ 173-174):

293. Ինչ վերաբերում է արտերկրում կատարված միասեռական ամուսնությունների գրանցումը մերժելուն, ապա *«Օրլանդին և այլք ընդդեմ Իտալիայի»* գործի շրջանակներում ներպետական իրավասու մարմինները որևէ տեսակի պաշտպանություն չէին ապահովել դիմումատուների միասեռական միության համար Իտալիայի օրենսդրության մեջ գոյություն ունեցող իրավական բացի պատճառով (քանի որ դրանով չէր նախատեսվում որևէ միության ձև, որն ունակ կլիներ պաշտպանել դիմումատուների հարաբերությունը): Պետության կողմից հատուկ իրավական դաշտ չապահովելը, որը դիմումատուներին իրենց միասեռական միության ճանաչման և պաշտպանության հնարավորություն կտար, հանգեցրել է 8-րդ հոդվածի խախտման (§ 201):

294. Երկու գործով Դատարանը համարել է, որ միասեռական զույգերը գտնվում էին հետերոսեքսուալ զույգերից տարբերվող դրությունում: *«Ալեդեգեր Թոմասն ընդդեմ Իսպանիայի»* գործով իր վճռում Դատարանը եզրակացրել է, որ տեղի չի ունեցել Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի խախտում՝ 8-րդ հոդվածի և Թիվ 1 արձանագրության 1-ին

հողվածի համակացությամբ, քանի որ միասեռական զույգի դեռևս կենդանի զուգընկերը, ի տարբերություն հետերոսեքսուալ զույգի անդամներից մեկի՝ չէր կարող իր զուգընկերոջ մահվանից հետո ստանալ կերակրողին կորցնելու թոշակ, քանի որ զուգընկերը մահացել էր նախքան 2005 թվականին միասեռական ամուսնությունների ճանաչումը (§§ 88-90): *«Տաղեուչին և ՄըկՔալն ընդդեմ Իփալիայի»* գործով իր վճռում Դատարանն արձանագրել է Կոնվենցիայի 14-րդ հողվածի խախտում՝ 8-րդ հողվածի համակացությամբ, քանի որ միասեռական զույգը զրկվել էր միասին ապրելու հնարավորությունից՝ նրանցից մեկին, ով Եվրոպական Միության քաղաքացի չէր, ընտանեկան հիմքով կացության կարգավիճակ տրամադրելու մերժման պատճառով (§§ 98-99): Դատարանը համարել է, որ միասեռական զույգը, որի զուգընկերներից մեկը Եվրոպական Միության քաղաքացի չէր, գտնվում էր հետերոսեքսուալ այնպիսի զույգից տարբերվող իրավիճակում, որի զուգընկերներից մեկը Միության քաղաքացի չէր, հետևաբար, պետք է արժանանար այլ վերաբերմունքի (§ 85):

295. Ընտանիքի վերամիավորման նպատակով կացության կարգավիճակի տրամադրման կարգավորումներին վերաբերող մեկ այլ գործի շրջանակներում, Դատարանն, այդուհանդերձ, համարել է, որ միասեռական և հետերոսեքսուալ զույգերը գտնվում էին համանման իրավիճակում (*«Պաջիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 73): Դատարանն ընդգծել է, որ խնդրո առարկա ներպետական օրենսդրության կիրառման ոլորտից միասեռական զույգերին լռելյայն բացառելով՝ տարբերակված մոտեցում էր դրսևորվել, որը հիմնված էր սեռական կողմնորոշման վրա և հետևաբար, հանդիսանում էր Կոնվենցիայի 8-րդ հողվածի խախտում (*նույն պեղում*, §§ 79-84):

296. Մի գործով, որի շրջանակներում դիմումատուն պահանջել էր արականից իգականի փոխել իր նույնականացման համարը սեռափոփոխության վիրահատությունից հետո, ընտանեկան կյանքը վտանգվել էր այն հանգամանքի բերումով, որ նրա նոր սեռի լիարժեք ճանաչման համար պահանջվում էր վերջինիս ամուսնության փոխակերպումը քաղաքացիական ամուսնության (*«Համալայնենն*

ընդդեմ Ֆինլանդիայի» [ՄՊ], §§ 60-61): Այդուհանդերձ, Դատարանը եզրակացրել է, որ դիմումատուի ամուսնության փոխակերպումը քաղաքացիական ամուսնության, չէր հանգեցնի 8-րդ հոդվածով երաշխավորված ընտանեկան կյանքի իրավունքի խախտման (*նույն տեղում*, § 86):

2. Ծնողներ

Արիեստական բեղմնավորում (գենետիկական ծնողներ դառնալու իրավունք)

297. Անձնական կյանքի գաղափարի (տե՛ս «Վերարտադրողական իրավունքներ» վերտառությամբ հատվածը՝ վերևում) օրինակով՝ ընտանեկան կյանքի գաղափարն ընդգրկում է գենետիկական ծնող դառնալու որոշումների նկատմամբ հարգանքի իրավունքը (*«Դիքսոնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 66, *«Էվանսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 72): Հետևաբար, արիեստական բեղմնավորման դիմելու զույգերի իրավունքը գտնվում է 8-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանության ոլորտում, քանի որ նման ընտրությունը հանդիսանում է անձնական և ընտանեկան կյանքի արտահայտման ձև (*«Ս.Հ.-ն և այլք ընդդեմ Ավստրիայի»* [ՄՊ], § 82): Այդուհանդերձ, 8-րդ հոդվածի դրույթները չեն երաշխավորում ո՛չ ընտանիք ստեղծելու, ո՛չ էլ որդեգրելու իրավունք (*«Ե.Բ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* [ՄՊ], § 41, *«Փեթիթորի Լանցմանն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* (որոշ.), § 18): Ավելին, չնայած սերունդը շարունակելու դիմումատուի անձնական ցանկության կարևորությանը, 8-րդ հոդվածը չի ներառում տատ կամ պապ դառնալու իրավունքը (*«Փեթիթորի Լանցմանն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* (որոշ.), § 18):

298. Դատարանը համարում է, որ արիեստական բեղմնավորման պես զգայուն ոլորտում բարոյական նկատառումներին կամ հասարակության համար ընդունելի լինելու հարցին վերաբերող

մտահոգությունները պետք է արժանանան լուրջ վերաբերմունքի («Ս.Հ.-ն և այլք ընդդեմ Ավստրիայի» [ՄՊ], § 100): Այդուհանդերձ, նման նկատառումները չեն կարող ինքնին արդարացնել արհեստական բեղմնավորման այս կամ այն մեթոդի, տվյալ դեպքում՝ ձվաբջիջների նվիրատվության բացարձակ արգելքը. անկախ անդամ պետություններին այս ոլորտում վերապահված թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակից՝ գոյություն ունեցող իրավական դաշտը պետք է հետևողականորեն ձևավորվի, ինչը թույլ է տալիս բավարար չափով հաշվի առնել խնդրո առարկա տարբեր իրավաչափ շահերը (*նույն տեղում*):

299. Դատարանը 8-րդ հոդվածի խախտում չի արձանագրել այն դեպքում, երբ ներպետական օրենսդրությամբ դիմումատուի նախկին զուգընկերոջը թույլատրվել էր հետ վերցնել իր համաձայնությունը, որը տրվել էր նրանց կողմից համատեղ ստեղծված սաղմերի պահպանման և դիմումատուի կողմից դրանց օգտագործման համար, և որի արդյունքում դիմումատուի համար բացառվել էր երբևէ երեխա ունենալու հնարավորությունը, որի հետ նա կունենար գենետիկական կապ («*Էվանսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» [ՄՊ], § 82):

300. 8-րդ հոդվածով պետություններից չի պահանջվում օրինականացնել փոխնակ մայրությունը: Հետևաբար, արտերկրում փոխնակ մայրության արդյունքում ծնված երեխայի և նախատեսվող ծնողների միջև իրավահարաբերությունների ճանաչման մերժումը չի խախտում ծնողների և երեխաների ընտանեկան կյանքի իրավունքը, եթե օրինական ծնող-երեխա հարաբերությունների ճանաչմանը հասնելու անհնարինությունը չի խոչընդոտում նրանց համատեղ ընտանեկան կյանքին: Մասնավորապես, ընտանեկան կյանքի իրավունքը չի խախտվում, եթե արտերկրում իրենց երեխաների ծնվելուց անմիջապես հետո ընտանիքը կարողանում է բնակություն հաստատել համապատասխան անդամ պետությունում, և եթե հիմք չկա ենթադրելու, որ ընտանիքն իշխանությունների կողմից բաժանման վտանգի տակ է իրենց իրավիճակի պատճառով («*Մեննտոնն ընդդեմ Ֆրանսիայի*», §§ 92-94, «*Լաբասեն ընդդեմ Ֆրանսիայի*», §§ 71-73, «*Ֆուլոնը և Բուվեն ընդդեմ Ֆրանսիայի*», § 58): Բացի այդ,

Դատարանը գտել է, որ Կոնվենցիան չի կարող պարտավորեցնել պետություններին թույլատրել փոխնակ մորից ծնված երեխաների մուտքն իրենց տարածք՝ առանց ներպետական իշխանությունների համար որոշակի համապատասխան իրավական ստուգումներ իրականացնելու նախնական հնարավորության («Դ.-ն և այլք ընդդեմ Բելգիայի», § 59): Այդ իսկ պատճառով, արտերկրում փոխնակ մայրության արդյունքում ծնված իրենց երեխային իրենց հետ իրենց ծագման երկիր վերադառնալու թույլտվություն տվող ճանապարհորդական փաստաթղթի տրամադրումը մերժելու վերաբերյալ դիմումատուների գանգատը համարվել է ակնհայտ անհիմն, թեև մերժումը հանգեցրել է ծնողների և նրանց երեխայի փաստացի բաժանմանը («Դ.-ն և այլք ընդդեմ Բելգիայի» § 64)³⁷:

301. «Պարադիզոն և Կամպանելին ընդդեմ Իտալիայի» [ՄՊ] գործը վերաբերում էր արտերկրում որդեգրման նպատակով փոխնակ մորից ծնված և որդեգրմանն առնչվող իտալական օրենսդրության խախտմամբ Իտալիա հետ բերված երեխային ծնողներից բաժանելուն և նրան որդեգրման հանձնելուն (§ 215): Այս գործի շրջանակներում Դատարանն արձանագրել է ընտանեկան կյանքի բացակայություն և գործը քննել «անձնական կյանքի» գաղափարի տեսանկյունից³⁸:

3. Երեխաներ

ա. Միասին լինելու հնարավորություն

302. Ծնողի և երեխայի համար միասին լինելու հանգամանքն իրենից ներկայացնում է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի իմաստով ընտանեկան կյանքի հիմնարար բաղադրիչ (նույնիսկ, եթե ծնողների միջև հարաբերությունները խզված են), և ներպետական այնպիսի

³⁷ Տե՛ս նաև «Օրինական ծնող-երեխա հարաբերություններ» վերտառությամբ հատվածը:

³⁸ Տե՛ս նաև «Անձնական զարգացման և ինքնավարության իրավունք» վերտառությամբ հատվածը:

միջոցները, որոնք թույլ չեն տալիս նրանց միասին լինել, հանգեցնում են միջամտության Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով պաշտպանված իրավունքին (*«Մոնորին ընդդեմ Ռումինիայի և Հունգարիայի»*, § 70, *«Չորիցա Յովանովիչն ընդդեմ Սերբիայի»*, § 68, *«Կուցներն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 58, *«Էլսհոլցն ընդդեմ Գերմանիայի»* [ՄՊ], § 43, *«Կ.-ն և Տ.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»* [ՄՊ], § 151):

303. Դատարանը վճռել է, որ դիմումատուի գաղտնի և առանց որևէ դատական ընթացակարգի պահպանման տեղափոխման և կամայական կալանավորման արդյունքում նրա ընտանիքի անդամները զրկվել են միասին լինելու հնարավորությունից, ուստի տեղի է ունեցել 8-րդ հոդվածի խախտում (*«Էլ-Մասրին ընդդեմ նախկին Հարավսլավիայի Մակեդոնիայի Հանրապետության»* [ՄՊ], §§ 248-250): Դատարանը նաև արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում մի գործի շրջանակներում, որում ավելի քան մեկ տարվա ընթացքում դիմումատուն պահվել է մեկուսի՝ բաժանված իր ընտանիքից, որը ոչ մի տեղեկություն չի ունեցել նրա ճակատագրի վերաբերյալ (*«Նասրը և Ղալին ընդդեմ Իրաքիայի»*, § 305):

304. Դատարանը նաև համարել է, որ պետության կողմից դիմումատուին՝ նրա որդու ճակատագրի վերաբերյալ շարունակաբար հավաստի տեղեկություններ չտրամադրելը հանդիսացել է ընտանիքի անդամների միասին լինելու իրավունքի, ինչպես նաև դիմումատուի՝ ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի շարունակական խախտում (*«Չորիցա Յովանովիչն ընդդեմ Սերբիայի»*, §§ 74-75):

305. Երեխայի ծնողներից մեկի համաձայնության բացակայության պատճառով նրան իր մոր հետ մեկ այլ երկիր մեկնել չթույլատրելը, ուր նա մեկնում էր հետբուհական կրթություն ստանալու նպատակով, անհրաժեշտ է քննել երեխայի լավագույն շահի լույսի ներքո՝ խուսափելով ձևական և մեխանիկական մոտեցումից (*«Պենչևին ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 75):

բ. Կապ կենսաբանական մոր և երեխաների միջև

306. Կենսաբանական մոր կարգավիճակը բավարար է իր երեխայի շահերը պաշտպանելու նպատակով նաև վերջինիս անունից Դատարան դիմելու համար (*«Մ.Դ.-ն և այլք ընդդեմ Մայթայի»*, § 27, *«Շիրդանդ Լորենը և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի»*) [ՄՊ], §§ 212-213, 200):

307. Դատարանը միայնակ մորն ու նրա երեխային դիտարկում է որպես ընտանիքի տեսակ, ինչպես ցանկացած այլ ընտանիք: Չամուսնացած մոր և նրա երեխայի ընտանեկան կյանքի բնականոն զարգացմանն ուղղված գործողություններով պետությունը պետք է խուսափի ծննդյան հատկանիշով ցանկացած խտրականությունից (*«Մարքսն ընդդեմ Բելգիայի»*, §§ 31 և 34): Չամուսնացած մոր և նրա կողմից ճանաչված երեխայի ընտանեկան կյանքի կայացումը կարող է խոչընդոտվել, եթե վերջինս չդառնա առաջինի ընտանիքի անդամ, և եթե այդ կապի հաստատումն անդրադառնա միայն նրանց երկուսի վրա (*նույն տեղում*, § 45, *«Քեարսն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 72):

308. Կենսաբանական ծնողը, ով գիտակցաբար տալիս է իր համաձայնությունը որդեգրման համար, կարող է հետագայում օրենքի ուժով զրկվել իր երեխայի հետ շփվելու կամ նրա մասին տեղեկություն ստանալու իրավունքից (*«Ի.Ս.-ն ընդդեմ Գերմանիայի»*): Այն դեպքերում, երբ օրենսդրությունը բավարար չափով չի պաշտպանում ծնողական իրավունքները, որդեգրման որոշումը անտեսում է մոր՝ ընտանեկան կյանքի իրավունքը (*«Ժուն ընդդեմ Իտալիայի»*): Նույն կերպ, երբ առանց հիմնավորման երեխայի նկատմամբ սահմանվել էր խնամակալություն և նա վերցվել էր մորից, իսկ համայնքային մարմինը այդ հարցը չէր հանձնել դատական քննության, կենսաբանական մայրը զրկվել էր իր դստեր նկատմամբ խնամակալության սահմանման վերաբերյալ որոշումների կայացման գործընթացին պատշաճ մասնակցությունից և հետևաբար, իր շահերի անհրաժեշտ պաշտպանությունից, ինչի արդյունքում նրա ընտանեկան կյանքի իրավունքի նկատմամբ հարգանք չէր դրսևորվել (*«Տ.Փ.-ն և Բ.Ս.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*) [ՄՊ], § 83): Բացի այդ,

ծնողական պարտականություններից ազատելու և որդեգրման համաձայնության վերաբերյալ որոշումներ կայացնելիս ներպետական իշխանությունները պետք է իրական հավասարակշռություն ապահովեն երեխայի և նրա կենսաբանական ընտանիքի շահերի միջև և լրջորեն քննեն իր կենսաբանական ընտանիքի հետ երեխայի վերամիավորման ցանկացած հնարավորություն: Դատարանը վերահաստատել է, որ իշխանությունները պետք է ձեռնարկեն ընտանիքի վերամիավորման դյուրացմանն ուղղված քայլեր անմիջապես, երբ նշվածը ողջամտորեն հնարավոր է (*«Շտրանդ Լորենը և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի»* [ՄՊ], § 205): Այս համատեքստում կարևոր է, որ ներպետական իշխանությունները քայլեր ձեռնարկեն երեխայի և նրա կենսաբանական ծնողների կապը պահպանելու ուղղությամբ՝ նույնիսկ երեխայի նկատմամբ նրանց խնամակալությունը դադարեցնելուց հետո, և որ նրանք ապավինեն փորձագիտական նոր ապացույցներին (*«Շտրանդ Լորենը և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի»* [ՄՊ], §§ 220-225): *«Յ.Ի.-ն ընդդեմ Ռուսաստանի»** գործով դիմումատուն, որը թմրադեղեր էր օգտագործում և գործազուրկ էր, զրկվել էր ծնողական իրավունքներից իր երեք երեխաների նկատմամբ, որոնցից երկու ամենափոքրերի նկատմամբ պետության կողմից սահմանվել էր խնամակալություն: Դատարանը գտել է 8-րդ հոդվածի խախտում (§ 96): Դատարանի կարծիքով՝ ներպետական իշխանությունները բավարար չափով չէին հիմնավորել կիրառված միջոցները, քանի որ երեխաները հսկողությունից դուրս կամ վտանգված չէին՝ չնայած մոր իրավիճակին (§§ 88-91): Բացի այդ, երեխայի խնամակալության մարմինները պատշաճ կերպով չէին աջակցել դիմումատուին ընտանիքի հնարավոր վերամիավորման դյուրացման հարցում: Այս համատեքստում Դատարանը վերահաստատել է, որ սոցիալական ապահովության ոլորտում իշխանությունների դերը կայանում է դժվար կացության մեջ գտնվող անձանց օգնելու, սոցիալական ապահովության մարմինների հետ նրանց կապն ապահովելու և խորհրդատվություն տրամադրելու մեջ՝ ի թիվս դժվարությունների հաղթահարմանը նպաստելու այլ ջանքերի

(§ 87): Դատարանը նաև հաշվի է առել, որ երեխաներին բաժանել էին ոչ միայն նրանց մորից, այլև՝ միմյանցից (§ 94):

գ. Կապ կենսաբանական հոր և երեխաների միջև

309. Դատարանը հիշեցնում է, որ 8-րդ հոդվածով նախատեսված ընտանեկան կյանքի գաղափարը չի սահմանափակվում միայն ամուսնական հարաբերություններով և կարող է ընդգրկել այլ փաստացի «ընտանեկան» կապեր, երբ զույգն առանց ամուսնանալու համատեղ կյանք է վարում (*«Քիզանն ընդդեմ Իռլանդիայի»*, § 44, *«Կրունը և այլք ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, § 30): Այս սկզբունքի կիրառումը տարածվում է նաև արտամուսնական կապից ծնված երեխայի և նրա կենսաբանական հոր հարաբերությունների վրա: Ավելին, Դատարանը գտնում է, որ 8-րդ հոդվածը չի կարող մեկնաբանվել որպես բացառապես արդեն ձևավորված ընտանեկան կյանքը պաշտպանող դրույթ, այլ, հանգամանքների բերումով, պետք է տարածվի կենսաբանական հոր և արտամուսնական կապից ծնված նրա երեխայի հավանական հարաբերությունների վրա (*«Նիլունդն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»* (որոշ.)), *«Շավդարովն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 40): Վերջին գործում, Դատարանն ընդունել է, որ հայրության կանխավարկածը ենթադրում էր, որ դիմումատուն ի վիճակի չէր օրենքով սահմանված կարգով ապացուցել իր հայրությունը, սակայն, որ փոխարենը կարող էր ծնողական կապը հաստատելու համար դիմել այլ միջոցների՝ եզրակացնելով, որ 8-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել:

310. Երբ ընտանեկան կյանքի բացակայությունը կամ գոյությունը վերաբերում է մի հարաբերության, որը կարող էր զարգանալ արտամուսնական կապից ծնված երեխայի և նրա կենսաբանական հոր միջև, դիտարկման ենթակա գործոններից են՝ կենսաբանական ծնողների հարաբերությունների բնույթը, ինչպես նաև կենսաբանական հոր կողմից թե՛ երեխայի ծնվելուց առաջ, և թե՛ հետո նրա նկատմամբ դրսևորված ակնհայտ հետաքրքրությունն ու նվիրվածությունը (*«Նիլունդն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»* (որոշ.)): Սուկ արյունակցական

կապը, որը զուրկ է անձնական սերտ հարաբերության գոյության մասին վկայող որևէ իրավական կամ փաստական տարրից, բավարար չէ 8-րդ հոդվածի պաշտպանությանը հանգեցնելու համար (*«Լ.-ն ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, §§ 37-40): Սակայն, դիմումատուի ամբողջական և մեխանիկական հեռացումը նրա երեխայի կյանքից այն բանից հետո, երբ հաստատվել էր, որ նա երեխայի հայրը չէ և հաշվի չառնելով երեխայի լավագույն շահը, հանդիսացել է նրա ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի խախտում (*«Նազարենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի»*) (§§ 65-66) գործը համեմատել *«Մանդեն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* (§ 58) գործի հետ): Դատարանը նաև արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում մի գործի շրջանակներում, որում դիմումատուները չեն կարողացել հայրության ճանաչման հասնել հայցային վաղեմության խիստ ժամկետը լրանալու պատճառով (*«Կալինը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 98):

311. *«Շոֆմանն ընդդեմ Ռուսաստանի»* գործի շրջանակներում, որը վերաբերում էր հայրության վիճարկման հայց ներկայացնելու հոր որոշմանն այն բանից հետո, երբ նա հայտնաբերել էր, որ չի հանդիսանում երկու տարի առաջ ծնված երեխայի կենսաբանական հայրը, Դատարանը գտել է, որ հայրության հարցին առնչվող վարույթների նկատմամբ հայցային վաղեմության ժամկետի սահմանումը կարող էր արդարացվել ընտանեկան հարաբերություններում իրավական որոշակիության ապահովման և երեխայի շահերի պաշտպանության ցանկությամբ (§ 39): Այդուհանդերձ, Դատարանը վճռել է, որ երեխայի ծննդյան պահից հայցային վաղեմության մեկամյա ժամկետ սահմանելն առանց որևէ թույլատրելի բացառությունների անհրաժեշտաբար համաչափ չէր, մասնավորապես, այն պարագայում, որ շահագրգիռ անձին հայտնի չէր կենսաբանական իսկությունը (§ 43) (տե՛ս նաև *«Պոլիկն ընդդեմ Սլովակայի»* գործը՝ §§ 45-47):

312. Ներպետական դատարաններ հայրության ճանաչման հայց ներկայացնելու ցանկություն ունեցող և արտամուսնական կապից ծնված երեխաների դեպքում հայցային վաղեմության ժամկետի ամրագրումն ինքնին անհամատեղելի չէ Կոնվենցիայի

հետ («Ֆինիկարիդուն ընդդեմ Կիպրոսի», §§ 51-52): Այդուհանդերձ, պետությունները պետք է արդար հավասարակշռության բերեն մրցակցող իրավունքներն ու շահերը (§§ 53-54): Հայրության հարցին վերաբերող հայցի ներկայացման նկատմամբ հայցային վաղեմության խիստ ժամկետի կիրառումը՝ անկախ տվյալ գործի կոնկրետ հանգամանքներից և, մասնավորապես՝ հայրության հետ կապված փաստերի իմացությունից, խաթարում է 8-րդ հոդվածով երաշխավորված անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի բուն էությունը (§ 65):

313. Իրավիճակը, որում իրավական կանխավարկածը կարող է գերակա լինել կենսաբանական և սոցիալական իրականության նկատմամբ, անտեսելով ինչպես հաստատված փաստերը, այնպես էլ շահագրգիռ անձանց ցանկությունները և իրականում չճառայելով ոչ մեկի շահերին, չի կարող համատեղելի լինել անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ արդյունավետ «հարգանք» երաշխավորելու պարտավորության հետ՝ նույնիսկ հաշվի առնելով պետություններին վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակը («Կրունը և այլք ընդդեմ Նիդեռլանդների», § 40):

314. Երեխայի և նրա ծնողների միջև գոյություն ունի ընտանեկան կյանք կազմող կապ, նույնիսկ եթե երեխայի ծննդյան պահին ծնողներն այլևս միասին չեն ապրել, կամ եթե այդ պահի դրությամբ նրանց հարաբերություններն ավարտված են եղել («Բերեհարն ընդդեմ Նիդեռլանդների», § 21): Այն դեպքում, երբ դիմումատուի և երեխայի մոր հարաբերությունները տևել են երկու տարի, որոնցից մեկի ընթացքում նրանք համատեղ կյանք են վարել և պատրաստվել ամուսնանալ, իսկ նրանց երեխայի բեղմնավորումը բխել է կշռադատված որոշումից, երեխայի ծննդյան պահից սկսած դիմումատուի և նրա դստեր միջև գոյություն է ունեցել ընտանեկան կյանք կազմող կապ՝ անկախ երեխայի մոր հետ դիմումատուի ունեցած հարաբերությունների կարգավիճակից («Քիզանն ընդդեմ Իռլանդիայի», §§ 42-45): Հետևաբար, երեխային ծննդյան պահից կարճ ժամանակ անց որդեգրման նպատակով խնամակալության հանձնելը՝ առանց նրա

հոր գիտության և համաձայնության, հանդիսացել է 8-րդ հոդվածի խախտում (*նույն տեղում*, § 55):

315. Դատարանը վճռել է, որ ներպետական դատարանները չեն գերազանցել իրենց վերապահված թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակն այն դեպքում, երբ հաշվի են առել դիմումատուի կողմից դատարանի կարգադրած գենետիկական թեստավորումն անցնելու մերժումը և նրան ճանաչել են, որպես երեխայի հայր՝ այդպիսով երեխայի անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը դիմումատուի իրավունքից բարձր դասելով (*«Կանոնն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* (որոշ.), § 34 և § 30՝ ԴԼԹ թեստավորման վերաբերյալ): Դատարանը եզրակացրել է, որ, շահագրգիռ երեխաների լավագույն շահից ելնելով, կենսաբանական հոր հայրության ճանաչման մերժման դեպքում 8-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել (*«Ռ.Լ.-ն և այլք ընդդեմ Դանիայի»*): Դատարանը համարել է, որ ներպետական դատարանները հաշվի են առել խնդրո առարկա տարբեր շահերը և առաջնահերթությունը տվել են իրենց գնահատականով երեխաների լավագույն շահերին, մասնավորապես՝ ընտանեկան միասնության պահպանման շահին (§§ 47-48): *«Ֆրյոլիխն ընդդեմ Գերմանիայի»* գործով Դատարանն ընդունել է հայրության հարցի կարևորությունը երեխայի համար ապագայում, երբ նա սկսի հարցեր տալ իր ծագման մասին, սակայն որոշել է, որ այդ ժամանակ վեցամյա երեխայի լավագույն շահերից չէր բխում հայրության հարցի հետ բախվելը: Ըստ այդմ, դատարանի կողմից հավանական կենսաբանական հորը շփման իրավունք տրամադրելու մերժումը կամ օրինական ծնողներին երեխայի անձնական հանգամանքների մասին նրան տեղեկություններ տրամադրելու կարգադրություն չտալը չեն խախտել 8-րդ հոդվածը (§§ 62-64):

316. «Պասիվ ծնողի» և, մասնավորապես, առանց շփումը վերականգնելու փորձերի կենսաբանական հոր և նրա մանկահասակ երեխայի միջև տևական ժամանակ շփման բացակայության առանձնահատուկ համատեքստում Դատարանը գտել է, որ ծնողական իրավունքներից զրկելը չի խախտել 8-րդ հոդվածը (*«Իլյա Լյապինն*

ընդդեմ Ռուսաստանի»*)։ Դատարանը հատկապես հաշվի է առել այն հանգամանքը, որ հոր սեփական անգործությունն է հանգեցրել նրա և որդու միջև հարաբերությունների խզմանը, և, որ նկատի ունենալով նախորդող յոթ տարիների ընթացքում անձնական կապերի բացակայությունը, նրան ծնողական իրավունքներից զրկելը եղել է ոչ ավելին, քան կենսաբանական հոր և նրա որդու միջև իրավական կապի վերացում (§ 54)։

դ. Ծնողին տրամադրվող նպաստ, խնամակալության (տեսակցության) և շփման իրավունքներ

317. Դատարանը համարել է, որ 8-րդ հոդվածը չի ընդգրկում երեխայի խնամքի արձակուրդի իրավունք և պետությունների համար չի սահմանում երեխայի խնամքի արձակուրդում գտնվող ծնողին նպաստ տրամադրելու դրական պարտավորություն. միևնույն ժամանակ, ծնողներից մեկին երեխաների խնամքի նպատակով տանը մնալու հնարավորություն ընձեռելով՝ երեխայի խնամքի արձակուրդը և այդ նպատակով տրամադրվող նպաստը բարենպաստ պայմաններ են ստեղծում ընտանեկան կյանքի համար և անհրաժեշտաբար անդրադառնում դրա կազմակերպման վրա. ուստի, երեխայի խնամքի արձակուրդը և ծնողին տրամադրվող նպաստը 8-րդ հոդվածի շրջանակում են (*«Կոնստանտին Մարկինս ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 130, *«Պեդրովիչն ընդդեմ Ավստրիայի»*, §§ 26-29, *«Դի Տրիցինոն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, §§ 60-62)։

318. Գոյություն ունի լայն փոխհամաձայնություն, այդ թվում՝ միջազգային իրավունքի ոլորտում, այն գաղափարի շուրջ, որ երեխաներին վերաբերող բոլոր որոշումներում պետք է առաջնահերթ լինի նրանց լավագույն շահը (*«Շրդանդ Լոբենը և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի»* [ՄՊ], §207, *«Նոյլինգերը և Շուրուկն ընդդեմ Շվեյցարիայի»* [ՄՊ], § 135, *«Իքսն ընդդեմ Լատվիայի»* [ՄՊ], § 96)։ Երեխայի լավագույն շահերը՝ կախված բնույթից և լրջությունից, կարող են գերակա լինել ծնողների շահերի նկատմամբ (*«Սահինն ընդդեմ*

Գերմանիայի» [ՄՊ], § 66): Ծնողների շահերը, մասնավորապես, երեխայի հետ կանոնավոր շփում պահպանելու առումով, այնուամենայնիվ, շարունակում են համարվել խնդրո առարկա տարբեր շահերի հավասարակշռման գործոն (*«Նոյլինգերը և Շուրուկն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, § 134): Երեխայի շահերից է բխում, որ նրա ունեցած կապն իր ընտանիքի հետ պահպանվի՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ապացուցվել է, որ տվյալ ընտանիքը բացարձակապես համապատասխան չէ: Ուստի, ընտանեկան կապը կարող է խզվել միայն բացառիկ հանգամանքներում, և հարկ է ձեռնարկել ամեն բան անձնական հարաբերությունները պահպանելու, իսկ անհրաժեշտության և նպատակահարմար պահը գալու դեպքում՝ ընտանիքը «վերականգնելու» համար (*«Գնահորեն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 59 և *«Յանսենն ընդդեմ Նորվեգիայի»*, §§ 88-93՝ նախադեպային իրավունքի վերլուծության համար):

319. Թեև Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված չեն հստակ ընթացակարգային պահանջներ, որոշումների կայացման գործընթացը պետք է լինի արդար և այնպիսին, որ ապահովվի 8-րդ հոդվածով երաշխավորված շահերի նկատմամբ պատշաճ հարգանքը: Ծնողները պետք է, ընդհանուր առմամբ, բավարար չափով ներգրավված լինեն այդ գործընթացում՝ ապահովված լինելով իրենց շահերի անհրաժեշտ պաշտպանությամբ և կարողանան լիարժեք կերպով ներկայացնել իրենց փաստարկները: Ներպետական դատարանները պետք է մանրամասն ուսումնասիրեն ընտանքի ամբողջ իրավիճակը և մի շարք գործոններ, մասնավորապես՝ փաստական, հուզական, հոգեբանական, նյութական և բժշկական բնույթի, և կատարեն յուրաքանչյուր անձի համապատասխան շահերի հավասարակշռված և ողջամիտ գնահատում՝ մշտապես մտապահելով երեխայի համար լավագույն լուծումը, քանի որ այդ նկատառումը վճռորոշ է ցանկացած գործում: Իրավասու ներպետական մարմիններին վերապահվող թույլատրելի հայեցողության շրջանակը կարող է տարբերվել՝ ելնելով հարցերի բնույթից և խնդրո առարկա շահերի կարևորությունից (*«Պեպրովը և Իքսն*

ընդդեմ Ռուսաստանի», §§ 98-102)³⁹: «Շարժանդ Լորենը և այլք ընդդեմ Լորվեգիայի» [ՄՊ] գործով Դատարանը նշել է, որ ծնողական պարտականություններից ազատելու և որդեգրման համաձայնության վերաբերյալ գործընթացում ներպետական իշխանությունները պետք է իրական հավասարակշռություն ապահովեն երեխայի և կենսաբանական ընտանիքի շահերի միջև:

320. Դատարանը համարել է, որ երեխայի նկատմամբ խնամակալություն սահմանելու և այն պահպանելու առնչությամբ իրավասու մարմինների նախաձեռնած գործընթացի շրջանակում ծնողներին վերաբերելի փաստաթղթերը չտրամադրելը նշանակել է, որ խնամակալության և տեսակցությունների պայմաններն ամրագրող որոշումների կայացման գործընթացում ծնողների շահերը չեն արժանացել 8-րդ հոդվածով նախատեսված անհրաժեշտ պաշտպանության («Տ.Փ.-ն և Բ.Մ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության» [ՄՊ], § 73): Անկախ հոգեբանական փորձաքննություն հանձնարարելու մերժումը և տարածքային դատարանում դատական լսումների բացակայությունը թույլ չեն տվել դիմումատուին բավարար չափով ներգրավվել տեսակցությունների իր իրավունքի վերաբերյալ որոշումների կայացման գործընթացին՝ հանգեցնելով 8-րդ հոդվածով սահմանված դիմումատուի իրավունքների խախտման («Էլսհոլցն ընդդեմ Գերմանիայի» [ՄՊ], § 53): «Պեպրովը և Իքսն ընդդեմ Ռուսաստանի» գործով երեխայի բնակության վայրի որոշման վերաբերյալ հոր ներկայացրած դիմումը պատշաճ չի քննվել, իսկ երեխայի բնակության վայրն ի օգուտ մոր նշանակելու որոշման համար չեն ներկայացվել վերաբերելի և բավարար պատճառներ՝ խախտելով 8-րդ հոդվածը (տե՛ս §§ 105-114-ը՝ նախադեպային իրավունքի վերլուծության հետ միասին):

321. Ինչ վերաբերում է շփման իրավունքներին, Դատարանը որոշել է, որ ներպետական դատարաններում որոշումների կայացման գործընթացը պետք է արդար լինի, հնարավորություն ընձեռի շահագրգիռ կողմերին լիարժեք կերպով ներկայացնել իրենց

³⁹ Տե՛ս նաև «Թուլյատրելի հայեցողության շրջանակն ընտանեկան կյանքի առնչությամբ» վերտառությամբ հատվածը:

փաստարկները, ինչպես նաև պետք է պաշտպանվեն երեխայի լավագույն շահերը: *«Չինցան ընդդեմ Ռումինիայի»* գործով դիմումատուի՝ իր չորսամյա դստեր հետ շփման իրավունքները սահմանափակվել էին, իսկ ներպետական դատարաններն իրենց որոշումը հիմնավորել էին նրա հոգեկան հիվանդությամբ: Սակայն դատարաններում որևէ ապացույց չէր ներկայացվել առ այն, որ դիմումատուն կարող է սպառնալիք ներկայացնել իր դստեր բարեկեցության համար (§§ 47-48), ինչպես նաև դատարանները չէին որոշել կամ գնահատել երեխայի լավագույն շահերը (§§ 52-55):

322. 8-րդ հոդվածով ծնողին՝ իր երեխայի առողջության ու զարգացման համար վնասակար քայլեր ձեռնարկելու իրավունք չի տրվում (*«Էլսիուցն ընդդեմ Գերմանիայի»* [ՄՊ], § 50, *«Տ.Փ.-ն և Ք.Մ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 71, *«Իգնակյուր-Չենիդեն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 94, *«Նուուֆինեն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»*, § 128): Այսպիսով, այն դեպքում, երբ տասներեքամյա աղջնակը հստակ արտահայտել էր իր հորը չհանդիպելու ցանկություն և այդ կերպ վարվել էր մի քանի տարի, և այն դեպքում, երբ հորը տեսակցելուն նրան հարկադրելը լրջորեն կխախտեր նրա հուզական և հոգեբանական հավասարակշռվածությունը, հոր հետ շփումն արգելելու որոշումը կարող է դիտարկվել, որպես երեխայի շահերի հիման վրա կայացված որոշում (*«Չոմերֆելդն ընդդեմ Գերմանիայի»* [ՄՊ], §§ 64-65, *«Բուշեմին ընդդեմ Իտալիայի»*, § 55): Մի գործով, որի շրջանակներում ենթադրյալ հայրը խնդրել էր իրեն տեղեկություններ տրամադրել իր ենթադրյալ երեխայի վերաբերյալ և թույլ տալ նրա հետ կապ հաստատել՝ չնայած երեխայի օրինական ծնողների անհամաձայնությանը, Դատարանն ընդունել է, որ նշվածը կարող է հանգեցնել երեխայի օրինական ծնողների ամուսնալուծությանը՝ այդպիսով վտանգելով երեխայի բարեկեցությունը, որի դեպքում նա կկորցնեի իր ընտանիքը և ընտանեկան հարաբերությունները (*«Ֆրյոլիխն ընդդեմ Գերմանիայի»*, §§ 42 և 62-63): Դատարանը նաև համարել է, որ ամուսնալուծված զույգի դստեր անձնական և ընտանեկան կյանքի իրավունքը խախտվել էր, քանի որ խնամակալության

որոշման վարույթը չափից ավելի երկար էր տևել, և չնայած երեխայի տարիքին և հասունության աստիճանին՝ ներպետական դատարանները վերջինիս թույլ չէին տվել իր կարծիքը հայտնել այն հարցի առնչությամբ, թե ծնողներից որ մեկը պետք է նրա մասին հոգ տաներ (*«Մ.-ն և Մ.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, §§ 171-172):

323. Ծնողի և երեխայի հարաբերություններին վերաբերող գործերում հարկ է դրսևորել բացառիկ ջանասիրություն այն վտանգի հաշվառմամբ, որ ժամանակի ընթացքում հարցը կարող է փաստացիորեն լուծվել: Ջանասիրության այս պարտականությունը, որը վճռորոշ է որոշելու համար, թե արդյոք գործը քննվել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով պահանջվող ողջամիտ ժամկետում, նաև 8-րդ հոդվածով անուղղակիորեն նախատեսված ընթացակարգային պահանջների մաս է կազմում (*«Ռիբիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 92): Երեխայի լավագույն շահերը գնահատելիս պետք է բավարար չափով հավասարակշռվեն երեխայի համար ծնողների հետ շփումը կորցնելու երկարաժամկետ բացասական հետևանքները, և առաջին իսկ հնավորության դեպքում ընտանիքի վերամիավորումը դյուրացնելուն ուղղված միջոցներ ձեռնարկելու դրական պարտավորությունը: Պարտադիր է հաշվի առնել իր կենսաբանական մորից երեխայի մշտական բաժանման հնարավոր երկարաժամկետ հետևանքները (*«Յանսենն ընդդեմ Նորվեգիայի»*, § 104): Ինչպես այս գործով նշել է Դատարանը, հոր կողմից դիմումատուի երեխայի առևանգման վտանգը (ուստիև երեխայի պաշտպանության հարցը) չպետք է գերակայի իր երեխայի հետ մոր շփման իրավունքների հարցի բավարար չափով քննության նկատմամբ (§ 103):

324. Ավելին, պետությունները պետք է ձեռնարկեն խնամակալության որոշումների կատարման և ծնողական իրավունքների իրականացման ապահովմանն ուղղված միջոցներ (*«Ռոն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, *«Վորոժբան ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 97, *«Մալեցն ընդդեմ Լեհաստանի»*, § 78): Անհրաժեշտության դեպքում՝ նման միջոցները կարող են ներառել քննության իրականացում՝ միտված պարզելու երեխայի գտնվելու վայրը, որը մյուս ծնողը

թաքցնում է («Հրոմադկան և Հրոմադկովան ընդդեմ Ռուսաստանի», § 168): Դատարանը նաև վճռել է, որ հոր՝ իր երեխայի հետ շփվելու իրավունքը երաշխավորելու նպատակով մի շարք մեխանիկական և կարծրատիպային միջոցառումների վրա հիմնվելով՝ ներպետական դատարանները չեն ձեռնարկել պատշաճ միջոցներ այս իրավունքի լիարժեք իրացման համար անհրաժեշտ պայմաններ ստեղծելու և հոր ու նրա երեխայի միջև իրական հարաբերություն հաստատելու նպատակով («Ջորջիոնին ընդդեմ Իտալիայի», §§ 75-77, «Մակրեադին ընդդեմ Չեխական Հանրապետության», § 66, «Բոնդավային ընդդեմ Իտալիայի», §§ 81-84): Նաև խախտում է արձանագրվել մի գործով, որի շրջանակներում շուրջ տասը տարի դիմումատուի հոգեկան վիճակի վերաբերյալ նոր ապացույցներ ձեռք չէին բերվել («Չինչի-մինոն ընդդեմ Իտալիայի», §§ 73-75): Մեկ այլ խախտում էլ արձանագրվել է մի գործով, որի շրջանակներում դիմումատուն, շուրջ յոթ տարի, չէր կարողացել դատարանների կողմից ամրագրված պայմաններում օգտվել շփման իրավունքներից՝ երեխայի մոր դիմադրության և ներպետական դատարանների կողմից պատշաճ միջոցներ չձեռնարկելու պատճառով («Սպրոմիան ընդդեմ Իտալիայի», §§ 122-125): Այսպիսով, ներպետական դատարանների դերը կայանում է նրանում, որ ուսումնասիրեն, թե ինչպիսի միջոցներ կարող են ձեռնարկվել առկա արգելքները հաղթահարելու և խնամակալության իրավունք չունեցող ծնողի և երեխայի շփումը դյուրացնելու համար: Օրինակ, այն հանգամանքը, որ ներպետական դատարանները չեն նախատեսել որևէ միջոց, որը կօգներ դիմումատուին հաղթահարել նրա հաշմանդամությունից բխող արգելքները (խլություն՝ նշանների լեզվով հաղորդակցմամբ, մինչդեռ նրա որդին նույնպես խուլ էր, սակայն կարողանում էր բանավոր հաղորդակցվել), հանգեցրել է նրան, որ Դատարանն արձանագրել է խախտում («Կացպեր Նովակովսկին ընդդեմ Լեհաստանի», § 95):

325. Դատարանը նաև արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում այն միջոցառումների առնչությամբ, որոնք թույլ չեն տվել դիմումատուներին լքել փակ տարածքները և դժվարացրել են նրանց կողմից

այդ անկլավներից դուրս բնակվող իրենց ընտանիքների անդամների հետ կապ պահպանելու իրենց իրավունքի իրացումը (*«Նադան ընդդեմ Շվեյցարիայի»* [ՄՊ], §§ 165 և 198, *«Ագրավն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, § 51, *«Մենզելա Քիմֆեն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, §§ 69-72):

Ե. Երեխաների միջազգային առևանգում

326. Երեխաների միջազգային առևանգման հարցում պայմանավորվող պետությունների համար 8-րդ հոդվածով սահմանված պարտավորությունները պետք է մեկնաբանվեն՝ մասնավորապես հաշվի առնելով «Երեխայի միջազգային առևանգման քաղաքացիական մոտեցումների մասին» Հաագայի 1980 թվականի հոկտեմբերի 25-ի կոնվենցիան (*«Իգլեսիաս Գիլը և Ա.Ու.Ի.-ն ընդդեմ Իսպանիայի»*, § 51, *«Իգնակյո-Ջենիդեն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 95) և «Երեխայի իրավունքների մասին» 1989 թվականի նոյեմբերի 20-ի կոնվենցիան (*«Մայրն ընդդեմ Պորտուգալիայի»*, § 72):

327. Այս ոլորտում վճռորոշ հարցն այն է, թե արդյոք խնդրո առարկա մրցակցող շահերի, այն է՝ երեխայի, երկու ծնողների և հասարակական կարգի միջև հաստատվել է արդար հավասարակշռություն նման հարցերում պետությանը վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակի սահմաններում (*«Մոմուտոն և Վաշինգտոնն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 62, *«Ռույեն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*)՝ հաշվի առնելով, որ երեխայի լավագույն շահը պետք է հիմնական նկատառում լինի (*«Գնահորեն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 59, *«Իքսն ընդդեմ Լատվիայի»* [ՄՊ], § 95): *«Իքսն ընդդեմ Լատվիայի»* գործի շրջանակներում Դատարանն արձանագրել է, որ գոյություն ունի լայն փոխհամաձայնություն, այդ թվում՝ միջազգային իրավունքի ոլորտում, այն գաղափարի շուրջ, որ երեխաներին վերաբերող բոլոր որոշումներում նրանց լավագույն շահերը պետք է գերակա լինեն (§ 96): Ծնողների շահերը, մասնավորապես, երեխայի հետ կանոնավոր շփում պահպանելու առումով, այնուամենայնիվ, շարունակում են համարվել խնդրո առարկա տարբեր շահերի հավասարակշռման գործոն (*նույն պետում*, § 95,

«Կուցներն ընդդեմ Գերմանիայի», § 58): Օրինակ, ծնողները պետք է ունենան որոշումների կայացման գործընթացին մասնակցելու բավարար հնարավորություն (*«Լուսես Գիյոն ընդդեմ Սլովակիայի»*):

328. Նպատակ ունենալով ապահովել Եվրոպական կոնվենցիայի և Հաագայի կոնվենցիայի ներդաշնակ մեկնաբանությունը՝ Հաագայի կոնվենցիայի 12-րդ, 13-րդ և 20-րդ հոդվածների կիրառմամբ երեխային անհապաղ վերադարձնելու համար հնարավոր բացառություն կազմող գործոնները պետք է նախ և առաջ, անհրաժեշտաբար, քննության առնվեն այն դատարանի կողմից, որին հասցեագրվել է պահանջը, որն էլ իր հերթին պետք է այս հարցի վերաբերյալ բավարար հիմնավորված որոշում կայացնի. այնուհետև այդ գործոնները պետք է գնահատվեն Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի լույսի ներքո: Հետևաբար, այս հոդվածով ներպետական իրավասու մարմինների համար սահմանվում է ընթացակարգային պարտավորություն, որի համաձայն երեխայի վերադարձի վերաբերյալ դիմումի քննության շրջանակներում դատարանները պետք է ուսումնասիրեն երեխային սպառնացող «լուրջ վտանգի» մասին հիմնավոր հայտարարությունները և կայացնեն հստակ հիմնավորված որոշում: Ինչ վերաբերում է «լուրջ վտանգի» ճշգրիտ բնույթին, ապա Հաագայի կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի «բ» կետով նախատեսված բացառությունը վերաբերում է միայն այն իրավիճակներին, որոնք գերազանցում են այն, ինչը երեխայի համար կարող է ողջամտորեն տանելի լինել (*«Իքսն ընդդեմ Լատվիայի»* [ՄԴ], §§ 106-107 և *«Վլադիմիր Ուշակովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 103):

329. Դատարանի կարծիքով, Հաագայի կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածով նախատեսված պարտադիր բնույթ չկրող վեցշաբաթյա ժամկետի զգալի գերազանցումը՝ այս ժամկետը պահպանելու պարտականությունից ներպետական դատարաններին ազատող պայմանների բացակայությամբ, հակասում է երեխայի վերադարձին առնչվող վարույթների շրջանակում «հրատապ» գործելու դրական պարտավորությանը (*«Գ.Ս.-ն ընդդեմ Վրաստանի»*, § 63, *«Գ.Ն.-ն ընդդեմ Լեհաստանի»*, § 68, *«Կ.Յ.-ն ընդդեմ Լեհաստանի»*, § 72,

«Կարլսոնն ընդդեմ Շվեյցարիայի», § 76, *«Կարերն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 54, *«Ռ.Ս.-ն ընդդեմ Լեհաստանի»*, § 70, *«Բլազան ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 83, *«Մոնորին ընդդեմ Ռումինիայի և Հունգարիայի»*, § 82): Այնուամենայնիվ, *«Ռինաուն ընդդեմ Լիպովայի»* գործով Դատարանը գտել է, որ առաջին դիմումատուի՝ իր դատերը վերադարձնելու դիմումի վերաբերյալ հինգ ամիս անց որոշում կայացնելը, գերազանցելով վերոնշյալ վեցշաբաթյա ժամկետը, չի խախտել 8-րդ հոդվածը: Ներպետական դատարանները պարտավոր էին համաձայնեցնել այս հոդվածով սահմանված իրենց երկու պարտավորությունները: Մի կողմից, նրանք առաջին դիմումատուի, այսինքն՝ հոր նկատմամբ ունեին անհապաղ գործելու դրական պարտավորություն, իսկ մյուս կողմից՝ երեխայի մոր նկատմամբ ունեին ընթացակարգային պարտավորություն՝ արդյունավետ քննություն իրականացնել այն ճշմարտացիանման պնդումների վերաբերյալ, որոնց համաձայն երեխային Գերմանիա վերադարձնելը հոգեկան վնաս կպատճառեր նրան: Դատարանը նշել է, որ այդ հարցերը պահանջում էին մանրամասն և որոշ չափով ժամանակատար քննություն ներպետական դատարանների կողմից, ինչն անհրաժեշտ էր խնդրո առարկա մրցակցող շահերի միջև անհրաժեշտ հավասարակշռություն ապահովող որոշում կայացնելու համար՝ առաջնահերթ ուշադրություն դարձնելով երեխայի լավագույն շահերին (§ 194): Այդուհանդերձ, Դատարանը գտել է, որ ներպետական իշխանությունները չեն կատարել 8-րդ հոդվածով նախատեսված իրենց ընթացակարգային պարտավորությունները, մասնավորապես՝ քաղաքական միջամտությունները և ընթացակարգային անորոշությունները, որոնց նպատակն էր խոչընդոտել դատարանի որոշմամբ կարգադրված երեխայի վերադարձը, խախտել են 8-րդ հոդվածը, քանի որ ազդել են որոշումների կայացման գործընթացի արդարության վրա և հանգեցրել տևական ձգձգումների:

330. Երեխաների առևանգման հետ կապված վճիռների կատարումը ևս պետք է լինի պատշաճ և արդյունավետ՝ հաշվի առնելով դրանց հրատապ բնույթը (*«Վ.Պ.-ն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 154):

զ. Որդեգրում

331. Դատարանը հաստատել է, որ թեև որդեգրման իրավունքն ինքնին ներառված չէ Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների շարքում, որդեգրող ծնողի և որդեգրված երեխայի հարաբերությունները, որպես կանոն, նույն բնույթն ունեն, ինչ 8-րդ հոդվածով պաշտպանվող ընտանեկան հարաբերությունները (*«Կուրոզկինն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, *Ագեններն ընդդեմ Ռուսաստանի*): Օրինական և ոչ ֆիկտիվ որդեգրումը կարող է ընդգրկվել ընտանեկան կյանքի շրջանակներում՝ նույնիսկ համատեղ բնակության կամ որդեգրված երեխայի և նրա խորթ ծնողների միջև իրական կապերի բացակայության դեպքում (*«Պինին և այլք ընդդեմ Ռումինիայի»*, §§ 143-48, *«Տոպչիչ-Ռոզենբերգն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 38):

332. Այդուհանդերձ, առանձին վերցված 8-րդ հոդվածի դրույթները չեն երաշխավորում ո՛չ ընտանիք ստեղծելու, ո՛չ էլ որդեգրելու իրավունք (*«Պարադիզոն և Կամպանելին ընդդեմ Իտալիայի»* [ՄՊ], § 141, *«Ե.Բ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* [ՄՊ]): Ավելին, անդամ պետությունը չի կրում խնամակալության բոլոր ձևերը, օրինակ՝ «քաֆալան», որպես որդեգրում ճանաչելու պարտավորություն (*«Հարուջն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 51, *«Շբիհի Լուդուդին ընդդեմ Բելգիայի»*): Որդեգրման հարցում իրավասու մարմիններն օգտվում են թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակից (*«Վագները և Զ.Մ.Վ.Լ.-ն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի»*, § 128):

333. Դատարանը մանրամասնել է, որ որդեգրման ոլորտում 8-րդ հոդվածով սահմանված պարտավորությունները, և որդեգրողների և որդեգրվողների հարաբերությունների վրա որդեգրման հետևանքները պետք է մեկնաբանվեն «Երեխաների պաշտպանության և միջպետական որդեգրման ոլորտում համագործակցության մասին» 1993 թվականի մայիսի 29-ի Հաագայի կոնվենցիայի, «Երեխաների իրավունքների մասին» Միավորված ազգերի կազմակերպության 1989 թվականի նոյեմբերի 20-ի կոնվենցիայի և «Երեխաների որդեգրման մասին» եվրոպական կոնվենցիայի լույսի ներքո (*«Պինին և այլք ընդդեմ Ռումինիայի»*, §§ 139-140):

334. 8-րդ հոդվածով անդամ պետությունների համար չի սահմանվում երկրորդ ծնողի որդեգրման իրավունքը չամուսնացած զույգերի վրա տարածելու պարտավորություն («*Իքսը և այլք ընդդեմ Ավստրիայի*» [ՄՊ], § 136, «*Գասը և Դյուբուան ընդդեմ Ֆրանսիայի*», §§ 66-69, «*Էմոնեն և այլք ընդդեմ Շվեյցարիայի*», §§ 79-88): Որդեգրման հասանելիության պայմանների առումով պետությունները պարտավոր չեն հավասար հիմունքներով դիտարկել հետերոսեքսուալ ամուսնացած զույգերին և չամուսնացած միասեռական զույգերին («*Գասը և Դյուբուան ընդդեմ Ֆրանսիայի*», § 68): Այնուամենայնիվ, այն պահից, երբ պետությունները որդեգրման հնարավորությունը հասանելի են դարձնում չամուսնացած զույգերի համար, այն պետք է հասանելի լինի ինչպես միասեռական, այնպես էլ հետերոսեքսուալ զույգերի համար՝ հաշվի առնելով, որ նրանք համանման իրավիճակում են գտնվում («*Իքսը և այլք ընդդեմ Ավստրիայի*» [ՄՊ], §§ 112 և 130):

335. Ինչ վերաբերում է չամուսնացած համասեռամուտղամարդու կողմից երեխայի որդեգրմանը, ապա 2002 թվականին Դատարանը, ինչպես առանձին պետության, այնպես էլ որոշ պետությունների մակարդակով այս հարցի վերաբերյալ նկատել է տարակարծություն և եզրակացրել, որ ներպետական իրավասու մարմինները կարող էին իրավաչափորեն և ողջմտորեն համարել, որ դիմումատուի կողմից վկայակոչված որդեգրման իրավունքը սահմանափակված էր որդեգրվող երեխաների շահերով («*Ֆրեյեն ընդդեմ Ֆրանսիայի*», § 42):

336. Որդեգրմանն առնչվող սկզբունքները կիրառվում են նույնիսկ, երբ կողմերը ցանկանում են ի կատար ածել օտարերկրյա պետության դատարանի կողմից կայացված որդեգրման որոշումը, որն արգելված էր իրենց ծագման երկրում («*Նեգրեսպոնտիս-Գյանիսիս ընդդեմ Հունաստանի*»):

337. Դատարանը համարել է, որ միայնակ ծնողի կողմից որդեգրման հարցում Թուրքիայի քաղաքացիական իրավունքի բացերն առաջացրել են 8-րդ հոդվածի խախտում: Դիմումատուի կողմից իր պահանջի ներկայացման պահին չկար որևէ իրավական

կարգավորում, համաձայն որի հնարավոր կլինեն կենսաբանական ծնողի ազգանունը փոխարինել որդեգրող միայնակ ծնողի ազգանվամբ («*Գյոգյումն ընդդեմ Թուրքիայի*», § 53):

338. Դիմումատուների կողմից երեխաների որդեգրումը վերացնելը և այն անվավեր ճանաչելը, որի հետևանքով դիմումատուներն ամբողջովին զրկվել էին երեխաների հետ ընտանեկան կյանքից, և որն անդառնալի էր և չէր համապատասխանում նրանց վերամիավորման նպատակին, միջոց էր, որը կարող էր կիրառվել միայն բացառիկ հանգամանքներում և հիմնավորվել բացառապես երեխաների լավագույն շահերի գերական պահանջով («*Ազենն ընդդեմ Ռուսաստանի*», § 144, «*Յոհանսենն ընդդեմ Նորվեգիայի*», «*Սկոճարին և Ջունթանն ընդդեմ Իտալիայի*» [ՄՊ], § 148, «*Ջայեցն ընդդեմ Ռումինիայի*», § 50):

339. «*Պարադիզոն և Կամպանելին ընդդեմ Իտալիայի*» [ՄՊ] գործը վերաբերում էր արտերկրում որդեգրման նպատակով փոխնակ մորից ծնված և որդեգրմանն առնչվող իտալական օրենսդրության խախտմամբ Իտալիա հետ բերված երեխային ծնողներից վերցնելուն և նրան որդեգրման հանձնելուն (§ 215): Խնդրո առարկա հանգամանքներն առնչվել են էթիկապես զգայուն թեմաների, այն է՝ որդեգրմանը, պետության կողմից երեխայի նկատմամբ խնամակալության սահմանմանը, արհեստական բեղմնավորմանը և փոխնակ մայրությանը, որոնց առնչությամբ անդամ պետություններն օգտվում են թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակից (§ 194): Այս գործի շրջանակներում Դատարանն արձանագրել է ընտանեկան կյանքի բացակայություն և գործը քննել «անձնական կյանքի» գաղափարի տեսանկյունից:

Է. Խնամատար ընտանիքներ

340. Դատարանը կարող է ճանաչել խնամատար ծնողների և վերջիններիս խնամքին հանձնված երեխայի միջև փաստացի ընտանեկան կյանքի գոյությունը՝ հաշվի առնելով միասին ապրած ժամանակը, հարաբերությունների որակը, ինչպես նաև երեխայի

նկատմամբ չափահասի ստանձնած դերակատարումը (տե՛ս «Մորեպին և Բենեդեպին ընդդեմ Իտալիայի» (§§ 48-52): Այս գործով Դատարանն արձանագրել է պետության դրական պարտավորության խախտում, քանի որ դիմումատուների պահանջն առ այն, որ ծնվելուց անմիջապես հետո իրենց ընտանիքին հանձնված և այդ ընտանիքում հինգ ամիս մնացած երեխայի որդեգրման հատուկ որոշում կայացվի հավուր պատշաճի չէր քննվել մինչ երեխային որդեգրման ենթակա հայտարարելը և մեկ այլ զույգ ընտրելը (տե՛ս նաև խնամատար ծնողների և նրանց խնամքին հանձնված երեխաների հարաբերության քննության վերաբերյալ «Ջոլին և այլք ընդդեմ Բելգիայի» Հանձնաժողովի որոշումը և «Վ.Դ-ն և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի» գործը, որի շրջանակում խնամատար ընտանիքը բողոք էր ներկայացրել իրենց խնամքին հանձնված երեխային կենսաբանական ծնողներին վերադարձնելու, իրենց խնամակալությունը դադարացնելու և իրենց համար երեխայի հետ շփման արգելք սահմանելու առնչությամբ ներպետական մարմինների կայացրած որոշումների վերաբերյալ):

341. Դատարանը (երբ կոչված է եղել որոշելու, թե արդյոք գոյություն է ունեցել երեխային խնամատար ընտանիքում տեղավորելու պայմաններին վերաբերող փաստաթղթերին ծանոթանալու իրավունք) նաև վճռել է, որ դիմումատուի դրության մեջ գտնվող անձինք (խնամատար ընտանիքում տեղավորված երեխա) ունեին իրենց մանկությունն ու վաղ զարգացման շրջանը ճանաչելու և հասկանալու համար իրենց անհրաժեշտ տեղեկությունները ստանալու Կոնվենցիայով պաշտպանված կենսական շահ («Գասքինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 49):

ը. Ծնողական իրավունքներ և պետության կողմից խնամակալության ստանձնում

342. Ընտանեկան կյանքը չի ավարտվում, երբ պետությունը ստանձնում է երեխայի խնամակալությունը («Յոհանսենն ընդդեմ Նորվեգիայի», § 52, «Էրիքսոնն ընդդեմ Շվեդիայի», § 58), կամ երբ ծնողներն ամուսնալուծվում են («Մուստաֆան և Արմադան Աքինն

ընդդեմ Թուրքիայի», § 19): Հաստատված է, որ երեխաներին ծնողներից վերցնելը՝ նրանց պետության խնամքին հանձնելու նպատակով դիտարկվում է որպես միջամտություն ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին, որը պետք է հիմնավորվի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն (*«Շարհանդ Լորենդ և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի»* [ՄՊ], § 202, *«Կուցներն ընդդեմ Գերմանիայի»*, §§ 58-60): *«Շարհանդ Լորենդ և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի»* [ՄՊ] գործում ամփոփվել են համապատասխան նախադեպային իրավունքի սկզբունքները (§§ 202-13): Մասնավորապես՝ Դատարանն ընդգծել է հետևյալ ուղենիշային սկզբունքները՝ երեխայի լավագույն շահերի առաջնահերթ կարևորությունը, ընտանիքի վերամիավորումը դյուրացնելու անհրաժեշտությունն անմիջապես, երբ նշվածը ողջամտորեն հնարավոր է, խնամակալություն սահմանելու վերաբերյալ որոշումը ժամանակավոր միջոց համարելը, որը պետք է վերացվի նպաստավոր հանգամանքների ի հայտ գալուն պես, որոշումների կայացման համարժեք գործընթացի անհրաժեշտությունը:

343. Դատարանը սահմանել է, որ իրավասու մարմիններն օգտվում են թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակից երեխայի նկատմամբ խնամակալություն սահմանելու անհրաժեշտությունը գնահատելու հարցում (*«Բ.Բ.-ն և Ֆ.Բ.-ն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 47, *«Յոհանսենն ընդդեմ Նորվեգիայի»*, § 64, *«Վունդերլիխն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 47): Ավելին, հարկ է հիշեցնել, որ ներպետական իրավասու մարմիններն ունեն բոլոր շահագրգիռ անձանց հետ ուղղակի շփումների հնարավորություն (*«Օլտնն ընդդեմ Շվեդիայի»* (թիվ 2), § 90) հաճախ խնամակալության միջոցների նախատեսման փուլում կամ դրանք անմիջապես ձեռնարկելուց հետո: Այնուամենայնիվ, հարկավոր է ավելի խիստ հսկողություն սահմանել լրացուցիչ սահմանափակումների նկատմամբ, ինչպես օրինակ՝ իրավասու մարմինների կողմից ծնողների տեսակցության իրավունքների սահմանափակումներն են (*«Էլսհուլցն ընդդեմ Գերմանիայի»* [ՄՊ], § 64, *«Ա.Դ.-ն և Օ.Դ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 83):

344. Երեխաների դաստիարակության ընթացքում ֆիզիկական պատիժների պարբերաբար կիրառման հետ կապված երկու գործով Դատարանի հիմնական նպատակն է եղել որոշել, թե արդյոք որոշումների կայացման գործընթացը, ընդհանուր առմամբ, ծնողներին տրամադրել է իրենց շահերի անհրաժեշտ պաշտպանություն, և արդյոք ընտրված միջոցները եղել են համաչափ (*«Վեդյենը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 79, *«Թլափակը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 92): Ուստի, ծնողական իրավունքներից զրկելը, որը պետք է կիրառվի միայն որպես ծայրահեղ միջոց, պետք է սահմանափակվի նվաստացնող վերաբերմունքի ցանկացած իրական և անմիջական վտանգի կանխարգելման համար խիստ անհրաժեշտ հայեցակետերով, ինչպես նաև կիրառվի միայն այդպիսի վտանգի ենթարկվող երեխաների դեպքում (*«Վեդյենը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 84, *«Թլափակը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 97): Բացի այդ, ներպետական դատարանները պետք է մանրամասն հիմնավորեն, թե ինչու երեխաների պաշտպանության համար չեն եղել այլ տարբերակներ, որոնք ենթադրում են ընտանիքի իրավունքների նվազ խախտումներ (*«Վեդյենը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 85, *«Թլափակը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 98): 8-րդ հոդվածով նախատեսված ընթացակարգային պարտավորությունները ներառում են նաև ծնողների կողմից իրենց բոլոր փաստարկների ներկայացման հնարավորության ապահովումը (*«Վեդյենը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 80, *«Թլափակը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 93): Այդ պարտավորությունները պահանջում են նաև, որ ներպետական դատարանների եզրակացությունները հիմնված լինեն բավարար փաստական հիմքերի վրա և չլինեն կամայական կամ ոչ ողջամիտ (*«Վեդյենը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 81): Օրինակ՝ *«Վեդյենը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»* գործով ներպետական իշխանությունները երեխաների փաստացի կամ հնարավոր ֆիզիկական պատժի ենթարկվելու հարցը քննելիս ապավինել են ծնողների և երեխաների ցուցմունքներին:

345. Մասնագետների կողմից իրենց գնահատականներում կամ դատողություններում կատարված հնարավոր սխալները, որպես

այդպիսին, երեխաների խնամակալության միջոցները 8-րդ հոդվածի պահանջների հետ անհամատեղելի չեն դարձնում (*«Բ.Բ.-ն և Ֆ.Բ.-ն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 48): Ինչպես առողջապահության, այնպես էլ սոցիալական ոլորտի պատասխանատու մարմինները կրում են երեխաներին պաշտպանելու պարտավորություն և չեն կարող ամեն անգամ պատասխանատվության կանչվել, երբ երեխաների անվտանգության վերաբերյալ վերջիններիս ընտանիքի անդամների առնչությամբ ունեցած անկեղծ և ողջամիտ մտահոգությունները հետադարձ ուժով սխալ համարվեն (*«Ռ.Բ.-ն և Ա.Բ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 36, *«Ա.Դ.-ն և Օ.Դ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 84): Հետևաբար, ներպետական մակարդակով կայացված որոշումները կարող են քննվել միայն այդ որոշումների կայացման պահին ներպետական իրավասու մարմիններին ներկայացված իրավիճակի լույսի ներքո (*«Բ.Բ.-ն և Ֆ.Բ.-ն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 48):

346. Այսպիսով, այն դեպքում, երբ ներպետական իրավասու մարմինները բախվել էին լուրջ ֆիզիկական բռնության վերաբերյալ, առնվազն առերևույթ արժանահավատ հայտարարությունների, ծնողական իրավունքների ժամանակավոր սահմանափակումը եղել է բավականաչափ հիմնավոր (*«Բ.Բ.-ն և Ֆ.Բ.-ն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 49): Այնուամենայնիվ, ծնողական իրավունքներից մշտապես զրկելու վերաբերյալ որոշումը չէր պարունակում բավարար պատճառներ հիմնական վարույթի շրջանակում և, հետևաբար, հանգեցնում էր 8-րդ հոդվածի խախտման (*նույն տեղում*, §§ 51-52): *«Վեյդենը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»* գործով Դատարանը գտել է, որ փայտով պարբերաբար և կանոնավոր ծեծի ենթարկելու վտանգը ծնողական իրավունքներից մասամբ զրկելու և երեխաների նկատմամբ խնամակալություն սահմանելու հիմնավոր պատճառ է (§ 78) (տե՛ս նաև *«Թլափակը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 91 գործը): Դատարանը գնահատել է նաև, թե արդյոք ներպետական դատարաններն ապահովել են արդար հավասարակշռություն ծնողների շահերի և երեխաների լավագույն շահերի միջև (*«Վեյդենը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, §§ 79-85):

347. Երբ ծնողական իրավունքներից զրկելը հիմնված է եղել հիմնականում կրոնական նկատառումներով պայմանավորված տարբերության վրա, Դատարանը վճռել է, որ տեղի է ունեցել 8-րդ հոդվածի խախտում՝ 14-րդ հոդվածի համակցությամբ (*«Հոֆմանն ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 36, որը վերաբերում էր դիմումատուին ծնողական իրավունքներից զրկելուն՝ Եհովայի վկա լինելու պատճառով իր երկու երեխաների հորից ամուսնալուծվելուց հետո): Բացի այդ, Դատարանը եզրակացրել է, որ առողջ նորածնի նկատմամբ խնամակալություն սահմանելու որոշումն այն հիմնավորմամբ, որ երեխայի մայրը նախընտրել է հեռանալ հիվանդանոցից ավելի վաղ, քան խորհուրդ են տվել բժիշկները, իր բնույթով անհամաչափ է եղել (*«Հանգելյովին ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության»*, § 79): Այդուհանդերձ, Դատարանը որոշել է, որ ծնողական իրավունքները որոշակիորեն սահմանափակելը և երեխաներին հարկադրաբար երեք շաբաթով իրենց ծնողների խնամակալությունից հեռացնելն այն հիմնավորմամբ, որ ծնողները համառորեն հրաժարվել են երեխաներին դպրոց ուղարկել, «պահպանել է համաչափ հավասարակշռությունը երեխաների լավագույն շահերի և դիմումատուների շահերի միջև, որը ներպետական իշխանություններին վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակից դուրս չի եղել» (*«Վունդերլիխն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 57):

348. Այն հանգամանքը, որ երեխան կարող է տեղավորվել իր դաստիարակության համար ավելի նպաստավոր պայմաններում, ինքնին չի կարող հիմնավորել կենսաբանական ծնողներից նրան վերցնելու վերաբերյալ հարկադրանքի միջոցը. հարկավոր են այլ հանգամանքներ, որոնք կհստակեցնեն միջամտության անհրաժեշտությունը ծնողների՝ իրենց երեխայի հետ ընտանեկան կյանքի իրավունքին, որը երաշխավորված է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով (*«Կ.-ն և Տ.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»* [ՄՊ], § 173): Բացի այդ, ներպետական օրենսդրության համապատասխան դրույթների կիրառումը պետք է զերծ լինի ցանկացած կամայականությունից (*«Չեխիա Մագոմադովան ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 112):

349. «Շտրղանդ Լորենը և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի» [ՄՊ] գործով վճռում ամփոփվել են նախադեպային իրավունքի սկզբունքները (§§ 202-213), որոնք կիրառելի են այն գործերում, որոնց շրջանակում իշխանությունները որոշել են խնամատար ընտանիքների պայմանավորվածությունը փոխարինել ավելի հեռահար բնույթի միջոցով, մասնավորապես՝ ծնողական իրավունքների զրկմամբ և որդեգրման թույլտվությամբ: Դատարանը հաշվի է առել այն սկզբունքը, ըստ որի՝ «այդպիսի միջոցները պետք է կիրառվեն միայն բացառիկ հանգամանքներում և կարող են արդարացվել միայն այն դեպքում, եթե դրանք բխում են երեխայի լավագույն շահերի պահպանման գերակա պահանջից» («Ս.Ս.-ն ընդդեմ Սլովենիայի», §§ 85-87, 96 և 103, «Էունեն ընդդեմ Նորվեգիայի», § 66): Մոր ֆինանսական դրությունը, առանց հաշվի առնելու փոփոխված հանգամանքները, չի կարող հիմնավորել նրանից իր երեխային վերցնելը («Ռ.Մ.Ս.-ն ընդդեմ Իսպանիայի», § 92): Նույն կերպ, Դատարանն արձանագրել է խախտում մի գործով, որի շրջանակում ներպետական մարմիններն իրենց որոշումը հիմնավորել էին բացառապես դիմումատուի ֆինանսական և սոցիալական դժվարություններով՝ առանց նրան պատշաճ սոցիալական աջակցություն տրամադրելու («Ալինիիբոսունն ընդդեմ Իտալիայի», §§ 83-84): Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում «Սուարես դե Մելոն ընդդեմ Պորտուգալիայի» գործով, որը վերաբերում էր աղքատության մեջ ապրող մի կնոջ երեխաների նկատմամբ խնամակալություն սահմանելուն հետագայում նրանց որդեգրման հանձնելու նպատակով՝ հանգեցնելով ընտանեկան կապերի խզմանը (§§ 118-123): Բացի այդ, երեխաների դաստիարակության հմտությունների և փորձի բացակայությունն ինքնին չի կարող համարվել ծնողական իրավունքները սահմանափակելու կամ երեխայի նկատմամբ պետական խնամակալություն սահմանելու հիմնավորում («Կոչերովը և Սերգենևան ընդդեմ Ռուսաստանի», § 106՝ թեթև մտավոր հաշմանդամություն ունեցող հոր վերաբերյալ):

350. «Շտրղանդ Լորենը և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի» [ՄՊ] գործով Դատարանն արձանագրել է խախտում, քանի որ ծնողական

պարտականություններից ազատելուն և որդեգրման համաձայնությանը հանգեցնող որոշումների կայացման գործընթացում հաշվի չեն առնվել դիմումատուների բոլոր տեսակետները և շահերը: Մասնավորապես՝ երեխայի նկատմամբ սկզբնական խնամակալություն սահմանելուց հետո իշխանությունները չեն նպաստել նրա շփումներին և չեն նշանակել մոր կողմից պատշաճ խնամք տրամադրելու կարողության նոր փորձաքննություն (§§ 220-225): Նույն կերպ, «Օմորեֆեն ընդդեմ Իսպանիայի»* գործով Դատարանը գտել է, որ մոր խնդրանքով երեխայի նկատմամբ խնամակալություն սահմանելու և վեց տարի անց որդեգրումը թույլատրելու որոշումները, չնայած մոր առարկությանը, չեն կայացվել այնպես, որ ապահովվի մոր տեսակետների և շահերի պատշաճ նկատառումը և չեն ուղեկցվել միջամտության լրջությանը և խնդրո առարկա շահերին համարժեք երաշխիքներով (§ 60): Մասնավորապես՝ իշխանությունները հաշվի չեն առել իր մոր հետ վերամիավորվելու երեխայի հնարավորությունները, չեն նախատեսել նվազ արմատական միջոցներ, ինչպիսիք են երեխայի ժամանակավոր տեղավորումը կամ պարզ՝ ոչ մինչորդեգրման խնամակալության սահմանումը, և դիմումատուին զրկել են շփման իրավունքներից՝ առանց որևէ հոգեբանական փորձաքննության: Բացի այդ, որոշակի նպատակների հասնելու և իր որդու հետ վերամիավորվելու համար տրամադրվելիք վեցամսյա ժամկետի մասին դիմումատուին տեղեկացնելուց 20 օր անց երեխայի նկատմամբ սահմանվել է մինչորդեգրման խնամակալություն: Այնուամենայնիվ, որևէ խախտում չի արձանագրվել մի գործով, երբ հոգեկան հիվանդություն ունեցող մորը զրկել են ծնողական իրավունքներից (երեխայի հետագա որդեգրմամբ), քանի որ դիմումատուի կողմից երեխայի խնամքը վերսկսելու իրատեսական հնարավորություն չի եղել՝ չնայած մորն աջակցություն ցուցաբերելու համար ձեռնարկված դրական քայլերին («Ս.Ս.-ն ընդդեմ Սլովենիայի», §§ 97 և 103-104):

351. Խնամակալություն սահմանելու վերաբերյալ որոշումը պետք է սկզբունքորեն դիտարկվի որպես ժամանակավոր միջոց, որը պետք

է վերացվի նպաստավոր հանգամանքների առաջանալուն պես, ինչպես նաև ժամանակավոր խնամակալության կենսագործման ցանկացած միջոց պետք է համահունչ լինի կենսաբանական ծնողների և երեխայի վերամիավորման վերջնական նպատակին («Շփրանդ Լորենը և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի» [ՄՊ], § 208, «Օլսոնն ընդդեմ Շվեդիայի (թիվ 1)», § 81): Ողջամտորեն հնարավոր դառնալուն պես ընտանիքի վերամիավորումը դյուրացնելու ուղղությամբ միջոցներ ձեռնարկելու դրական պարտավորությունը կսկսի ուժգնացող ուժով ճնշում գործադրել իրավասու մարմինների վրա խնամակալության սահմանման ժամանակահատվածի հենց սկզբից՝ մշտապես ենթակա լինելով երեխայի լավագույն շահերը դիտարկելու պարտավորության հետ հավասարակշռմանը («Կ.-ն և Տ.-ն ընդդեմ ֆինլանդիայի» [ՄՊ], § 178, «Հադադն ընդդեմ Իսպանիայի», § 54): Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում մի գործի շրջանակներում, որում ներպետական իրավասու մարմինները դիմումատուի զավակներին հայտարարել էին որդեգրման ենթակա՝ չգործադրելով բոլոր անհրաժեշտ ջանքերը ծնող-զավակ հարաբերության պահպանման համար («Ս.Հ.-ն ընդդեմ Իտալիայի», § 58):

352. 8-րդ հոդվածով պահանջվում է, որ դատարանների որոշումները, որոնք սկզբունքորեն միտված են նպաստելու ծնողների և երեխաների միջև հանդիպումների դյուրացմանը, որպեսզի նրանք, ընտանիքի վերամիավորման նպատակով, հարաբերությունները վերականգնելու հնարավորություն ունենան, պետք է կատարվեն արդյունավետորեն և հետևողականորեն: Անտրամաբանական է հանդիպումները թույլատրելու վերաբերյալ որոշում կայացնել, եթե որոշման կատարման եղանակը հանգեցնում է կենսաբանական ծնողից երեխայի փաստացի անդառնալի բաժանմանը: Հետևաբար, Դատարանը համարել է, որ իրավասու մարմինները չեն ապահովել արդար հավասարակշռություն դիմումատուի և նրա երեխաների շահերի միջև, ինչպես պահանջվում է 8-րդ հոդվածով՝ խնամակալություն սահմանելու ժամկետի բացակայության, ինչպես նաև խնամքի կենտրոնի անձնակազմի վերաբերմունքի և վարքագծի պատճառով,

որոնք հանգեցրել են առաջին դիմումատուի երեխաների անդառնալի բաժանմանն իրենց մորից (*«Ակոճարին և Ջունթան ընդդեմ Իտալիայի»* [ՄՊ], §§ 181 և 215):

353. Արտակարգ կարգադրությամբ դիմումատուի երեխայի նկատմամբ պետական խնամակալություն սահմանելը և դիմումատուների ընտանիքի հնարավոր վերամիավորման նպատակով իրավասու մարմինների կողմից բավարար միջոցներ չձեռնարկելը, անտեսելով դիմումատուների վիճակի բարելավման ապացույցները, նույնպես համարվել են ընտանեկան կյանքի իրավունքի խախտում, իսկ սովորական խնամակալության սահմանման և տեսակցությունների սահմանափակման վերաբերյալ հետագա որոշումները՝ ոչ (*«Կ.-ն և Տ.-ն ընդդեմ ֆինլանդիայի»* [ՄՊ], §§ 170, 174, 179 և 194):

354. *«Բլյուդիկն ընդդեմ Ռուսաստանի»* գործով Դատարանը որոշել է, որ դիմումատուի դստերը փակ կրթական հաստատությունում տեղավորելը հոր տնից 2,500 կիլոմետր հեռավորության վրա, եղել է անօրինական՝ այդպես վարվելու համար ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված որևէ հիմքի բացակայության պայմաններում:

4. Ընտանեկան այլ հարաբերություններ

ա. Եղբայրներ, քույրեր, պապ ու տատեր

355. Ընտանեկան կյանք կարող է գոյություն ունենալ նաև քույր և եղբայրների (*«Մուստաֆան ընդդեմ Բելգիայի»*, § 36, *«Մուստաֆան և Արմաղան Աքինն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 19), ինչպես նաև հորաքույրների, մորաքույրների, քեռիների, հորեղբայրների և զարմիկ-զարմուհիների միջև (*«Բոյլն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 41-47): Այդուհանդերձ, սովորաբար ընտանեկան կյանք չկազմող սերտ կապերն առհասարակ ընդգրկվում են անձնական կյանքի շրջանակներում (*«Ջնամենսկայան ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 27 և դրանում մեջբերված նախադեպային իրավունքը):

356. Դատարանը ճանաչել է չափահասների՝ իրենց ծնողների և քույր-եղբայրների հետ ունեցած հարաբերությունները, որպես 8-րդ հոդվածով պաշտպանված ընտանեկան կյանք, նույնիսկ եթե չափահասը չի բնակվել իր ծնողների, եղբայր կամ քույրերի հետ (*«Բուզանեմին ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 35) և նույնիսկ եթե նա առանձին օջախ և ընտանիք է հիմնել (*«Մուստաֆան ընդդեմ Բելգիայի»*, §§ 35 և 45-46, *«Էլ Բուջահիդին ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 33):

357. Դատարանը հստակեցրել է, որ ընտանեկան կյանքն առնվազն ընդգրկում է մերձավոր ազգականների միջև հարաբերությունները, որոնք կարող են դրանում զգալի դերակատարում ունենալ, օրինակ՝ տատ-պապերի և թոռների հարաբերությունները (*«Մարքսն ընդդեմ Բելգիայի»*, § 45, *«Բրոնդան ընդդեմ Իտալիայի»*, § 51, *«Թ.Ս.-ն և Ջ.Ջ.-ն ընդդեմ Նորվեգիայի»* (որոշ.), § 23): Պապերի և տատերի՝ իրենց թոռների հետ ունեցած ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքն առաջին հերթին ենթադրում է պապերի, տատերի ու թոռների բնականոն հարաբերությունների պահպանման իրավունք՝ միմյանց հետ շփման միջոցով (*«Կրուշկիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»* (որոշ.), § 111, *«Միտովին ընդդեմ նախկին Հարավսլավիայի Մակեդոնիայի Հանրապետության»*, § 58): Այդուհանդերձ, Դատարանը գտնում է, որ պապերի, տատերի և նրանց թոռների միջև շփումները սովորաբար տեղի են ունենում ծնողական պարտականություններ ունեցող անձի համաձայնությամբ, ինչը նշանակում է, որ դրանք սովորաբար վերապահված են երեխայի ծնողների հայեցողությանը (*«Կրուշկիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»* (որոշ.), § 112):

358. *«Պեդրիթորի Լանցմանն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* (որոշ.) գործով Դատարանը որոշել է, որ 8-րդ հոդվածը տատ կամ պապ դառնալու իրավունք չի շնորհում (§ 20):

359. Երեխայի և ծնողի միմյանց հետ շփվելու սկզբունքը կիրառելի է նաև երեխայի՝ պապերի ու տատերի հետ ունեցած հարաբերություններին վերաբերող դեպքերում (*«Լ.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»*, § 101, *«Մանուելոն և Նևին ընդդեմ Իտալիայի»*, §§ 54, 58-59՝ թոռնուհու հետ պապի և տատի շփման իրավունքները կասեցնելու վերաբերյալ):

Մասնավորապես, երբ կենսաբանական ծնողները բացակայում են, վճռվել է, որ ընտանեկան կապեր գոյություն ունեն հորեղբայրների կամ քեռիների և հորաքույրների կամ մորաքույրների և զարմիկ-զարմուհիների միջև («*Բույրն ընդդեմ Նորվեգիայի*», §§ 4 և 76, «*Յուցիուսը և Յուցյուվենեն ընդդեմ Լիպվայի*», § 27): Այնուամենայնիվ, սովորական պայմաններում պապ-տատերի և իրենց թոռների հարաբերություններն իրենց բնույթով և հագեցվածությամբ տարբերվում են ծնող-երեխա հարաբերություններից, ուստի, դրանով պայմանավորված, որպես կանոն, պահանջում են պաշտպանության նվազ աստիճան («*Կրուշկիչն ընդդեմ Խորվաթիայի*» (որոշ.), § 110, «*Միտովին ընդդեմ նախկին Հարավսլավիայի Մակեդոնիայի Հանրապետության*», § 58):

360. Վերջերս ձևավորված նախադեպային իրավունքի շրջանակներում Դատարանը համարել է, որ չափահասների՝ իրենց ծնողների կամ եղբայր-քույրերի հետ ունեցած ընտանեկան հարաբերություններն օգտվում են նվազ պաշտպանությունից, եթե չկան սովորական հուզական կապից զատ կախվածության լրացուցիչ տարրերի գոյության մասին վկայող ապացույցներ («*Բենհեբան ընդդեմ Ֆրանսիայի*», § 36, «*Մակրանին ընդդեմ Ֆրանսիայի*», § 33, «*Օնուրն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*», § 45, «*Սիլվենկոն ընդդեմ Լատվիայի*» [ՄՊ], § 97, «*Ա.Հ. Խանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*», § 32):

բ. Դատապարտյալների և ազատությունից զրկված այլ անձանց շփման իրավունք⁴⁰

361. Դատապարտյալի՝ ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի բաղկացուցիչ մասն է այն, որ քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմն աջակցի նրան իր մերձավոր ազգականների հետ շփումը պահպանելու հարցում («*Մեսինան ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 2)*», § 61, «*Կուրլովսկին ընդդեմ Լեհաստանի*», § 95, «*Վինգոմանն ընդդեմ Ուկրաինայի*», § 78, «*Չալդանն ընդդեմ*

⁴⁰ Տե՛ս Ազատությունից զրկված անձանց իրավունքների և Անաբեկչության վերաբերյալ ուղեցույցները:

Ռուսաստանի», § 59): Դատարանը մեծ կարևորություն է տալիս Խոշտանգումների և անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կանխարգելման եվրոպական կոմիտեի (ԽԿԿ) հանձնարարականներին, որոնցով նշվել է, որ երկարաժամկետ ազատազրկման դատապարտված անձանց պահման ռեժիմը «պետք է դրական և նախաձեռնողական եղանակով փոխհատուցի ազատազրկման հետ կապված ապաստոցիալականացման հետևանքները» (*«Խորոշենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 144):

362. Այնպիսի սահմանափակումները, ինչպիսիք են՝ ազգականների հետ տեսակցությունների քանակի սահմանափակումը, այդ տեսակցությունների վերահսկողությունը, ազատությունից զրկված անձին հատուկ ռեժիմում պահելը կամ նրա նկատմամբ տեսակցությունների հատուկ պայմաններ կիրառելը, դիտարկվում են որպես «միջամտություն» 8-րդ հոդվածով երաշխավորված նրա իրավունքներին (*«Մոզերն ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության և Ռուսաստանի»* [ՄՊ], §§ 193-195): Այնուամենայնիվ, երբ դիմումատուները բողոք են ներկայացնում ազգականների հետ տեսակցությունների քանակի սահմանափակման առնչությամբ, Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի համաձայն «տուժողի» կարգավիճակ ստանալու համար նրանք պետք է ապացուցեն, որ եղել են ազգականներ կամ այլ անձինք, որոնց հետ նրանք ցանկանում էին կապ պահպանել ազատազրկման ընթացքում (*«Չեռնենկոն և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի»* (որոշ.), §§ 46-47): «Միջամտությունը» պետք է հիմնավորված լինի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն (տե՛ս օրինակ՝ տեսակցությունների իրավունքի վերաբերյալ նախադեպային իրավունքի ամփոփումը *«Խորոշենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], (§§ 123-126) գործում, որի շրջանակում ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձանց համար սահմանված՝ ազգականների հետ երկարատև տեսակցությունների արգելքը համարվել է խախտում (§ 148) և *«Մոզերն ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության և Ռուսաստանի»* [ՄՊ] գործը, որի շրջանակում դիմումատուի ծնողների քրեակատարողական հիմնարկ

այցելությունների սահմանափակումները չեն համապատասխանել 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասին (§§ 193-196), «*Խողորկովակին և Լեբեդևն ընդդեմ Ռուսաստանի (թիվ 2)*» (§ 598) և «*Ռեսինն ընդդեմ Ռուսաստանի*» (§§ 39-41) գործերը՝ կալանավորվածներին պահելու վայրում երկարատև տեսակցությունների անհասանելիության հետ կապված): «*Օջալանն ընդդեմ Թուրքիայի (թիվ 2)*» գործը վերաբերում էր վտանգավոր դատապարտյալների համար նախատեսված խստացված անվտանգության ռեժիմներին: Դատարանը համարել է, որ դիմումատուի ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի սահմանափակումները չեն գերազանցել 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված հասարակական կարգի պաշտպանության և անկարգությունների ու հանցագործությունների կանխման համար ժողովրդավարական հասարակությունում անհրաժեշտ սահմանափակումների շեմը (§§ 161-164): Դատարանը նաև համարել է, որ դատապարտյալի տեսակցության իրավունքները սահմանափակող որոշումը եղել է անհրաժեշտ և համաչափ՝ հաշվի առնելով այդ պահին գործող բանտային հատուկ ռեժիմի անհրաժեշտությունը («*Էնեսան ընդդեմ Իտալիայի*» [ՄՊ], §§ 131-135): Բացի այդ, Դատարանը որոշել է, որ դատապարտյալի՝ չամուսնացած զուգընկերոջ հետ տեսակցությունների սահմանափակումը կարող էր արդարացվել, եթե զուգընկերը գրանցված լիներ ոստիկանությունում որպես հանցագործություն կատարած անձ («*Ուլեմեկն ընդդեմ Խորվաթիայի*», § 151):

363. «*Չուպերչեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի (թիվ 3)*» գործով, որը վերաբերում էր իր կնոջ հետ դատապարտյալի առցանց հաղորդակցմանը, Դատարանը գտել է, որ 8-րդ հոդվածը չի կարող մեկնաբանվել որպես առցանց սարքավորումների միջոցով արտաքին աշխարհի հետ դատապարտյալների հաղորդակցվելու իրավունքը երաշխավորող, հատկապես այն դեպքերում, երբ այլընտրանքային միջոցներով շփման հնարավորությունները մատչելի և բավարար են եղել (§ 105, և հեռախոսազանգերի իրավունքի հետ կապված՝ տե՛ս «*Լեբուան ընդդեմ Բուլղարիայի*» գործը՝ § 61): «Չուպերչեսկու»-ի գործում թեև ներպետական օրենսդրությամբ դատապարտյալներին

թույլատրվում էր առցանց հաղորդակցման միջոցով կապ պահպանել արտաքին աշխարհի, մասնավորապես՝ ընտանիքի անդամների հետ, և ներպետական դատարանները նույնպես ճանաչել էին այդ իրավունքը, դիմումատուն չէր կարող օգտվել այդ իրավունքից վերջինիս կիրառումն ապահովող կարգավորումների բացակայության պատճառով: Այնուամենայնիվ, Դատարանը եզրակացրել է, որ այդ իրավունքի սահմանափակումը վերաբերել է հարաբերականորեն կարճ ժամանակահատվածի, և դիմումատուն, որը կնոջը տեսակցելու և հեռախոսազանգեր կատարելու հնարավորություն է ունեցել, կարողացել է պահպանել կնոջ հետ շփումը հաղորդակցության այլընտրանքային միջոցներով (§§ 106-110):

364. Դատարանն արձանագրել է, որ դիմումատուի ծնողների բնակության վայրին ավելի մոտ գտնվող քրեակատարողական հիմնարկ նրան տեղափոխելու մերժումն առաջացրել է 8-րդ հոդվածի խախտում (*«Ռոձկիոն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, §§ 85-87, *«Նոդդրկովսկին և Լեբեդևն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, §§ 831-851): Ինչ վերաբերում է ահաբեկչական կազմակերպության հետ համագործակցության համար 25 տարվա ազատազրկման պատիժ կրող դիմումատուին, Դատարանը համանման մի բողոք ճանաչել է անընդունելի ակնհայտ անհիմն լինելու պատճառով՝ մասնավորապես հաշվի առնելով դիմումատուի և ահաբեկչական կազմակերպության միջև կապերը խզելու իշխանությունների իրավաչափ նպատակը և այն փաստը, որ նրա մերձավոր ազգականների կատարած ուղևորությունները թերևս անհաղթահարելի կամ առանձնապես բարդ խնդիրներ չէին առաջացրել (*«Ֆրաիլ Իպուրալդեն ընդդեմ Իսպանիայի»* (որոշ.), §§ 26-33): *«Պոլյակովան և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի»* գործով Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում այն հանգամանքի բերումով, որ ներպետական կիրառելի օրենսդրությունը չի պարունակել բավարար երաշխիքներ դատապարտյալների աշխարհագրական տեղաբաշխման ոլորտում հնարավոր չարաշահումների դեմ (§ 116):

365. Երկրի ներսում տեղափոխումների համատեքստում, թեև ներպետական մարմինները պատիժների կատարմանն առնչվող

հարցերում ունեն հայեցողության լայն շրջանակ, այդ հայեցողական լիազորությունը բացարձակ չէ, մասնավորապես՝ քրեակատարողական հիմնարկներում ազատությունից զրկված անձանց տեղաբաշխման հարցում (*«Ռոժեվիլոն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 83): Դատարանը նաև որոշում է կայացրել մի պետությունից մեկ այլ պետություն դատապարտյալի փոխանցման խնդրանքի վերաբերյալ: *«Սերսեն ընդդեմ Ռումինիայի»* (§ 56) գործի շրջանակներում դիմումատուն Ռումինիայում տասնութ տարի ժամկետով ազատազրկման ձևով պատիժ կրող Թուրքիայի քաղաքացի էր, ով բողոք էր ներկայացրել առ այն, որ Ռումինիայի իրավասու մարմինները հրաժարվել էին փոխանցել իրեն Եվրոպայի խորհրդի այլ անդամ պետություն՝ Թուրքիա, որպեսզի ինքն այնտեղ կրեր իր նկատմամբ նշանակված պատժի մնացած մասը՝ կնոջը և երեխաներին մոտիկ: Թեև Դատարանն արձանագրել է, որ Ռումինիայում նրա պահման հակահիգիենիկ պայմանները, զբաղվածության կամ աշխատանքի բացակայությունը, ինչպես նաև քրեակատարողական հիմնարկների գերբնակեցումը, որին նա ենթարկվել էր, հանգեցրել էին 3-րդ հոդվածով պաշտպանված նրա իրավունքների խախտման, Դատարանը հաստատել է, որ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը կիրառելի չէր մի պետությունից մեկ այլ պետություն փոխանցվելու նրա խնդրանքի նկատմամբ: *«Պալֆրեմանն ընդդեմ Բուլղարիայի»* (որոշ.) գործի շրջանակներում, որը վերաբերում էր Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություն չհանդիսացող պետություն դատապարտյալի փոխանցումը իրավասու մարմինների կողմից մերժելուն, Դատարանն ընդգծել է, որ Կոնվենցիան դատապարտյալներին չի շնորհում իրենց ազատազրկման վայրն ընտրելու իրավունք (§ 36) և քննության է առել 8-րդ հոդվածի կիրառելիության հարցը դատապարտյալների փոխանցման վերաբերելի պայմանագրի դրույթների լույսի ներքո (§§ 33-36):

366. Դատապարտյալի՝ ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի բաղկացուցիչ մաս է այն, որ քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմն աջակցի նրան մերձավոր ազգականների հետ շփումը պահպանելու հարցում (տե՛ս *«Մեսինան ընդդեմ*

Իտալիայի (թիվ 2)» (§ 61), *«Կուրկովսկին ընդդեմ Լեհաստանի»* (§ 95) և *«Վինտմանն ընդդեմ Ուկրաինայի»* (§ 78) գործերը: Այդ հոդվածով նախատեսված է նաև հատուկ պարտավորություն, որը հնարավորություն է ընձեռում ձերբակալված անձին արգելանքի վերցվելուց հետո անմիջապես կապ հաստատել իր ընտանիքի հետ (*«Լեբուան ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 53):

367. Ազգականի հուղարկավորությանը մասնակցելու նպատակով մեկնման հնարավորություն տրամադրելու մերժումը կհամարվի միջամտություն ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին (տե՛ս *«Շեմկամպերն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 31, *«Լինդն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 92 և *«Ֆելդմանն ընդդեմ Ուկրաինայի (թիվ 2)»*, § 32 գործերը): Թեև 8-րդ հոդվածով չի երաշխավորվում ազգականի հուղարկավորությանը մասնակցելու նպատակով քրեակատարողական հիմնարկը լքելու (կամ հիվանդ ազգականին այցելելու նպատակով քրեակատարողական հիմնարկը լքելու՝ տե՛ս *«Ուլեմեկն ընդդեմ Խորվաթիայի»* գործը՝ § 152) անվերապահ իրավունք, այնուամենայնիվ, նման յուրաքանչյուր սահմանափակում պետք է արդարացվի «ժողովրդավարական հասարակությունում անհրաժեշտ» լինելու հիմնավորմամբ (տե՛ս, *«Լինդն ընդդեմ Ռուսաստանի»* (§ 94) և *«Ֆելդմանն ընդդեմ Ուկրաինայի (թիվ 2)»* (§ 34) գործերը): Հետևաբար, իշխանությունները կարող են մերժել ծնողների հուղարկավորությանը մասնակցելու անձի իրավունքը միայն այդպիսի մերժման համոզիչ պատճառների առկայության և այլընտրանքային լուծում չգտնելու դեպքում (տե՛ս *«Պլոսկին ընդդեմ Լեհաստանի»* (§ 37) և *«Գիմոնն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* (§§ 44-51) գործերը): Օրինակ՝ *«Պլոսկին ընդդեմ Լեհաստանի»* (§ 39) և *«Վեցկն ընդդեմ Բուլղարիայի»* (§ 59) գործերով դատապարտյալին մերձավոր ազգականի հուղարկավորությանը մասնակցել չթույլատրելը համարվել է միջամտություն անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին: Մյուս կողմից, հակահաբեկչական համատեքստում Դատարանը չի գտել 8-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ դատական իշխանությունն

ապահովել է խնդրո առարկա շահերի հավասարակշռություն, մասնավորապես՝ դիմումատուի անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի և հասարակական կարգի պաշտպանության և անկարգությունների ու հանցագործությունների կանխման միջև («Գիմունն ընդդեմ Ֆրանսիայի», § 50):

368. «Սոլկանն ընդդեմ Ռումինիայի» (§§ 24-35) գործը վերաբերում էր հոգեբուժական հաստատությունում տեղավորված անձի խնդրանքին՝ ազգականի հուղարկավորությանը մասնակցելու նպատակով ժամանակավորապես ազատ արձակվելու վերաբերյալ: Դատարանն ընդգծել է, որ հանցավոր արարքներ կատարած անձինք, որոնք ունեն հոգեկան խանգարումներ և տեղավորվել են հոգեբուժական հաստատություններում, ազատությունից զրկված այլ անձանցից սկզբունքորեն տարբերվող իրավիճակում են՝ նրանց ազատագրկման բնույթի և նպատակի տեսանկյունից: Հետևաբար, իշխանությունները պետք է գնահատեն տարբեր ռիսկեր: Գործի փաստական հանգամանքների հաշվառմամբ՝ Դատարանը, մասնավորապես, գտել է, որ ներպետական դատարանների կողմից ընտանեկան հանգամանքներով պայմանավորված մեկնման թույլտվություն տրամադրելու կամ այլ լուծման մերժումը, որը հնարավորություն կընձեռեց դիմումատուին մասնակցել իր մոր հուղարկավորությանը, համատեղելի չէր յուրաքանչյուր առանձին խնդրանք ըստ էության քննելու և ազգականի հուղարկավորությանը մասնակցելու անձի իրավունքի սահմանափակման «ժողովրդավարական հասարակությունում անհրաժեշտ լինելը» ապացուցելու պետության պարտավորության հետ՝ 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով:

5. Ներգաղթ և արտաքսում⁴¹

369. Դատարանը հաստատել է, որ պետությունն իրավունք ունի, միջազգային իրավունքի տեսանկյունից և իր պայմանագրային

⁴¹ Տե՛ս *Ներգաղթի վերաբերյալ ուղեցույցը*:

պարտավորություններին համահունչ՝ վերահսկել օտարերկրացիների մուտքն իր երկրի տարածք և այնտեղ նրանց կացությունը (*«Աբդուլազիզը, Կարալեսը և Բալկանդալին ընդդեմ Միացյալ Թագավորություն»*), § 67, *«Բուլջիֆան ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 42): Բացի այդ, Կոնվենցիան չի երաշխավորում որևէ առանձին երկիր օտարերկրացու մուտքի կամ բնակության իրավունքը: Ուստի, ներպետական մարմինները չեն կրում իրենց երկրում օտարերկրացուն բնակություն հաստատելու թույլտվություն տալու պարտավորություն (*«Մյունխեն ընդդեմ Նիդեռլանդների»* [ՄՊ], § 103): Ներգաղթը (իմիգրացիան) վերահսկելու պետությունների իրավունքի անխուսափելի հետևանքն է այն, որ օտարերկրացիները, որոնց թվին պատկանում էր այս գործով հանդես եկող դիմումատուն, պարտավոր են անցնել ներգաղթային (իմիգրացիոն) հսկողություն ու ընթացակարգեր և լքել պայմանավորվող պետության տարածքը՝ համապատասխան կարգադրություն ստանալու դեպքում, եթե նրանց մուտքը կամ կացությունն իրավաչափորեն մերժվում են (*նույն տեղում*, § 100): Այնուամենայնիվ, Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում մի գործով, որի շրջանակներում իրավասու մարմինները չէին ապահովել դիմումատուի անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը՝ չնախատեսելով արդյունավետ և հասանելի ընթացակարգ, որը թույլ կտար քննել դիմումատուի ապաստանի դիմումը ողջամիտ ժամկետում՝ այդպեպ հնարավորինս նվազեցնելով նրա վիճակի խոցելիությունը (*«Բ.Ա.Ց-ն ընդդեմ Հունաստանի»*, § 46):

ա. Կալանավայրերում գտնվող երեխաներ

370. Թեև ծնողների և երեխաների միասին լինելու հանգամանքն ընտանեկան կյանքի արդյունավետությունը երաշխավորող հիմնարար տարր է (*«Օլսոնն ընդդեմ Շվեդիայի (թիվ 1)»*, § 59), դրանից չի կարելի ենթադրել, որ ընտանեկան միավորի պահպանման հանգամանքը, առանձին վերցրած, անհրաժեշտաբար երաշխավորում է

ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունք, մասնավորապես՝ այն դեպքերում, երբ ընտանիքը գտնվում է կալանքի տակ (*«Պոպովն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 134, *«Բիստրիկան և այլք ընդդեմ Լեհաստանի»*, § 73): Ազատությունից զրկելու հետ կապված միջոցը պետք է համաչափ լինի իրավասու մարմինների կողմից հետապնդվող նպատակին. այն դեպքերում, երբ խոսքը վերաբերում է ընտանիքներին, իրավասու մարմինները, համաչափությունը գնահատելիս, պետք է հաշվի առնեն երեխայի լավագույն շահերը (*«Պոպովն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 140): Դատարանը գտել է, որ այն դեպքերում, երբ պետությունը պարբերաբար դիմել է ուղեկցող ունեցող անչափահաս ներգաղթյալների (իմիգրանտների) կալանքին՝ առանց որևէ հիմք ունենալու, որ ընտանիքը մտադրված է թաքնվել իշխանություններից, փակ կենտրոնում տասնհինգօրյա կալանքն անհամաչափ էր հետապնդվող նպատակին և խախտում էր 8-րդ հոդվածը (*Նույն պեղում*, §§ 147-148): Դատարանը նաև արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում, երբ ընտանիքների նկատմամբ կիրառվել էր, համապատասխանաբար, տասնհինգօրյա և յոթնօրյա վարչական կալանք, այն դեպքում, որ իրավասու մարմինները չէին ձեռնարկել անհրաժեշտ բոլոր միջոցները վտարման որոշումը կատարելու համար, ինչպես նաև գոյություն չունեղ փախուստի վտանգ (*«Ա.Բ.-ն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, §§ 155-156, *«Բ.Բ.-ն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, §§ 114 և 117): Փոխարենը՝ երկու այլ գործերով ընտանիքների ութնօրյա և տասնօրյա կալանքը չէր համարվել անհամաչափ (*«Ա.Մ.-ն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 97, *«Բ.Յ.-ն և Վ.Յ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 83):

371. *«Բիստրիկան և այլք ընդդեմ Լեհաստանի»* գործով գանգատը ներկայացվել է մի ընտանիքի կողմից, որը Գերմանիայից տեղափոխվելուց քսան օր անց հինգ ամիս պահվել էր անվտանգության կենտրոնում: Նրանք փախել էին Գերմանիա ապաստան տրամադրելու վերաբերյալ իրենց առաջին դիմումը Լեհաստանի իշխանությունների կողմից մերժվելուց անմիջապես հետո (§ 79): Դատարանը որոշել է, որ նույնիսկ հաշվի առնելով ընտանիքի փախուստի դիմելու ռիսկը,

իշխանությունները չեն կարողացել նրանց երկարաժամկետ կալանքը հիմնավորող բավարար պատճառներ ներկայացնել (§ 88): Անչափահասների կալանավորման դեպքում իշխանություններից պահանջվում է ավելի արագ գործել և ավելի մեծ ջանասիրություն ցուցաբերել (§ 87):

372. Ներգաղթի (իմիգրացիոն) ոլորտի կարգավորումները շրջանցելու փորձերը խափանելու պետությունների շահը չպետք է զրկի օտարերկրացի անչափահասին, հատկապես, երբ վերջինս առանց ուղեկցության է, իր կարգավիճակով պայմանավորված պաշտպանությունից (*«Մուքիլանգիլա Մայեկան և Կանիկի Միթունգան ընդդեմ Բելգիայի»*, § 81): Քանի որ երկրորդ դիմումատուի կողմից Բելգիայի իշխանությունների վերահսկողությունից փախչելու վտանգը նվազագույն էր, չափահասների համար նախատեսված փակ կենտրոնում նրան կալանքի տակ պահելն անհրաժեշտ չէր (*նույն պետում*, § 83):

373. *«Մութահին ընդդեմ Ֆրանսիայի»** գործով ներպետական իշխանությունները երկու մանկահասակ երեխաների միայնակ պահել էին վարչական կալանքի տակ՝ մերժելով նրանց վստահել իրենց հորը և նույնիսկ թույլ չտալով որևէ շփում նրա հետ: Դատարանը որոշել է, որ նույն ընտանիքի որոշ անդամներին կալանավայրում պահելը, երբ այդ ընտանիքի մյուս անդամներն ազատության մեջ են, կարող է համարվել ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի իրականացմանը միջամտություն՝ անկախ խնդրո առարկա միջոցի տևողությունից: Դիմումատուների հարկադիր բաժանման համար իրավական հիմքեր լինելու դեպքում հնարավոր էր, որ պետությունը կարողանար մերժել վստահել երեխաներին, որպես այդ ընտանիքի անդամ ներկայացող անձին կամ մերժել կազմակերպել նրանց միջև հանդիպում՝ հիմք ընդունելով երեխաների լավագույն շահերը (ինչպես օրինակ՝ ենթադրյալ կապերի իրական լինելը ողջամիտ կասկածից վեր նախապես պարզելու զգուշավորությունը): Սակայն դիմումատուներին վերամիավորման հարցում մերժելը միտված էր ոչ թե երեխաների լավագույն շահերի նկատմամբ հարգանքի ապահովմանը, այլ միայն նրանց տեղափոխման հնարավորինս արագ և

ներպետական օրենսդրության խախտմամբ իրականացմանը, ինչը չի կարող ընդունվել որպես իրավաչափ նպատակ (§ 114):

բ. Ընտանիքի վերամիավորում⁴²

374. Երբ խոսքը վերաբերում է ներգաղթին (իմիգրացիային), 8-րդ հոդվածը, առանձին վերցված, չի կարող մեկնաբանվել որպես պետության համար ամուսնացած զույգերի կողմից իրենց բնակության երկրի ընտրությունը հարգելու և իր երկրի տարածքում ընտանիքի վերամիավորումը թույլատրելու ընդհանուր պարտավորություն սահմանող դրույթ («Շյոնեսն ընդդեմ Նիդեռլանդների» [ՄՊ], § 107, «Բիաոն ընդդեմ Դանիայի» [ՄՊ], § 117): Այսպես, այն գործի շրջանակներում, որը վերաբերում է ինչպես ընտանեկան կյանքին, այնպես էլ ներգաղթին (իմիգրացիային), պետության պարտավորությունների սահմանն այնտեղ բնակություն հաստատած անձանց ազգականներին իր երկրի տարածք մուտք գործելու թույլտվություն տալու հարցում տարբերվում է՝ կախված ներգրավված անձանց կոնկրետ իրավիճակից և հանրային շահից («Աբդուլազիզը, Կաբալեսը և Բալկանդային ընդդեմ Միացյալ Թագավորություն», §§ 67-68, «Գյուլն ընդդեմ Շվեյցարիայի», § 38, «Ահմուրն ընդդեմ Նիդեռլանդների», § 63, «Սեն ընդդեմ Նիդեռլանդների», «Օսմանն ընդդեմ Դանիայի», § 54, «Բերիշան ընդդեմ Շվեյցարիայի», § 60):

375. Այս համատեքստում հարկ է հաշվի առնել հետևյալ գործոնները՝ ընտանեկան կյանքի փաստացի խաթարման աստիճանը, տվյալ պայմանավորվող պետության տարածքում գոյություն ունեցող կապերի ծավալը, ինչպես նաև այն հանգամանքը, թե արդյոք նրանցից մեկի կամ մի քանիսի ծագման երկրում ընտանեկան կյանքի համար գոյություն ունեն անհաղթահարելի խոչընդոտներ, և արդյոք գոյություն ունեն ներգաղթի (իմիգրացիոն) հսկողության գործոններ (օրինակ՝ ներգաղթի (իմիգրացիոն) ոլորտի օրենքների նախկին

⁴² Տե՛ս *Ներգաղթի վերաբերյալ ուղեցույցը*:

խախտումներ), կամ այդ պետությունից հեռացնելու օգտին խոսող հասարակական կարգի նկատառումներ («*Ռոդրիգես դա Սիլվան և Հուգոյաններն ընդդեմ Նիդեռլանդների*», § 39, «*Աջային և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» (որոշ.), «*Սոլոմոնն ընդդեմ Նիդեռլանդների*» (որոշ.):)

376. Հարկ է նաև իմանալ, թե արդյոք ընտանեկան կյանքը մեկնարկել է այն ժամանակ, երբ խնդրո առարկա անհատներն իմացել են, որ իրենցից մեկի ներգաղթային (իմիգրացիոն) կարգավիճակն այնպիսին էր, որ հյուրընկալող պետությունում նշված ընտանեկան կյանքը շարունակելն ի սկզբանե անկայուն կլիներ («*Սարուսին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» (որոշ.), «*Շեբաշովն ընդդեմ Լատվիայի*» (որոշ.):)։ Նման իրավիճակում հյուրընկալող պետության քաղաքացիություն չունեցող ընտանիքի անդամի վերադարձը կհամարվի 8-րդ հոդվածի հետ անհամատեղելի միայն բացառիկ հանգամանքներում («*Աբդուլազիզը, Կաբալետը և Բալկանդալին ընդդեմ Միացյալ Թագավորություն*», § 68, «*Միջեյլն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» (որոշ.), «*Աջային և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» (որոշ.) «*Ռոդրիգես դա Սիլվան և Հուգոյաններն ընդդեմ Նիդեռլանդների*», «*Բիաոն ընդդեմ Դանիայի*» [ՄՊ], § 138): Օրինակ՝ «*ժյոնեսն ընդդեմ Նիդեռլանդների*» [ՄՊ] գործով, Դատարանը, մի շարք գործոնների համակցությամբ, եզրակացրել է, որ դիմումատուի գործի հանգամանքներն իրապես բացառիկ էին: Ընտանիքի վերամիավորման ընթացակարգը պետք է նաև բավականաչափ թափանցիկ լինի և իրականացվի առանց ակնարկի հապաղումների («*Տանդա-Միզունգան ընդդեմ Ֆրանսիայի*», § 82):

գ. Վտարման և արտաքսման որոշումներ⁴³

377. Պետությունների իրավունքը հսկողություն իրականացնել երկրի տարածք օտարերկրացիների մուտքի և այնտեղ նրանց

⁴³ Տե՛ս *Ներգաղթի վերաբերյալ ուղեցույցը*:

կացության նկատմամբ գոյություն ունի անկախ այն հարցից, թե արդյոք օտարերկրացին մուտք է գործել հյուրընկալող պետություն չափահաս, թե շատ երիտասարդ տարիքում կամ եթե նույնիսկ նա այնտեղ ծնվել է (*«Ուներն ընդդեմ Նիդեռլանդների»* [ՄՊ], §§ 54-60): Թեև մի շարք պայմանավորվող պետություններ ընդունել են օրենքներ կամ կանոնակարգեր, որոնց համաձայն տվյալ երկրների տարածքում ծնված կամ այնտեղ վաղ մանկության շրջանում ժամանած երկարաժամկետ ներգաղթյալները (իմիգրանտները) չեն կարող արտաքսվել նախկինում դատվածություն ունենալու համար, 8-րդ հոդվածից չի կարելի բխեցնել արտաքսման չենթարկվելու բացարձակ իրավունք (*նույն փետրուր*, § 55): Այնուամենայնիվ, երբ խոսքը վերաբերում է բնակություն հաստատած միգրանտին, ով օրինական հիմունքներով իր մանկության ու երիտասարդության մեծ մասը, եթե ոչ ամբողջն անցկացրել է հյուրընկալող երկրում, հարկ է բերել արտաքսումը հիմնավորող շատ համոզիչ պատճառներ (*«Մասլովն ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 75): Հաշվի առնելով դիմումատուի ընտանեկան կյանքը և այն հանգամանքը, որ նա միայն մեկ լուրջ հանցագործություն էր կատարել 1999 թվականին՝ Դատարանը համարել է, որ նրա արտաքսումն Ալբանիա և Հունաստան վերադառնալու ցմահ արգելքը հանդիսացել են 8-րդ հոդվածի խախտում (*«Կոլոնյան ընդդեմ Հունաստանի»*, §§ 57-58): Ի հակադրություն՝ *«Լևակովիչն ընդդեմ Դանիայի»* (§§ 42-45) գործով Դատարանը չի գտել «անձնական կյանքի» իրավունքի խախտում մի չափահաս ներգաղթյալի (իմիգրանտի) նկատմամբ, որը չափահաս դառնալուց հետո դատապարտվել էր ծանր հանցագործությունների համար, չուներ երեխաներ, չուներ որևէ կախվածություն իր ծնողներից կամ քույր և եղբայրներից և երբեք չէր ցուցաբերում օրենքին հետևելու կամք: Դատարանը հստակեցրել է, որ ի տարբերություն «Մասլով»-ի գործի՝ իշխանությունները դիմումատուին արտաքսելու իրենց որոշումը չեն հիմնավորել հանցագործություններով, որոնք կատարվել էին, երբ դիմումատուն դեռահաս էր (տե՛ս, մասնավորապես, §§ 44-45-ը):

378. Նման դեպքերը քննելիս Դատարանն ընդհանուր առմամբ հասկանում էր, որ թույլատրելի հայեցողության շրջանակը նշանակում է, որ, եթե անկախ և անկողմնակալ դատարանները մանրակրկտորեն ուսումնասիրել են փաստերը՝ կիրառելով մարդու իրավունքների համապատասխան չափորոշիչները՝ Կոնվենցիայի և Դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն, և համարժեքորեն հավասարակշռել են դիմումատուի անձնական շահերը տվյալ գործում ավելի ընդհանուր հանրային շահերի հետ, Դատարանն իրավասու չէ ներպետական իշխանությունների կողմից ըստ էության արված գնահատումը փոխարինել իր գնահատմամբ (ներառյալ, մասնավորապես, համաչափության փաստական մանրամասների սեփական գնահատումը): Այդ առումով միակ բացառությունը ներկայացվող «ծանրակշիռ պատճառներն» են (*«Նդդդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 76): Օրինակ՝ բնակություն հաստատած ներգաղթյալների (իմիգրանտների) արտաքսման մասին երկու գործով Դատարանը հրաժարվել է իր եզրակացություններով փոխարինել ներպետական դատարանների եզրակացությունները, որոնք մանրամասն գնահատել էին դիմումատուների անձնական հանգամանքները, հանգամանալի հավասարակշռել էին մրցակցող շահերը, հաշվի էին առել Դատարանի նախադեպային իրավունքով սահմանված չափանիշները և հանգել էին եզրակացությունների, որոնք «կամայական և ակնհայտ անհիմն չէին» (*«Համեսևիչն ընդդեմ Դանիայի»* (որոշ.), § 43, *«Ալամն ընդդեմ Դանիայի»* (որոշ.), § 35, համեմատության համար տես՝ *«Ի.Մ.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի»* գործը, որում արտաքսման որոշման համաչափությունը մակերեսորեն էր քննվել):

379. Դատարանը նաև ուսումնասիրության առարկա է դարձնում երեխաների լավագույն շահերն ու բարեկեցությունը, մասնավորապես՝ այն դժվարությունները, որոնց դիմումատուի երեխաներից ցանկացածը կարող է բախվել այն երկրում, ուր պետք է արտաքսվի դիմումատուն, ինչպես նաև հյուրընկալող երկրի և նպատակակետ երկրի հետ ունեցած սոցիալական, մշակութային և ընտանեկան կապերի ամրությունը (*«Ուներն ընդդեմ Նիդեռլանդների»* [ՄՊ], § 58,

«Ուղեհն ընդդեմ Շվեյցարիայի», § 52): Դատարանը հաստատել է, որ ծնողի արտաքսման դեպքում անհրաժեշտ է հաշվի առնել անչափահաս երեխաների լավագույն շահերը, այդ թվում՝ ծնողի ծագման երկիր վերադարձի հետ կապված բարդությունները (*«Օյոնեսն ընդդեմ Նիդեռլանդների»*) [ՄԴ], §§ 117-118):

380. Ներգաղթին (իմիգրացիային) վերաբերող գործերում, ծնողների և չափահաս երեխաների միջև ընտանեկան կյանք գոյություն չի ունենա, եթե չապացուցվի սովորական հուզական կապերից զատ կախվածության լրացուցիչ տարրերի գոյությունը (*«Կվակյե-Նտին և Դուֆիյեն ընդդեմ Նիդեռլանդների»* (որոշ.), *«Սիլվենկոն ընդդեմ Լատվիայի»* [ՄԴ], § 97, *«Ա.Ս.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, § 49, *«Լևակովիչն ընդդեմ Դանիայի»*, §§ 35 և 44): Այնուամենայնիվ, նման կապերը կարող են հաշվի առնվել «անձնական կյանքի» հայեցակետի ներքո (*«Սիլվենկոն ընդդեմ Լատվիայի»* [ՄԴ]): Ավելին, իրենց սեփական ընտանիքը դեռևս չհիմնած երիտասարդ չափահասներին վերաբերող մի շարք գործերի շրջանակներում Դատարանն ընդունել է, որ ծնողների և ընտանիքի այլ անդամների հետ նրանց ունեցած կապերը նույնպես կազմում են ընտանեկան կյանք (*«Մասլովն ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 62, *«Ազերբեյնն ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, §§ 63-64, *«Բուսադան ընդդեմ Ֆրանսիայի»*): Այլ գործերով Դատարանը գտել է, որ դիմումատուները չէին կարող վկայակոչել ընտանեկան կապերն իրենց չափահաս երեխաների հետ՝ կախվածության տարրերի բացակայության պատճառով: Այնուամենայնիվ, Դատարանը հաշվի է առել, որ երեխաները ինչ-որ առնչություն ունեին դիմումատուների ընտանեկան դրության գնահատման հարցում (*«Հասանբասիքն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, § 60):

381. Երբ արտաքսման որոշումները վիճարկվում են անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ ենթադրյալ միջամտության հիմքով, պարտադիր չէ, որ իրավական պաշտպանության միջոցը հանգեցնի մեխանիկական կասեցման, որպեսզի այն արդյունավետ լինի (*«Դե Սուզա Ռիբեյրոն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* [ՄԴ], § 83): Այնուամենայնիվ, ներգաղթին (իմիգրացիային) վերաբերող

գործերում, երբ գոյություն ունի հիմնավոր պահանջ առ այն, որ արտաքսումն օտարերկրացու անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին միջամտելու վտանգ է պարունակում, Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածով՝ 8-րդ հոդվածի համակցությամբ, պահանջվում է, որ պետությունը շահագրգիռ անձին տրամադրի վտարման որոշումը կամ կացության կարգավիճակ տրամադրելու մերժումը բողոքքարկելու արդյունավետ հնարավորություն, ինչպես նաև ապահովի անկախության և անկողմնակալության բավարար երաշխիքներով օժտված ներպետական ատյանի կողմից գործին վերաբերող հարցերի հանգամանակից և բավարար ընթացակարգային երաշխիքների պահպանմամբ քննություն (*«Մ.-ն և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի»*, §§ 122-132, *«Ալ-Նաշիֆն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 133): Բացի այդ, ազգային անվտանգության նկատառումներով որևէ միջոցի ենթակա անձը չպետք է զրկված լինի կամայականությունից պաշտպանվելու բոլոր երաշխիքներից: Հակառակը՝ նա պետք է հնարավորություն ունենա հասնել խնդրո առարկա միջոցի մանրամասն ուսումնասիրությանն անկախ և անկողմնակալ մարմնի կողմից, որն իրավասու է քննել փաստերի և իրավունքի բոլոր համապատասխան հարցերը՝ միջոցի օրինականությունը որոշելու և իշխանությունների կողմից հնարավոր չարաշահումները դատապարտելու համար: Գործը վերանայող մարմնում շահագրգիռ անձը պետք է ունենա մրցակցային դատավարության հնարավորություն՝ իր տեսակետը ներկայացնելու և իշխանությունների փաստարկները հերքելու համար (*«Օզդիլը և այլք ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության»*, § 68):

382. Դատարանն արձանագրել է անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի խախտում մի գործի շրջանակներում, որում արդարադատությունից չխուսափելու պարտավորության և դիմումատուի անձնագրերի առգրավման պատճառով նա չէր կարողացել մեկնել Գերմանիա, որտեղ երկար տարիներ ապրել էր, և որտեղ շարունակում էր բնակվել նրա ընտանիքը (*«Կոփիյն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 76):

383. Ծանր հիվանդություն ունեցող անձի՝ իր ծագման երկիր նախատեսված վտարումն այն դեպքում, երբ կասկածներ կային այդ երկրում պատշաճ բժշկական օգնության հասանելիության վերաբերյալ, կհանգեցնե՞ր 8-րդ հոդվածի խախտման (*«Պապոզվիլին ընդդեմ Բելգիայի»* [ՄՊ], §§ 221-226):

դ. Կացության թույլտվություն⁴⁴

384. Ինչպես 8-րդ հոդվածը, այնպես էլ Կոնվենցիայի որևէ այլ դրույթ չի կարող մեկնաբանվել որպես կացության որևէ տեսակի կարգավիճակ ստանալու իրավունք երաշխավորող դրույթ, պայմանով, որ իշխանությունների առաջարկած լուծումը թույլ է տալիս շահագրգիռ անձին անխոչընդոտ կիրառել անձնական և (կամ) ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իր իրավունքը (*«Բ.Ա.Ց.-ն ընդդեմ Հունաստանի»*, § 35): Մասնավորապես, եթե կացության կարգավիճակը հնարավորություն է տալիս անձին բնակվել հյուրընկալող երկրի տարածքում և այնտեղ ազատորեն օգտվել իր անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքից, նման կարգավիճակի տրամադրումը, ըստ էության, ներկայացնում է բավարար միջոց 8-րդ հոդվածի պահանջների իմաստով: Այդպիսի դեպքերում Դատարանն իրավասու չէ որոշում կայացնել տվյալ անձին այս կամ այն իրավական կարգավիճակը շնորհելու նպատակահարմարության վերաբերյալ, քանի որ այդ ընտրությունը բացառապես ներպետական իշխանությունների իրավասության շրջանակներում է (*«Հոթին ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 121):

6. Նյութական շահեր

385. «Ընտանեկան կյանքն» ընդգրկում է ոչ միայն սոցիալական, բարոյական կամ մշակութային հարաբերություններ,

⁴⁴ Տե՛ս *Ներգաղթի վերաբերյալ ուղեցույցը*:

այլև ներառում է նյութական շահեր, որոնց մասին, ի թիվս այլնի, վկայում են ալիմենտային պարտավորությունները, ինչպես նաև պայմանավորվող պետությունների մեծ մասի ներպետական իրավական համակարգերում պարտադիր ժառանգական բաժնի կառուցակարգին (ֆրանս.՝ «réserve héréditaire») հատկացված տեղը: Այսպիսով, Դատարանն ընդունել է, որ երեխաների և ծնողների, ինչպես նաև թոռների և պապ-տատերի միջև ժառանգական իրավունքներն այնքան սերտ կապի մեջ էին ընտանեկան կյանքի հետ, որ գտնվում էին 8-րդ հոդվածի կիրառման տիրույթում (*«Մարքսն ընդդեմ Բելգիայի»*, § 52, *«Պլան և Պունցերնաուն ընդդեմ Անդորրայի»*, § 26): Այդուհանդերձ, 8-րդ հոդվածով չի պահաջվում, որ զավակը հանգուցյալի իրավահաջորդը ճանաչվելու իրավունք ունենա՝ ժառանգական նպատակներից ելնելով (*«Հասան ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, § 43):

386. Դատարանը վճռել է, որ ընտանեկան նպաստի հատկացումը թույլ է տալիս պետություններին «դրսևորել իրենց հարգանքն ընտանեկան կյանքի նկատմամբ»՝ 8-րդ հոդվածի իմաստով և, հետևաբար, գտնվում է այդ հոդվածի շրջանակում (*«Ֆավսին ընդդեմ Հունաստանի»*, § 28):

387. Այնուամենայնիվ, Դատարանը համարել է, որ ընտանեկան կյանքի գաղափարը կիրառելի չէ դիմումատուի նշանածի մահվան արդյունքում ընդդեմ երրորդ անձի ներկայացված վնասների հատուցման վերաբերյալ հայցի պարագայում (*«Հոֆմանն ընդդեմ Գերմանիայի»* (որոշ.)):

388. «Ընտանեկան կյանքը» նաև սերտորեն կապված է «բնակարանի» կամ «անձնական կյանքի» պաշտպանության հետ, երբ խոսքը վերաբերում է, օրինակ, տան վրա հարձակվելուն և գույքի ոչնչացմանը (*«Բուռյան և այլք ընդդեմ Ուկրաինայի»*) կամ վտարմանը (*«Հիրթուն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 66):

7. Ցուցմունք տալու պարտականությունից ազատվելու արտոնություն

389. Քրեական վարույթի շրջանակներում անձին որևէ մեկի դեմ ցուցմունք տալու հարկադրալու փորձը, որի հետ այդ անձը եղել է ընտանեկան կյանքին համարժեք հարաբերությունների մեջ, հանդիսացել է միջամտություն՝ նրա «ընտանեկան կյանքի» նկատմամբ հարգանքի իրավունքին (*«Վան դեր Հեյդենն ընդդեմ Նիդեռլանդների»* [ՄՊ], § 52, *«Կրիժյավիչյունսն ընդդեմ Լիտվայի»*, § 51): Նման վկաներն ազատվում են բարոյական երկընտրանքից՝ ճիշտ ցուցմունք տալու և դրանով, հնարավոր է, վտանգի տակ դնելու կասկածյալի հետ իրենց հարաբերությունները կամ այդ հարաբերությունները պաշտպանելու նպատակով ոչ հավաստի կամ նույնիսկ կեղծ ցուցմունք տալու միջև (*«Վան դեր Հեյդենն ընդդեմ Նիդեռլանդների»* [ՄՊ], § 65): Այդ պատճառով նշվածը կարող է տարածվել միայն բանավոր ցուցմունքների (վկայության), այլ ոչ թե անձի կամքից անկախ գոյություն ունեցող իրեղեն ապացույցների վրա (*«Կարուանան ընդդեմ Մայթայի»* (որոշ.), § 35):

390. Ցուցմունք տալու պարտականությունից ազատվելը հանրային շահից բխող սովորական քաղաքացիական պարտքից ազատվելու դրսևորում է: Հետևաբար, ճանաչվելու դեպքում այն կարող է ենթակա լինել պայմանների և ձևական պահանջների՝ շահառուների հստակ սահմանված կատեգորիաներով: Այն պահանջում է մրցակցող երկու հանրային շահերի հավասարակշռում, մասնավորապես՝ ծանր հանցագործությունների քրեական հետապնդման հանրային շահի և պետության միջամտությունից ընտանեկան կյանքի պաշտպանության հանրային շահի (*«Վան դեր Հեյդենն ընդդեմ Նիդեռլանդների»* [ՄՊ], §§ 62 և 67):

391. Օրինակ՝ Դատարանն ընդունելի է համարել ցուցմունք տալու պարտականությունից ազատվելու արտոնության կիրառումը միայն այն անձանց նկատմամբ սահմանափակելը, որոնց կապերը կասկածյալի հետ կարող էին օբյեկտիվորեն ստուգվել՝

ընդգծելով ամուսնությունը կամ փաստացի ամուսնությունը (սակայն դա չտարածելով տնական հարաբերությունների վրա) (*«Վան դեր Հեյդենն ընդդեմ Նիդեռլանդների»* [ՄՊ], §§ 67-68): *«Կրիժավիչյուսն ընդդեմ Լիովայի»* գործով ամուսնուն հարկադրել էին ցուցմունք տալ մի քրեական վարույթի շրջանակներում, որում նրա կինը «հատուկ վկա» էր: Ներպետական օրենսդրությամբ ցուցմունք տալու պարտականությունից ազատելը վերաբերում էր միայն «կասկածյալի» կամ «մեղադրյալի», սակայն ոչ՝ «հատուկ վկայի» ընտանիքի անդամներին: Այնուամենայնիվ, քանի որ այդ կարգավիճակը բավականաչափ նման էր կասկածյալի կարգավիճակին, կարելի էր պնդել, որ քրեական վարույթը հարուցվել էր դիմումատուի կնոջ «դեմ»: Հետևաբար, դիմումատուին պատժելը քրեական վարույթի շրջանակներում ցուցմունք տալուց հրաժարվելու համար, որում նրա կինը ներգրավված էր որպես կասկածյալ, համարվել է միջամտություն՝ նրա «ընտանեկան կյանքի» նկատմամբ հարգանքի իրավունքին (§ 51): Այս գործում ամուսնուն ցուցմունք տալու պարտականությունից չազատելը հանդիսացել է 8-րդ հոդվածի խախտում (§§ 65 և 69):

IV. ԲՆԱԿԱՐԱՆ⁴⁵

Ա. Ընդհանուր դրույթներ

1. «Բնակարան» հասկացության շրջանակը

392. «Բնակարան» հասկացությունն ինքնավար հասկացություն է, որը կախված չէ ներպետական օրենսդրության դասակարգումներից

⁴⁵ Տե՛ս նաև «Շրջակա միջավայրին առնչվող հարցեր» վերտառությամբ հատվածը:

(«Չիրագովը և այլը ընդդեմ Հայաստանի» [ՄՊ], § 206): Այսպիսով, այն հարցի պատասխանը, թե արդյոք որևէ բնակելի տարածք 8-րդ հոդվածի 1-ին մասով պաշտպանված «բնակարան» է հանդիսանում, կախված է փաստական հանգամանքներից, մասնավորապես՝ որոշակի վայրի հետ բավարար և շարունակական կապերի գոյությունից («Ուինսթերստրեյնը և այլը ընդդեմ Ֆրանսիայի», § 141 և դրանում մեջբերվող հղումները, «Պրոկոպովիչն ընդդեմ Ռուսաստանի», § 36, «ՄըկՔեյ-Կոպեցկան ընդդեմ Լեհաստանի» (որոշ.), հարկադիր տեղահանման հարցով, տե՛ս «Չիրագովը և այլը ընդդեմ Հայաստանի» [ՄՊ] գործը՝ §§ 206-207 և «Սարգսյանն ընդդեմ Ադրբեջանի» [ՄՊ] գործը՝ § 260, ընդամենը 6 ամիս մի ճամբարում վազոն-տնակներում ապօրինաբար բնակվող մարդկանց վերաբերյալ, որոնք այդ վայրի հետ բավարար և շարունակական կապեր չունեին, տե՛ս «Հիրթուն և այլը ընդդեմ Ֆրանսիայի» գործը՝ § 65): Բացի այդ, 8-րդ հոդվածի անգլերեն տարբերակում առկա «home» բառը մի եզրույթ է, որը պետք չէ տառացի մեկնաբանել, քանի որ ֆրանսերեն համարժեք «domicile» եզրույթն ունի ավելի լայն իմաստ («Նյեմեցն ընդդեմ Գերմանիայի», § 30):

393. «Բնակարանը» չի սահմանափակվում այն գույքով, որի սեփականատերը կամ վարձակալն է հանդիսանում տվյալ անձը: Այս հասկացությունը կարող է ընդգրկել ազգականին պատկանող տունը տարեկան կտրվածքով երկար ժամանակով զբաղեցնելը («Մենթեշը և այլը ընդդեմ Թուրքիայի», § 73): «Բնակարանը» չի սահմանափակվում օրինական հիմունքներով հաստատված բնակությամբ («Բաքլին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 54) և կարող է պահանջվել մի բնակարանում բնակվող անձի կողմից, ում վարձակալության պայմանագիրը կնքված չէ նրա անունով («Պրոկոպովիչն ընդդեմ Ռուսաստանի», § 36) կամ ում գրանցման վայրն այլ է («Եվգենի Չախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի», § 32): Այս հասկացությունը կարող է կիրառվել դիմումատուի կողմից վարձակալի կարգավիճակով զբաղեցրած սոցիալական բնակարանի պարագայում, նույնիսկ եթե ներպետական օրենսդրությամբ տիրապետման իրավունքը դադարել է («ՄըկՔանն

ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 46), կամ էլ կարող է կիրառվել երկար տարիներ զբաղեցրած վայրի նկատմամբ («Բրեժեկն ընդդեմ Խորվաթիայի», § 36):

394. «Բնակարանը» չի սահմանափակվում ավանդական բնակության վայրերով: Ուստի, այն ընդգրկում է, ի թիվս այլոց, վագոն-տնակները և ոչ ստացիոնար այլ կացարանները (*«Չապմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], (§§ 71-74) գործը համեմատել և հակադրել *«Հիրթուն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»* (§ 65) գործի հետ): Այն ընդգրկում է տարածքում կառուցված հյուղակներ կամ տնակներ՝ անկախ ներպետական օրենսդրությամբ դրանց զբաղեցման օրինականությունից (*«Ուինտերսպրեյնը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 141, *«Յորդանովան և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 103): 8-րդ հոդվածը կարող է նաև կիրառվել երկրորդական բնակության վայրերի կամ ամառանոցների (*«Դամադեսն ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 32-34, *«Ֆեգերսքյոլդն ընդդեմ Շվեդիայի»* (որոշ.), *«Սագանն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, §§ 51-54) կամ մասնակիորեն կահավորված բնակելի տարածքների նկատմամբ (*«Հալաբին ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, §§ 41-43):

395. Այս հասկացությունը տարածվում է անհատի աշխատավայրի վրա, ինչպես, օրինակ՝ մասնագետի աշխատասենյակն է (*«Բուկն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 31, *«Նյեմեցն ընդդեմ Գերմանիայի»*, §§ 29-31), թերթի խմբագրության տարածքն է (*«Սեն Պոլ Լյուքսեմբուրգ Ս.Ա.-ն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի»*, § 37), նոտարական գրասենյակն է (*«Պուպլին ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 103) կամ համալսարանի դասախոսի գրասենյակն է (*«Սրեզն ընդդեմ Գերմանիայի»* (որոշ.)): Այն կիրառվում է նաև ընկերության գլխամասի և մասնաճյուղերի կամ ընկերությանը պատկանող առևտրային այլ տարածքների նկատմամբ (*«Կոլաս Էսթ ընկերությունը ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 41, *«Քենթ Ֆարմայութիքլզ Լիմիթեդը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.)):

396. Բացի այդ, Դատարանը չի բացառում այն հնարավորությունը, որ մարզական կենտրոնները և սպորտային միջոցառումների և մրցումների համար նախատեսված վայրերը և դրանց կից կառույցները, ինչպիսին է, օրինակ, հյուրանոցային համարն արտագնաց

միջոցառումների դեպքում, կարող են համարվել որպես «բնակարանին» համարժեք 8-րդ հոդվածի իմաստով (*«Սպորտային ընկերակցությունների և միությունների ազգային ֆեդերացիան (FNASS) և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 158):

397. Թեև Դատարանը ճանաչել է «բնակարանի» գոյությունը վերահսկողության միջոցառումների վերաբերյալ բողոք ներկայացրած մի ընկերակցության պարագայում (*«Եվրոպական ինտեգրման և մարդու իրավունքների ընկերակցությունը և Էկիմ-ջիկան ընդդեմ Բուլղարիայի»*), ընկերակցությունը, որպես այդպիսին, չի կարող պնդել, որ դարձել է բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի խախտման զոհ աղտոտվածության պատճառով (*«Աստերբուրգը և այլք ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի»*) (որոշ.):

398. Դատարանը որոշակի սահմանափակումներ է դրել 8-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանության կիրառման շրջանակի վրա: Եվ իսկապես, այս պաշտպանությունը չի կիրառվում այն գույքի նկատմամբ, որտեղ տուն կառուցելու մտադրություն կա կամ որևէ առանձին տարածաշրջանում արմատներ ունենալու հանգամանքի հանդեպ (*«Լոյզիդուն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 66), ոչ էլ տարածվում է բնակարանային համալիրի համասեփականատերերին համատեղ սեփականության իրավունքով պատկանող առիթից առիթ օգտագործման ենթակա վացքատան (*«Չելուն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 45), դերասանի հանդերձարանի (*«Հարյունգն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*) (որոշ.), սեփականատերերի կողմից սպորտով զբաղվելու համար օգտագործվող կամ այն հողի նկատմամբ, որի վրա սեփականատերը սպորտով զբաղվելու թույլտվություն է տալիս (օրինակ՝ որս *«Ֆրենդը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*) (որոշ.), § 45), բացառապես մասնագիտական նպատակներով օգտագործվող արդյունաբերական նշանակության շենքերի և շինությունների, օրինակ՝ ավրադացների, փոերի կամ պահեստների (*«Խամիդուն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 131) կամ գոմերի վրա (*«Լըվոն և Ֆիլոնն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*) (որոշ.): Նույն կերպ, չբնակեցված, դատարակ կամ կառուցման փուլում գտնվող

շինությունները չեն կարող որակվել, որպես «բնակարան» (*«Հայաբին ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 41)

399. Բացի այդ, երբ դիմումատուն պնդում է, որ իր կողմից երբևէ կամ գրեթե երբևէ չգբաղեցված կամ արդեն բավականին երկար ժամանակ առհասարակ չգբաղեցվող գույքն իր «բնակարանն» է, հնարավոր է, որ տվյալ գույքի հետնրա ունեցած կապն այնքան աննշան լինի, որ 8-րդ հոդվածի տեսանկյունից այլևս որևէ հարց չառաջանա (*«Անդրեու Պապին ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 54): Որևէ գույքի նկատմամբ ժառանգութամբ սեփականության իրավունքներ ձեռք բերելու հնարավորությունը Դատարանի համար բավարար հստակ կապ չէ «բնակարանի» գոյության մասին եզրակացություն անելու համար (*«Դեմոպուոսը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»* (որոշ.) [ՄՊ], §§ 136-137): Բացի այդ, 8-րդ հոդվածը չի երաշխավորում տուն գնելու իրավունք (*«Սպրունյակը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի»* (որոշ.)) կամ իրավասու մարմինների վրա չի դնում ամուսնացած զույգերի կողմից համատեղ բնակարանի ընտրությունը հարգելու ընդհանուր պարտավորություն (*«Մենզեշա Քիմֆեն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, § 61): 8-րդ հոդվածը նաև չի երաշխավորում բնակարան ստանալու իրավունք (*«Չապմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 99, *«Ուորդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.), *«Քոդոնան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.))՝ նման դեպքում ակնարկ անգամ չպարունակելով կոնկրետ բնակարանի կամ բնակարանի կատեգորիայի, օրինակ՝ որոշակի տեղանքում գտնվողի մասին (*«Հուդորովիչը և այլք ընդդեմ Սլովենիայի»*, § 114): Անձի բնակարան ներխուժելը կարող է քննվել «անձնական կյանքի» պաշտպանության պահանջների լույսի ներքո (*«Խադիջա Իսմայիլովան ընդդեմ Ադրբեջանի»*, § 107):

400. Այնպիսի նյութերը, ինչպիսիք են տեղական վարչակազմի փաստաթղթերը, պլանները, լուսանկարները և սպասարկման անդորրագրերը, ինչպես նաև փոստային առաքման ապացույցները, վկաների հայտարարությունները կամ գործին առնչվող ցանկացած այլ ապացույց (*«Պրոկոպովիչն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 37) Դատարանն ընդունել է, որպես որոշակի գույքի տարածքում բնակության

առերևույթ ապացույցներ (*«Նասսիրովը և այլք ընդդեմ Ադրբեջանի»* գործը, որտեղ դիմումատուն չի ներկայացրել որևէ ապացույց բնակարանի հետ բավարար և շարունակական կապերի գոյությունը հաստատելու համար, §§ 72-75):

2. «Միջամտությունների» օրինակներ

401. Բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի նկատմամբ հնարավոր «միջամտությունների» թվում կարելի է մեջբերել՝

- իշխանությունների կողմից բնակարանի դիտավորյալ ոչնչացումը (*«Սելչուկը և Ասկերն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 86, *«Ակդիվարը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»* [ՄՊ], § 88, *«Մենթեշը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 73) կամ առգրավումը (*«Աբուֆադան ընդդեմ Ֆրանսիայի»* (որոշ.)),
- տեղահանված անձանց իրենց բնակարաններ վերադառնալու թույլտվության մերժումը (*«Կիպրոսն ընդդեմ Թուրքիայի»* [ՄՊ], § 174), որը կարող է հանգեցնել 8-րդ հոդվածի «շարունակական խախտման»,
- իրավասու մարմինների որոշմամբ գյուղի բնակիչների տեղափոխումը (*«Նոակը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»* (որոշ.)),
- ոստիկանության կողմից բնակարան ներխուժելը (*«Գուցանովին ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 217) և այն խուզարկելը (*«Մյուրեյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 86),
- խուզարկությունները և առգրավումներն (*«Չափելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 50-51, *«Ֆունկեն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 48) այն դեպքում, երբ դիմումատուն համագործակցում է ոստիկանության հետ (*«Սեն Պոլ Լյուքսեմբուրգ Ա.Ա.-ն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի»*, § 38) և, երբ խուզարկության հիմքում ընկած իրավախախտումը կատարվել էր երրորդ անձի կողմից (*«Բուկն ընդդեմ Գերմանիայի»*), ինչպես նաև, ընդհանուր առմամբ, ցանկացած միջոց, որը կատարման եղանակով և գործնական հետևանքներով չի տարբերվում խուզարկությունից՝ անկախ

ներպետական օրենսդրությամբ դրան տրված որակումից (*«Կռուզլուվը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 123),

- պետական ծառայողների կողմից բնակարան այցելելն առանց թույլտվության, եթե նույնիսկ խուզարկություն չի կատարվում կամ այցի արդյունքում փաստաթղթեր կամ այլ առարկաներ չեն առգրավվում (*«Հալաբին ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 56),
- գույքը զբաղեցնելը կամ վնասելը (*«Խամիդովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 138) կամ բնակարանից վտարելը (*«Օրլիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 56 և դրանում մեջբերվող հղումները), այդ թվում՝ դեռ չկատարված վտարման որոշումը (*«Գլադիշևան ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 91, *«Չոսիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 22):

402. «Միջամտության» այլ օրինակներ են՝

- վարձակալության պայմանների փոփոխությունները (*«Բերգեր-Կրալը և այլք ընդդեմ Սլովենիայի»*, § 264),
- վտարման որոշման հետևանքով բնակարանը կորցնելը (*«Միլվենկոն ընդդեմ Լատվիայի»* [ՄՊ], § 96),
- ներգաղթային (իմիգրացիոն) օրենսդրությամբ պայմանավորված՝ զույգի համար ստեղծված անհնարինությունը միասին բնակարան հիմնելու և որպես ընտանեկան միավոր համատեղ բնակվելու հարցում (*«Հադոն և Աբդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 43),
- կառուցապատման որոշումները (*«Բաքլին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 60),
- հարկադիր օտարման որոշումները (*«Հովարդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, Հանձնաժողովի որոշում) և ընկերություններին կարգադրելը, որ ապահովեն հարկային տեսուչներին ընկերության տարածքներ մուտք գործելու և սերվերի վրա պահվող տվյալները պատճենահանելու հնարավորությամբ (*«Բերնհ Լարսեն Հոլդինգ ԱՄ-ն և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի»*, § 106),
- կարգադրությունը, որը վերաբերում էր տարածքը վագոն-տնակներից, հյուղակներից և տնակներից, որոնք տարիներ շարունակ

ապօրինաբար գտնվում էին այնտեղ (*«Ուինտերսպեյնը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 143) կամ ինքնական կառույցներից (*«Յորդանովան և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 104) ազատելուն,

- բնակարանից տեղահանելը, որը հակագնչուական տրամադրություններով հարձակման հետևանք էր (*«Բուրյան և այլք ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 166),
- անձի անկարողությունը մշտական կացության կարգավիճակ ունեցող անձանց մատյանից ջնջել իր անունը (*«Քաբիլոնովան ընդդեմ Սլովակիայի»*, § 52),
- սեփական բնակարանում ապրելու համար թույլտվություն ստանալու պարտավորությունը և սեփական գույքն առանց թույլտվության զբաղեցնելու համար տուգանքի նշանակումը (*«Գիլոուն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 47):

Դատարանը նաև վճռել է, որ հակամարտության համատեքստում տեղահանված անձանց համար իրենց բնակարաններ վերադառնալու անկարողությունը հանգեցրել է «միջամտության» 8-րդ հոդվածով նախատեսված նրանց իրավունքների իրացման նկատմամբ (*«Չիրագովը և այլք ընդդեմ Հայաստանի»* [ՄՊ], § 207, *«Սարգսյանն ընդդեմ Ադրբեջանի»* [ՄՊ], § 260):

403. Մեկ այլ տեսանկյունից, միայն այն փաստը, որ դիմումատուի հարևանի կողմից իրականացվող շինարարությունը կամ վերակառուցումը կարող էր օրինական չլինել, բավարար հիմք չէ՝ պնդելու, որ դիմումատուի՝ 8-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքներին միջամտություն է եղել: 8-րդ հոդվածի կիրառման համար Դատարանը պետք է հանդգնի լինի, որ հարևանի կողմից իրականացվող շինարարությամբ պատճառված դժվարությունները բավականաչափ լուրջ էին՝ իր տան հարմարություններից դիմումատուի լիարժեք օգտվելու և նրա անձնական ու ընտանեկան կյանքի որակի վրա բացասաբար անդրադառնալու առումով (*«Չերկունն ընդդեմ Ուկրաինայի»* (որոշ.), §§ 77-80):

3. Թույլատրելի հայեցողության շրջանակ

404. Քանի որ այս ոլորտում քննարկման ենթակա հարցերը կարող են կախված լինել բազմաթիվ տեղական գործոններից և վերաբերել քաղաքի և գյուղական համայնքի բարեկարգման ծրագրերի քաղաքականության ընտրությանը, պայմանավորվող պետությունները սկզբունքորեն ունեն թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակ (*«Նոակը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»* (որոշ.), տե՛ս նաև բնակարանային հարցերի և, մասնավորապես, ջրի և կոյուղու հասանելիության առնչությամբ թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակը, *«Հուդորովիչը և այլք ընդդեմ Սլովենիայի»*, §§ 141, 144, 158 և դրանում մեջբերված հղումները): Այնուամենայնիվ, Դատարանը պահպանում է թույլատրելի հայեցողության ակնհայտ սխալը արձանագրելու իր լիազորությունը (*«Չապմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 92): Նման ընտրությունների կենսագործումը կարող է հանգեցնել միջամտության բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին, այնուամենայնիվ Կոնվենցիայի տեսանկյունից խնդիր չառաջացնելով, եթե պահպանվեն որոշակի պայմաններ և ձեռնարկվեն լրացուցիչ միջոցներ (*«Նոակը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»* (որոշ.)): Այդուհանդերձ, երբ քննարկվող իրավունքը չափազանց կարևոր է անհատի կենսական կամ ինտիմ իրավունքների արդյունավետ իրականացման համար, հավանական է, որ թույլատրելի հայեցողության շրջանակը ավելի փոքր կլինի (*«Քոնորսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 82):

Բ. Բնակարանային հարցեր

405. 8-րդ հոդվածը չի կարող մեկնաբանվել որպես բնակարան ստանալու իրավունք շնորհող (*«Չապմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 99) կամ որևէ առանձին վայրում ապրելու իրավունք նախատեսող դրույթ (*«Գարիբն ընդդեմ Նիդեռլանդների»* [ՄՊ], § 141): Ավելին, անօթևաններին բնակարանով ապահովելու ցանկացած

դրական պարտավորության շրջանակը սահմանափակ է (*«Հուղորդ-վիչը և այլք ընդդեմ Սլովենիայի»*, § 114):

406. Բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը նշանակում է ոչ միայն փաստացի ֆիզիկական տարածքի, այլև այդ տարածքից հանգիստ օգտվելու իրավունք: Նշվածը կարող է ենթադրել իրավասու մարմինների կողմից անհրաժեշտ միջոցների ձեռնարկում, մասնավորապես՝ դատական որոշումների կատարման ոլորտում (*«Յվիչ-տիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, §§ 51-53): Միջամտությունը կարող է լինել ինչպես ֆիզիկական, օրինակ՝ առանց թույլտվության անձի բնակարան մուտք գործելը (*«Կիպրոսն ընդդեմ Թուրքիայի»* [ՄՊ], § 294, (*«Սպորտային ընկերակցությունների և միությունների ազգային ֆեդերացիան (FNASS) և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 154) այնպես էլ՝ ոչ ֆիզիկական, օրինակ՝ աղմուկը, արտանետումները, հոտերը և այլն (*«Մորենո Գոմեսն ընդդեմ Իսպանիայի»*, § 53):

407. Թեև 8-րդ հոդվածը պաշտպանում է անհատներին պետական մարմինների միջամտություններից, դրանով կարող է նաև ենթադրվել պետության կողմից «բնակարանի» նկատմամբ հարգանքի իրավունքը երաշխավորող միջոցների ձեռնարկում (*«Նովոսելցկին ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 68)՝ նույնիսկ ֆիզիկական անձանց հարաբերություններում (*«Սուրուզյուն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 59): Դատարանն արձանագրել է պետության կողմից վերջինիս դրական պարտավորությունների խախտում, քանի որ իշխանությունները որևէ քայլ չէին ձեռնարկել դիմումատուի բազմաթիվ բողոքներից հետո առ այն, որ մարդիկ գալիս էին իր բակ և իր դռան դիմաց ու լուսամուտների տակ դատարկում գոմաղբ (*նույն տեղում*, §§ 67-68, պետության համար սահմանված դրական պարտավորության չկատարման բացակայության առնչությամբ, տե՛ս *«Օսմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ] գործը՝ §§ 129-130): Բնակարանի սեփականատիրոջ օգտին կայացված վտարման որոշման չկատարումը ներպետական իրավասու մարմինների կողմից դիտարկվել է որպես 8-րդ հոդվածից պետության համար բխող դրական պարտավորությունների չկատարում (*«Պիբերնիկն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 70):

Պետական մարմինների կողմից բնակարանն ուշացումով վերադարձնելն ապրուստի համար ոչ պիտանի վիճակում համարվել է միջամտություն դիմումատուի՝ բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին (*«Նուվոսելեցկին ընդդեմ Ուկրաինայի»*, §§ 84-88): Թեև Կոնվենցիայով երաշխավորված չէ անվտանգ խմելու ջրի հասանելիության իրավունքը, որպես այդպիսին, այնուամենայնիվ, անվտանգ խմելու ջրի կայուն և տևական անհասանելիությունը կարող է անբարենպաստ հետևանքներ ունենալ առողջության և մարդու արժանապատվության համար՝ լրջորեն խաթարելով անձնական կյանքի առանցքը և բնակարանից օգտվելը, ինչը նշանակում է, որ կարող են ի հայտ գալ պետության դրական պարտավորություններ՝ կախված գործի կոնկրետ հանգամանքներից և դրանց լրջության աստիճանից (*«Հուդորովիչը և այլք ընդդեմ Սլովենիայի»*, §§ 116, 158, և §§ 145-146):

408. Դատարանը անդամ պետություններից պահանջում է հավասարակշռության բերել խնդրո առարկա մրցակցող շահերը (*«Հեթոնը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 98), անկախ այն հանգամանքից, թե գործը քննվում է պետական մարմինների միջամտության տեսանկյունից, որը հարկավոր է հիմնավորել 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն, թե պետության համար սահմանված դրական պարտավորությունների տեսանկյունից, որոնցով պահանջվում է 1-ին մասով նախատեսված բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը պաշտպանող իրավական դաշտ ստեղծել:

409. Երբ խոսքը վերաբերում է այս ոլորտում պետություններին վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակի սահմաններին, հարկ է առանձնակի կարևորություն հաղորդել դիմումատուի անձնական տարածք ներխուժման աստիճանին (*«Քոնոբսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 82, *«Գլադիշևան ընդդեմ Ռուսաստանի»*, §§ 91-96): Հաշվի առնելով անձի ինքնության, ինքնորոշման և ֆիզիկական ու բարոյական անձեռնմխելիության համար 8-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքների առանցքային կարևորությունը՝ բնակարանային ապահովման հարցերում թույլատրելի հայեցողության շրջանակն ավելի նեղ է 8-րդ հոդվածով երաշխավորված

իրավունքների, քան ԹԻՎ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով պաշտպանված իրավունքների դեպքում (*նույն տեղում*, § 93):

410. Դատարանն առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձնում ընթացակարգային երաշխիքներին՝ որոշելու համար, թե արդյոք պետությունը գերազանցել է թույլատրելի հայեցողության շրջանակը՝ կիրառելի իրավական դաշտը սահմանելիս («*Քոնորսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*», § 92): Դատարանը, ի թիվս այլնի, վճռել է, որ սեփական բնակարանի կորուստը միջամտության ամենաձայրահեղ դրսևորումներից է բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին: Ցանկացած անձ, ում սպառնում է այս աստիճանի միջամտություն, որպես կանոն, պետք է հնարավորություն ունենա անկախ դատարանի քննությանը հանձնել այս միջոցի համաչափությունը՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով սահմանված սկզբունքների լույսի ներքո, անկախ այն հանգամանքից, որ ներպետական օրենսդրության համաձայն նա տիրապետման իրավունք այլևս չունի («*Մըլքսանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*», § 50): Այդ սկզբունքը մշակվել է պետության սեփականություն հանդիսացող կամ սոցիալական բնակարանների համատեքստում (*Ֆ.Ջ.Մ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* (որոշ.), § 37, և դրանում մեջբերվող հղումները): Այնուամենայնիվ, տարբերություն է դրվել պետական սեփականատիրոջ և մասնավոր սեփականատիրոջ միջև այն իմաստով, որ այդ սկզբունքն ինքնաբերաբար չի կիրառվում այն գործերում, որոնց շրջանակում մասնավոր անձը կամ ձեռնարկությունը գույքի նկատմամբ պահանջներ է ներկայացնում (§ 41): Մասնավորապես՝ մասնավոր անձի կամ կազմակերպության կողմից գույքի նկատմամբ պահանջներ ներկայացվելու դեպքում կողմերի մրցակցող շահերի հավասարակշռումը կարող է ամրագրվել ներպետական օրենսդրությամբ, ինչն ազատում է դատարանին վտարման հայցը քննելիս այդ շահերը կրկին հավասարակշռելուց (§ 45):

1. Սեփականատերեր

411. Երբ պետական մարմինն առնչվում է այն գույքի բարեխիղճ գնորդի հետ, որը նախկին սեփականատիրոջ կողմից խաբեությամբ է ձեռք բերվել, ներպետական դատարանները չեն կարող մեխանիկորեն կարգադրել նրա վտարումը՝ ավելի մանրակրկիտ ուսումնասիրության առարկա չդարձնելով նման միջոցի համաչափությունը կամ իրավիճակի առանձնահատկությունը: Առանձնակի կարևորություն ունի նաև այն փաստը, որ բնակարանը վերադարձվելու է պետության, այլ ոչ թե մասնավոր անձի տիրապետությանը, ում շահերը տվյալ բնակարանի նկատմամբ կվտանգվեին (*«Գլադիշևան ընդդեմ Ռուսաստանի»*, §§ 90-97):

412. Չվճարված հարկերի մարումն ապահովելու համար անդամ պետությանը երբեմն անհրաժեշտ է բռնագանձում տարածել անհատի բնակարանի վրա և այն վաճառել: Այդուհանդերձ, նման միջոցը պետք է կատարվի այնպես, որ ապահովվի անհատի՝ բնակարանի իրավունքի նկատմամբ հարգանքը: Մի գործի շրջանակներում, որն անդրադառնում էր հարկային պարտքը մարելու համար հարկադիր աճուրդով տան վաճառքի պայմաններին, Դատարանն արձանագրել է խախտում, քանի որ սեփականատիրոջ շահերը պատշաճ կերպով չեն պաշտպանվել (*«Ռուսկն ընդդեմ Շվեդիայի»*, §§ 137-142): Բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի և պարտքերի մարման նպատակով տան հարկադիր վաճառքի համաձայնեցման ընդհանուր հարցերի առնչությամբ, տե՛ս *«Վրզիշն ընդդեմ Խորվաթիայի»* գործը՝ § 13:

413. Սեփականատիրոջ համար կղզու վրա գտնվող իր տանն ապրելու թույլտվություն ստանալու պարտավորությունը՝ կղզու գերբնակեցումից խուսափելու նպատակով, որպես այդպիսին չի հակասում 8-րդ հոդվածին: Այդուհանդերձ, համաչափության պահանջը բավարարված չի լինի, եթե ներպետական մարմինները բավարար չափով հաշվի չառնեն, մասնավորապես, սեփականատերերի առանձնահատուկ դրությունը (*«Գիլունն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 56-58):

414. Դատարանը քննության է առել տան անխուսափելի կորուստն այն քանդելու որոշման հետևանքով՝ կայացված այն հիմնավորմամբ, որ այն կառուցվել էր քաղաքաշինության ոլորտի կիրառելի կարգավորումների խախտմամբ (*«Իվանովան և Չերքովն ընդդեմ Բուլղարիայի»*): Դատարանն ըստ էության քննության է առել այն հարցը, թե արդյոք քանդելն «անհրաժեշտ է եղել ժողովրդավարական հասարակությունում»: Այս առնչությամբ Դատարանը հիմնվել է նախկին գործերով կայացրած վճիռների վրա, որոնցում գտել է, որ տնից վտարելու ընթացակարգերը պետք է հարգեն 8-րդ հոդվածով պաշտպանված շահերը. բնակարանի կորուստը միջամտության ծայրահեղ դրսևորում է բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին՝ անկախ նրանից, թե շահագրգիռ անձը պատկանել է որևէ խոցելի խմբի, թե ոչ: Այս գործով արձանագրելով 8-րդ հոդվածի խախտում՝ Դատարանը հիմնվել է այն փաստի վրա, որ ներպետական դատարանների քննությանը հանձնված է եղել բացառապես անօրինականության հարցը, և վերջիններս սահմանափակվել են միայն այդ հարցի քննությամբ՝ քննարկման առարկա չդարձնելով քանդման որոշման կատարման անհամաչափ հնարավոր հետևանքը դիմումատուների անձնական դրության վրա (*նույն տեղում*, §§ 49-62):

415. Բացի այդ, Դատարանն արձանագրել է, որ, երբ պետությունը ստեղծում է այնպիսի իրավական դաշտ, որը մասնավոր անհատին պարտադրում է իր բնակելի միավորը կիսել օտարների հետ, այն պետք է նախատեսի համապատասխան կարգավորումներ և ընթացակարգային երաշխիքներ, որոնք անհրաժեշտ են բոլոր շահագրգիռ կողմերին իրենց Կոնվենցիոն իրավունքների պաշտպանությունն ապահովելու համար (*«Իրինա Սմիրնովան ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 94):

2. Վարձակալներ

416. Դատարանը վճիռներ է կայացրել վարձակալների վտարման հետ կապված մի շարք վեճերի վերաբերյալ (տե՛ս մեջբերվող հղումները

«Իվանովան և Չերքովն ընդդեմ Բուլղարիայի» (§ 52) գործով վճռում): Իրավասու մարմինների կողմից տրված բնակարանն ազատելու ծանուցումը պետք է լինի անհրաժեշտ և համապատասխանի ընթացակարգային երաշխիքներին, որպես 8-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասպանող անկախ դատարանի կողմից արդար որոշումների կայացման գործընթացի մաս (*«Քոնորսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 81-84, *«Բջեդովն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, §§ 70-71): Բավարար չէ ընդամենը նշել, որ միջոցը նախատեսված է ներպետական օրենսդրությամբ՝ հաշվի չառնելով խնդրո առարկա անհատական հանգամանքները (*«Չոսիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 21): Բացի այդ, նման միջոցը պետք է նաև հետապնդի իրավաչափ նպատակ, և ապացուցվի, որ բնակարանի կորուստը համաչափ է հետապնդվող իրավաչափ նպատակներին՝ 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն: Ուստի, հարկ է հաշվի առնել այն բնակչին վերաբերող փաստական հանգամանքները, ում իրավաչափ շահերը պետք է պաշտպանել (*«Օրիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 64, *«Գլադիշևան ընդդեմ Ռուսաստանի»*, §§ 94-95, *«Կրիվիցկան և Կրիվիցկին ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 50, *«Անդրեյ Մեդվեդևն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 55):

417. Այսպիսով, Դատարանը որոշել է, որ վարձակալի վտարման պարզեցված ընթացակարգը, որով չեն ապահովվում պատշաճ ընթացակարգային երաշխիքներ, կառաջացներ Կոնվենցիայի խախտում, նույնիսկ եթե տվյալ միջոցով իրավաչափորեն հետապնդվում էր բնակարանային ոլորտի օրենսդրական կարգավորումների պատշաճ կիրառումն ապահովելու նպատակ (*«ՄրկՔանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 55): Վարձակալության պայմանագիրը լուծելը՝ առանց անկախ դատարանի կողմից վտարման միջոցի համաչափությունը ստուգելու հնարավորության, համարվել է 8-րդ հոդվածին հակասող (*«Քեյր և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 74): Այս սկզբունքն ինքնաբերաբար չի կիրառվում այն գործերում, որոնցում վարձատուն մասնավոր անձ է կամ կառույց (*«Վրզիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 67, *«Ֆ.Ջ.Մ-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, (որոշ.) §41):

Բացի այդ, մասնավոր անձի սեփականությունը շարունակել զբաղեցնելը՝ անտեսելով կատարման ենթակա դատական որոշումը, որով արձանագրվել է, որ այն ապօրինի էր, հակասում է 8-րդ հոդվածին (*«Խամիդովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 145):

418. *«Լարկոսն ընդդեմ Կիպրոսի»* [ՄՊ] գործով վճռում Դատարանն արձանագրել է, որ վտարման հարցում վարձակալներին տարբերակված պաշտպանություն տրամադրելը՝ հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, թե նրանք պետության սեփականությունը հանդիսացող գույքի, թե մասնավոր սեփականատերերին պատկանող գույքի վարձակալներ են, հանգեցրել է Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի խախտման՝ 8-րդ հոդվածի համակցությամբ (§§ 31-32): Փոխարենը՝ խտրական չէ, միայն պետության սեփականություն հանդիսացող գույքի վարձակալներին բնակարանը գնելու հնարավորություն ընձեռելը, մինչդեռ մասնավոր սեփականություն հանդիսացող բնակարանների վարձակալները իրենց կողմից զբաղեցված բնակարանները գնելու հնարավորություն չունենին: (*«Սպրունյակը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի»* (որոշ.)): Բացի այդ, իրավաչափ է սոցիալական բնակարանների հատկացման չափորոշիչների ամրագրումը, երբ առկա առաջարկը բավարար չէ պահանջարկը բավարարելու համար՝ պայմանով, որ նման չափորոշիչները չլինեն կամայական կամ խտրական (*«Բահն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (§ 49), սոցիալական բնակարանների վարձակալների առնչությամբ ավելի ընդհանուր, տե՛ս *«Պաուլիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, *«Քեյը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*):

419. Դատարանը 8-րդ հոդվածի խախտում չի արձանագրել սոցիալիստական վարչակարգից դեպի շուկայական տնտեսություն անցման հետևանքով բնակարանային ոլորտի բարեփոխումների առնչությամբ, որոնք դրսևորվել են *«հատուկ պաշտպանված վարձակալության»* շահառուներին շնորհված իրավական պաշտպանության ընդհանուր նվազեցմամբ: Եվ իսկապես, չնայած վարձավճարների բարձրացմանը, և իրենց բնակարաններում մնալու հնարավորության համար երաշխիքների նվազեցմանը՝ այս վարձակալները

շարունակում էին օգտվել առանձնակի պաշտպանությունից, որը գերազանցում էր սովորաբար վարձակալներին տրամադրվող պաշտպանության մակարդակը (*«Բերգեր-Կրալը և այլք ընդդեմ Սլովենիայի»*, § 273 և մեջբերվող հղումները, սակայն համեմատել այս գործի հետ՝ *«Գալովիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»* (որոշ.), § 65):

3. Վարձակալների զուգընկերներ (զբաղեցում առանց օրինական հիմքերի)

420. Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանությունը չի սահմանափակվում ներպետական օրենսդրության համաձայն գույքի օրինական (օրինական հիմքերով) զբաղեցմամբ (*«ՄրկՔանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 46, *«Բջեդովն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 58, *«Իվանովան և Չերքովն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 49): Եվ իսկապես, Դատարանը տարածել է 8-րդ հոդվածի պաշտպանությունն այն անձի պարագայում, որը զբաղեցնում էր մի բնակարան, որի վարձակալության իրավունքներն ուներ միայն նրա զուգընկերը (*«Պրոկոպովիչն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 37, տե՛ս նաև *«Կորեյցն ընդդեմ Սլովենիայի»* գործը՝ § 82, *«Եվգենի Չախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 32) կամ ավելի քան 40 տարի բնակարանն ապօրինաբար զբաղեցրած անձի նկատմամբ (*«Բրեժեկն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 36): Մյուս կողմից, որոշելու համար, թե արդյոք իր բնակարանը լքելու անձի վրա դրված պարտավորությունը համաչափ է հետապնդվող իրավաչափ նպատակին, չափազանց կարևոր է, թե արդյոք այդ բնակարանն ապօրինաբար է կառուցվել (*«Չասպանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 102):

421. Դատարանը խախտում է գտել, երբ ներպետական դատարանն առաջնահերթ կարևորություն է տվել այն փաստին, որ իր զուգընկերոջ հետ ապրած տասը տարիների ընթացքում դիմումատուն գրանցված է եղել որպես այլ վայրում բնակվող՝ չփորձելով հակակշռել նշվածը խնդրո առարկա սենյակի անհրաժեշտության վերաբերյալ նրա պնդումների հետ (*«Եվգենի Չախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, §§ 35-37):

422. Դատարանն արձանագրել է 14-րդ հոդվածի խախտում՝ 8-րդ հոդվածի համակցությամբ, երբ բնակչի համար սահմանվել է միասեռական իր զուգընկերոջ մահվանից հետո վարձակալության իրավունքը իրավահաջորդությամբ ձեռք բերելու արգելք (*«Կարներն ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 41-43, *«Կոզակն ընդդեմ Լեհաստանի»*, § 99):

4. Փոքրամասնություններ և խոցելի անձինք

423. Դատարանը նաև հաշվի է առնում բնակչի խոցելիությունը, քանի որ իր նախադեպային իրավունքով պաշտպանվում է փոքրամասնությունների կենսակերպը (տե՛ս, օրինակ՝ *«Հուդորովիչը և այլք ընդդեմ Սլովենիայի»* գործը՝ § 142): Մասնավորապես, Դատարանն ընդգծել է գնչուների և թափառաշրջիկների խոցելիությունը, ինչպես նաև նրանց հատուկ կարիքներին և կենսակերպին առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնելու անհրաժեշտությունը (*«Քոնորսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 84): Նշվածը կարող է ենթադրել ներպետական մարմինների վրա դրվող դրական պարտավորություններ (*«Չապմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 96, *«Յորդանովան և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի»*, §§ 129-130 և 133)՝ որոշակի սահմաններում (*«Քոդոնան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.), *«Հուդորովիչը և այլք ընդդեմ Սլովենիայի»*, § 158): Գնչուների վագոն-տնակների տեղակայմանն առնչվող միջոցները ազդեցություն են ունենում նրանց՝ «բնակարանի» նկատմամբ հարգանքի իրավունքի վրա (*«Չապմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ] (§ 73) գործը համեմատել և հակադրել *«Հիրթուն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»* (§ 65) գործի հետ): Խնդիրների առաջացման դեպքում Դատարանը կարևորում է ներպետական մարմինների գործողությունները՝ միտված լուծում գտնելուն (*«Սրենեգրին և Ադամն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* (որոշ.)):

424. Այս առնչությամբ, Դատարանը վերահաստատել է 8-րդ հոդվածով նախատեսված պահանջների կատարման գնահատման չափորոշիչները *«Ուինտերսպեյնը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»* գործով

իր վճռում (§ 148 և դրանում մեջբերվող հղումները): Դատարանը խախտում չի արձանագրել մի իրավիճակում, որում դիմումատուների բարդ իրադրությունը պատշաճ կերպով հաշվի է առնվել, քաղաքաշինության համար պատասխանատու մարմինների գործողությունների հիմքում ընկած շարժառիթները եղել են վերաբերելի և բավարար, իսկ ձեռնարկված միջոցները չեն եղել անհամաչափ (*«Բաքլին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 84, *«Չապմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 114): Ինչ վերաբերում է անձանց իրենց բնակավայրից վտարման միջոցներին, Դատարանն արձանագրել է խախտում հետևյալ գործերում՝ *«Քոնորսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 95, *«Յորդանովան և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 144, *«Ուինտերստեյնը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, §§ 156 և 167, *«Բաքլանդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 70, *«Բագդոնավիցիուսը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 107 (հարկադիր վտարումների և առանց վերաբնակեցման ծրագրի տների ոչնչացման վերաբերյալ):

425. Դատարանը նաև վճռել է, որ իշխանությունների ընդհանուր մոտեցումը, որով ամրապնդվում էր այն գնչուների անապահովության զգացումը, ում տները և գույքը ոչնչացվել էին, ինչպես նաև նրանց ընտանեկան կյանքի նկատմամբ միջամտությունը վերջ տալու հարցում իշխանությունների շարունակական անգործությունը հանգեցրել են 8-րդ հոդվածի լուրջ խախտման (*«Մոլդովան և այլք ընդդեմ Ռումինիայի (թիվ 2)»*, §§ 108-109, *«Բուրյան և այլք ընդդեմ Ուկրաինայի»*, §§ 169-170):

426. Փոքրամասնությանն անդրադարձող միջոցը հենց միայն այդ հանգամանքի բերումով չի հանգեցնում 8-րդ հոդվածի խախտման (*«Նոակը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»* (որոշ.)): Այս գործում, Դատարանը քննարկման առարկա է դարձրել այն հարցը, թե արդյոք համայնքի բնակիչներին, որոնց մի մասը պատկանում էր ազգային փոքրամասնության, մեկ այլ համայնք տեղափոխելու համար բերված պատճառները եղել են վերաբերելի, և արդյոք այդ միջամտությունը եղել է հետապնդվող նպատակին համաչափ՝ հաշվի առնելով, որ այն անդրադարձել է փոքրամասնության վրա: *«Հուդորովիչը և այլք*

ընդդեմ Սլովենիայի» գործով Դատարանն անդրադարձել է սոցիալապես անապահով խմբին, մասնավորապես՝ գնչուական համայնքի անդամներին կոմունալ ծառայությունների մատուցման պետության դրական պարտավորության շրջանակին (§§ 143-158): Այն գտել է, որ դիմումատուների համար անվտանգ խմելու ջրի և կոյուղու հասանելիությունն ապահովվելու համար պետության ձեռնարկած միջոցներով հաշվի է առնվել նրանց խոցելի վիճակը և բավարարվել 8-րդ հոդվածի պահանջները (§ 158):

427. Անգործունակ անձինք նույնպես առանձնապես խոցելի են: Ուստի, 8-րդ հոդվածով պետության համար սահմանվում է նրանց հատուկ պաշտպանություն տրամադրելու դրական պարտավորություն: Այսպիսով, 8-րդ հոդվածի խախտման էր հանգեցրել այն հանգամանքը, որ անգործունակ անձը զրկվել էր իր բնակարանի տիրապետման իրավունքից՝ առանց վարույթին արդյունավետորեն մասնակցելու կամ նշված միջոցի համաչափության հարցը դատարանների քննությանը հանձնելու հնարավորության (*«Յեռենյուներն ընդդեմ Ավստրիայի»*, §§ 63 և 65): Հարկ է հղում կատարել ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված երաշխիքներին (*«Ա.-Մ.Վ.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»*, §§ 82-84 և 90): Մեջբերված գործի շրջանակներում Դատարանը վճռել է, որ մտավոր զարգացման խանգարում ունեցող չափահաս անձի կողմից իր կրթության և բնակության վայրի առնչությամբ արտահայտված ցանկություններին ընթացք տալու մերժումը չի առաջացրել 8-րդ հոդվածի խախտում:

428. Այն հանգամանքը, որ երեխաները հոգեբանական տրավմա են ստացել՝ ակնատես լինելով իրենց հոր կողմից իրենց մորը ընտանիքին պատկանող տանն անընդհատ բռնության ենթարկելուն, հանգեցրել է միջամտության նրանց՝ «բնակարանի» նկատմամբ հարգանքի իրավունքին (*«Յերեմիան ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության»*, § 74): Այս գործի շրջանակներում Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում՝ հիմք ընդունելով ընտանեկան բռնության այս ծանր դեպքին վճռականորեն արձագանքելու հարցում դատական համակարգի թերացումը (§§ 78-79):

429. 8-րդ հոդվածը, ըստ էության, չի նախատեսում բնակարան ստանալու իրավունք, և, համապատասխանաբար, անօթևաններին տեղավորելու ցանկացած դրական պարտավորություն պետք է սահմանափակ լինի: Սակայն առանձնապես խոցելի անձանց համար ապաստան ապահովելու պարտավորությունը բացառիկ դեպքերում կարող է բխել 8-րդ հոդվածից (*«Յորդանովան և այլք ընդդեմ Բուդարիայի»*, § 130, և դրանում մեջբերվող հղումները): Ծանր հիվանդությամբ տառապող անհատին բնակարանային աջակցություն տրամադրելու հարցում սոցիալական հարցերով զբաղվող մարմինների մերժումը կարող էր որոշակի հանգամանքներում խնդիր հարուցել 8-րդ հոդվածի տեսանկյունից՝ հաշվի առնելով նման մերժման հետևանքները շահագրգիռ անհատի անձնական կյանքի համար (*«Օ՛Ռուրկն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.)):

430. Իր նախադեպային իրավունքում Դատարանը հաշվի է առնում միջազգային իրավունքի համապատասխան նյութերը և որոշում անդամ պետությունների թույլատրելի հայեցողության շրջանակի սահմանները (*«Ա.-Մ.Վ.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»*, §§ 73-74 և 90): Բնակարանային ապահովման հարցերում պետություններին վերապահված է թույլատրելի հայեցողություն լայն շրջանակ (*«Հուդորովիչը և այլք ընդդեմ Սլովենիայի»*, §§ 141 և 158):

5. Այցելություններ բնակարան, խուզարկություններ և առգրավումներ

431. Որոշ հանցագործությունների դեպքում իրեղեն ապացույցներ ձեռք բերելու նպատակով ներպետական մարմինները կարող են անհրաժեշտ համարել և կիրառել այնպիսի միջոցառումներ, որոնք ենթադրում են ներխուժում մասնավոր բնակարան (*«Դրոզան Պեպրովիչն ընդդեմ Սերբիայի»*, § 74): Ոստիկանության կողմից ինչպես բնակարան մուտք գործելիս (*«ՄրկԼեոդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 53-57, գործ, որում խախտում է արձանագրվել, իսկ (*«Դրոզան Պեպրովիչն ընդդեմ Սերբիայի»*, §§ 75-77 գործով վճռում

խախտում չի արձանագրվել), այնպես էլ բնակարանի ներսում ձեռնարկված միջոցառումները (*«Վասիլչուկն ընդդեմ Ուկրաինայի»*) (§ 83) գործը վերաբերում է, մասնավոր տարածքներում ավերածություններին) պետք է համաչափ լինեն հետապնդվող նպատակին:

432. *«Սպորտային ընկերակցությունների և միությունների ազգային ֆեդերացիան (FNASS) և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»* գործով վճիռը վերաբերում էր «թիրախային խմբի» մեջ մտնող պրոֆեսիոնալ մարզիկների վրա դրված պարտավորությանը նախապես տեղեկացնել իրենց գտնվելու վայրի մասին չհայտարարված հակադոպինգային փորձաքննություն իրականացնելու նպատակով: Դատարանը շեշտել է, որ այդպիսի հետազոտության նպատակով բնակարան այցերն էականորեն տարբերվում են ներպետական դատարանի վերահսկողությամբ իրականացվող այնպիսի այցերից, որոնք ուղղված են հանցագործությունների բացահայտմանը և քննությանը կամ գույքի առգրավմանը: Այդպիսի խուզարկություններն ըստ էության վնասում են բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը և չեն կարող համարժեք լինել մարզիկների տուն կատարած այցերին (§ 186): Դատարանը համարել է, որ դիմումատուի կողմից բողոքարկած պարտավորությունների կրճատումը կամ վերացումը կարող էր մեծացնել դոպինգի վտանգը ինչպես նրանց, այնպես էլ սպորտային ողջ համայնքի առողջության համար և այդպիսով հակասել եվրոպական և միջազգային կոնսենսուսին չհայտարարված փորձաքննություն իրականացնելու անհրաժեշտության առնչությամբ (§ 190):

433. Քաղաքացիները պետք է պաշտպանված լինեն ոստիկանության անհիարկի ներխուժումներից իրենց բնակարան: Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում մեղադրանքի առաջադրման մասին ծանուցելու և անձին ոստիկանության բաժանմունք տեղափոխելու նպատակով վաղ առավոտյան ավտոմատներով զինված դիմակավոր հատուկ ուժերի կողմից իրականացրած ներխուժման կապակցությամբ: Դատարանը նշել է, որ պետք է առկա լինեն պատշաճ երաշխիքներ իշխանության չարաշահումից և մարդկային արժանապատվության նկատմամբ ոտնձգություններից խուսափելու

համար («*Կուչերան ընդդեմ Սլովակիայի*», §§ 119 և 122, տե՛ս նաև «*Ռախվալսկին և Ֆերենցն ընդդեմ Լեհաստանի*», § 73): Նշված երաշխիքները կարող են ընդգրկել ընդհուպ մինչև պետության համար արդյունավետ քննության պարտավորություն այն դեպքում, երբ այդ քննությունն ապօրինի խուզարկությունների մասին ենթադրյալ հայտարարությունների վրա լույս սփռելու միակ օրինական միջոցն է («*Հ.Մ.-ն ընդդեմ Թուրքիայի*» (§§ 26-27 և 29), գործը վերաբերում է ոչ լիարժեք քննության արդյունքում 8-րդ հոդվածի ընթացակարգային տարրի խախմանը, իսկ նման ընթացակարգային պաշտպանության կարևորության առնչությամբ տե՛ս «*Վասիլչուկն ընդդեմ Ուկրաինայի*», § 84):

434. Բնակարան ներխուժման հետ կապված միջոցառումները պետք է լինեն «օրենքով նախատեսված», ինչը ենթադրում է օրինական ընթացակարգի («*Լ.Մ.-ն ընդդեմ Իտալիայի*», §§ 29 և 31) և գոյություն ունեցող երաշխիքների պահպանում («*Պանտելեյենկոն ընդդեմ Ուկրաինայի*», §§ 50-51, «*Կիլենն ընդդեմ Ռումինիայի*», § 34), ինչպես նաև պետք է հետապնդի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասում թվարկված օրինական նպատակներից մեկը («*Սմիրնովն ընդդեմ Ռուսաստանի*», § 40) և պետք է «անհրաժեշտ լինի ժողովրդավարական հասարակությունում» այդ նպատակին հասնելու համար («*Կամենզինդն ընդդեմ Շվեյցարիայի*», § 47):

435. Հետևյալ օրինակները վերաբերում են «օրինական նպատակի հետապնդմանը»՝ մրցակցության ոլորտում իրավասու մարմնի կողմից տնտեսական մրցակցության պաշտպանության («*ԴեԼՏՍՍ ՊԵԿԱՌՆԻ ա.ս. ընդդեմ Չեխական Հանրապետության*», § 81), հարկային խարդախությունների կանխարգելման («*Կեսլասին ընդդեմ Ֆրանսիայի*» (որոշ.) «*Կ.Ս.-ն և Մ.Ս.-ն ընդդեմ Գերմանիայի*», § 48), քրեական գործերով հանցանշանների և իրեղեն ապացույցների որոնման, օրինակ՝ կեղծ փաստաթղթերի օգտագործման, վստահության չարաշահման և չապահովված չեկերի դուրս գրման, («*Վան Ռոսսեմն ընդդեմ Բելգիայի*», § 40), սպանության («*Դրոգան Պեպրովիչն ընդդեմ Սերբիայի*», § 74), թմրամիջոցների շրջանառության («*Իշիլուակն*

ընդդեմ Թուրքիայի», § 50) կամ դեղորայքի ապօրինի առք ու վաճառքի («*Վիզերը և Բիկոս Բեպայլիզունգեն ԳմբՀ-ն ընդդեմ Ավստրիայի*», § 55), շրջակա միջավայրի պաշտպանության և անհանգստությունների կանխարգելման («*Հալաբին ընդդեմ Ֆրանսիայի*», §§ 60-61), և սպորտային դոպինգի դեմ պայքարի համատեքստում առողջության և այլ անձանց իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության («*Սպորտային ընկերակցությունների և միությունների ազգային ֆեդերացիան (FNASS) և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*», §§ 165-166) նպատակով ձեռնարկված միջոցառումներին:

436. Դատարանը գնահատում է նաև նման միջոցառումների հիմնավորման համար վկայակոչված պատճառների վերաբերելի և բավարար լինելը, ինչպես նաև անդրադառնում է գործի հանգամանքներում համաչափության սկզբունքի պահպանմանը («*Բուկն ընդդեմ Գերմանիայի*», § 45), և արդյոք օրենսդրությունն ու պրակտիկան նախատեսում են պատշաճ և բավարար երաշխիքներ իրավասու մարմինների կողմից կամայական միջոցների ձեռնարկումը կանխելու համար («*Գուցանովին ընդդեմ Բուլղարիայի*», § 220, կիրառելի չափորոշիչների վերաբերյալ տե՛ս «*Իլիյա Սրեֆանովն ընդդեմ Բուլղարիայի*», §§ 38-39, «*Սմիրնովն ընդդեմ Ռուսաստանի*», § 44): Օրինակ, դատավորը չի կարող պարզապես սահմանափակվել ստորագրելով և դատարանի կնիքով արձանագրությունը կնքելով և պարզապես դրա ամսաթվի և ժամից հետո ավելացնելով «հաստատում եմ» բառակապակցությունը, առանց անդրադառնալու նման հաստատման հիմքում ընկած պատճառաբանությանը («*Գուցանովին ընդդեմ Բուլղարիայի*», § 223): Ներպետական և միջազգային իրավունքի հավանական խախտմամբ ձեռք բերված ապացույցների հիման վրա տրված թույլտվության ուժով դիմումատուների բնակարանի խուզարկության վերաբերյալ տե՛ս «*Կ.Ս.-ն և Մ.Ս.-ն ընդդեմ Գերմանիայի*», §§ 49-53:

437. Դատարանը հատկապես աչալուրջ է այն դեպքերում, երբ ներպետական իրավունքի ուժով թույլատրվում են խուզարկություններ առանց դատական վերահսկողության: Դատարանն ընդունում է այնպիսի խուզարկությունը, երբ նման նախնական թույլտվության

բացակայությունը փոխարինվում է տվյալ միջոցի օրինականության ու անհրաժեշտության հարցին անդրադարձող հետագա արդյունավետ դատական վերահսկողությամբ: (*«Իշխողական ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 51, *«Գուցանովին ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 222): Նշվածը ենթադրում է, որ շահագրգիռ անձը թե՛ փաստացի, և թե՛ իրավաբանորեն զրկված չէ միջոցի օրինականության արդյունավետ դատական վերահսկողությունից, իսկ խախտումների դեպքում՝ պատշաճ փոխհատուցումից (*«ԴԵԼՏԱ ՊԵԿԱՌԵԻ ա.ս. ընդդեմ Չեխական Հանրապետության»*, § 87): Սակայն դատախազի կողմից թույլտրված խուզարկությունը՝ դատական ատյանի վերահսկողության բացակայությամբ, չի համապատասխանում 8-րդ հոդվածի պահանջներին (*«Վարզան ընդդեմ Ռումինիայի»*, §§ 70-74):

438. Ըստ Դատարանի՝ խուզարկության թույլտվությունը պետք է ունենա որոշակի սահմանափակումներ, որպեսզի թույլատրելի միջամտությունը չլինի պոտենցիալ անսահմանափակ և անհամաչափ: Թույլտվության ձևակերպմամբ պետք է հստակ մատնանշվի դրա կիրառման շրջանակը (որպեսզի ապահովվի խուզարկության բացառապես քննվող հանցագործությունների բացահայտման համար անհրաժեշտ լինելը) և դրա կիրառման չափանիշները (բոլոր գործողությունների նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու համար): Լայն ձևակերպումներ պարունակող թույլտվությունը, որը, սակայն, որևէ տեղեկություն չի պարունակում տվյալ վարույթի կամ դրա շրջանակներում առգրավման ենթակա առարկաների վերաբերյալ, արդար հավասարակշռություն չի ապահովում կողմերի իրավունքների միջև՝ նախնական քննություն իրականացնող մարմիններին տրված լիազորությունների լայն շրջանակի պատճառով (*«Վան Ռոսսենն ընդդեմ Բելգիայի»*, §§ 44-50 և մեջբերվող հղումները, *«Բագիևան ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 52):

439. Ոստիկանության կողմից իրականացրած խուզարկությունը կարող է անհամաչափ համարվել, եթե դրան չեն նախորդում ողջամիտ նախազգուշական միջոցներ (*«Քիզանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (§§ 33-36), խուզարկվող վայրի բնակիչների

ինքնության նախնական ստուգման բացակայություն), կամ եթե գործադրված միջոցները եղել են չափից ավելի խիստ («*Վասիլչուկն ընդդեմ Ուկրաինայի*», §§ 80 և 84): Առավոտյան ժամը 6-ին առանց բավարար շարժառիթի ոստիկանության աշխատակիցների մուտքը ոչ թե մեղադրյալի, այլ տուժողի բնակարան չի համարվել «անհրաժեշտ ժողովրդավարական հասարակությունում» («*Ջուրալն ընդդեմ Սլովակիայի*» (§§ 41-45) գործ, որի շրջանակներում Դատարանը նաև անդրադարձել է հիշյալ անձի հեղինակության համար հետևանքների հարցին): Դատարանն արձանագրել է նաև 8-րդ հոդվածի խախտում, երբ ենթադրյալ այլ անձի կողմից կատարված զանցանքի կապակցությամբ մասնավոր բնակարանում իրականացվել է խուզարկություն և առգրավում («*Բուկն ընդդեմ Գերմանիայի*», § 52):

440. Դատարանը կարող է հաշվի առնել խուզարկությանը դիմումատուի և այլ վկաների ներկայության հանգամանքը («*Բագիևան ընդդեմ Ուկրաինայի*», § 53)՝ որպես մի գործոն, որը հնարավորություն է ընձեռում դիմումատուին արդյունավետ հսկողություն իրականացնել խուզարկության ողջ ընթացքում («*Մասլակը և Միխալկովան ընդդեմ Չեխական Հանրապետության*», § 79): Փոխարենը՝ անձի, նրա փաստաբանի, երկու այլ վկաների և փորձագետի ներկայությամբ իրականացված խուզարկությունը, որը սակայն իրականացվել էր դատավորի *նախնական* թույլտվության, ինչպես նաև հետագա արդյունավետ հսկողության բացակայության պայմաններում, հնարավորություն չի ընձեռում կանխել նախնական քննություն իրականացնող իրավասու մարմինների կողմից իշխանության չարաշահման վտանգը («*Գուցանովին ընդդեմ Բուլղարիայի*», § 225):

441. Քրեական վարույթի այնպիսի վաղ փուլում, ինչպիսին է հետաքննությունը, իրականացրած խուզարկությունը պետք է ուղեկցվի պատշաճ և բավարար երաշխիքներով («*Մոդեստուն ընդդեմ Հունաստանի*», § 44): Տվյալ դեպքում, Դատարանը վճռել է, որ խուզարկությունն այս փուլում եղել է անհամաչափ՝ հիմք ընդունելով թույլտվության մեջ առկա ձևակերպումների անորոշությունը, նախնական և հետագա դատական վերահսկողության բացակայությունը, ինչպես

նաև դիմումատուի՝ անձամբ խուզարկությանը ներկա չլինելու փաստերը (§§ 52-54):

442. Եվ հակառակը, ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված երաշխիքները և խուզարկության կատարման գործնական պայմանները կարող են չհանգեցնել 8-րդ հոդվածի խախտման (*«Կամենզինդն ընդդեմ Շվեյցարիայի»* (§ 46) և *«Պատուիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»*) չթույլատրված հեռախոսն առգրավելու համար փոքր ծավալի խուզարկության վերաբերյալ, *«Քրոնինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.) և *«Ռափուշնան ընդդեմ Ուկրաինայի»* (§ 82) պատշաճ երաշխիքների գոյության վերաբերյալ):

443. Ինչ վերաբերում է բնակարաններ այցերին ու առգրավումներին, Դատարանն անհամաչափ է համարել մաքսային մարմինների լայն լիազորությունների առկայությունը դատական թույլտվության բացակայության պայմաններում (*«Միայլիեն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* (թիվ 1), *«Ֆունկեն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, *«Կրեմյեն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*):

444. Քաղաքացիների և հաստատությունների պաշտպանությունն ահաբեկչությունից և դրա սպառնալիքից, ինչպես նաև ահաբեկչության հետ կապված հանցագործություններում կասկածյալների ձերբակալման և մեղադրյալների կալանավորման առնչությամբ հատուկ դեպքերը Դատարանի կողմից հաշվի են առնվում, երբ վերջինս քննում է տեղի ունեցած միջամտության համատեղելիությունը Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հետ (*«Մյուրեյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 91, *«Է.Հ.-ն ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 48-49): Հակաահաբեկչական օրենսդրությամբ պետք է նախատեսել չարաշահումներից պատշաճ պաշտպանության երաշխիք, որը և պետք է պահպանվի իրավասու մարմինների կողմից (*«Խամիդովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 143): Հակաահաբեկչական գործողությունների առնչությամբ տե՛ս նաև *«Մենթեշը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 73:⁴⁶

⁴⁶ Տե՛ս *Ահաբեկչության վերաբերյալ ուղեցույց*:

445. «Շերը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության» գործի շրջանակներում իրավասու մարմինները կասկածներ ունեին մոտալուտ ահաբեկչական հարձակման վերաբերյալ և իրականացրել էին դրա կանխարգելմանն ուղղված ծայրահեղ խրթին նախաքննություն: Դատարանն ընդունել է, որ խուզարկության թույլտվությունը ձևակերպված է եղել բավական լայն: Այդուհանդերձ, Դատարանի կարծիքով ահաբեկչության դեմ պայքարը և իրավիճակի հրատապությունը հիմնավորում են ավելի անորոշ ձևակերպումների վրա հիմնված խուզարկությունը, քան ընդունելի կլիներ այլ իրավիճակներում: Նմանաբնույթ գործերում ոստիկանությանը պետք է տալ որոշակի ճկունություն, որպեսզի նրանք խուզարկության ընթացքում կատարված բացահայտումների հիման վրա կարողանան որոշել ահաբեկչական գործողությունների հետ կապված գործոնները և իրականացնեն առգրավումներ հետագա քննություն իրականացնելու նպատակով (§§ 174-176):

Գ. Առևտրային ընկերությունների տարածքներ

446. Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքները կարող են ներառել ընկերության գրանցված գրասենյակի, դրա մասնաճյուղերի կամ այլ բիզնես տարածքների հարգման իրավունքը («Կոլաս Էսթ ընկերությունն ընդդեմ Ֆրանսիայի», § 41): Ֆիզիկական անձի տարածքը միաժամանակ վերջինիս կողմից վերահսկվող ընկերության գրասենյակ լինելու մասին տե՛ս «Չափելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 63 գործով վճիռը:

447. Միջամտության անհրաժեշտությունը որոշելիս պետությանը վերապահված սեփական հայեցողության սահմանն ավելի լայն է, երբ խուզարկության առարկա են իրավաբանական, այլ ոչ թե ֆիզիկական անձինք («ԴեԼՏԱ ՊեԿԱՌՆԻ ա.ս. ընդդեմ Չեխական Հանրապետության», § 82, «Բերնի Լարսեն Հոլդինգ ԱՍ-ն և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի», § 159):

448. Տնային խուզարկությունները կամ այցերը և բիզնես շինություններում կատարված առգրավումները պետք է լինեն 8-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան (*«Կեսլասին ընդդեմ Ֆրանսիայի»* (որոշ.), *«Կանալ Պլյուս ընկերությունը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, §§ 55-57): Կիրառված միջոցառումները համարվում են հետապնդվող օրինական նպատակներին անհամաչափ և հետևաբար, 8-րդ հոդվածով պաշտպանված իրավունքներին հակասող, եթե դրանք հիմնավորված չեն «վերաբերելի և բավարար» պատճառներով, ինչպես նաև բացակայում են չարաշահումներից պատշաճ և բավարար երաշխիքները (*«Կոլաս Էսթ ընկերությունն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, §§ 48-49):

449. Ինչ վերաբերում է թվային սերվերների առնչությամբ հարկային մարմինների ունեցած նախաքննական լիազորություններին, ապա այս կապակցությամբ Դատարանն ընդգծել է հարկատուների կողմից վճարվող հարկերի արդյունավետ հաշվարկի հսկողության հանրային շահը, ինչպես նաև հարկային մարմինների չարաշահումներից պաշտպանող արդյունավետ և բավարար երաշխիքների գոյության կարևորությունը (*«Բերնհ Լարսեն Հոլդինգ ԱՄ-ն և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի»*, §§ 172-174, խախտման բացակայություն):

450. Հակամրցակցային գործողությունների շրջանակներում տարածքի խուզարկության առնչությամբ Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում՝ դատավորի կողմից խուզարկության նախնական թույլտվության և միջամտության անհրաժեշտության *հետազգա* արդյունավետ վերահսկողության, ինչպես նաև խուզարկության ընթացքում առգրավված պատճենների հնարավոր ոչնչացման մասին կանոնակարգի բացակայության համար (*«ԴԵԼՏԱ ՊԵԿԱՐՆԻ ա.ս. ընդդեմ Չեխական Հանրապետության»*, § 92):

Դ. Փաստաբանական գրասենյակներ

451. Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված «բնակարան» գաղափարն ընդգրկում է ոչ միայն բուն բնակարանը,

այլև փաստաբանական գրասենյակը կամ աշխատասենյակը (*«Բուկն ընդդեմ Գերմանիայի»*, §§ 31-32, *«Նյեմեցն ընդդեմ Գերմանիայի»*, §§ 30-33): Փաստաբանի մոտ իրականացրած խուզարկությունն ու առգրավումը կարող է ոտնձգություն համարվել մասնագիտական գաղտնիքի նկատմամբ, որը փաստաբանի և նրա հաճախորդի միջև վստահության հարաբերության հիմքն է (*«Անդրեն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 41): Հետևաբար, նման միջոցառումները պետք է պարտադիր ուղեկցվեն «հատուկ ընթացակարգային երաշխիքներով», իսկ փաստաբանը պետք է ունենա դրանք վիճարկելու «արդյունավետ հնարավորություն»: Իրավական պաշտպանության միջոցն արդյունավետ չէ, եթե թույլ չի տալիս չեղարկել վիճարկվող խուզարկությունը (*«Խավյե դա Սիլվեյրան ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, §§ 37, 42 և 48): *Կրուզլովը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի* գործով վճռում Դատարանն ամփոփել է իր նախադեպային իրավունքը չարաշահման կամ կամայականության դեմ արդյունավետ երաշխիքների և այդ առումով հաշվի առնվող տարրերի մասին (§§ 125-132): Հաշվի առնելով, որ իրավական ոլորտի մասնագետների նկատմամբ հետապնդումը և ոտնձգությունները խաթարում են Կոնվենցիայի համակարգի բուն առանցքը՝ փաստաբանների բնակարանների և գրասենյակների խուզարկությունը պետք է «առանձնահատուկ խիստ վերահսկողության» առարկա լինի (տե՛ս նաև §§ 102-105, փաստաբան-վստահորդ հարաբերությունների պաշտպանության մասին միջազգային իրավական նյութերի վերաբերյալ): Անհրաժեշտ են նաև հատուկ երաշխիքներ փաստաբանների կոլեգիայի անդամ չհանդիսացող իրավախորհրդատուների մասնագիտական գաղտնիության պաշտպանության համար (§ 137):

452. Հաշվի առնելով այս միջոցառումների հետևանքները՝ դրանց ձեռնարկմանն ու կիրառմանը վերաբերող կանոնները պետք է լինեն հատկապես հստակ և ճշգրիտ (*«Պեդրի Սալինեն և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի»*, § 90, *«Վոլանդն ընդդեմ Նորվեգիայի»*, § 62): Հիմնարար իրավունքների պաշտպանության հարցում փաստաբանի ունեցած դերակատարմամբ է պայմանավորված այն հանգամանքը,

որ նրանց պատկանող շինություններում խուզարկությունը պետք է լինի հատկապես խիստ հսկողության առարկա («*Հեյնոն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*», § 43, «*Կոլեսնիչենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի*», § 31):

453. Նման միջոցները կարող են վերաբերել ինչպես փաստաբանին ուղղակիորեն առնչվող, այնպես էլ նրա հետ առհասարակ կապ չունեցող հանցագործություններին: Կան գործեր, որոնց շրջանակներում խուզարկության նպատակը եղել է մեղադրական կողմի համար ապացույցների հավաքագրման հարցում («*Անդրեն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*», § 47) իրավասու մարմինների առջև ծառայած դժվարությունների շրջանցումը՝ անտեսելով փաստաբանի մասնագիտական գաղտնիքը («*Սմիրնովն ընդդեմ Ռուսաստանի*», §§ 46 և 49, նաև § 39): Ընդ որում, փաստաբանի մասնագիտական գաղտնիքի կարևորությունը մշտապես ընդգծվել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի շրջանակներում (պաշտպանության իրավունքը) «*Նյեմեցն ընդդեմ Գերմանիայի*» (§ 37): Դատարանն անդրադառնում է նաև փաստաբանի հեղինակության պաշտպանության հարցին (*նույն տեղում*, § 37, «*Բուկն ընդդեմ Գերմանիայի*», § 45):

454. Կոնվենցիան չի արգելում փաստաբանների համար սահմանել հաճախորդների հետ իրենց հարաբերություններին առնչվող որոշակի պարտավորություններ: Մասնավորապես, նշվածը վերաբերում է հանցագործությանը փաստաբանի մասնակցության մասին վկայող հանցանշանների գոյության արձանագրման կամ որոշակի ապօրինի պրակտիկայի դեմ պայքարի դեպքերին: Դատարանն ընդգծել է, որ այս միջոցառումները պետք է լինեն խիստ կանոնակարգված («*Անդրեն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*», § 42): Կոնվենցիայի դրույթներին համապատասխան փաստաբանի գրասենյակի խուզարկության օրինակ տե՛ս «*Ժակյեն ընդդեմ Ֆրանսիայի*» (որոշ):

455. Այն, որ այցելությունը բնակարան իրականացվել է փաստաբանների կոլեգիայի նախագահի ներկայությամբ, «հատուկ ընթացակարգային երաշխիք է» («*Ռյոմենը և Շմիդն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի*», § 69, «*Անդրեն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*», §§ 42-43), սակայն միայն փաստաբանների կոլեգիայի նախագահի ներկայություն

ինքնին բավարար չէ (*նույն տեղում*, §§ 44-46, իսկ ավելի ընդհանուր, անկախ անձի ներկայության առնչությամբ, «*Լեոցակոսն ընդդեմ Հուսաստանի*», §§ 40 և 52): Դատարանն արձանագրել է խախտում նախնական դատական թույլտվության, ինչպես նաև *հետագա* արդյունավետ դատական վերահսկողության բացակայության պատճառով («*Հեյնոն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*», § 45):

456. Այնուամենայնիվ, վերաբերելի և բավարար պատճառներով միջնորդության հիման վրա դատական թույլտվության գոյությունը չարաշահման վտանգներից պաշտպանող երաշխիք չէ, քանի որ ուշադրության կենտրոնում պետք է պահել նաև դրա բովանդակությունը և այն թույլատրած պաշտոնյաներին: Այսպիսով, Դատարանը դատապարտել է քննիչներին ավել լիազորություններով օժտող դատական թույլտվության չափազանց լայն բովանդակությունը, որում, սակայն, հաշվի չէին առնվել թիրախավորված անձի փաստաբանի կարգավիճակը և մասնագիտական գաղտնիքը հստակ պահպանելու պայմանները («*Կոլեսնիչենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի*», §§ 32-35, «*Իլիյա Սպեֆանովն ընդդեմ Բուլղարիայի*», §§ 39-44, «*Սմիրնովն ընդդեմ Ռուսաստանի*», § 48, «*Ալեքսանյանն ընդդեմ Ռուսաստանի*», § 216): «*Կրուզովը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*» գործով վճռում Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ ներպետական դատարանները տրամադրել էին խուզարկության թույլտվություն՝ համարելով, որ փաստաբանի բնակարանի խուզարկության ընթացքում ապահովված միակ երաշխիքը նախնական դատական վերահսկողությունն է: Դատարանը որոշել է, որ ներպետական դատարանները չեն կարող թույլ տալ փաստաբան-վստահորդ գաղտնիության խախտում յուրաքանչյուր քրեական գործի շրջանակներում, նույնիսկ եթե այդպիսի հետաքննությունը կատարվում է ոչ թե փաստաբանի, այլ նրա վստահորդի նկատմամբ: Բացի այդ, Դատարանը նշել է, որ ներպետական դատարանները պետք է կշռադատեն փաստաբանի և վստահորդի միջև գաղտնիության պաշտպանության պարտավորությունը և գործի քննության կարիքները (*նույն տեղում*, §§ 126-129):

457. Դատարանը նաև քննության է առել առգրավման և խուզարկության այն դեպքերը, որոնք թեև ուղեկցվել են հատուկ ընթացակարգային երաշխիքներով, սակայն եղել են անհամաչափ օրինական հետապնդվող նպատակին (*«Ռյոմենը և Շմիտն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի»*, §§ 69-72): Միջամտության աստիճանի համաչափությունը, հետևաբար և «ժողովրդավարական հասարակությունում անհրաժեշտ» լինելը գնահատելիս Դատարանը հաշվի է առել իշխանությունների կողմից ուսումնասիրվելիք փաստաթղթերի թիվը, դրանց ծանոթանալու համար պահանջվող ժամանակը և դիմումատուին պատճառված անհարմարության աստիճանը (*«Վոլանդն ընդդեմ Նորվեգիայի»*, § 80):

458. Հարկ է նշել, որ 8-րդ հոդվածի իմաստով բնակարան այցելությունը կարող է վերաբերել ինչպես բնակարանի, այնպես էլ նամակագրության և անձնական կյանքը հարգելու իրավունքին (*«Գոլովանն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 51, *«Վոլանդն ընդդեմ Նորվեգիայի»*, § 52):

Ե. Լրագրողների բնակարանը

459. Մամուլի տարածքների խուզարկությունը՝ լրագրողների աղբյուրների վերաբերյալ տեղեկություններ ստանալու նպատակով, կարող է խնդրահարույց լինել 8-րդ հոդվածի տեսանկյունից (այն չի սահմանափակվում միայն Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի շրջանակներում գնահատումից): Փաստաբանին պատկանող որևէ տարածքի խուզարկությունը կարող է միտված լինել լրագրողի աղբյուրի բացահայտմանը (*«Ռյոմենը և Շմիտն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի»*, §§ 64-72):

460. *«Էռնստը և այլք ընդդեմ Բելգիայի»* գործով վճռում Դատարանն անհամաչափ է համարել լրագրողների մասնագիտական և մասնավոր տարածքներում իրականացրած խուզարկությունները, անգամ այն դեպքում, երբ Դատարանը գտել է, որ դրանք ուղեկցված են եղել ընթացակարգային երաշխիքներով: Լրագրողները որևէ հանցագործության մեջ չէին մեղադրվում, իսկ խուզարկության թույլտվությունը ձևակերպված է եղել բավական լայն և որևէ տեղեկատվություն չի պարունակել իրականացվող նախաքննության, խուզարկության

առարկա հանդիսացող շինությունների, ինչպես նաև առգրավման ենթակա առարկաների մասին: Հետևաբար, այս թույլտվությունը չափից ավելի մեծ լիազորությամբ էր օժտում քննչական մարմիններին, որոնք կարող էին պատճենահանել և առգրավել ավել տվյալներ, քան անհրաժեշտ էր: Բացի այդ, լրագրողները տեղեկացված չեն եղել խուզարկության պատճառների մասին §§ 115-116):

461. Դատարանը քննության է առել թերթ տպագրող մի ընկերության գրասենյակում իրականացրած խուզարկության հարցը, որի նպատակն էր հաստատել մամուլում հրապարակված մի հոդվածի խմբագրի ինքնությունը: Դատարանը համարել է, որ լրագրողների և ընկերության աշխատակիցների համագործակցությունը ոստիկանության հետ խուզարկությունը և դրան հաջորդող առգրավումը չէին դարձնում առավել քիչ միջամտող: Իրավասու մարմինները պետք է ողջամիտ կերպով օգտագործեն նման միջոցը՝ հաշվի առնելով գործի հստակ կարիքները (*«Մեն Պոլ Լյուքսեմբուրգ Ս.Ա.-ն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի»*, §§ 38 և 44):

462. Ինչ վերաբերում է *«Մենը և այլք ընդդեմ Ռուսինիայի»* (որ.) գործով լրագրողների դեմ հարուցված քրեական վարույթի ընթացքում խուզարկության և առգրավման իրականացմանը, Դատարանը թվարկել է այն տարրերը, որոնք հաշվի է առել քննելիս այն հարցը՝ արդյոք ներպետական օրենսդրությունը և պրակտիկան բավարար և արդյունավետ երաշխիքներ են նախատեսել ընդդեմ ցանկացած չարաշահման և կամայականության (§ 86):

2. Տնային միջավայր

1. Ընդհանուր մոտեցում⁴⁷

463. Կոնվենցիան ուղղակիորեն չի ապահովում առողջ և հանգիստ միջավայր ունենալու իրավունքը (*«Կիրպպոսն ընդդեմ*

⁴⁷ Տե՛ս նաև վերևում:

*Հունաստանի», § 52), սակայն, երբ անձն ուղղակիորեն և լրջորեն տուժում է աղմուկից, արտանետումներից կամ աղտոտվածության այլ ձևերից, կարող է առաջանալ խնդիր 8-րդ հոդվածի տեսանկյունից («*Հեթոնը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» [ՄՊ], § 96, «*Մորենո Գոմեսն ընդդեմ Իսպանիայի*», § 53): 8-րդ հոդվածը կարող է կիրառելի համարվել ինչպես այն դեպքերում, երբ պետությունն ուղղակիորեն պատասխանատու է պատճառված աղտոտվածության համար, այնպես էլ, երբ պետությունը պատասխանատու է մասնավոր ոլորտի գործունեությունը կանոնակարգող համապատասխան կանոնների բացակայության հարցում («*Ջուդելին և այլք ընդդեմ Վրաստանի*», §§ 73-75):*

464. Այդուհանդերձ, 8-րդ հոդվածի շրջանակներում տեղավորվելու համար շրջակա միջավայրի աղտոտվածությունը պետք է ունենա ուղղակի և անմիջական հետևանքներ բնակարանը հարգելու իրավունքի նկատմամբ («*Հեթոնը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» [ՄՊ], § 96): Այսպիսով, օրինակ ապագա արդյունաբերական գործունեության հետ կապված աղտոտվածության ռիսկերի վկայակոչումն ինքնին բավարար չէ տուժողի կարգավիճակ ձեռք բերելու համար («*Ասսելբրուզը և այլք ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի*» (որոշ.)):

465. Շրջակա միջավայրի աղտոտվածության հետևանքները պետք է հասնեն լրջության նվազագույն շեմին, առանց շահագրգիռ անձի առողջության համար լուրջ վտանգ ներկայացնելու («*Լուպես Օստրան ընդդեմ Իսպանիայի*», § 51): Շրջակա միջավայրի խիստ աղտոտումը կարող է բացասաբար անդրադառնալ անձանց բարեկեցության վրա և զրկել նրանց իրենց բնակարաններից օգտվելու հնարավորությունից՝ վնասելով նրանց անձնական և ընտանեկան կյանքը՝ առանց, այնուամենայնիվ, լրջորեն վտանգելու նրանց առողջությունը («*Գեռան և այլք ընդդեմ Իտալիայի*», § 60): Փաստացի, 8-րդ հոդվածի համաձայն, կարող է վիճարկելի համարվել այն հարցը՝ արդյոք էկոլոգիական վտանգը հասնում է լրջության այնպիսի աստիճանի, որն էապես ազդում է իր բնակարանից կամ իր անձնական կամ ընտանեկան կյանքից օգտվելու դիմումատուի իրավունքի վրա

(«Ջուղեյին և այլք ընդդեմ Վրաստանի», §§ 71-72): Այս նվազագույն շեմի գնահատումը կախված է գործի այնպիսի հանգամանքներից, ինչպիսիք են անհարմարության ինտենսիվությունը և տևողությունը («Ուղղվիչիչն ընդդեմ Խորվաթիայի», § 139), ինչպես նաև ֆիզիկական կամ հոգեկան ազդեցությունն անձի առողջության կամ կյանքի որակի վրա («Ֆադեկան ընդդեմ Ռուսաստանի», § 69):

466. Հետևաբար, 8-րդ հոդվածը չի ընդգրկում ո՛չ «շրջակա միջավայրի ընդհանուր վատթարացումը» («Մարտինես Մարտինեսը և Պինո Մանցանոն ընդդեմ Իսպանիայի», § 42), ո՛չ էլ ժամանակակից քաղաքներում ապրուստի հետ կապված բնապահպանական ռիսկերի համեմատ չնչին ոտնձգությունների դեպքերը («Հարդին և Մեյլն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 188):

467. Լրջության անհրաժեշտ շեմը չի հատվում, երբ քանու էլեկտրակայանների արձակած դժժոցը («Ֆեգերսթրոդն ընդդեմ Շվեդիայի» (որոշ.)) կամ ատամնաբուժարանից եկող աղմուկը («Գալևը և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի» (որոշ.)) չափից ավելի թույլ են բնակիչներին լուրջ վնաս հասցնելու և նրանց բնակարանից օգտվելը խոչընդոտելու համար (տե՛ս նաև գործ «Կոցենյակն ընդդեմ Լեհաստանի» (որոշ.) մսի մշակման գործարանի վերաբերյալ): Փոխարենը՝ գյուղական գոտում գտնվող բնակելի տան մոտակայքում հրավառության աղմուկի մակարդակը կարող է հատել լրջության պահանջվող շեմը («Ջամիթ Մեմփելն ընդդեմ Մայթայի», § 38):

468. Միայն այն հանգամանքը, որ ենթադրյալ անհարմարության հիմքում ընկած գործունեությունն ապօրինի է, ինքնին բավարար չէ 8-րդ հոդվածի կիրառման համար: Դատարանը պետք է որոշի՝ արդյոք անհարմարությունը հատել է լրջության անհրաժեշտ շեմը («Ֆուլեպան ընդդեմ Լեհաստանի» (որոշ.)):

469. «Ձեմյուկն ընդդեմ Ուկրաինայի» գործը վերաբերում էր դիմումատուի տան և ջրամատակարարման համակարգի մոտակայքում գտնվող գերեզմանատանը: Դիմումատուի ջրհորի ջրում մանրէների բարձր մակարդակը, որը կապված էր շրջակա միջավայրի անվտանգության և առողջության ազգային կանոնակարգերի կոպիտ

խախտման հետ, հաստատեց բնապահպանական ռիսկերի գոյությունը, մասնավորապես՝ ջրի լուրջ աղտոտվածությունը, որը հասնում էր 8-րդ հոդվածի կիրառման համար բավարար լրջության աստիճանի (ի համեմատություն տե՛ս, «*Հուդորովիչը և այլ ընդդեմ Սլովենիայի*», § 113): Գերեզմանատան տեղակայման ապօրինի լինելը ճանաչվել էր ներպետական ատյանների որոշումներով, սակայն տեղի իրավասու մարմինները չէին ենթարկվել գերեզմանատան փակումը կարգադրող վերջնական դատական որոշմանը: Դատարանը եզրակացրել է, որ իր բնակարանի և անձնական ու ընտանեկան կյանքը հարգելու դիմումատուի իրավունքի նկատմամբ միջամտությունը չի եղել «օրենքով նախատեսված» (§§ 77-84 և 87-92):

470. Դատարանը թույլատրում է որոշակի ճկունություն բնակարանը հարգելու իրավունքի համար աղտոտվածության վնասակար հետևանքներն ապացուցելու հարցում («*Ֆադեևան ընդդեմ Ռուսաստանի*», § 79): Եթե դիմումատուն չի կարողացել ձեռք բերել և ներկայացնել վտանգը հաստատող պաշտոնական փաստաթուղթը, ապա սա դեռևս չի նշանակում, որ դիմումն անընդունելի է («*Թաթարն ընդդեմ Ռումինիայի*», § 96):

471. Շրջակա միջավայրի անհարմարության մասին ենթադրյալ հայտարարությունը քննելու հարցում, որն իբրև թե խոչընդոտում է բնակարանից օգտվելու իրավունքը, Դատարանը որդեգրել է երկփուլ մոտեցում: Դատարանն առաջին հերթին քննության է առնում ազգային մարմինների որոշումների բովանդակությունն, այնուհետև, որոշումների կայացման առնչությամբ առկա ընթացակարգային երաշխիքները («*Հեթոնը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*» [ՄՊ], § 99): Խախտումը կարող է ներառել ինչպես պետական մարմինների կողմից կամայական միջամտություն, այնպես էլ վերջիններիս կողմից իրենց դրական պարտավորությունների չկատարման դեպքերը: Դատարանը հիշեցնում է, որ երկու դեպքում էլ հարկավոր է հաշվի առնել անհատի և ողջ հասարակության մրցակցող շահերի արդար հավասարակշռությունը («*Մորենո Գոմեսն ընդդեմ Իսպանիայի*», § 55):

472. Բնակարանը հարգելու իրավունքի արդյունավետ իրացումը ենթադրում է պետության՝ անհատներին իրենց շրջակա միջավայրի նկատմամբ լուրջ ոտնձգություններից պաշտպանող ողջամիտ և բավարար միջոցներ ունենալու պարտավորությունը (*«Թաթարն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 88): Նշվածը ենթադրում է այնպիսի օրենսդրական և վարչական դաշտի ստեղծում, որը թույլ կտա կանխել նմանատիպ վնասները (*«Տոլիչը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի»* (որոշ.), § 95): Մասնավոր ընկերությունների կողմից ջրի աղտոտմանն առնչվող գործով Դատարանն անհրաժեշտ չի համարել պետության կողմից քրեական օրենսդրության կիրառումը, քանի որ քաղաքացիական պաշտպանության առկա միջոցները բավարար էին (*նույն տեղում*, §§ 91-101):

473. Այս ոլորտում պետությունն ունի լայն հայեցողություն, քանի որ Դատարանը շրջակա միջավայրի հետ կապված իրավունքները չի օժտում հատուկ կարգավիճակով (*«Հեթոնը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], §§ 100 և 122): Պետությունը պարտավոր է արդար հավասարակշռություն պահպանել գոյություն ունեցող մրցակցող շահերի միջև (*«Ֆադեևան ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 93, *«Հարդին և Մելյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 218): Ձայնային աղտոտվածության հարցում Դատարանը հաշվի է առել բնակարանների մոտակայքում միջազգային մեծ օդանավակայանների շահագործման տնտեսական շահից բխող փաստարկը (*«Փաուլը և Ռեյներն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 42), այդ թվում՝ գիշերային ժամերին (*«Հեթոնը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 126): Այդուհանդերձ, Դատարանն արձանագրել է հավասարակշռության խախտում, որը պայմանավորված է եղել մեծ պողպատածուլական գործարանի շուրջ վտանգավոր գոտուց բնակիչների հեռացման հարցում արդյունավետ լուծման և արդյունաբերական արտանետումների ընդունելի մակարդակի իջեցմանն ուղղված միջոցառումների բացակայությամբ (*«Ֆադեևան ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 133): Զուղելիի գործով վճռում Դատարանը նաև գտել է, որ պատասխանող պետությունը չի ապահովել արդար հավասարակշռություն

գործող ջերմաէլեկտրակայան ունենալու համայնքի շահերի և դիմումատուների՝ իրենց բնակարանի և անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի արդյունավետ իրականացման միջև (*Ջուղեյին և այլք ընդդեմ Վրաստանի*, §§ 77-78):

474. Դատարանը հաշվի է առնում ազգային մարմինների կողմից ձեռնարկված միջոցառումները: Դատարանն արձանագրել է բնակարանը հարգելու իրավունքի խախտում *«Լոպես Օստրան ընդդեմ Իսպանիայի»* (§§ 56-58) գործով վճռում, երբ իրավասու մարմինները թույլ չեն տվել առողջության համար վնասակար կեղտաջրերի մաքրման կայանի փակումը: Տեղական իրավասու մարմինների պասիվությունը գիշերային ակումբից լսվող և թույլատրելի ձայնային մակարդակը գերազանցող աղմուկի նկատմամբ, հանգեցրել է խախտման արձանագրման *«Մորենո Գոմեսն ընդդեմ Իսպանիայի»* (§ 61) գործով վճռում: Աղբի հավաքման, մշակման և վերացման ծառայության արդյունավետ աշխատանքն ապահովելու հարցում իտալական իրավասու մարմինների շարունակական անկարողությունը նույնպես հանգեցրել է բնակարանը հարգելու իրավունքի խախտման *«Դի Սարնոն և այլք ընդդեմ Իտալիայի»* (§ 112) գործով վճռում: Մյուս կողմից, *«Տոլիչը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի»* (որոշ.) գործով Դատարանը համարել է, որ պետությունը ձեռնարկել է բոլոր ողջամիտ միջոցները՝ դիմումատուի իրավունքների պաշտպանությունն ապահովելու համար (§§ 95-101):

475. Որոշումների կայացման գործընթացի շրջանակներում պետք է իրականացվեն պատշաճ հետազոտություններ և ուսումնասիրություններ, որոնք թույլ կտան գնահատել և կանխել խնդրո առարկա գործունեության վնասակար հետևանքները շրջակա միջավայրի համար (*«Հեթոնը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], § 128): Այդուհանդերձ, նույն գործի շրջանակներում Դատարանը մանրամասնում է, որ ազգային մարմինների կողմից որոշումների կայացումը չի ստորադասվում քննվող հարցի բոլոր հայեցակետերին վերաբերող սպառիչ և ստուգելի տվյալների ձեռքբերմանը: Քննությունը պետք է թույլ տա արդար հավասարակշռության բերել առկա մրցակցող շահերը (*նույն տեղում*):

476. Դատարանն ընդգծել է իրականացրած ուսումնասիրությունների և հետազոտությունների եզրակացությունների, ինչպես նաև հանրությանը սպառնացող վտանգը գնահատելու հնարավորություն տվող տեղեկությունների՝ հանրության համար հասանելիության կարևորությունը (*«Ջակոմեյին ընդդեմ Իդալիայի»*, § 83): Այս իմաստով Դատարանը դատապարտել է նատրիումի ցիանիդ օգտագործող արդյունահանման գործարանի մոտակայքում բնակվող անձանց համար որոշումների կայացման գործընթացին մասնակցելու հնարավորության բացակայությունը: Ի տարբերություն *«Հեթոնը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* [ՄՊ], (§ 120) գործով վճռի՝ գործարանի աշխատանքի թույլտվության տրման հիմքում ընկած ուսումնասիրության եզրակացությունները, ինչպես նաև այս թեմայով որևէ այլ պաշտոնական տեղեկությունները, հասանելի չեն եղել բնակիչներին և չեն ներկայացվել նրանց: Չեն պահպանվել հանրային բանավեճի ոլորտում գործող ազգային դրույթները (*«Թաթարն ընդդեմ Ռումինիայի»*, §§ 115-124): Փոխարենը՝ մեկ այլ գործի շրջանակներում Դատարանը նշել է, որ հանրության համար հասանելի են եղել բնական հեղուկ գազի մշակման երկու կետերի շահագործման հետ կապված վտանգների որոշման և գնահատման համար անհրաժեշտ տեղեկությունները (*«Հարդին և Մեյլն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 247-250):

477. Բոլոր անհատները պետք է ունենան դատարան դիմելու հնարավորություն, եթե համարում են, որ իրենց շահերը բավականաչափ հաշվի առնված չեն որոշումների կայացման գործընթացում (*«Թաթարն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 88): Սա ենթադրում է, որ խնդրո առարկա իրավասու մարմիններն ի կատար են ածում վերջնական ներպետական որոշումները: Դատարանը 8-րդ հոդվածի խախտում է համարել տեղական մարմինների կողմից վերջնական դատական որոշման չկատարումը, որով կարգադրվում էր դիմումատուի բնակարանի մոտակայքում գտնվող և տնային օգտագործման ջրի մանրէաբանական վարակում առաջացրած գերեզմանատան փակումը (*«Ձեմյուկն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 92):

478. Շրջակա միջավայրի հետ կապված հարցերի կարգավորման համար միջոցների ընտրությունը գտնվում է պետությունների հայեցողության շրջանակներում, ընդ որում պետությունները պարտավոր չեն ձեռնարկել ֆիզիկական անձանց կողմից պահանջվող ամեն հատուկ միջոց (այս կապակցությամբ օրինակ՝ տրանսպորտային միջոցների արտանետումներից իրենց առողջության պաշտպանության պահանջ *«Գրինփիսը ե.Վ. և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»* (որոշ.)): Նման բարդ բնագավառում 8-րդ հոդվածն ազգային մարմիններից չի պահանջում յուրաքանչյուր անհատի համար ապահովել շրջակա միջավայրի հետ կապված հատուկ չափորոշիչները բավարարող բնակարան (*«Գրինփիսը ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 65):

2. Ազմուկ, հարևանների հետ ունեցած խնդիրներ և այլ անհարմարություններ

479. Եթե այս անհարմարությունները գերազանցում են հարևանների հետ ունեցած սովորական դժվարությունները (*«Ապանասևիչն ընդդեմ Լեհաստանի»*, § 98), ապա դրանք կարող են անդրադառնալ բնակարանի իրավունքի խաղաղ օգտագործման վրա՝ անկախ այն հանգամանքից արդյոք դրանց աղբյուրը մասնավոր անձինք են, առևտրային գործունեությունը, թե պետական մարմինները (*«Մարտինես Մարտինեսն ընդդեմ Իսպանիայի»*, §§ 42 և 51): Եթե հատվում է անհրաժեշտ լրջության շեմը, ապա ազգային մարմինները, որոնք ինչպես հարկն է տեղեկացված են նման անհարմարությունների մասին, ունեն արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկելու պարտականություն՝ բնակարանի անարգել օգտագործման իրավունքն ապահովելու նպատակով (*«Միլան և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի»* (§ 97), խախտում՝ շենքում անհարմարությունների աղբյուր հանդիսացող ինտերնետ ակումբի ապօրինի աշխատանքը չկանխելու հիմքով): Դատարանը նաև արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում գիշերային ժամերին պարասրահից (*«Մարտինես Մարտինեսն ընդդեմ Իսպանիայի»* (§§ 47-54) և մեջբերվող հղումները) և

բառից լսվող աղմուկի («Ուղղովիչիչն ընդդեմ Խորվաթիայի», § 159) կամ հարևանության հետ կապված լուրջ և կրկնվող խնդիրների վերաբերյալ բողոքներին իրավասու մարմինների կողմից արդյունավետ արձագանքի բացակայության պատճառով («Սուրուգյուն ընդդեմ Ռումինիայի», §§ 67-69): Ավտոմեքենաների երթևեկության պատճառով բնակարանում աղմուկի նվազեցման ուղղությամբ պետության կողմից ձեռնարկված միջոցների անբավարարությունը նույնպես հանգեցրել է խախտման («Դեեսն ընդդեմ Հունգարիայի», §§ 21-24): Ձայնակլանող էկրանի տեղադրումը պարտադրող պատժիչ մեխանիզմի ստեղծումը բավարար չէ, եթե այդ մեխանիզմը չի գործարկվում ժամանակին և արդյունավետ եղանակով («Բորն ընդդեմ Հունգարիա», § 27):

480. Դատարանը քննության է առել ենթադրյալ անհարմարությունների կոնկրետ հետևանքները, ինչպես նաև իրավիճակն ամբողջությամբ («Ձամիթ Մեմփեյն ընդդեմ Մալթայի» (§ 73), խախտում չկա): Այսպիսով, Դատարանը չի արձանագրել խնդիր 8-րդ հոդվածի տեսանկյունից, եթե չեն կատարվել պատշաճ տեխնիկական չափումները («Օլուիցն ընդդեմ Խորվաթիայի», § 51), կամ եթե շահագրգիռ անձինք չեն ապացուցել վիճահարույց անհարմարությունների պատճառով կրած կոնկրետ վնասը («Բորիսևվիչն ընդդեմ Լեհաստանի» գործ, որը վերաբերում էր կարի արտադրամասին, *Ֆրանկովսկին և այլք ընդդեմ Լեհաստանի* (որոշ.) գործ, որը վերաբերում էր ճանապարհային երթևեկությանը, «Չիշն ընդդեմ Ռումինիայի» (որոշ.) գործ բառի աշխատանքի վերաբերյալ): Ավելին, խախտումը բացակայում է, եթե իրավասու մարմինները ձեռնարկել են անհարմարությունների հետևանքները սահմանափակող միջոցներ, իսկ որոշումների կայացման գործընթացը եղել է բավարար («Ֆլամենբաումը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի» (§§ 141-160), տե՛ս նաև կիրառելի ընդհանուր սկզբունքների հիշեցումն այստեղ՝ §§ 133-138):

3. Աղտոտվածություն առաջացնող և հնարավոր վտանգ ներկայացնող գործողություններ

481. Բնապահպանական ռիսկերը պետք է ուղղակի հետևանքներ ունենան բնակարանը հարգելու իրավունքի վրա և հասնեն լրջության նվազագույն աստիճանի: Օրինակ, գործերից մեկը վերաբերում է ջրի լուրջ աղտոտվածությանը (*«Դուբեցկան և այլք ընդդեմ Ուկրաինայի»*, §§ 110 և 113, տե՛ս նաև *«Տոլիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»* (որոշ.), §§ 91-96): Չհիմնավորված վախերը կամ բողոքները բավարար չեն (*«Իվան Աթանասովն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, (§ 78), տե՛ս նաև *«Ֆուրլեպան ընդդեմ Լեհաստանի»* (որոշ.) մեխանիկական արտադրամասի և ավտոմեքենայի վերանորոգման ավտոտնակի աշխատանքի վերաբերյալ, *«Վալկուսկան ընդդեմ Լեհաստանի»* (որոշ.) գործ խոզերի բուծման ֆերմայի վերաբերյալ): Բացի այդ, շահագրգիռ անձինք կարող են մասամբ պատասխանատու լինել վիճահարույց իրավիճակի համար (*«Մարտինես Մարտինեսը և Պինո Մանցանոն ընդդեմ Իսպանիայի»*) (§§ 48-50), խախտում չկա):

482. Մասնավորապես, Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում իրավասու մարմինների կողմից իրենց վերագրվող պարտականությունների չկատարման պատճառով վտանգավոր արդյունաբերական ընթացակարգերի կիրառման (*«Թաթարն ընդդեմ Ռումինիայի»*) և թունավոր արտանետումների հետևանքով (*«Ֆադեկան ընդդեմ Ռուսաստանի»*), կամ երբ խոսքը վերաբերում էր իրավասու մարմինների անփութության պատճառով ջրամբարից ներքև գտնվող բնակելի տարածքների հեղեղմանը (*«Կոլյադենկոն և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի»*): *«Ջակոմեյին ընդդեմ Իրալիայի»* գործով Դատարանն արձանագրել է խախտում նախնական բնապահպանական ուսումնասիրության բացակայության և բնակելի տարածքների մոտակայքում թունավոր արտանետումներ գոյացնող գործարանի աշխատանքի չկասեցման համար: Փոխարենը՝ Դատարանը խախտում չի արձանագրել այն դեպքում, երբ իրավասու մարմինները կատարել էին բնակչներին տեղեկացնելու և պաշտպանելու իրենց

պարտավորությունները (*«Հարդին և Մեյլն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*): Երբեմն իրավասու մարմինները պետք է ձեռնարկեն ողջամիտ և բավարար գործողություններ անգամ այն դեպքերում, երբ նրանք ուղղակիորեն պատասխանատու չեն գործարանի առաջացած աղտոտվածության համար, եթե դա անհրաժեշտ է ֆիզիկական անձանց իրավունքների պաշտպանության համար: Այսպիսով, 8-րդ հոդվածի համաձայն՝ ազգային մարմինները պարտավոր են արդար հավասարակշռություն ապահովել վտանգավոր քիմիական նյութեր արտանետող համայնքի հիմնական գործատուի աշխատանքը պահպանելու տնտեսական բարեկեցության շահի և իրենց բնակարանների հարգման իրավունքի վերաբերյալ բնակիչների շահի միջև (*«Բաշիլան ընդդեմ Ռումինիայի»*) (§§ 66-72), խախտում):

Վ. ՆԱՄԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Ընդհանուր դրույթներ⁴⁸

1. «Նամակագրություն» հասկացության շրջանակը

483. 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով «նամակագրությունը» հարգելու իրավունքը կոչված է պաշտպանել հաղորդագրությունների գաղտնիությունը բազմաթիվ և տարբեր իրավիճակներում: Այս հասկացությունն անշուշտ ընդգրկում է մասնավոր կամ մասնագիտական նամակագրությունը (*«Նյեմեցն ընդդեմ Գերմանիայի»*) (§ 32) *եզրակացություն*), այդ թվում, երբ ուղարկողը կամ ստացողը ազատագրված անձ է (*«Միլվերը և այլք ընդդեմ Միացյալ*

⁴⁸ Տե՛ս նաև վերևում:

Թագավորության», § 84, «Մեհմեդ Նուրի Օզեն և այլք ընդդեմ Թուրքիայի», § 41), ինչպես նաև մաքսային գործակալների կողմից առգրավված ծանրոցները («Իքսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», Հանձնաժողովի որոշում): Այս հասկացության շրջանակներում ընդգրկվում են նաև նույն ընտանիքի անդամների միջև հեռախոսային խոսակցությունները («Մարգարեպա և Ռոջեր Անդերսոնն ընդդեմ Շվեդիայի», § 72), կամ հեռախոսային խոսակցությունները երրորդ անձանց հետ («Լյուդին ընդդեմ Շվեյցարիայի», §§ 38-39, «Կլասը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի», §§ 21 և 41, «Մալոնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 64), ինչպես նաև մասնավոր կամ մասնագիտական տարածքներում հեռախոսային խոսակցությունները («Ամանն ընդդեմ Շվեյցարիայի» [ՄՊ], § 44, «Հալֆորդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», §§ 44-46, «Քոփլանդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 41, «Կոպն ընդդեմ Շվեյցարիայի», § 50), այդ թվում՝ բանտից կատարված հեռախոսազանգերը («Պեպրովն ընդդեմ Բուլղարիայի», § 51) և նման զրույցների «գաղտնալուծումը» (ամսաթիվ, տևողություն, հավաքված համարներ) («Փ.Գ.-ն և Զ.Հ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 42):

484. 8-րդ հոդվածի կիրառման ոլորտին են վերաբերում նաև նոր տեխնոլոգիաները և, մասնավորապես, էլեկտրոնային հաղորդագրությունները (էլ. փոստ) («Քոփլանդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 41, «Բարբուլեսկուն ընդդեմ Ռումինայի» [ՄՊ], § 72), համացանցի օգտագործումը («Քոփլանդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», §§ 41-42), համակարգչային սերվերների վրա պահպանված թվային տվյալները («Վյիզերը և Բիկոս Բեպայլիգունգեն ԳմբՀ-ն ընդդեմ Ավստրիայի», § 45), ներառյալ կոշտ սկավառակները («Պեպրի Սալինեն և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի», § 71) և թվային կրիչները («Իլիյա Սպեֆանովն ընդդեմ Բուլղարիայի», § 42):

485. Ընդգրկվում են նաև էլեկտրոնային հաղորդակցության ավելի հին ձևերը, ինչպիսիք են՝ տելեքսը («Քրիստինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», Հանձնաժողովի որոշում), փեյջերի («Թեյլոր-Սաբորինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»), ինչպես նաև ուացիայի

հաղորդագրությունները (*«Իքս և Իգրեկն ընդդեմ Բելգիայի»*, Հանձնաժողովի որոշում), բացառությամբ հանրային հաճախականության վրա հեռարձակվող և, հետևաբար, այլ անձանց համար հասանելի հեռարձակումների (*«Բ.Ց-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, Հանձնաժողովի որոշում):

«Միջամտությունների» օրինակներ

486. Նամակագրության բովանդակությունն ու ձևը որևէ առնչություն չունեն միջամտության հարցի հետ (*«Ա.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, §§ 35-37, *«Ֆրեբրոն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 54): Օրինակ, ծավաժ թուղը, որի վրա իրավաբանը նամակ է գրել և հանձնել իր վստահորդին, բացելն ու կարդալը համարվում է «միջամտություն» (*«Լյորանն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 36): Միջամտության փաստն արձանագրելու համար գոյություն չունի *նվազագույն շեմի* սկզբունք. իրականում անգամ մեկ նամակի բացումը բավարար է (*«Նարինեն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»*, § 32, *«Իդալովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 197):

487. 8-րդ հոդվածի շրջանակներում է ընդգրկվում գրաքննության, գաղտնալսման, վերահսկողության, ազգրավման և հաղորդակցությունը խոչընդոտող ցանկացած այլ ձև: Իրավաբանական անձանց էլեկտրոնային նամակագրությունն ու հաղորդակցության այլ ձևերը ևս ընդգրկվում են «հաղորդակցություն» եզրույթի ներքո: Հաղորդակցվելու բուն հնարավորությունից զրկելը «նամակագրությունը հարգելու իրավունքի» իրացման նկատմամբ «միջամտության» առավել արմատական ձևն է (*«Գոլդերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 43):

488. Նամակագրությունը հարգելու իրավունքի նկատմամբ հնարավոր այլ միջամտություններից կարելի է մեջբերել, մասնավորապես, պետական մարմիններին վերագրելի հետևյալ գործողությունները.

- նամակագրության վերահսկողություն (*«Քեմբելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 33), պատճենահանում (*«Ֆոքսլին ընդդեմ*

Միացյալ Թագավորության», § 30) կամ որոշակի հատվածների ջնջում (*«Պֆայֆերն ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 43),

- անձնական կամ մասնագիտական գրույցների գաղտնալսում և ձայնագրում տարբեր ձևերով (*«Ամանն ընդդեմ Շվեյցարիայի»* [ՄՊ], § 45), օրինակ՝ հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնալսում (*«Մալոնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 64 և հաշվման քաղվածքների վերաբերյալ §§ 83-84, տե՛ս նաև *«Փ.Գ.-ն և Ջ.Հ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 42), չնայած այն հանգամանքին, որ վիճահարույց գաղտնալսումներն իրականացվել են երրորդ անձի հեռախոսագծի վրա (*«Լամբերն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 21),
- հեռախոսի, էլեկտրոնային փոստի և համացանցի օգտագործման վերաբերյալ գաղտնալսված տվյալների արխիվացում (*«Քոփլանդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 44): Սուսկ այն հանգամանքը, որ հնարավոր է օրինական ճանապարհով ձեռք բերել տվյալներ, օրինակ՝ հեռախոսային հաշիվների տեսքով, չի բացառում «միջամտության» արձանագրումը. կարևոր չէ նաև, թե արդյոք այս տեղեկություններն օգտագործվել են շահագրգիռ անձի նկատմամբ կարգապահական կամ այլ ընթացակարգի շրջանակներում (*նույն տեղում*, § 43):

Սա կարող է նաև վերաբերել՝

- երրորդ անձին փոստի վերահասցեավորմանը (*«Լուորդոն ընդդեմ Իտալիայի»*) (§§ 72 և 75), սնանկության համար նշանակված խնամակալի վերաբերյալ, *«Հերցեգֆալվին ընդդեմ Ավստրիայի»* (§§ 87-88), հատուկ հաստատությունում պահվող անձի խնամակալի վերաբերյալ),
- թվային նյութերի, ներառյալ՝ ընկերություններին վերաբերող նյութերի պատճենահանմանը (*«Բերնհ Լարսեն Հոլդինգ ԱՍ-ն և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի»*, § 106),
- բանկային տեղեկություններ պարունակող փաստաթղթերի պատճենահանման և իրավասու մարմինների կողմից դրանց

պահպանմանը («Մ.Ն.-ն և այլք ընդդեմ Սան Մարինոյի», § 52), գաղտնի վերահսկողության միջոցառումներին («Քենեդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», §§ 122-124, «Ռոման Չախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի» [ՄՊ] և այդտեղ ներկայացված հղումները): Այն իրավիճակը, երբ պարզվում է, որ գաղտնի վերահսկողության ներքո գտնվող անձն ընկերության կառավարման խորհրդի անդամ է, ինքնաբերաբար չի հանգեցնում այդ ընկերության՝ 8-րդ հոդվածով սահմանված իրավունքների խախտման («Լիբլիկը և այլք ընդդեմ Էստոնիայի», § 112 գործ, որտեղ, սակայն, Դատարանը դիմումատու ընկերությունների կառավարման խորհրդի անդամի և առանձին դիմումատու ընկերությունների նամակագրության միջև տարբերակելու հիմք չի տեսել, նույնիսկ եթե այդ ընկերությունների նկատմամբ գաղտնի վերահսկողության թույլտվություններ չեն եղել):

489. Մասնավոր անձի կողմից ձայնագրության համար իրավասու մարմիններին «էապես աջակցելը» հանգեցնում է «պետական մարմինի» կողմից միջամտության («Ա.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի», § 36, «Վան Վոնդելն ընդդեմ Նիդեռլանդների», § 49, «Մ.Մ.-ն ընդդեմ Նիդեռլանդների», § 39, դատախազի նախնական թույլտվությամբ ֆիզիկական անձի կողմից իրականացված ձայնագրության վերաբերյալ):

2. Պոզիտիվ պարտականություններ

490. Մինչ օրս Դատարանն առանձնացրել է նամակագրությունը հարգելու իրավունքի շրջանակներում պետության վրա դրված բազմաթիվ պոզիտիվ պարտականություններ, որոնցից են օրինակ՝

- աշխատավայրում ոչ մասնագիտական հաղորդագրությունների ոլորտում պետության պոզիտիվ պարտականությունը («Բարբուլեսկուն ընդդեմ Ռումինայի» [ՄՊ], §§ 113 և 115-120),
- հանրային տիրույթում մասնավոր զրույցների բացահայտումը կանխելու պարտականությունը («Կրաքսին ընդդեմ Իտալիայի» (թիվ 2), §§ 68-76),

- Ստրասբուրգի դատարանի հետ հաղորդակցվելու համար ազատությունից զրկված անձին ամեն անհրաժեշտ բան տրամադրելու պարտականությունը (*«Կոպլեցն ընդդեմ Ռումինիայի»*), §§ 60-65, *«Գագրուն ընդդեմ Ռումինիայի»*), §§ 91-92),
- փաստաբանի և իր հաճախորդի միջև հեռախոսային խոսակցությունների ձայնագրությունները պարունակող ձայնե-րիզների ոչնչացումը կարգադրող սահմանադրական դատարանի վճիռն ի կատար ածելու պարտավորությունը (*«Չադիմովան ընդդեմ Չեխական Հանրապետության»*), § 146), և
- նամակագրությունը հարգելու իրավունքի և ազատ արտահայտվելու իրավունքի միջև արդար հավասարակշռություն ապահովելու պարտականությունը (*«Բենեդիկցդոպոփրն ընդդեմ Իսլանդիայի»* (որոշ.)),
- ընտանեկան բռնության համատեքստում դիմումատուի նամակագրության գաղտնիության խախտումը հետաքննելու պարտականություն (*«Բուպուրուզեն ընդդեմ Ռումինիայի»* գործը, որտեղ դիմումատուի նախկին ամուսինը ոչ պատշաճ կերպով օգտվել էր նրա անձնական էլեկտրոնային հաշիվներից, այդ թվում՝ ֆեյսբուքի օգտահաշվից, և պատճենել էր նրա անձնական խոսակցությունները, փաստաթղթերը և լուսանկարները):

3. Ընդհանուր մոտեցում

491. Վիճարկվող իրավիճակը կարող է վերաբերել 8-րդ հոդվածի 1-ին մասին ինչպես նամակագրությունը հարգելու իրավունքի, այնպես էլ 8-րդ հոդվածի այլ ոլորտների տեսանկյունից (բնակարանը, անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունք) (*«Չադիմովան ընդդեմ Չեխական Հանրապետության»* (§ 143) և մեջբերվող հղումները):

492. Միջամտությունը կարող է հիմնավորվել, միայն եթե պահպանված են 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի պայմանները: Այսպիսով, 8-րդ հոդվածին համահունչ լինելու համար միջամտությունը պետք է

լինի «նախատեսված օրենքով», պետք է հետապնդի մեկ կամ մի քանի «օրինական նպատակներ» և պետք է «անհրաժեշտ լինի ժողովրդավարական հասարակությունում» այդ նպատակներից մեկին կամ մի քանիսին հասնելու համար:

493. 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով «օրենք» հասկացությունն ընդգրկում է ինչպես նախադեպային իրավունքի, այնպես էլ մայրցամաքային իրավունքի երկրները (*«Կրուսլինն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 29): Երբ Դատարանը գտնում է, որ միջամտությունը «օրենքով նախատեսված» չէ, այնուհետ 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասով այլ պահանջներին համահունչ լինելու անհրաժեշտությունը բացակայում է (*«Մեսինան ընդդեմ Իտալիայի»* (թիվ 2), § 83, *«Էնեան ընդդեմ Իտալիայի»* [ՄՊ], § 144, *«Մեյմանիսն ընդդեմ Լատվիայի»*, § 66):

494. Դատարանը պայմանավորվող պետություններին օժտում է հայեցողության լայն շրջանակով, որպեսզի վերջիններս 8-րդ հոդվածի տեսանկյունից կարգավորման ենթարկեն այս ոլորտը, սակայն միևնույն ժամանակ Դատարանի գնահատմանն է մնում այն հարցը՝ հայեցողության շրջանակը որքանով է համահունչ Կոնվենցիայի հետ (օրինակ՝ *«Շուլուկն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (§ 45) և մեջբերվող հղումները):

495. Այս հարցում Դատարանն ընդգծել է համապատասխան միջազգային փաստաթղթերի կարևորությունը, որոնցից է, օրինակ, Եվրոպական բանտային կանոնները (*«Նուրթթ Քայան և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 26-28 և 55):

Բ. Ազատությունից զրկված անձանց նամակագրությունը⁴⁹

1. Ընդհանուր սկզբունքներ

496. Ազատությունից զրկված անձանց նամակագրության որոշակի վերահսկողությունն ընդունելի է և ինքնին չի հակասում

⁴⁹ Տե՛ս նաև 34-րդ հոդվածը (անհարական դիմումներ) և Ազատությունից զրկված անձանց իրավունքների վերաբերյալ ուղեցույցը, ինչպես նաև վերևում:

Կոնվենցիային՝ հաշվի առնելով ազատագրկման սովորական և ողջամիտ պահանջները (*«Սիլվերը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 98, *«Գոլդերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 45): Այդուհանդերձ, նման վերահսկողությունը չպետք է գերազանցի հետապնդվող օրինական նպատակի հետ կապված պահանջը՝ ի համապատասխան Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի: Ընդունելով հանդերձ, որ կարող է կալանավորի շփումների վերահսկողության պահանջ լինել, այդ թվում՝ արտաքին աշխարհի հետ հեռախոսային շփումների վերահսկողության, այդուհանդերձ կիրառվող կանոնները պետք է կալանավորին տրամադրեն ազգային մարմինների կամայական միջամտությունից բավարար պաշտպանություն (*«Դոերգան ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, § 53):

497. Դատարանի հետ ազատությունից զրկված անձի նամակագրության բացումը (*«Դեմիրտեպեն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 26), վերահսկողությունը (*«Կորնակովան ընդդեմ Լատվիայի»*, § 158) և առգրավումը (*«Քիրզնիկան ընդդեմ Լատվիայի»*, § 124) ընդգրկվում են 8-րդ հոդվածի շրջանակներում: Բացի այդ, ազատությունից զրկված անձին Դատարանի հետ նամակագրության համար անհրաժեշտ նյութեր տրամադրելու մերժումը նույնպես կարող է վերաբերել 8-րդ հոդվածին (*«Կոպլեցն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 65):

498. Նման վերահսկող միջոցառումների թույլատրելի աստիճանը գնահատելու համար հարկ է հաշվի առնել, որ երբեմն ազատագրված անձի համար նամակներ գրելու և ստանալու հնարավորությունը միակ կապող օղակն է արտաքին աշխարհի հետ (*«Քեմբելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 45): Ազատությունից զրկված անձի ամբողջ նամակագրության ընդհանուր և համակարգված վերահսկողությունը՝ առանց դրա իրականացման կանոնակարգման կամ իրավասու մարմինների պատճառաբանության, հակասում է Կոնվենցիային (*«Պեպրովն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 44):

499. 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով միջամտության օրինակներ են.

- բանտի ղեկավարության կողմից նամակի գաղտնագերծումը (*«Մրկաբալուն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 31) կամ նամակը փոստային առաքման չհանձնելը (*«Ուիլյամ Ֆոլկներն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 11, *«Մեհմեդ Նուրի Օզեն և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 42),
- փոստի սահմանափակումը (*«Քեմբելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 110) կամ նամակագրության ոչնչացումը (*«Ֆազիլ Ահմեդ Թամերն ընդդեմ Թուրքիայի»* (§ 52 և § 54) ֆիլտրման համակարգի վերաբերյալ),
- նամակի բացումը (*«Նարինեն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»*, § 32), այդ թվում՝ քրեակատարողական հիմնարկում փոստային ծառայության վատ աշխատանքի (*«Դեմիրտեյեն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 26) կամ շտապ նամակի հասարակ բացման դեպքում (*«Ֆոլկներն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.)),
- փոստային առաքման ուշացումը (*«Կոլդեյն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 34) կամ բանտի էլեկտրոնային հասցեին ազատությունից զրկված անձի համար ուղարկված նամակները նրան փոխանցելու մերժումը (*«Հելանդերն ընդդեմ Ֆինլանդիայի»* (որոշ.), § 48):
Ներառվում են նաև երկու ազատությունից զրկված անձանց միջև փոխանակումները (*«Պֆայֆերն ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 43), ինչպես նաև ազատությունից զրկված անձին գիրք փոխանցելու մերժումը (*«Օսպինա Վարզասն ընդդեմ Իտալիայի»*, § 44):

500. «Միջամտություն» է արձանագրվում նաև հետևյալ դեպքերում.

- երբ ջնջվում են որոշակի հատվածներ (*«Ֆազիլ Ահմեդ Թամերն ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 10 և 53, *«Պֆայֆերն ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 47),
- երբ սահմանափակվում է փաթեթների և ծանրոցների ազատությունից զրկված անձի համար թույլատրված քանակը (*«Ալինն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 180),
- երբ ծայնագրվում և պահպանվում են ազատությունից զրկված անձի հեռախոսային խոսակցությունները (*«Դոերգան ընդդեմ*

Նիդեռլանդների», § 43), կամ բանտային սրահում ազատությունից զրկված անձի և իր հարազատների ունեցած զրույցները (*«Վիսեն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 29):

Նույնը վերաբերում է նաև կարգապահական պատժամիջոցի կիրառմանը, որը ենթադրում է 28 օրվա ընթացքում փոստ ուղարկելու կամ ստանալու բացարձակ արգելք (*«Մըկ-Քալումն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 31), ինչպես նաև, հեռախոսային խոսակցությունների ժամանակ ազատությունից զրկված անձանց իրենց մայրենի լեզվի օգտագործման սահմանափակմանը (*«Նուսրեթ Քայան և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 36):

501. Միջամտությունը պետք է բավարարի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված օրինականության պահանջները: Օրենքում պետք է օգտագործվեն բավականաչափ պարզ ձևակերպումներ, որոնցով բոլորի համար մատչելի լեզվով արտացոլված կլինի՝ ինչպիսի հանգամանքներում և պայմաններում պետական մարմինն օժտված է նման միջոցներ կիրառելու լիազորությամբ (*«Լավեցն ընդդեմ Լատվիայի»*, § 135): Դատարանի առջև պատասխանող կառավարությունը պետք է մատնանշի օրենքի այն դրույթը, որի հիման վրա ազգային մարմիններն ազատությունից զրկված անձի նամակագրությունը ենթարկել են վերահսկողության (*«Դի Ջովինեն ընդդեմ Իտալիայի»*, § 25):

502. Օրինականության պահանջը ենթադրում է ոչ միայն ներպետական իրավունքում օրինական հիմքերի առկայություն, այլև օրենքի որակին ներկայացվող պահանջներ: Եվ իսկապես, օրենքը պետք է լինի պարզ, կանխատեսելի և հասանելի անձի համար, և վերջինս պետք է ի վիճակի լինի կանխատեսել իր համար վրա հասնող հետևանքները (*«Սիլվերը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 88):

503. Կոնվենցիային հակասող է համարվում այն օրենսդրությունը, որը չի կարգավորում նամակագրության վերահսկողության միջոցառումների տևողությունը, դրանց կիրառման հիմնավորման պատճառները, բավականաչափ որոշակիությամբ չի նշում տվյալ

ուլորտում իրավասու մարմինների սեփական հայեցողության լիազորության շրջանակը և պայմանները կամ նրանց վերապահում է չափից ավելի լայն հայեցողության շրջանակ (*«Լաբիդան ընդդեմ Իդալիայի»* [ՄՊ], §§ 176 և 180-184, *«Նյեդբայան ընդդեմ Լեհաստանի»*, §§ 81-82, *«Լավեցն ընդդեմ Լարվիայի»*, § 136):

504. Մասնավորապես՝ «օրենքով նախատեսված» չեն հետևյալ դեպքերը.

- հստակորեն արգելող դրույթների խախտմամբ իրականացրած գրաքննությունը (*«Իդալովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 201) կամ գրաքննությունն այն թույլատրող դրույթների բացակայությամբ (*«Դեմիրպետն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 27) կամ գրաքննությունը կիրառելու իրավասություն ունեցեղ մարմնի լիազորությունների գերազանցմամբ (*«Լաբիդան ընդդեմ Իդալիայի»* [ՄՊ], § 182),
- հանրության համար ոչ հասանելի չհրապարակված փաստաթղթի հիման վրա իրականացրած գրաքննությունը (*«Պոլտորացկին ընդդեմ Ուկրաինայի»*, §§ 158-160),
- ազատությունից զրկված անձանց հեռախոսազանգերի վերահսկողության վերաբերյալ կանոններ, որոնք բավականաչափ պարզ և հստակ չեն դիմումատուի բավարար պաշտպանությունն ապահովելու համար (*«Դոերզան ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, § 53):

505. Դատարանը նաև արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում մի գործի շրջանակներում, որը վերաբերում էր ազատությունից զրկված մեկ անձից մյուսին նամակը փոխանցելու մերժմանը՝ սոսկ պարտադիր ուժ չունեցող ծառայողական հրահանգի հիման վրա (*«Ֆրերոն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 59):

506. Եթե ներպետական իրավունքը թույլատրում է միջամտություն, ապա այն պետք է նաև ընդգրկի քրեակատարողական մարմինների կողմից լիազորությունների չարաշահումը կանխող երաշխիքներ: Բավարար չէ այնպիսի օրենք, որը սահմանափակվում է նրանով, որ մատնանշում է անձանց այն խումբը, ում նամակագրությունը «կարող

է ենթարկվել վերահսկողության» և նշում է համապատասխան իրավասու ատյանը՝ չանդրադառնալով ոչ միջոցի տևողությանը, ոչ էլ այն հիմնավորող հնարավոր պատճառներին (*Կալոջերո Դիանան ընդդեմ Իտալիայի*, § 32-33):

507. Դատարանն արձանագրում է խախտում այն դեպքերում, երբ ներպետական դրույթներն ազատությունից զրկված անձանց նամակագրության վերահսկողության հարցում ազգային մարմիններին վերապահում են չափից ավելի մեծ ազատություն, իսկ քրեակատարողական հաստատությունների ղեկավարներին տալիս «դատապարտյալի վերադաստիարակման համար ոչ պիտանի» ցանկացած նամակագրություն պահելու լիազորություն, այնպես, որ «նամակագրության վերահսկողությունը թվում է ինքնաբերական՝ դատական մարմնի ցանկացած որոշումից անկախ և իրավական պաշտպանության միջոցներին ոչ ենթակա» (*«Պեպրան ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 37): Այդուհանդերձ, եթե օրենքը նախատեսում է սեփական հայեցողության լիազորություն, ապա այն պետք է ամրագրի դրա շրջանակը (*«Դոմենիկինին ընդդեմ Իտալիայի»*, § 32), ընդ որում՝ Դատարանն ընդունում է, որ նման դրույթ ձևակերպելիս անհնար է հասնել դրա բացարձակ որոշակիությանը (*«Կալոջերո Դիանան ընդդեմ Իտալիայի»*, § 32):

508. Վիճարկվող օրենքում մտցված փոփոխությունները թույլ չեն տալիս վերականգնել դրա ուժի մեջ մտնելուց առաջ տեղի ունեցած Կոնվենցիայի խախտումները (*«Էնեան ընդդեմ Իտալիայի»* [ՄԴ], § 147, *«Արջենտինա ընդդեմ Իտալիայի»*, § 38):

509. Իր նամակագրությունը հարգելու ազատությունից զրկված անձի իրավունքի իրացման նկատմամբ միջամտությունը պետք է նաև լինի «անհրաժեշտ ժողովրդավարական հասարակությունում» (*«Յեֆիմենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 142): Այս «անհրաժեշտությունը» պետք է գնահատվի ազատությունից զրկման սովորական և ողջամիտ պահանջների համաձայն: Մասնավորապես, «հասարակական կարգի պաշտպանությունը» և «քրեական հանցագործությունների կանխարգելումը» (*«Կվյեկն ընդդեմ Լեհաստանի»*, § 47,

«Յանկաուսկասն ընդդեմ Լիտվայի», § 21) կարող են արդարացնել ազատությունից զրկված անձի համեմատ ազատության մեջ գտնվող անձի նկատմամբ ավելի մեծ միջամտությունները: Տվյալ միջոցի, սակայն միայն այս միջոցի դեպքում՝ 5-րդ հոդվածի իմաստով կանոնավոր ազատագրկումն անդրադառնալու է ազատագրված անձանց պարագայում 8-րդ հոդվածի կիրառման վրա («Գոլդերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 45): Բոլոր դեպքերում խնդրո առարկա միջոցը պետք է համաչափ լինի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասին: Էական չափորոշիչներ են վերահսկողության ծավալը և չարաչա հումներից պատշաճ երաշխիքները («Յոնյո Յոնևն ընդդեմ Բուլղարիայի», § 42):

510. Կարող է հաշվի առնվել նաև վերահսկողության ենթակա նամակագրության բնույթը: Նամակագրության որոշ տեսակներ, մասնավորապես, փաստաբանին ուղղված նամակագրությունը, պետք է օժտված լինի հավելյալ գաղտնիությամբ, *հատկապես* երբ նման նամակագրությունը պարունակում է քրեակատարողական մարմինների դեմ ուղղված բողոքներ («Յեֆիմենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի», § 144): Ինչ վերաբերում է միջամտության աստիճանին և բնույթին, ապա ազատությունից զրկված անձի ողջ նամակագրության վերահսկողությունն առանց հասցեատերերի կատեգորիաների տարբերակման, հանգեցնում է առկա շահերի միջև հավասարակշռության խախտման («Պեդրովն ընդդեմ Բուլղարիայի», § 44): Սոսկ այն մտավախությունը, որ կալանավորը կարող է խուսափել արդարադատությունից կամ ազդեցություն գործել վկաների վրա, ինքնին չի կարող արդարացնել նրա ողջ նամակագրությունն ինքնաբերաբար հսկելու ընդհանուր թույլտվությունը («Յանկաուսկասն ընդդեմ Լիտվայի», § 22):

511. Մասնավոր նամակների վերահսկումը, քանի որ դրանք կոչված էին «արհամարհանք առաջացնել իշխանությունների նկատմամբ», կամ քանի որ դրանցում օգտագործվում էին «քրեակատարողական մարմինների համար դիտավորյալ վիրավորական արտահայտություններ», գործի շրջանակներում չի համարվել «անհրաժեշտ

ժողովրդավարական հասարակությունում» (*«Սիլվերը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*) (§§ 64, 91 և 99)):

512. Բացի այդ, երբ խոսքը վերաբերում է նամակագրության և հեռախոսային շփումների վրա դրված սահմանափակումների կիրառմանը, հարկ է տարբերակել ուղղիչ գիշերօթիկ դպրոցներում տեղակայված անչափահասներին և ազատությունից զրկված անձանց: Իրավասու մարմիններին վերապահված սեփական հայեցողության շրջանակն ավելի նեղ է առաջին դեպքում (*«Դ.Լ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, §§ 104-109):

513. 8-րդ հոդվածը չի կարող մեկնաբանվել որպես առցանց սարքավորումների միջոցով արտաքին աշխարհի հետ ազատությունից զրկված անձանց հաղորդակցվելու իրավունքը երաշխավորող դրույթ, հատկապես այն դեպքերում, երբ այլընտրանքային միջոցներով շփման հնարավորությունները մատչելի են և բավարար (*«Չուպերչեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի»*) (թիվ 3), § 105, և հեռախոսազանգերի իրավունքի հետ կապված՝ *«Լեբուան ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 61):

2. Ազատությունից զրկված անձանց նամակագրության նկատմամբ անհրաժեշտ համարվող միջամտությունը

514. *«Սիլվերը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* գործով կայացրած վճռից ի վեր՝ նախադեպային իրավունքը ճանաչում է, որ ազատությունից զրկված անձանց նամակագրության որոշակի վերահսկողությունն ընդունելի է և ինքնին չի հակասում Կոնվենցիային: Դատարանը, մասնավորապես, նշել է հետևյալը.

- ազատությունից զրկված անձանց նամակագրության վերահսկողությունը կարող է օրինական լինել այնպիսի հանգամանքներում, որոնք առնչվում են բանտերում կարգապահության պահպանմանը (*«Քեփենեքլիօլուն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 31, *«Սիլվերը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 101),

- կարող է արդարացված լինել վերահսկողության որոշակի ձևը, որը պետք է տարբերակել ինքնաբերական և ընդհանրացված միջամտությունից և որը կոչված կլինի կանխել հանցագործությունները և ապահովել կարգապահությունը, օրինակ՝ վտանգավոր անձանց կամ ոչ իրավաբանական հարցերի շուրջ նամակագրության պարագայում (*«Յանկաուսկասն ընդդեմ Լիպվայի»*, §§ 21-22, *«Ֆոլկներն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.)),
- այն դեպքերում, երբ հեռախոսից օգտվելու հնարավորությունը թույլատրվում է, այս հնարավորությունը, ելնելով բանտում կյանքի սովորական և ողջամիտ պայմաններից, կարող է ենթարկվել օրինական սահմանափակումների՝ հաշվի առնելով, օրինակ, ազատությունից զրկված այլ անձանց հետ դրա օգտագործումը կիսելու անհրաժեշտությունը, ինչպես նաև կարգապահության ապահովման և հանցագործությունների կանխարգելման հետ կապված պահանջները (*«Ա.Բ.-ն ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, § 93, *«Կոշկոդարն ընդդեմ Ռումինիայի»* (որոշ.), § 30),
- սահմանված պաշտոնական ձևաթղթին չհամապատասխանելու պատճառով նամակն ուղարկելու արգելքը խնդիր չի հարուցում՝ պայմանով, որ նման ձևաթուղթն առկա է (*«Ֆոլկներն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.)),
- բանտի ղեկավարության կողմից չիմացած լեզվով արտերկրում իր հարազատների հետ օտարերկրացի ազատությունից զրկված անձի վրա դրված հաղորդակցվելու արգելքը խնդիր չի հարուցում այն դեպքում, երբ դիմումատուն առանց որևէ համոզիչ պատճառի հրաժարվել է անվճար թարգմանության առաջարկից և բացառության կարգով ստացել է երկու նամակ ուղարկելու թույլտվություն (*«Կիսպին ընդդեմ Պորտուգալիայի»* (որոշ.)),
- փաթեթների և ծանրոցների քանակի սահմանափակումը կարող է հիմնավորվել բանտում անվտանգության պաշտպանության և նյութատեխնիկական բարդություններից խուսափելու համար, քանի դեռ պահպանվում է առկա շահերի հավասարակշռությունը (*«Ալինն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, §§ 181-182),

- ազատությունից զրկված անձի համար նախատեսված ծանրոցի պահման աննշան կարգապահական պատժամիջոցը, որը սահմանվել էր իր նամակագրությունը քրեակատարողական հիմնարկի ղեկավարության միջոցով իրականացնելու պարտավորությունը խախտելու համար, չի համարվել անհամաչափ (*«Պուզինասն ընդդեմ Լիպովայի»* (թիվ 2), § 34, համեմատել, այդուհանդերձ, այս գործի հետ՝ *«Բուզովն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 137),
- վերադաս ղեկավարից հրահանգներ ստանալու անհրաժեշտությամբ պայմանավորված ոչ շտապ նամակի առաքման ուշացումը երեք շաբաթով նույնպես չի համարվել խախտում (*«Սիլվերը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 104):

3. Գրավոր նամակագրություն

515. 8-րդ հոդվածը չի երաշխավորում ազատությունից զրկված անձանց համար գրելու նյութերի ընտրություն: Նամակագրության համար բանտի կանոնակարգով սահմանված թուղթն օգտագործելու ազատությունից զրկված անձի վրա դրված պարտավորությունը չի հանգեցնում միջամտության նամակագրության իրավունքը հարգելու նկատմամբ՝ պայմանով, որ այդ թուղթն անմիջապես հասանելի լինի (*«Կոլդեյն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 61):

516. 8-րդ հոդվածը պետությունների վրա չի դնում ազատությունից զրկված անձի նամակագրության առաքման փոստային ծախսերը կրելու պարտավորություն (*«Բոյլը և Ռայսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 56-58): Այդուհանդերձ, տեղին կլինի դեպքերի անհատական գնահատումը, քանի որ կարող է խնդիր ի հայտ գալ այն դեպքում, երբ ֆինանսական միջոցների բացակայության պատճառով ազատությունից զրկված անձի նամակագրությունը լրջորեն խոչընդոտվի: Այսպիսով, Դատարանը վճռել է, որ.

- քրեակատարողական հիմնարկի ղեկավարության կողմից դրանք ձեռք բերելու համար բավարար ֆինանսական միջոցներ

չունեցող դիմումատուին Ստրասբուրգի դատարանի հետ իր նամակագրության համար անհրաժեշտ ծրարներ, նամականիշներ և գրելու թուղթ տրամադրելու մերժումը կարող է հանգեցնել պատասխանող պետության կողմից նամակագրությունը հարգելու իրավունքի արդյունավետ ապահովման իր պոզիտիվ պարտավորության չկատարման (*«Կոտլեցն ընդդեմ Ռումինիայի»*, §§ 59 և 65),

- երբ խոսքը վերաբերում է միջոցներ և աջակցություն չունեցող ազատությունից զրկված անձին, ով գտնվում է քրեակատարողական մարմիններից լրիվ կախվածության մեջ. վերջիններս պարտավոր են նրան տրամադրել բոլոր անհրաժեշտ պարագաները, մասնավորապես՝ նամականիշները Ստրասբուրգի դատարանի հետ նամակագրության համար (*«Գագյուն ընդդեմ Ռումինիայի»*, §§ 91-92):

517. Նամակագրության իրավունքի նկատմամբ ոտնձգությունը, որը համարվում է որպես քրեակատարողական հիմնարկի ղեկավարության վատ աշխատանքին վերագրելի *պատրահական* սխալ՝ դրա միանշանակ ընդունմամբ և բավարար շտկմամբ (օրինակ՝ սխալի կրկնությունից խուսափելու համար ղեկավարության կողմից ձեռնարկված միջոցներ), խնդիր չի հարուցում Կոնվենցիայի տեսանկյունից (*«Արմսթրոնգն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.), *«Յոնյո Յոնևն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 29):

518. Ազատությունից զրկված անձի կողմից առաքանու փաստացի ստացման ապացույցի բեռը դրված է պետության վրա. նամակի փաստացի հանձնման վերաբերյալ Դատարանի առջև դիմումատուի և պատասխանող պետության անհամաձայնության դեպքում՝ վերջինս չի կարող սահմանափակվել միայն ազատությունից զրկված անձին ուղարկված և բանտ ժամանած նամակների անդորրագրերի ներկայացմամբ՝ առանց հստակ հաստատելու, որ այն իրականում հասել է տվյալ հասցեատիրոջը (*«Մեսինան ընդդեմ Իտալիայի»*, § 31):

519. Փոստի ուղարկման և ստացման համար պատասխանատու մարմինները պարտավոր են տեղեկացնել ազատությունից զրկված

անձին փոստային ծառայության ցանկացած վատ աշխատանքի մասին («*Գրեյսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*», հանձնաժողովի զեկույց, § 97):

4. Հեռախոսային խոսակցություններ

520. Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը ազատությունից զրկված անձանց համար չի սահմանում հեռախոսազանգեր կատարելու իրավունք, մասնավորապես, երբ փոստով հաղորդակցվելու հնարավորությունները հասանելի են և բավարար (*«Ա.Բ.-ն ընդդեմ Նիդեռլանդների»*, § 92, *«Չիժեվսկին ընդդեմ Լեհաստանի»* (որոշ.)): Այդուհանդերձ, եթե ազգային օրենսդրությամբ ազատությունից զրկված անձանց վերապահվում է հեռախոսային խոսակցություններ ունենալու հնարավորություն, օրինակ՝ իրենց հարազատների հետ, ընդ որում՝ բանտի հսկողության տակ գտնվող հեռախոսներից, ապա հեռախոսային հաղորդակցության վրա դրված սահմանափակումը կարող է «միջամտություն» համարվել նամակագրությունը հարգելու իրենց իրավունքի իրացման նկատմամբ՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով (*«Նուսրեթ Քայան և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 36): Գործնականում, հարկ է հաշվի առնել, որ ազատությունից զրկված անձինք պետք է ունենան հեռախոսներից սահմանափակ թվով օգտվելու հնարավորություն, իսկ իրավասու մարմինները պետք է կանխեն հանցագործությունները և պահպանեն կարգուկանոնը (*«Դանիլիուցն ընդդեմ Ռումինիայի»* (որոշ.)), տե՛ս նաև *«Դեվիսոնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.), որում խոսքը վերաբերում է բանտից հեռախոսազանգերի սակագներին):

521. Շուրջ չորս տարվա իր զուգընկերուհուն և իր երեխայի մորը զանգելու համար բանտի հեռախոսախցիկից օգտվելու՝ ազատությունից զրկված անձի վրա որոշ ժամանակով դրված արգելքն այն հիմնավորմամբ, որ նրանք ամուսնացած չեն եղել, համարվել է 8-րդ և 14-րդ հոդվածներին հակասող՝ դրանց համադրությամբ (*«Պեպրովն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 54):

522. Ուժեղացված անվտանգության ռեժիմով բանտում ազատությունից զրկված անձի զանգած հեռախոսահամարների գրանցումը, որի մասին նա տեղեկացվել էր, համարվել է անվտանգության նկատառումներով և այլ հանցագործությունների կատարումից խուսափելու նպատակով անհրաժեշտ միջոց (իր հարազատների հետ շփումները պահպանելու համար ազատությունից զրկված անձի տրամադրության տակ եղել էին այլ միջոցներ, օրինակ՝ փոստն ու տեսակցությունները) (*«Կոչկոդարն ընդդեմ Ռումինիայի»* (որոշ.), § 30):

5. Նամակագրությունն ազատությունից զրկված անձանց և նրանց փաստաբանների միջև⁵⁰

523. 8-րդ հոդվածը չի տարբերում վստահորդի կողմից արդեն իսկ ընտրված և պոտենցիալ փաստաբանի հետ ունեցած նամակագրությունը (*«Շոնենբերգը և Դուրմազն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, § 29):

524. Ազատությունից զրկված անձանց նամակագրությունն իրենց փաստաբանի հետ օժտված է «արտոնյալ կարգավիճակով Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի ներքո» (*«Քեմբելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 48, *«Պյեչովիցն ընդդեմ Լեհաստանի»*, § 239): Նման նամակագրությունը կարող է նախապայման լինել իրավական պաշտպանության միջոցից օգտվելու իրավունքի իրացման համար, օրինակ, կալանավորման ընթացքում կրած վատ վերաբերմունքի մասին հաղորդում տալու համար (*«Էքինչին և Աքալինն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 47), այն կարող է անդրադառնալ պաշտպանության նախապատրաստման վրա, ասել է թե՛ նպաստել Կոնվենցիայի մեկ այլ՝ 6-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքի իրացմանը (*«Գոլդերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 45 եզրակացություն, *«Ս-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, § 48; *«Քեուզն ընդդեմ Բելգիայի»* [ՄՊ], § 193):

525. Դատարանի համար առաջնային է փաստաբանի և նրա վստահորդի հարաբերությունների գաղտնիության սկզբունքի

⁵⁰ Տե՛ս նաև 34-րդ հոդվածը (անհարական դիմումներ) և Ազատությունից զրկված անձանց իրավունքների վերաբերյալ ուղեցույցը, ինչպես նաև վերևում:

պահպանումը («*Հելանդերն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*» (որոշ.), § 53): Տե՛ս նաև *Եվրոպական բանտային կանոնների վերաբերյալ Rec(2006)2 Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականը Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների*: Այս տեսակի նամակագրության պարբերական վերահսկողությունը չի համապատասխանում վերոնշյալ սկզբունքին («*Պեպրովն ընդդեմ Բուլղարիայի*», § 43):

526. Այնուամենայնիվ, Դատարանն ընդունում է, որ քրեակատարողական մարմինները կարող են բացել փաստաբանից ազատությունից զրկված անձին ուղղված նամակը, եթե ունեն հիմնավոր ենթադրություններ կարծելու, որ դրանում առկա է սովորական այլ միջոցներով չհայտանաբերվող և չբացահայտված ապօրինի տարր: Այդուհանդերձ, նրանք պարտավոր են միայն բացել այն՝ չկարդալով նամակի բովանդակությունը («*Քեմբելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*», § 48, «*Էրդեմն ընդդեմ Գերմանիայի*», § 61): Փաստաբանի հետ ազատությունից զրկված անձի նամակագրության պաշտպանությունն անդամ պետությունների վրա դնում է նամակի ընթերցումը կանխող պատշաճ երաշխիքներ նախատեսելու պարտավորություն, օրինակ՝ ծրարի բացումն ազատությունից զրկված անձի ներկայությամբ («*Քեմբելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*», § 48):

527. Փաստաբանին ուղղված կամ փաստաբանից ստացված նամակի ընթերցումը պետք է թույլատրվի միայն բացառիկ դեպքերում, երբ իրավասու մարմինները ողջամտորեն համարում են, որ տեղի է ունեցել «արտոնության չարաշահում» այն իմաստով, որ նամակի բովանդակությունը սպառնում է հաստատության կամ այլ անձի անվտանգությանը, կամ ունի որևէ այլ հանցավոր բնույթ: Ինչ վերաբերում է ողջամիտ պատճառին, ապա թերևս այն կախված է հանգամանքների ողջ համակազմից, սակայն ենթադրում է այնպիսի փաստեր կամ տեղեկություններ, որոնք անաչառ դիտորդին կհամոզեն, որ տեղի է ունենում հաղորդակցման արտոնյալ ճանապարհի չարաշահում («*Քեմբելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*», § 48, «*Պեպրովն ընդդեմ Բուլղարիայի*», § 43, «*Բորիս Պոպովն ընդդեմ Ռուսաստանի*», § 111): Այս արտոնությունից շեղումները պետք է

ուղեկցվեն չարաշահումներից պաշտպանող պատշաճ և բավարար երաշխիքներով (*«Էրդեմն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 65):

528. Ահաբեկչության դեմ պայքարը բացառիկ իրավիճակ է, որը հետապնդում է «ազգային անվտանգության պաշտպանության», «հանրային կարգի պաշտպանության», ինչպես նաև «հանցագործությունների կանխման» հետ կապված օրինական նպատակներ (*«Էրդեմն ընդդեմ Գերմանիայի»*, §§ 60 և 66-69): Հիշյալ գործի շրջանակներում ընթացող դատաքննությունը, ահաբեկչական սպառնալիքը, անվտանգության պահանջները, գործող ընթացակարգային երաշխիքները, ինչպես նաև մեղադրյալի և իր փաստաբանի միջև հաղորդակցման այլ ուղիների գոյությունը հանգեցրել են նրան, որ Դատարանը չի արձանագրել 8-րդ հոդվածի խախտում:

529. Բանտային պայմանները և քրեակատարողական մարմինների որոշ արարքները մերկացնող նամակների վերահսկումը չի համարվել 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխանող (*«Էքիս-չին և Աքալինն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 47):

530. Ձերբակալված անձին իր իրավունքների մասին տեղեկացնող փաստաբանի գրությունը դատախազի կողմից չփոխանցելը համարվել է 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասին հակասող (*«Շոնենբերգը և Դուրմազն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, §§ 28-29):

531. Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածը (տե՛ս վերևում) նույնպես կարող է դիտարկվել ազատությունից զրկված անձի և փաստաբանի միջև նամակագրության սահմանափակման դեպք, երբ խոսքը վերաբերում է Ստրասբուրգի դատարան գործի ուղղորդմանը և դրա վարույթին մասնակցելուն (*«Շփուկաբուրդովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 140, մասնավորապես, հեռախոսազանգերի և նամակագրության արգելքի վերաբերյալ⁵¹): Օրինակ, Դատարանը 34-րդ հոդվածի շրջանակներում քննել է գործ իրենց իրավաբանների կողմից ազատությունից զրկված անձանց Դատարան ներկայացվող դիմումին վերաբերող նամակներ ուղարկելու միջամտության առնչությամբ (*«Մեհմեդ*

⁵¹ Տե՛ս Ընդունելիության չափանիշների վերաբերյալ գործնական ուղեցույցը:

Այլ Այհանը և այլ ընդդեմ Թուրքիայի», §§ 39-45): Մեկ այլ օրինակ՝ Դատարանը 34-րդ հոդվածի ներքո քննել է մի գործ, որը վերաբերում էր ազատությունից զրկված անձանց իրենց փաստաբանների կողմից ուղարկված Ստրասբուրգի դատարան ներկայացվող գանգատների վերաբերյալ նամակների գաղտնի ընթերցմանը («Մեհմետ Այլ Այհանը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի», §§ 39-45):

532. Այնուամենայնիվ, Դատարանը հստակեցրել է, որ պետությունը պահպանում է սեփական հայեցողության որոշակի շրջանակ նամակագրության այն եղանակները սահմանելիս, որոնցից պետք է օգտվեն ազատությունից զրկված անձինք: Այսպիսով, հիմնավորված է համարվում բանտի էլեկտրոնային հասցեին ազատությունից զրկված անձի փաստաբանի կողմից ուղարկված նամակը վերջինիս քրեակատարողական հիմնարկի ղեկավարության կողմից փոխանցելու մերժումը, երբ գոյություն ունեն նամակագրության փոխանցման այլ արդյունավետ եղանակներ («Հելանդերն ընդդեմ Ֆինլանդիայի» (որոշ.), (§ 54) գործ, որի շրջանակներում ներպետական իրավունքը նախատեսում էր, որ ազատությունից զրկված անձի և նրանց փաստաբանների միջև շփումները պետք է իրականացվեին փոստով, հեռախոսով կամ տեսակցությամբ): Դատարանը նաև ընդունել է, որ ներկայացուցչի կողմից որոշակի ֆորմալ պահանջներին հետևելը կարող է անհրաժեշտ լինել ազատությունից զրկված անձի հետ շփում ունենալու համար, օրինակ՝ անվտանգության նկատառումներով կամ նախնական քննությանը կամ արդարադատության իրականացմանը խոչընդոտելը կամ գործի ընթացքի վրա ազդելը կանխելու նպատակով («Մելնիկովն ընդդեմ Ռուսաստանի», § 96):

533. Փաստաբանների հետ հաղորդակցության տարբեր տեսակների տարանջատման որևէ պատճառ չկա, քանի որ անկախ նպատակից՝ դրանք վերաբերում են մասնավոր և գաղտնի բնույթի խնդիրների: «Ալթայն ընդդեմ Թուրքիայի» (թիվ 2) գործով վճռում Դատարանն առաջին անգամ վճռել է, որ, ըստ էության, իրավաբանական օգնության համատեքստում փաստաբանի հետ առերես

հաղորդակցումը վերաբերում է «անձնական կյանքի» ոլորտին (§ 49 և § 51)⁵²:

6. Նամակագրությունը Ստրասբուրգի դատարանի հետ⁵³

534. Ազատությունից զրկված անձի նամակագրությունը Կոնվենցիոն տարբեր մարմինների հետ ընդգրկվում է 8-րդ հոդվածի շրջանակներում: Դատարանն արձանագրել է նամակագրությունը հարգելու իրավունքի նկատմամբ միջամտություն, երբ ազատությունից զրկված անձի կողմից Կոնվենցիոն մարմիններին հասցեագրված նամակները բացվել են (*«Փիրզն ընդդեմ Հունաստանի»*, § 81, *«Վալաշինասն ընդդեմ Լիբվալի»*, §§ 128-129, *«Իդալովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], §§ 197-201): Ինչ վերաբերում է այլ գործերին, ապա այս միջամտությունն առաջացնում է 8-րդ հոդվածի խախտում, եթե այն «օրենքով նախատեսված» չէ, չի հետապնդում 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասում թվարկված օրինական նպատակներից մեկը և «ժողովրդավարական հասարակությունում անհրաժեշտ» չէ այդ օրինական նպատակին հասնելու համար (*«Պեդրան ընդդեմ Ռումինայի»*, § 36):

535. Դատարանն անդրադարձել է այն դեպքին, երբ բազմաթիվ նամակներից միայն մեկը «բացվել էր պատահամբ», մի հաստատությունում, ուր դիմումատուին վերջերս էին տեղափոխել՝ գտնելով, որ առկա չէ գնահատման այնպիսի տարր, որը թույլ կտա արձանագրել Կոնվենցիոն մարմինների հետ դիմումատուի նամակագրությունը հարգելու նկատմամբ ոտնձգություն կատարելու իրավասու մարմինների դիտավորյալ ցանկության առկայությունը կամ բացակայությունը, ինչը կարող է դիտարկվել որպես միջամտություն 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով նամակագրությունը հարգելու իրավունքի նկատմամբ (*«Տուրուզն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* (որոշ.), *«Սայուդն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* (որոշ.):)

⁵² Տե՛ս նաև «Անձնական կյանքը կալանքի և ազատազրկման պայմաններում» վերտառությամբ հատվածը:

⁵³ Տե՛ս նաև *34-րդ հոդվածը (անհարական դիմումներ) և Ազատությունից զրկված անձանց իրավունքների վերաբերյալ ուղեցույցը, ինչպես նաև վերևում:*

536. Փոխարենը՝ նամակագրության ինքնաբերական, անպայմանական, դատական մարմնի որևէ որոշմամբ չպայմանավորված և իրավական պաշտպանության միջոցներին ոչ ենթակա վերահսկողությունը «օրենքով նախատեսված» չէ (*«Պետրոսյան ընդդեմ Ռումինայի»*, § 37, *«Կորնակովսն ընդդեմ Լատվիայի»*, § 159):

537. Ազատությունից զրկված անձի և Ստրասբուրգի դատարանի միջև նամակագրության շուրջ վեճը կարող է խնդրահարույց լինել նաև Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի տեսանկյունից՝ անհատական իրավական պաշտպանության միջոցի «արդյունավետ իրացման» խոչընդոտի դեպքում (*«Շեխովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 53 և մեջբերվող հղումները, *«Յեֆիմենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 164⁵⁴):

538. Կոնվենցիայի անդամ պետությունները պարտավորվում են ապահովել, որ ներպետական իրավասու մարմինները զերծ մնան Ստրասբուրգի դատարան գանգատ ներկայացնելու իրավունքի արդյունավետ իրացումը «որևէ միջոցով» խոչընդոտելուց: Ուստի, խիստ կարևոր է, որ արդեն գանգատ ներկայացրած կամ պոտենցիալ դիմումատուներն ազատ լինեն Դատարանի հետ հաղորդակցվելու հարցում, որպեսզի իշխանությունները չհամոզեն նրանց չդիմել Կոնվենցիայի ներքո տրամադրվող իրավական պաշտպանության միջոցներին կամ չխրախուսեն դրա օգտագործումից հրաժարվելը, ոչ էլ որևէ եղանակով ճնշում գործադրեն գանգատները ետ վերցնելու կամ փոփոխելու համար (*«Իլաշչուն և այլք ընդդեմ Մոլդովայի և Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 480, *«Կուրլեցն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 69): Տե՛ս նաև *Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վարույթներին մասնակցող անձանց վերաբերյալ եվրոպական համաձայնագիրը*, *Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան անհատական գանգատ ներկայացնելու իրավունքը հարգելու և պաշտպանելու անդամ պետությունների պարտականության մասին թիվ CM/Res(2010)25 բանաձևը* և *Նախարարների կոմիտեի թիվ*

⁵⁴ Տե՛ս Ընդունելիության չափանիշների վերաբերյալ գործնական ուղեցույցը:

Rec(2006)2 հանձնարարականն անդամ պետություններին եվրոպական բանտային կանոնների մասին:

539. Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով՝ վեցամսյա ժամկետը հարգելու սկզբունքային պահանջը որոշելու համար դիմումատուի նամակագրությունը փոխանցելուց հրաժարվելը Դատարանի առջև գանգատ ներկայացնելու իրավունքի արդյունավետ իրացումը խոչընդոտելու տիպիկ օրինակ է (*«Կորնակովան ընդդեմ Լատվիայի»*, § 166): Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի ներքո տեղավորվող իրավիճակները հետևյալներն են (ի հակադրություն՝ օրինակ (*«Դիմչո Դիմովն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, §§ 94-102)՝

- բանտային ղեկավարության կողմից Դատարանից եկած կամ Դատարանին հասցեագրված նամակի վերահսկումը (*«Մաքսիմն ընդդեմ Լեհաստանի»*, §§ 31-33 և մեջբերվող հղումները), անգամ, երբ խոսքը վերաբերում է սովորական ստացականի (*«Յեֆիմենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 163),
- դիմումատուի՝ իր ներկայացուցչի հետ շփումները սահմանափակող միջոցառումներ *«Շարկապուրովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 140; *«Մեհմետ Ալի Այհանը և այլ ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 39-45⁵⁵),
- Դատարանին նամակ ուղարկելու հետևանքով ազատությունից զրկված անձի նկատմամբ պատիժ սահմանելը (*«Կորնակովան ընդդեմ Լատվիայի»*, §§ 168-169),
- ճնշում գործադրելու և ահաբեկելու գործողությունները (*«Իլաշչուն և այլք ընդդեմ Մոլդովայի և Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 481),
- գանգատին կցվող փաստաթղթերի պատճենները քրեակատարողական հիմնարկի ղեկավարության կողմից տրամադրել հրաժարվելը կամ դրանց տրամադրելու անհարկի ուշացումները (*«Իգորս Դմիտրիյևս ընդդեմ Լատվիայի»*, §§ 91 և 100, *«Գազյուն ընդդեմ Ռումինիայի»*, §§ 95-96, *«Մոխսեյևսն ընդդեմ Լատվիայի»*, § 184),

⁵⁵ Տե՛ս նաև «Նամակագրությունն ազատությունից զրկված անձանց և նրանց փաստաբանների միջև» վերտառությամբ հատվածը:

- ընդհանուր առմամբ, Դատարան գանգատ ներկայացնելու համար անհրաժեշտ փաստաթղթերի հասանելիության արդյունավետության բացակայությունը (*«Վասիլի Իվաշչենկոն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, §§ 123 և 125):

540. Հարկ է նկատի ունենալ, որ ազատությունից զրկված անձը, ով գտնվում է փակ տարածքում, ունի սակավաթիվ շփումներ իր հարազատների կամ արտաքին աշխարհի հետ, ինչպես նաև շարունակաբար ենթարկվում է բանտի ղեկավարության իշխանությանը, հետևաբար խոցելի է և ունի որոշակի կախվածություն (*«Կոպլեցն ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 71, *«Կորնակովսն ընդդեմ Լատվիայի»*, § 164): Ուստի, գանգատ ներկայացնելու իրավունքի իրացումը խոչընդոտելուց զերծ մնալու իշխանությունների պարտականությանը որոշ հանգամանքներում գումարվում է բանտի ղեկավարության նկատմամբ առանձնակի խոցելիության և կախվածության վիճակում գտնվող ազատությունից զրկված անձին (*«Նայդյոնն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 64), ով ի վիճակի չէ սեփական միջոցներով ձեռք բերել Ստրասբուրգի դատարանի քարտուղարության կողմից պահանջվող փաստաթղթերը, պատշաճ եղանակով իր գանգատը ներկայացնելու համար անհրաժեշտ միջոցները տրամադրելու պարտավորությունը (*«Վասիլի Իվաշչենկոն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, §§ 103-107):

541. Եվ իսկապես, *Դատարանի կանոնակարգի* 47-րդ հոդվածի համաձայն՝ բողոքի ձևաթուղթին պետք է կցված լինեն համապատասխան փաստաթղթեր, որոնք հնարավորություն կտան Դատարանին արտահայտել իր դիրքորոշումը: Վերոնշյալ հանգամանքներում իրավասու մարմինները պարտավորություն են կրում դիմումատուի պահանջով ապահովել նրա համար այն փաստաթղթերի հասանելիությունը, որի կարիքն ունի Դատարանը վերջինիս գանգատի պատշաճ և արդյունավետ քննություն իրականացնելու համար (*«Նայդյոնն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 63 գործով վճիռը և մեջբերվող հղումները): Դիմումատուին Դատարանի առջև նրա գանգատի համար անհրաժեշտ փաստաթղթերը սահմանված ժամկետում չտրամադրելն առաջացնում է պետության կողմից

Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածին չհետևելու դեպք (*«Լամբորն ընդդեմ Ռումինիայի»* (թիվ 1), § 216, *հակառակը՝ «Ուստյանցևն ընդդեմ Ուկրաինայի»*, § 99): Այնուամենայնիվ, հարկ է մանրամասնել հետևյալը.

- ինչպես ընդգծել է Դատարանը՝ գոյություն չունի ցանկացած փաստաթղթի պատճեն բանտային իշխանություններից ստանալու ինքնաբերական իրավունք (*«Չայկովսկին ընդդեմ Ուկրաինայի»*, §§ 94-97),
- Դատարանին ուղղված փոստային առաքման ցանկացած ուշացում չէ, որ դատապարտելի է (4-ից 5 օր՝ *«Յեֆիմենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, §§ 131 և 159, 6 օր՝ *«Շչեբեբովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 84) մասնավորապես, եթե բացակայում է դիտավորյալ մտադրություն դիմումատուին թույլ չտալ բողոք ներկայացնել Դատարան (ավելի երկար ժամկետի վերաբերյալ տե՛ս *«Վալաշինասն ընդդեմ Լիտվայի»*, § 134) սակայն, իրավասու մարմինները կրում են առանց անհարկի ուշացումների հանձնումն ապահովելու պարտավորություն (*«Սեվաստյանովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 86),
- Դատարանի հետ դիմումատուի նամակագրության նկատմամբ խոչընդոտների մասին հայտարարությունները պետք է լինեն բավականաչափ հիմնավորված (*«Վալաշինասն ընդդեմ Լիտվայի»*, § 136, *«Մայքլ Էդվարդ Քուքն ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 48) և հասնեն լրջության նվազագույն շեմի՝ որպես Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածին հակասող արարքներ կամ անգործության դրսևորումներ որակվելու համար (*«Կորնակովսն ընդդեմ Լատվիայի»*, § 173, *«Մոխտեյևսն ընդդեմ Լատվիայի»*, § 186),
- պատասխանող պետությունը պետք է ողջամիտ բացատրություններ ներկայացնի Դատարանին, երբ առերեսվում է գանգատ ներկայացնելու իրավունքը խոչընդոտելու վերաբերյալ ճշմարտանման և հետևողական հայտարարությունների հետ (*«Կլախինն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, §§ 120-121),
- այն հնարավորությունը, որ Դատարանի ծրարները կարող են նմանակվել բանտ արգելված նյութեր ներմուծելու նպատակով,

այնքան չնչին վտանգ է, որ կարող է բացառվել (*«Փիրզն ընդդեմ Հունաստանի»*, § 84):

7. Նամակագրություն լրագրողների հետ

542. Նամակագրության ոլորտում ազատ արտահայտվելու իրավունքը պաշտպանված է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով: Սկզբունքորեն, ազատությունից զրկված անձը կարող է ուղարկել հրապարակման համար նախատեսված գրություններ (*«Սիլվերը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 99, *«Ֆազիլ Ահմեդ Թամերն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 53): Գործնականում ուղարկվածի բովանդակությունը դիտարկման ենթակա տարր է:

543. Օրինակ, լրագրողներին հասցեագրված ընդամենը երկու նամակ ուղարկելու նախնական կալանքի տակ գտնվող անձի վրա դրված արգելքը համարվել է միջամտություն: Այդուհանդերձ, ազգային մարմինները նշել են, որ նշված նամակները պարունակել են վկաների և վարույթ իրականացնող իրավասու մարմինների հասցեին զրպարտչական հայտարարություններ: Ընդ որում՝ դիմումատուն կարող էր այս հայտարարությունները վկայակոչել ներպետական դատարաններում, քանի որ նա զրկված չէր արտաքին աշխարհի հետ շփումներից: Հետևաբար, մամուլի հետ նամակագրվելու արգելքը Դատարանի կողմից համարվել է համաչափ հետապնդվող օրինական նպատակին, այն է՝ հանցագործությունների կանխարգելմանը (*«Յոքսն ընդդեմ Գերմանիայի»* (որոշ.)):

544. Մեկ այլ դեպքում՝ մամուլին չհասցեագրված, սակայն հրապարակված մի նամակի պարագայում հաշվի է առնվել նամակում անուն առ անուն թիրախավորված բանտի աշխատակազմի իրավունքների պաշտպանությունը (*«Վ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 52-57):

8. Ազատությունից զրկված անձի նամակագրությունը բժշկի հետ

545. Առաջին անգամ Դատարանն անդրադարձել է ազատությունից զրկված անձի բժշկական նամակագրության վերահսկողությանը *«Շույուկն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* գործվ վճռի շրջանակներում: Գործը վերաբերում էր ծանր վիճակում գտնվող ազատությունից զրկված անձի առողջական վիճակի առնչությամբ նրա բուժումը հիվանդանոցում վերահսկող մասնագետ բժշկի հետ վարվող նամակագրությունը բանտային բժշկի կողմից հսկելուն: Դատարանն ընդունում է, որ ազատությունից զրկված անձը, ում կյանքը վտանգված է իր առողջական վիճակի պատճառով, ցանկանում է համոզվել բանտից դուրս գտնվող աղբյուրներից, որ ստանում է պատշաճ բուժում: Հաշվի առնելով այս գործի հանգամանքները՝ Դատարանը գտել է, որ տվյալ դեպքում դիմումատուի բժշկական նամակագրության վերահսկողությունը, որը թեպետև սահմանափակվել էր բանտային բժշկի կողմից պահպանել արդար հավասարակշռություն նամակագրությունը հարգելու՝ ազատությունից զրկված անձի իրավունքի հետ (§§ 49-53):

9. Նամակագրությունը հարազատների կամ այլ ֆիզիկական անձանց հետ

546. Կարևոր է, որ ղեկավարությունն օգնի ազատությունից զրկված անձանց պահպանել շփումներն իրենց մտերիմ ընտանիքի անդամների հետ: Այս առումով, Դատարանն ընդգծել է Եվրոպական բանտային կանոնների շրջանակներում ներկայացված հանձնարարականների կարևորությունը (*«Նուսրեթ Քայան և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 55):

547. Կարող են պահանջվել արտաքին աշխարհի հետ ազատությունից զրկված անձանց շփումների հետ կապված վերահսկվող միջոցներ (*«Կոչկոդարն ընդդեմ Ռումինիայի»* (որոշ.), *«Բայրաշին*

ընդդեմ Նիդեռլանդների» (որոշ.) գործ, որը վերաբերում է փակ ուղղիչ հիմնարկում կալանքին):

548. Դատարանը տարբերակում է ազատությունից զրկված անձի նամակագրությունը հանցագործների կամ այլ վտանգավոր անձանց հետ իր անձնական ու ընտանեկան կյանքին առնչվող նամակագրությունից (*«Չյապասն ընդդեմ Լիզվալի»*, § 25): Այդուհանդերձ, ծանր հանցագործություններում մեղադրվող ազատությունից զրկված անձի հարազատների նամակների վերահսկումը կարող է պահանջվել հանցագործությունների կանխարգելման և վարույթում գտնվող քրեական գործերի պատշաճ քննության համար (*«Կվյեկն ընդդեմ Լեհաստանի»*, § 48):

549. Հնարավոր է արգելել փակ հաստատություն տեղափոխված ազատությունից զրկված անձին հաղորդակցվել իր հարազատների հետ իր նախընտրած լեզվով՝ անվտանգության հատուկ նկատառումներից ելնելով, օրինակ, փախուստի դիմելու վտանգը կանխելու համար, երբ վերջինս տիրապետում է ազատությունից զրկված անձանց իրենց հարազատների հետ շփումներում օգտագործելու համար թույլատրված լեզուներից մեկին կամ մի քանիսին (*«Քայրաշինն ընդդեմ Նիդեռլանդների»* (որոշ.)):

550. Փոխարենը՝ Դատարանը չի ընդունել այն պրակտիկան, ըստ որի՝ ընտանեկան հարաբերություններում միակ օգտագործվող լեզվով հարազատների հետ հեռախոսով շփվել ցանկացող ազատությունից զրկված անձանց պարտադրում են սեփական միջոցներով անցնել ստուգում պարզելու համար՝ արդյոք նրանք իրականում չեն տիրապետում պաշտոնական լեզվին (*«Նուրթեթ Քայան և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 59-60): Դատարանը նաև 8-րդ հոդվածին հակասող է համարել ազատությունից զրկված անձի մայրենի լեզվով գրված անձնական նամակներն իր հաշվին պաշտոնական լեզվով նախապես թարգմանելու պարտավորություն դնելու հանգամանքը (*«Մեհմետ Լուրի Օզեն և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 60):

551. Չի կարելի վերահսկել ազատությունից զրկված անձի՝ իր ընտանիքին ուղղված նամակը (կամ ազատությունից զրկված անձանց

միջև ուղարկվող անձնական նամակը, ինչպես նշվել է *«Պֆայֆերը և Պլանկլին ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 47 գործով վճռում), պարզապես այն պատճառով, որ այդ նամակը բովանդակում է քննադատություն կամ ոչ պատշաճ ձևակերպումներ քրեակատարողական հիմնարկի անձնակազմի հասցեին (*«Վլասովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 138), բացառությամբ բռնության դիմելու սպառնալիքների (*«Սիլվերը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, §§ 65 և 103):

10. Ազատությունից զրկված անձանց նամակագրությունն այլ հասցեատերերի հետ

552. Դատարանն անդրադարձել է ազատությունից զրկված անձանց և այլ հասցեատերերի միջև նամակագրության հետ կապված հարցերին, մասնավորապես, *«Նիեդբալան ընդդեմ Հեհաստանի»* գործով վճռում: Այս գործով վճռում Դատարանը գտել է, որ ներպետական օրենսդրությունը, որի համաձայն թույլատրվում էր ազատությունից զրկված անձանց նամակագրության ավտոմատ գրաքննություն՝ առանց այդ նամակագրության տարբեր կատեգորիաների տարանջատման, ինչպես օրինակ՝ Մարդու իրավունքների պաշտպանի հետ նամակագրությունն է, խախտել է 8-րդ հոդվածը (§ 81): Նմանապես, դիմումատուի անխտիր ամբողջ, այդ թվում՝ պետական մարմիններին և հասարակական կազմակերպություններին ուղղված նամակագրության ամենօրյա ստուգումը դիտարկվել է 8-րդ հոդվածի խախտում (*«Յանկատուկասն ընդդեմ Հիլվայի»*, § 22, *«Դիմչո Դիմովն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 90 գործով վճիռը՝ կապված Բուլղարիայի Հելսինկյան կոմիտեին հասցեագրված նամակների հետ):

Գ. Փաստաբանների նամակագրությունը⁵⁶

553. Իր վստահորդի հետ փաստաբանի վարած նամակագրությունը՝ անկախ դրա նպատակից, պաշտպանված է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով: Այս հոդվածով դրանց շնորհվում է գաղտնիության ուժեղացված պաշտպանություն (*«Միշտն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, §§ 117-119): Նշվածը հիմնավորված է այն հանգամանքով, որ փաստաբաններին ժողովրդավարական հասարակությունում վստահվում է հիմնարար առաքելություն, այն է՝ մեղադրյալների պաշտպանությունը: Այսպիսով, մասնագիտական գաղտնիքը «փաստաբանի և իր վստահորդի միջև վստահության հարաբերության հիմքն է» (*նույն տեղում*), և մասնագիտական գաղտնիքի նկատմամբ ոտնձգության ցանկացած ապառնալիք կարող է հետևանքներ ունենալ արդարադատության պատշաճ իրականացման և, հետևաբար՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով ճանաչված իրավունքների համար (*«Նյեմեցն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 37, *«Վյիզերը և Բիկոս Բեդալյիգունգեն ԳմբՀ-ն ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 65): Անուղղակիորեն, սակայն անհրաժեշտաբար դրանից է կախված մեղադրյալի արդար դատաքննության իրավունքի նկատմամբ հարգանքը, մասնավորապես, այն մասով, որն ընդգրկում է սեփական անձի դեմ ցուցմունք չտալու «մեղադրյալի» իրավունքը (*«Միշտն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 118):

554. *«Կրուզովը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի»* գործով վճռում Դատարանը քննել է Փաստաբանների միության անդամ չհանդիսացող փաստաբանական գործունեությամբ զբաղվողների մասնագիտական գաղտնիության պաշտպանության հարցը և գտել, որ տեղի է ունեցել 8-րդ հոդվածի խախտում: Դատարանը համարել է, որ իրավունքի գերակայության հետ անհամատեղելի կլինի առանց հատուկ երաշխիքների թողնել վստահորդների և իրավախորհրդատուների միջև հարաբերությունները, որոնք աշխատում են փոքրաթիվ սահմանափակումներով, մասնագիտորեն և անկախ՝ այդ

⁵⁶ Բացառությամբ այս գլխում (տե՛ս *«Ազատությունից զրկված անձանց նամակագրություն»*) ազատությունից զրկված անձանց հետ նամակագրության վերաբերյալ արժարժված դեպքերի:

թվում նաև դատական կողմերին ներկայացնում են դատարաններում (§ 137):

555. Օրինակ, Դատարանն արտահայտվել է փաստաբանի նամակն իր հաճախորդին չփոխանցելու («Շոնենբերգը և Դուրմազն ընդդեմ Շվեյցարիայի») և փաստաբանական գրասենյակի հեռախոսագծերը գաղտնալսելու Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի հետ համատեղելիության վերաբերյալ դիրքորոշում («Կոպն ընդդեմ Շվեյցարիայի»):

556. «Նամակագրություն» եզրույթը պետք է ընկալվի լայն իմաստով: Այն ընդգրկում է նաև փաստաբանական գրասենյակում առկա փաստաբանների գրավոր նյութերը («Նյեմեցն ընդդեմ Գերմանիայի», §§ 32-33, «Ռյոմենը և Շմիտն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի», § 65), համակարգիչների կոշտ սկավառակները («Պետրի Սալինեն և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի», § 71) և էլեկտրոնային տվյալները («Վյիզերը և Բիկոս Բեբայլիգունգեն ԳմբՀ-ն ընդդեմ Ավստրիայի», §§ 66-68, «Ռոբաթին ընդդեմ Ավստրիայի», § 39, USB կրիչներ (Կիրդոկը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, § 32), համակարգչային ֆայլեր և էլ-փոստի օգտահաշիվներ (Վինչի Կոնսորտիստոն և Ժէ-Տէ-Էմ Ժենի Սիվիլ է Սերվիսն ընդդեմ Ֆրանսիայի, § 69) և ծավալած թղթի կտոր, որի վրա փաստաբանը ուղերձ է գրել և հանձնել իր վստահորդներին (Լորենն ընդդեմ Ֆրանսիայի, § 36):

557. Միայն այն փաստը, որ իշխանությունները տիրապետել են դիմումատուի փաստաբանական գրասենյակից առգրավված մասնագիտական տվյալների պատճենին, անկախ նրանից, թե այդ տվյալները վերծանվել են, թե՛ ոչ, համարվում է միջամտություն («Կիրդոկը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի», §§ 33 և 36-37):

558. Թեև մասնագիտական գաղտնիքը մեծ կարևորություն ունի փաստաբանի, նրա վստահորդի և արդարության պատշաճ իրականացման տեսանկյունից, այնուամենայնիվ այն բացարձակ չէ («Միշոն ընդդեմ Ֆրանսիայի», §§ 123 և 128-129): Նշված գործում Դատարանը քննության առավ այն հարցը՝ արդյոք փաստաբանների վրա դրված պարտականությունը վստահորդներին հայտնել փողերի լվացման ապօրինի գործունեության հետ կապված իրենց կասկածների մասին,

երբ այդ կասկածներն ի հայտ են եկել իրականացվող պաշտպանության համատեքստից դուրս, անհամաչափ ոտնձգություն էր փաստաբանի մասնագիտական գաղտնիքի նկատմամբ (խախտման բացակայություն): *«Վերսինի-Կամպինկին և Կրասնյանսկին ընդդեմ Ֆրանսիայի»* գործով վճռում Դատարանը քննության է առել փաստաբանի զրույցի վերահսկումն իր վստահորդի հետ, ում հեռախոսագիծը գաղտնալսվում էր, և ով հայտնել էր փաստաբանին հանցագործության կատարման մասին: Դատարանը նշել է, որ որոշ պայմաններում կարող է գոյություն ունենալ փաստաբանի և իր վստահորդի միջև շփումներում գաղտնիության սկզբունքի բացառություն (§§ 79-80):

559. Փաստաբանների վրա իրենց կասկածների մասին հայտնելու պարտավորություն դնող օրենսդրությունը միջամտություն է, այն էլ «շարունակական», իր վստահորդի հետ մասնագիտական շփումները հարգելու փաստաբանի իրավունքի նկատմամբ (*«Միշոն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 92): Միջամտությունը կարող է նաև ի հայտ գալ հենց փաստաբանի դեմ ուղղված ընթացակարգի շրջանակներում (*«Ռոբաթին ընդդեմ Ավստրիայի»*, *«Սերվուտ և գործընկերներ փաստաբանական ընկերությունը, ՌԼ և այլք ընդդեմ Պորտուգալիայի»*):

560. Երրորդ անձի դեմ ուղղված քրեական ընթացակարգի շրջանակներում փաստաբանական գրասենյակի խուզարկությունը կարող է անհամաչափ եղանակով սահմանափակել փաստաբանի մասնագիտական գաղտնիքը, նույնիսկ եթե հետապնդում է օրինական նպատակ (*«Նյենեցն ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 37):

561. Փաստաբանի «նամակագրության» նկատմամբ միջամտությունները հանգեցնում են 8-րդ հոդվածի խախտման, եթե պատշաճ հիմնավորված չեն: Այս նպատակով նրանք պետք է «նախատեսված լինեն օրենքով» (*«Ռոբաթին ընդդեմ Ավստրիայի»*, §§ 40-41), հետապնդեն 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասում թվարկված «օրինական նպատակներից» մեկը (*«Տամոզյուն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.), *«Միշոն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, §§ 99 և 131) և այդ օրինական նպատակին հասնելու համար «անհրաժեշտ լինեն ժողովրդավարական հասարակությունում»: 8-րդ հոդվածի իմաստով

անհրաժեշտության գաղափարը ենթադրում է հանրային կարիքի գոյություն և, մասնավորապես, միջամտության համամասնություն հետապնդվող օրինական նպատակին (*նույն տեղում*, § 120): Երբ նման միջամտություններն ուղղված են փաստաբանին կամ նրա գրասենյակին, դրանք պարտադիր պետք է ուղեկցվեն առանձնակի երաշխիքներով:

562. Դատարանն ընդգծել է, որ քանի որ հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնալսումները լուրջ ոտնձգություն են փաստաբանի նամակագրությունը հարգելու իրավունքի նկատմամբ, հետևաբար, դրանք պետք է հիմնված լինեն հստակ ձևակերպված «օրենքի» վրա, հատկապես, որ օգտագործվող տեխնիկական հնարքները շարունակաբար կատարելագործվում են (*«Կոպն ընդդեմ Շվեյցարիայի»*, §§ 73-75): Այս գործի շրջանակներում, Դատարանն արձանագրեց 8-րդ հոդվածի խախտում: Մի կողմից՝ օրենքը չէր մանրամասնում, թե ինչպես պետք է իրականացվի փաստաբանի լիազորություններին հատուկ վերաբերող գործունեության և խորհրդատվությունից բացի մեկ այլ գործունեության տարբերակումը, իսկ մյուս կողմից՝ գաղտնալսումներն իրականացվում էին ղեկավարության կողմից առանց անկախ դատական վերահսկողության (տե՛ս նաև «օրենքով» ապահովվող պաշտպանության առնչությամբ գործով *«Պեպրի Սայինեն և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի»*, § 92 վճիռը): Բացի այդ, ներպետական օրենսդրությունը պետք է նախատեսի իրավասությունների չարաշահումից երաշխիքներ այն դեպքերում, երբ կասկածյալի հեռախոսային խոսակցության գաղտնալսման ժամանակ իշխանությունները պատահաբար որսում են կասկածյալի խոսակցություններն իր փաստաբանի հետ (*«Դուդշենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, §§ 109-110):

563. Եվ հատկապես, օրենսդրությունն ու պրակտիկան պետք է պատշաճ և բավարար երաշխիքներ ապահովեն չարաշահումներից և կամայականությունից (արդյունավետ երաշխիքների ամփոփման համար տե՛ս, *«Կրուզլովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, §§ 125-132, *«Իլիյա Սրեֆանովն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 38):

Խուզարկության պարագայում Դատարանի կողմից հաշվի առնվող տարրերից է շահագրգիռ անձին կասկածելու ողջամիտ պատճառների վրա հիմնված խուզարկության թույլտվության գոյությունը (շահագրգիռ անձի հետագա արդարացման վերաբերյալ տե՛ս գործ *«Ռոբաթին ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 46): Դատարանը հաշվի է առնում հանցագործության ծանրության աստիճանը, որի առնչությամբ իրականացվել էր խուզարկությունը (*«Կրուզլովն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 125): Այս թույլտվության շրջանակը պետք է խիստ սահմանափակ լինի: Դատարանն ընդգծել է անկախ դիտորդի ներկայությամբ խուզարկությունն անցկացնելու կարևորությունը, որպեսզի չառգրավվեն մասնագիտական գաղտնիքով պաշտպանված փաստաթղթերը (*«Վիզերը և Բիկոս Բեդայիզունգեն ԳմբՀ-ն ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 57, *«Տամոլյունն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.), *«Ռոբաթին ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 44): Բացի այդ, թույլտվության կատարման օրինականությունը պետք է հնարավոր լինի ենթարկել բավարար հսկողության (*Նույն տեղում*, § 51, *«Իլիյա Սյրեֆանովն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 44, (*«Վոլանդն ընդդեմ Նորվեգիայի»*, §§ 67-73): Բացի այդ, Դատարանը հաշվի է առնում փաստաբանական մասնագիտական գաղտնիությամբ պաշտպանված նյութերի պահպանումն ապահովող հատուկ երաշխիքների առկայությունը: Եվ վերջապես, Դատարանը հաշվի է առնում խուզարկության ենթարկված անձանց աշխատանքի և հեղինակության համար դրա հնարավոր հետևանքները (*«Կրուզլովը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 125):

564. Այն դեպքերում, երբ ներպետական դատարան են ներկայացվում հստակ մատնանշված փաստաթղթերի առգրավման մասին հիմնավոր փաստարկներ, սակայն իրականում այդ փաստաթղթերը որևէ կապ չեն ունեցել քննության հետ կամ որևէ կերպ առնչվել են փաստաբանի և նրա վստահորդի միջև գաղտնիությանը, ապա դատավորը պարտավոր է իրականացնել «համամասնության հստակ հսկողություն» և կարգադրել անհրաժեշտության դեպքում վերադարձնել նման փաստաթղթերը (*«Վինչի Կոնստրուկայոն և ՋԹՄ*

ժենի Սիվիլի է Սերվիսն ընդդեմ Ֆրանսիայի», § 79, «*Կիրդուկը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*», § 51 և § 57): Օրինակ՝ «*Վոլանդն ընդդեմ Նորվեգիայի*» (խախտում չկա) գործով վճռում Դատարանն ընդգծել է, որ էլեկտրոնային փաստաթղթերը հասանելի են եղել դիմումատուին խուզարկության ընթացքում այնքանով, որքանով կոշտ սկավառակը և նոութբուքը վերադարձվել են նրան իր բնակարանում նախնական խուզարկությունից երկու օր անց (§§ 55-80, համեմատի՛ր «*Կիրդուկը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*», §§ 55-58 գործով վճռի հետ, որտեղ չի եղել մասնագիտական գաղտնիությամբ պաշտպանված տվյալների ֆիլտրման մեխանիզմ, դրանց առգրավման որևէ բացահայտ արգելք, իսկ Ասիզի դատարանն առանց հիմնավոր պատճառաբանության մերժել է տվյալների առգրավված պատճենները վերադարձնելու կամ ոչնչացնելու հարցի որոշումը):

565. Խուզարկության անցկացման և տվյալների առգրավման շրջանակներում ընթացակարգային երաշխիքները չկատարելն առաջացնում է 8-րդ հոդվածի խախտում («*Վյիզերը և Բիկոս Բեդրայի-գունգեն ԳմբՀ-ն ընդդեմ Ավստրիայի*», §§ 66-68, *հակառակը՝ «Տամո-զյունս ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.)):

566. Խուզարկության թույլտվության որոշման ճշգրտության աստիճանի հարցի վերաբերյալ առկա է հսկայական նախադեպային իրավունք. նման որոշումը պետք է պարունակի խուզարկության առարկայի վերաբերյալ բավարար ցուցումներ, որպեսզի հնարավորություն ընձեռի գնահատել այն հարցը՝ արդյոք քննություն իրականացնող անձինք գործում են օրենքի շրջանակներում, թե սահմանազանցում են իրենց լիազորությունները: Խուզարկությունը պետք է անցկացվի բավարար որակավորում ունեցող և անկախ իրավաբանի հսկողությամբ («*Իլլիյա Սյրեֆանովն ընդդեմ Բուլղարիայի*», § 43): Վերջինս պետք է մատնանշի փաստաբանի մասնագիտական գաղտնիքով պաշտպանված այն փաստաթղթերը, որոնք ենթակա չեն առգրավման: Պետք է գոյություն ունենա մասնագիտական գաղտնիության և արդարադատության պատշաճ իրականացման նկատմամբ ցանկացած ոտնձգությունից պաշտպանող հստակ երաշխիք (*նույն տեղում*):

567. Մասնավորապես, Դատարանը հարցականի տակ է առել.

- չափազանց անորոշ ձևակերպումներով կազմված խուզարկության թույլտվության որոշումը, որն այսպիսով մեղադրող կողմին թողնում էր անսահմանափակ հայեցողական լիազորություն որոշելու համար քրեական վարույթի համար հետաքրքրություն ներկայացնող փաստաթղթերի ցանկը (*«Կրուզովը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 127, *«Ալեքսանյանն ընդդեմ Ռուսաստանի»*, § 216),
- ողջամիտ կասկածների վրա հիմնված, սակայն չափից ավելի ընդհանրական ձևակերպումներով կազմված խուզարկության թույլտվության որոշումը (*«Ռոբաթին ընդդեմ Ավստրիայի»*, § 52),
- թույլտվության որոշումը, որը ոստիկանությանը թույլ էր տալիս երկու ամբողջ ամսվա ընթացքում առգրավել դիմումատուի համակարգչի ողջ բովանդակությունը, ինչպես նաև մասնագիտական գաղտնիքով պաշտպանված տեղեկություններ պարունակող սկավառակները (*«Իլիյա Սյեֆանովն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, §§ 41-42),
- թույլտվության որոշում, որը հնարավորություն էր տալիս առգրավել փաստաբանի և վստահորդի միջև մասնագիտական գաղտնիությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային տվյալներ՝ մեկ այլ փաստաբանի նկատմամբ քրեական հետապնդման նպատակով, որն աշխատել է դիմումատուի գրասենյակում, և դրանք վերադարձնելու կամ ոչնչացնելու մերժումը համապատասխան օրենսդրությունում ընթացակարգային բավարար երաշխիքների բացակայության պատճառով, ինչպես մեկնաբանվել և կիրառվել է դատական մարմինների կողմից (*«Կիրդոկը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 52-58):

568. Այն հանգամանքը, որ գաղտնի փաստաթղթերի պաշտպանությունն իրականացվում է դատավորի կողմից, կարևոր երաշխիք է (*«Տամոզյունն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* (որոշ.)): Նույնը վերաբերում է այն դեպքերին, երբ վիճարկվող օրենքն ապահովում է փաստաբանի պաշտպանական գործառույթի բուն էությունը և

սահմանում է մասնագիտական գաղտնիքը պաշտպանող ֆիլտր (*«Միշտն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, §§ 126-129):

569. Բազմաթիվ գործերի շրջանակներում փաստաբանների նամակագրության հարցը սերտորեն կապված է եղել իրենց գրասենյակում կատարված խուզարկությունների հարցի հետ (հղում է կատարվում հետևյալ գլխին՝ Փաստաբանական գրասենյակներ):

570. Եվ վերջապես, ոստիկանության բաժանմունքում փաստաբանի և նրա վստահորդի խորհրդակցությունների գաղտնի վերահսկողությունը պետք է դիտարկվի փաստաբանի և նրա վստահորդի միջև հեռախոսային հաղորդակցությունների գաղտնալսման ոլորտում Դատարանի կողմից սահմանված սկզբունքների համատեքստում՝ հաշվի առնելով այս հարաբերության համար և, մասնավորապես, այն բնորոշող շփումների գաղտնիության համար պաշտպանության հավելյալ մակարդակ ապահովելու անհրաժեշտությունը (*«Ռ.Ե.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 131):

571. Ինչ վերաբերում է այն անձանց, որոնց պաշտոնապես մեղադրանք է առաջադրվել և որոնք հանձնվել են ոստիկանների հսկողությանը, փաստաբանի հետ նրանց նամակագրության վերահսկողությունն ինքնին անհամատեղելի չէ Կոնվենցիայի հետ: Սակայն այդպիսի վերահսկողությունը թույլատրելի է միայն այն դեպքում, երբ իշխանություններն ունեն ողջամիտ պատճառներ ենթադրելու, որ այն պարունակում է անօրինական ներդրանք (*«Լորենն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, §§ 44 և 46):

Դ. Հեռահաղորդակցման վերահսկողությունը քրեական վարույթի շրջանակներում⁵⁷

572. Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված վերը նշված պահանջները պետք է կիրառելի լինեն նաև այս համատեքստում (*«Կրուսլինն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 26, *«Հուվիգն ընդդեմ*

⁵⁷ Տե՛ս նաև «Անվտանգության ծառայությունների կամ պետական այլ մարմինների կողմից գործերի կազմում կամ տվյալների հավաքագրում» վերտառությամբ հաստվածը:

Տրանսիայի», § 25): Մասնավորապես, հարկավոր է ապահովել, որ նման վերահսկողության արդյունքը լինի ճշմարտության բացահայտումը: Քանի որ նշված վերահսկողությունը նամակագրությունը հարգելու իրավունքի նկատմամբ լուրջ ոտնձգություն է՝ այն պետք է հիմնված լինի հատկապես հստակ ձևակերպված «օրենքի» վրա (*նույն փեղում*, § 32): Օրենքները պետք է լինեն պարզ և հանգամանալից (քանի որ օգտագործվող տեխնիկական հնարքները շարունակաբար կատարելագործվում են), ինչպես նաև պետք է լինեն հասանելի և կանխատեսելի, որպեսզի յուրաքանչյուր անձ հնարավորություն ունենա իր համար կանխատեսել դրա հետևանքները (*«Վալենտելա Կոնտրերասն ընդդեմ Իսպանիայի»*, §§ 59 և 61): Բավականաչափ պարզ և հստակ օրենսդրական դրույթներ ունենալու պահանջը վերաբերում է վերահսկողության ինչպես արտոնմանը, այնպես էլ դրա իրականացմանը: Քանի որ հաղորդակցության նկատմամբ գաղտնի վերահսկողության կիրառումը դուրս է մնում շահագրգիռ անձանց և հանրության հսկողությունից, ապա «օրենքը» պետք է հակված լինի դեպի օրենքի գերակայության սկզբունքն այն դեպքերում, երբ գործադրին կամ դատավորին շնորհված հայեցողական լիազորություններն անսահմանափակ են: (*«Կարաբեյոլուն ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 67-69 և §§ 86-88, և մեջբերվող հղումները): Հետևաբար, օրենքը պետք է բավականաչափ որոշակիությամբ սահմանի նման լիազորության հստակ շրջանակն ու իրացման պայմանները, որպեսզի անհատին տրամադրի պատշաճ պաշտպանություն կամայականությանից (*«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], §§ 229-230): Եթե օրենքի կատարումը կարող է հանգեցնել կամայականության, ապա այն անհամատեղելի կլինի օրինականության պահանջի հետ (*«Բիկովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], §§ 78-79): Գաղտնի վերահսկողության օգտագործման պես խոցելի ոլորտում իրավասու մարմինը պետք է նշի այն անհրաժեշտ պայմանները, որոնցով արդարացվում է նման ներխուժող միջոցի արտոնումը՝ հարգելով բոլոր կիրառելի փաստաթղթերը (*«Դրոգոժիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, §§ 94-98, տե՛ս նաև *«Լիբլիկը և այլք ընդդեմ Էսպոնիայի»*, §§ 132-143, գործով վճիռը

վերաբերում է գաղտնի վերահսկողության միջոցառումների թույլատրման հիմնավոր պատճառաբանվածությանը):

573. Այս կապակցությամբ Դատարանը շեշտել է երաշխիքների անհրաժեշտությունը: Դատարանը պետք է համոզված լինի, որ չարաշահման դեմ առկա են բավարար և արդյունավետ երաշխիքներ (*«Կարաբեյոլուն ընդդեմ Թուրքիայի»*, §§ 101-103, § 106): Այդ գնահատումը կախված է գործի բոլոր հանգամանքներից, ինչպիսիք են օրինակ, կիրառման ենթակա հնարավոր միջոցների բնույթը, շրջանակը և տևողությունը, դրանց հրահանգման անհրաժեշտ հիմքերը, դրանք թույլատրող, իրականացնող և վերահսկող իրավասու մարմինները, ինչպես նաև ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված պաշտպանության միջոցի տեսակը (*«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 232): Գաղտնի վերահսկողության միջոցառումների վերանայումը և հսկումը կարող է իրականացվել երեք փուլով՝ երբ վերահսկողությունն առաջին անգամ թույլատրվում է, երբ այն իրականացվում է կամ երբ դրա իրականացումը դադարեցվում է: Առաջին երկու փուլերի հետ կապված՝ գաղտնի վերահսկողության բուն բնույթը և տրամաբանությունը թելադրում են, որ ոչ միայն բուն վերահսկողությունը, այլև ուղեկցող վերանայումը պետք է իրականացվի առանց անձի գիտության: Հետևաբար, քանի որ անձը վստահաբար զրկված կլինի ինքնուրույն պաշտպանության արդյունավետ միջոց գտնելու կամ վերանայման վարույթներում անմիջական մասնակցություն ունենալու հնարավորությունից, ապա շատ կարևոր է, որ հաստատված ընթացակարգերն ինքնին ապահովեն բավարար և համարժեք երաշխիքներ անձի իրավունքների պաշտպանության համար (*«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 233): Սա հատկապես կարևորվում է հետևյալ հացրի շուրջ որոշում կայացնելիս՝ արդյոք միջամտությունը «անհրաժեշտ է եղել ժողովրդավարական հասարակությունում» օրինական նպատակ հետապնդելու իմաստով, քանի որ Դատարանը համարել է, որ քաղաքացիների գաղտնի վերահսկողությունը թույլատրելու իրավասությունները թույլատրելի են 8-րդ հոդվածով միայն այնքանով, որքանով դրանք

խիստ անհրաժեշտ են ժողովրդավարական ինստիտուտների պաշտպանության համար: Նման անհրաժեշտության առկայությունը և աստիճանը գնահատելու համար պայմանավորվող պետություններն ունեն սեփական հայեցողության որոշակի շրջանակ: Սակայն այդ շրջանակը ենթակա է եվրոպական վերահսկողության, որը տարածվում է ինչպես օրենսդրության, այնպես էլ դրա կիրառումն արտոնող որոշումների վրա (*«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 232):

574. Հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնալսման գործողությունները կարող են թույլատրվել միայն օբյեկտիվորեն ողջամիտ համարվող կասկածների հիման վրա (*«Կարաբեյոլուն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 103): Դատարանը նաև ընդգծել է կարևորությունը, որ գաղտնի վերահսկողության կիրառումը թույլատրող իրավասու մարմինը հնարավորություն ունենա ստուգել «շահագրգիռ անձի նկատմամբ ողջամիտ կասկածի առկայությունը, մասնավորապես, առկա են արդյոք փաստական ցուցումներ՝ կասկածելու, որ այդ անձը ծրագրում է, կատարում է կամ կատարել է քրեական արարքներ կամ այլ բնույթի գործողություններ, որոնք կարող են ի հայտ բերել գաղտնի վերահսկողության միջոցառումների անհրաժեշտություն», և «արդյոք պահանջվող գաղտնալսումը համապատասխանում է «ժողովրդավարական հասարակությունում անհրաժեշտության» պահանջին, մասնավորապես, օրինակ, արդյոք հնարավոր է հասնել նպատակներին առավել նվազ սահմանափակող միջոցառումներով» (*«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 260, *«Դրագոևիչն ընդդեմ Խորվաթիայի»*, § 94): Այդպիսի ստուգումը՝ գաղտնի վերահսկողությունը թույլատրող որոշումներում համապատասխան պատճառները նշելու պահանջի հետ միասին, կարևոր երաշխիք է՝ ապահովելու այն, որ կիրառման ենթակա միջոցառումները պատահականորեն, անկանոն կերպով կամ առանց պատշաճ և հատուկ ուսումնասիրման չեն թույլատրվում իրավասու մարմնի կողմից:

575. Օրինակ, Դատարանն արձանագրել է նամակագրությունը հարգելու իրավունքի խախտում հետևյալ գործերում. *«Կրուսիին»*

ընդդեմ Ֆրանսիայի», § 36, «Հուլիզն ընդդեմ Ֆրանսիայի», § 35, «Մալոնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 79, «Վալենտուելա Կոնտրեբասն ընդդեմ Իսպանիայի», §§ 60-61, «Պրադո Բուգալոն ընդդեմ Իսպանիայի», § 30, «Մաբրոնն ընդդեմ Ֆրանսիայի», § 43, «Դրոգոժիչն ընդդեմ Խորվաթիայի», § 101, «Շանտարեն և Լաբազնիկովսն ընդդեմ Լատվիայի», § 62, «Լիբլիկը և այլք ընդդեմ Էստոնիայի», §§ 140-142, գործ, որը վերաբերում է քրեական վարույթի ընթացքում գաղտնի վերահսկողություն թույլատրող որոշման հետադարձ ուժի հիմնավորմանը: Որպես խախտում չարձանագրող, տես, օրինակ, «Կարաբեյոլուն ընդդեմ Թուրքիայի», §§ 104-110 գործով վճիռը):

576. Անձը, ում հեռախոսը գաղտնալսվել է, պետք է ունենա «արդյունավետ հսկողության» հնարավորություն, որպեսզի կարողանա վիճարկել հեռախոսային գաղտնալսումները: («Մարկյանին ընդդեմ Ֆրանսիայի» (որոշ.)): Հեռախոսային գաղտնալսումների առարկա դարձած անձին դրանք վիճարկելու համար ամեն հնարավորություն մերժելն այն հիմնավորմամբ, որ նման գաղտնալսումներն իրականացվել են երրորդ անձի հեռախոսագծի նկատմամբ, հակասում է Կոնվենցիային («Լամբերն ընդդեմ Ֆրանսիայի», §§ 38-41, ի համեմատություն «Բոսակը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի», §§ 63 և 65):

577. Դատարանը գտել է, որ ոստիկանության կողմից՝ օրենքի թույլտվությամբ մի բնակարանից հավաքված հեռախոսահամարների ձեռքբերումն անհրաժեշտ է եղել հանցագործության կատարման վերաբերյալ կասկածների առնչությամբ քննություն իրականացնելու համատեքստում («Փ.Գ.-ն և Ջ.Հ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», §§ 42-51): Դատարանը եկել է նույն եզրակացության, երբ խոսքը վերաբերել է թմրամիջոցների մեծ ծավալի շրջանառության մեջ անհատների ներքաշումն ապացուցելուն ուղղված քննության հիմնական միջոցներից մեկը հանդիսացող հեռախոսային գաղտնալսումներին, որոնք ենթարկվել էին «արդյունավետ հսկողության» («Կոբանն ընդդեմ Իսպանիայի» (որոշ.)):

578. Ընդհանուր առմամբ, Դատարանը ճանաչում է քրեական վարույթի շրջանակներում հեռախոսային գաղտնալսումների դերը,

երբ դրանք նախատեսված են օրենքով և անհրաժեշտ են, մասնավորապես, հասարակական կարգի պաշտպանության, հանրային անվտանգության կամ հանցագործությունների կանխարգելման համար: Եվ իսկապես, նման միջոցներն օգնում են ոստիկանությանը և արդարադատության մարմիններին հանցագործությունների կանխարգելմանն ու բացահայտմանն ուղղված իրենց աշխատանքում: Այդուհանդերձ, պետության կողմից դրանց կազմակերպման գործնական պայմանները պետք է կանխեն ցանկացած չարաշահում կամ կամայականություն (*«Դումիպրու Պոպեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի»* (թիվ 2)):

579. Քրեական գործի շրջանակներում դատավորի կողմից թուլալտրած, նրա հսկողությամբ իրականացվող, չարաշահումներից պաշտպանող պատշաճ և բավարար երաշխիքներով ուղեկցված և համապատասխան ատյանի հետագա քննությանը ենթակա հեռախոսային գաղտնալուծումները համարվել են հետապնդվող օրինական նպատակին համաչափ (*«Ալամոեսը և այլք ընդդեմ Նիդեռլանդների»* (որոշ.), *«Կոբանն ընդդեմ Իսպանիայի»* (որոշ.)): Դատարանը նաև եզրակացրել է, որ 8-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել, երբ ոչինչ չի վկայել այն մասին, որ ներպետական իրավասու մարմինների կողմից վկայակոչված իրավական դրույթների մեկնաբանությունն ու կիրառումը եղել են կամայական կամ ակնհայտորեն անողջամիտ և հեռախոսային գաղտնալուծումների գործողություններին ապօրինի բնույթ չեն հաղորդել (*«Իրֆան Գյուզելն ընդդեմ Թուրքիայի»*, § 88):

580. Բացի այդ, պետությունը պարտավոր է ապահովել իրավապահ մարմինների կողմից այս եղանակով հավաքագրված տվյալների, ինչպես նաև զուտ մասնավոր բնույթի գաղտնալուծված հեռախոսագրույցներին մասնակցած անձանց իրավունքի արդյունավետ պաշտպանությունը (*«Կրաքսին ընդդեմ Իտալիայի»* (թիվ 2), §§ 75 և 83, խախտում, ի համեմատություն *«Մանը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի»* (որոշ.), §§ 104-111): *«Դրակչասն ընդդեմ Լիբիայի»* գործով վճռում Դատարանը խախտում է արձանագրել դատախազության

վարույթում գտնվող քննության ժամանակ իրավասու մարմինների թույլտվությամբ քաղաքական գործչի ձայնագրված մասնավոր բնույթի խոսակցության արտահոսքը և լրատվամիջոցներում դրա տարածումը (§ 60): Փոխարենը՝ սահմանադրական ընթացակարգի շրջանակներում հայտնի քաղաքական գործչի ոչ թե անձնական, այլ մասնագիտական և քաղաքական բնույթի զրույցների ձայնագրությունների օրինական հրապարակումը չի համարվել 8-րդ հոդվածին հակասող (*նույն տեղում*, § 61):

Ե. Ֆիզիկական անձանց, մասնագետների և ընկերությունների նամակագրությունը

581. Նամակագրությունը հարգելու իրավունքն իր մեջ ներառում է մասնավոր, ընտանեկան և մասնագիտական ոլորտները: Այն նաև ընդգրկում է անձի ինտիմ զուգընկերոջ կողմից կիբերհանցագործությունն ու կիբերհսկողությունը (*«Բուտրուրուզան ընդդեմ Ռումինիայի»*, § 74):

582. *«Մարգարեպա և Ռոջեր Անդերսոնն ընդդեմ Շվեդիայի»* գործով վճռում Դատարանն արձանագրեց խախտում սոցիալական ծառայությունների խնամքի տակ գտնվող երեխայի և նրա մոր միջև նամակների և հեռախոսազանգերի վրա դրված սահմանափակումների պատճառով, ինչի արդյունքում վերջիններս գրեթե մեկ ու կես տարի զրկված են եղել կապ պահպանելու գրեթե բոլոր հնարավորություններից (§§ 95-97):

583. *«Քոփլանդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* գործով վճռում Դատարանն արձանագրել է խախտում մի պաշտոնյայի հեռախոսագծի, էլեկտրոնային փոստի և համացանցի օգտագործման նկատմամբ առանց իրավական հիմքերի իրականացված վերահսկողության պատճառով (§§ 48-49): *«Հալֆորդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* գործով վճռում, որում խոսքը վերաբերում էր պետական գործատուի աշխատավայրում վերահսկողությանը, Դատարանը արձանագրեց խախտում, քանի որ

պաշտոնյայի հեռախոսի գաղտնալսումները կարգավորված չէին որևէ փաստաթղթով (§ 51):

584. Մասնագիտական տարածքներից եկող հաղորդագրությունները կարող են ընդգրկվել «նամակագրություն» գաղափարի շրջանակներում (*«Բարբուլեսկուն ընդդեմ Ռումինայի»* [ՄՊ], § 74): Մեջբերվող գործի շրջանակներում գործատուն մեղադրել էր իր աշխատողներից մեկին նրանում, որ վերջինս օգտագործել է համացանցում ակնթարթային հաղորդագրությունների փոխանակման ծառայությունն աշխատանքային համակարգչի վրա մասնավոր զրույցներ վարելու նպատակով: Դատարանը վճռել է, որ գործատուի հրահանգները չեն կարող առ ոչինչ դարձնել աշխատավայրում մասնավոր հասարակական կյանքի իրացումը: Անձնական կյանքի և հաղորդագրությունների գաղտնիության նկատմամբ հարգանքը շարունակում է պարտադիր լինել, նույնիսկ եթե դրանք անհրաժեշտ չափով սահմանափակվեն (*«Բարբուլեսկուն ընդդեմ Ռումինայի»* [ՄՊ], § 80):

585. Պայմանավորվող պետությունները պետք է ունենան «սեփական հայեցողության լայն շրջանակ» այնպիսի իրավական դաշտի ստեղծման անհրաժեշտությունը գնահատելու համար, որով կկարգավորվեն աշխատավայրում ոչ մասնագիտական էլեկտրոնային կամ այլ հաղորդագրությունների կապակցությամբ գործատուի կողմից քաղաքականություն սահմանելու պայմանները: Այնուամենայնիվ, այս ոլորտում պետություններին վերապահված գործողությունների ազատությունը չի կարող լինել անսահմանափակ: Ներպետական մարմինները պետք է համոզվեն, որ գործատուի կողմից նամակագրության և այլ հաղորդագրությունների վերահսկողության միջոցների ձեռնարկումը՝ անկախ այդ միջոցների շրջանակից և տևողությունից, «պետք է ուղեկցվի չարաշահումներից պաշտպանող պատշաճ և բավարար երաշխիքներով»: Այս առումով էական տարրեր են համաչափությունը և կամայականությունից պաշտպանող ընթացակարգային երաշխիքները (*«Բարբուլեսկուն ընդդեմ Ռումինայի»* [ՄՊ], §§ 119-120):

586. Դատարանն առանձնացրել է այն գործոնների մանրամասն ցանկը, որոնք պետք է քննվեն այս դրական պարտավորության կատարումը գնահատելու համար: Մասնավորապես՝

- ա) Արդյոք աշխատողը տեղեկացվել է այն հնարավորության մասին, որ գործատուն կարող է վերահսկող միջոցառումներ ձեռնարկել նրա նամակագրության և այլ հաղորդագրությունների նկատմամբ, ինչպես նաև արդյոք վերջինս տեղեկացվել է նման միջոցների ձեռնարկման մասին:
- բ) Ինչպիսի՞ն է եղել գործատուի կողմից իրականացված վերահսկողության շրջանակը և աշխատողի անձնական կյանք միջամտության աստիճանը (տրաֆիկ և բովանդակություն):
- գ) Արդյոք գործատուն ունեցել է օրինական պատճառներ հաղորդագրությունների վերահսկողության անհրեժեշտությունը հիմնավորելու համար:
- դ) Արդյոք հնարավոր կլինե՞ր կիրառել վերահսկողության այնպիսի միջոցներ, որոնք կլինե՞ին պակաս միջամտող:
- ե) Ինչպիսի՞ հետևանքներ են վրա հասել վերահսկողության սուբյեկտ դարձած աշխատողի համար, և ինչպե՞ս են օգտագործվել վերահսկողության միջոցառման արդյունքները:
- զ) Արդյոք աշխատողը ունեցել է բավարար երաշխիքներ, որոնք, մասնավորապես, կվերաբերեին հաղորդակցության բովանդակությանը ծանոթանալու մասին նախնական ծանուցմանը:

Եվ վերջապես, այն աշխատողները, ում հաղորդագրությունները հսկվել են, պետք է ունենան «վերը նշված չափորոշիչների պահպանման, ինչպես նաև վիճարկվող միջոցների օրինականության վերաբերյալ առնվազն ըստ էության որոշում կայացնելու իրավասություն ունեցող դատական մարմնի առջև իրավական պաշտպանության միջոցի դիմելու հնարավորություն» (*«Բարքուլետսկուն ընդդեմ Բումիանիայի»* [ՄՊ], §§ 121-122):

587. Նախադեպային իրավունքն անդրադառնում է նաև առևտրային սնանկացումների ընթացքում նամակագրության վերահսկողությանը (*«Ֆոքսին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*,

§§ 30 և 43): «*Լուորդոն ընդդեմ Իգալիայի*» գործով վճռում Դատարանն արձանագրել է 8-րդ հոդվածի խախտում նամակագրությունը հարգելու սնանկացած անձի իրավունքի համար չափից ավելի երկար սնանկացման ընթացակարգի հետևանքների պատճառով (§ 78): Այդուհանդերձ, սնանկացած անձի նամակագրության վերահսկողության համակարգի գործարկումն ինքնին քննադատելի չէ (տե՛ս նաև «*Լուորդոն ընդդեմ Իգալիայի*»):

588. Ընկերությունների նամակագրության հարցը սերտորեն կապված է դրանց տարածքներում իրականացվող խուզարկությունների հարցի հետ (այստեղ հղում է կատարվում հետևյալ գլխին՝ Առևտրային ընկերությունների տարածքներ): Օրինակ, «*Քերնհ Լարսեն Հոլդինգ ԱՄ-ն և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի*» գործով վճռի շրջանակներում Դատարանը չի արձանագրել խախտում, քանի որ խոսքը մի որոշման մասին էր, ըստ որի ընկերությանը պարտադրվում էր ներկայացնել համակարգչային սերվերի վրա պահվող և այլ ընկերությունների հետ համատեղ օգտագործվող բոլոր տվյալների պատճենները: Նույնիսկ եթե կիրառելի օրենքով չէր պահանջվում դատական ատյանի նախնական թույլտվությունը, Դատարանը հաշվի առավ չարաշահումներից արդյունավետ և պատշաճ երաշխիքների գոյությունը, ընկերությունների և դրանց աշխատողների շահերը, ինչպես նաև արդյունավետ հարկային հսկողության իրականացման հետ կապված հանրային շահը (§§ 172-175): Փոխարենը՝ Դատարանն արձանագրեց խախտում «*ԴեԼՏԱ ՊԵԿԱՌՆԻ ա.ս. ընդդեմ Չեխական Հանրապետության*» գործով վճռում, որը վերաբերում էր առևտրային տարածքների խուզարկությանը՝ մրցակցության կանոններին հակասող գների վերաբերյալ ապօրինի համաձայնության գոյության հանցանշաններն ու ապացույցները որոնելու նպատակով: Դատարանն անդրադարձել է դատական ատյանի կողմից նախնական թույլտվության, տվյալ միջոցի անհրաժեշտության *հեղազա* արդյունավետ հսկողության, ինչպես նաև ձեռք բերված տվյալների հնարավոր ոչնչացմանն առնչվող կանոնակարգման բացակայությանը (§§ 92-93):

2. Քաղաքացիների կամ կազմակերպությունների հատուկ գաղտնի վերահսկումը⁵⁸

589. Գաղտնի վերահսկման վերաբերյալ *«Կլասը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»* (§ 48) գործով իր առաջին վճռում Դատարանը, մասնավորապես, նշել է. «Մեր օրերում ժողովրդավարական հասարակությունները հայտնվել են լրտեսության խիստ բարդ ձևերի և ահաբեկչության վտանգի տակ, այնպես որ այս վտանգների դեմ արդյունավետ պայքարելու համար պետությունը պետք է հնարավորություն ունենա գաղտնի հսկել իր տարածքում գործող սադրիչ տարրերը: Հետևաբար, Դատարանը պետք է ընդունի, որ բացառիկ իրավիճակում հեռահաղորդակցության միջոցների, փոստային առաքումների և նամակագրության գաղտնի վերահսկում իրականացնելու լիազորություններ արտոնող օրենսդրական դրույթների գոյությունն անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում ազգային անվտանգության և (կամ) հասարակական կարգի պաշտպանության, ինչպես նաև հանցագործությունների կանխարգելման համար»: Այդուհանդերձ, քաղաքացիներին գաղտնի հսկելու՝ ոստիկանական պետության հատկանիշ հանդիսացող լիազորությունը Կոնվենցիայի համաձայն ընդունելի է միայն ժողովրդավարական ինստիտուտների երաշխավորման համար խիստ անհրաժեշտ չափով (*նույն տեղում*, § 42, *«Սորան և Վիսին ընդդեմ Հունգարիայի»*, §§ 72-73): Այս վերջին գործի շրջանակներում Դատարանը հստակեցրել է «խիստ անհրաժեշտության» գաղափարը: Այսպիսով, գաղտնի վերահսկումը պետք է լինի խիստ անհրաժեշտ միջոց ընդհանուր առմամբ ժողովրդավարական ինստիտուտների պահպանման համար և, մասնավորապես, որևէ կոնկրետ գործողության շրջանակներում էական տեղեկությունների ձեռքբերման համար: Նման

⁵⁸ Տե՛ս նաև «Անվտանգության ծառայությունների կամ պետական այլ մարմինների կողմից գործերի կազմում կամ տվյալների հավաքագրում» վերտառությամբ հատվածը և *Ահաբեկչության վերաբերյալ ուղեցույցը*:

անհրաժեշտության բացակայության դեպքում արձանագրվում է «չարաշահում» իրավասու մարմինների կողմից (§ 73):

590. Դատարանը սկզբունքորեն չի ճանաչում խմբային հայցը (*actio popularis*), այնպես որ 34-րդ հոդվածի ներքո գանգատ ներկայացնելու հնարավորություն ունենալու համար անձը պետք է կարողանա ցույց տալ, որ «ուղղակիորեն կրել է վիճահարույց միջոցի հետևանքները»: Այդուհանդերձ, հաշվի առնելով գաղտնի վերահսկման միջոցառումների առանձնահատկությունները, ինչպես նաև դրանք արդյունավետ հսկողության ենթարկելու կարևորությունը՝ Դատարանն ընդունել է այս հարցը կարգավորող օրենսդրության դեմ ուղղված ընդհանուր բնույթի իրավական պաշտպանության միջոցները (*«Ռոման Չախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 165): Այս վճռում Դատարանը մանրամասնել է այն պայմանները, որոնց դեպքում դիմումատուն կարող է պնդել 8-րդ հոդվածի խախտումից «տուժելու» մասին՝ չանդրադառնալով գաղտնի վերահսկման միջոցներն իր նկատմամբ կիրառվելու փաստին: Դատարանը հիմնվել է *«Քենեդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* գործով վճռում ընդունված մոտեցման վրա, համաձայն որի՝ վերահսկման միջոցների գաղտնի բնույթը չպետք է հանգեցնի դրանց գործնական անձեռնմխելիությանը՝ դուրս թողնելով դրանք դատական ատյանների և Դատարանի հսկողության տիրույթից: Հետևաբար, դիմումատուն կարող է պնդել, որ տուժել է Կոնվենցիայի խախտումից, եթե վերջինս գտնվում է գաղտնի վերահսկումը միջոցառումներ թույլատրող օրենսդրության կիրառման դաշտում (քանի որ պատկանում է այս օրենսդրությամբ թիրախավորված անձանց խմբին, կամ քանի որ նշված օրենսդրությունը վերաբերում է բոլորին), և եթե նա իր տրամադրության տակ չունի նշված գաղտնի վերահսկողությունը վիճարկելու որևէ իրավական պաշտպանության միջոց: Ավելին, նույնիսկ եթե նման միջոցներ գոյություն ունեն, դիմումատուն դեռևս կարող է պնդել, որ տուժող է գաղտնի միջոցների և նման միջոցները թույլատրող միայն օրենսդրության գոյությունից, եթե նա ի վիճակի է ապացուցել, որ ինքը պոտենցիալ կերպով կարող է ենթարկվել նման միջոցների սուբյեկտ դառնալու

ռիսկի (§§ 171-172): «Տուժողի» կարգավիճակի վերաբերյալ տե՛ս նաև *«Սորան և Վիսին ընդդեմ Հունգարիայի»* (§§ 32-39) գործով վճիռը և դրանում մեջբերվող հղումները:

591. *«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ] գործով վճիռը 8-րդ հոդվածի վրա հիմնված Դատարանի նախադեպային իրավունքի ամբողջական «հավաքածու» է, որն անդրադառնում է գաղտնի վերահսկման համակարգի «օրինականության» («օրենքի կարգավիճակ») և «անհրաժեշտության» (կամայականությունից և չարաշահումների վտանգից պաշտպանող երաշխիքների բավարար և արդյունավետ բնույթը) հարցերին (§§ 227-303): Այս գործի շրջանակներում, քջջային հեռախոսակապի գաղտնի վերահսկումը կարգավորող ազգային իրավական դաշտի թերություններն առաջացրել են 8-րդ հոդվածի խախտման արձանագրում (§§ 302-303):

592. Անհատի գաղտնի վերահսկումը 8-րդ հոդվածի տեսանկյունից կարող է հիմնավորվել, միայն եթե այն նախատեսված է «օրենքով», ուղղված է 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասում թվարկված մեկ կամ մի քանի «օրինական նպատակներին» և անհրաժեշտ է «ժողովրդավարական հասարակությունում» այդ նպատակին կամ նպատակներին հասնելու համար (*«Սորան և Վիսին ընդդեմ Հունգարիայի»*, § 54, *«Քենեդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 130):

593. Առաջին կետով դա նշանակում է, որ վերահսկման միջոցառումները պետք է ամրագրված լինեն ներպետական իրավունքում և պետք է համատեղելի լինեն օրենքի գերակայության սկզբունքի հետ: Հետևաբար, օրենքը պետք է բավարարի որակական պահանջները, այն պետք է հասանելի լինի անձի համար, ինչպես նաև կանխատեսելի լինի իր հետևանքների տեսանկյունից (*«Քենեդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 151, *«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 229): Հաղորդագրությունների վերահսկման «կանխատեսելիությունը» չի կարող ընկալվել նույն եղանակով, ինչ բազմաթիվ այլ ոլորտներում: Գաղտնի վերահսկման միջոցառումների համատեքստում կանխատեսելիությունը կարող է նշանակել միայն, որ անհատը պետք է ի վիճակի լինի կանխատեսել, թե երբ

իրավասու մարմինները կարող են գաղտնի վերահսկել նրա հաղորդագրությունները, որպեսզի վերջինս կարողանա ըստ այդմ հարմարեցնել իր վարքագիծը (*«Վերերը և Սարավիան ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 93): Այդուհանդերձ, կամայականությունից խուսափելու համար անհրաժեշտ է հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնալսման հարցում հստակ և հանգամանալից դրույթների գոյությունը: Օրենքը պետք է ձևակերպված լինի բավարար որոշակիությամբ, որպեսզի բոլորի համար մատչելի լինի, թե ինչ հանգամանքներում և ինչպիսի պայմաններով է այն լիազորում պետական մարմինն ձեռնարկել նման գաղտնի միջոցներ (*«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 229, *«Եվրոպական ինտեգրման և մարդու իրավունքների ասոցիացիան և Էկիմջիկն ընդդեմ Բուլղարիայի»*, § 75): Բացի այդ, օրենքը բավարար պարզությամբ պետք է սահմանի վարույթն իրականացնող մարմինն և դատավորին վերապահված հայեցողական լիազորությունների իրացման շրջանակն ու պայմանները՝ անհատին կամայականությունից պատշաճ պաշտպանություն տրամադրելու նպատակով (*«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 230, *«Մալոնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 68, *«Հուլիզն ընդդեմ Ֆրանսիայի»*, § 29, *«Վերերը և Սարավիան ընդդեմ Գերմանիայի»* (որոշ.), § 94):

594. Գաղտնի վերահսկման միջոցառումներին վերաբերող օրենքը պետք է ունենա լիազորությունների չարաշահումից պաշտպանող հետևյալ նվազագույն երաշխիքները՝ գաղտնալսման թույլտվության դեպքում հնարավոր հանցագործությունների բնույթի և գաղտնալսման ենթակա անձանց կատեգորիաների սահմանումը, միջոցի կատարման ժամկետի սահմանափակումը, հավաքագրված տվյալների ուսումնասիրության, օգտագործման և պահպանման ընթացակարգի նախատեսումը, այլ կողմերին տվյալների փոխանցման համար նախազգուշական միջոցները, ինչպես նաև այն հանգամանքները, որոնցում հնարավոր է կամ հնարավոր չէ իրականացնել ձայնագրությունների ջնջումը կամ ոչնչացումը (*«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], §§ 231 և 238-301, *«Ամանն ընդդեմ Շվեյցարիայի»* [ՄՊ], §§ 56-58):

595. Ի վերջո, գաղտնի հսկողության օգտագործումը պետք է հետապնդի օրինական նպատակ և պետք է «անհրաժեշտ լինի ժողովրդավարական հասարակությունում» այդ նպատակի իրականացման համար:

Ներպետական մարմիններն ունեն սեփական հայեցողության շրջանակ այն միջոցների ընտրության հարցում, որոնցով պետք է իրականացվի գաղտնի հսկողությունը: Ստրասբուրգի դատարանը պետք է համոզվի, որ գոյություն ունեն չարաշահումներից պաշտպանող պատշաճ և արդյունավետ երաշխիքներ (*«Կլասը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 50): Այս հարցի գնահատումը կախված է գործում առկա բոլոր հանգամանքներից, օրինակ՝ հնարավոր միջոցների բնույթից, տարածման տիրույթից և տևողությունից, այդպիսի միջոցների կիրառման համար անհրաժեշտ հիմքերից, դրանց թույլատրման, իրագործման և վերահսկողության իրավասություն ունեցող մարմիններից, ինչպես նաև ներպետական իրավունքով նախատեսված իրավական պաշտպանության միջոցի տեսակից: Կիրառվող միջոցների գործարկման և իրագործման նկատմամբ հսկողության և վերահսկողության ընթացակարգերը պետք է իրենց բնույթով սահմանափակեն միջամտությունն այն չափով, որն «անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում» (*«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 232 և մեջբերվող հղումները):

596. Գաղտնի վերահսկման միջոցառումների ուսումնասիրությունն ու դրանց նկատմամբ հսկողությունը կարող է իրականացվել երեք փուլով՝ վերահսկման թույլատրման պահը, դրա իրականացման ընթացքը կամ դրա դադարեցումից հետո (*նույն պեղում*, §§ 233-234 և մեջբերվող հղումները): Առաջին երկու փուլերին վերաբերող առկա ընթացակարգերը պետք է ունենան անհատի իրավունքներն ապահովող պատշաճ և համարժեք երաշխիքներ: Քանի որ հնարավոր չարաշահումները չեն կարող իսպառ բացառվել, սկզբունքորեն ցանկալի է, որ կիրառվող վերահսկման նկատմամբ հսկողությունը վերապահվի դատական ատյանին՝ նկատի ունենալով, որ դատական իշխանությունը լավագույնս երաշխավորում

է անկախ, անկողմնակալ և կանոնակարգված վերահսկողության ընթացակարգի իրականացումը: Ինչ վերաբերում է երրորդ փուլին, ասել է թե՛ երբ վերահսկումն արդեն դադարեցվել է, ապա արդեն իսկ կիրառված վերահսկման միջոցառումների մասին *հետագա* ծանուցման հարցն անքակտելիորեն կապված է դատական պաշտպանության միջոցների արդյունավետության հարցի և, հետևաբար, վերահսկման լիազորությունների չարաշահումներից պաշտպանող արդյունավետ երաշխիքների գոյության հետ: Անձը սկզբունքորեն չի կարող հետադարձ ուժով դատական ատյաններում բողոքարկել առանց իր իմացության ձեռնարկված միջոցառումների օրինականությունը: Բացառություն են այն դեպքերը, երբ անձին տեղեկացնում են այդ միջոցառումների մասին, կամ երբ անձը կասկածում է, որ իր կապի միջոցները ենթարկվել են գաղտնալսման: Ընդ որում՝ այդ անձն իրավասու է դիմել Դատարան, նույնիսկ եթե որպես գաղտնալսման սուբյեկտ չի տեղեկացվել կիրառվող միջոցառման մասին (*նույն պեղում*, §§ 233-234):

597. Հարկ է նշել, որ այն գործերում, որոնցում վիճարկվում է գաղտնի վերահսկումը թույլատրող հենց օրենսդրությունը, միջամտության օրինականության հարցը սերտորեն կապված է այսպիսի միջամտության «անհրաժեշտության» չափանիշին բավարարելու հետ: Ուստի, հարկ է համատեղ դիտարկել այն չափանիշները, ըստ որոնց միջոցառումը պետք է լինի «օրենքով նախատեսված» և «անհրաժեշտ» (*«Քենեդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 155, *«Կվասնիցան ընդդեմ Սլովակիայի»*, § 84): Այս իմաստով, «օրենքի որակը» ենթադրում է, որ ազգային օրենսդրությունը պետք է ոչ միայն հասանելի և իր կիրառմամբ կանխատեսելի լինի, այլև պետք է երաշխավորի, որ գաղտնի վերահսկման միջոցառումները կիրառվեն բացառապես, երբ դրանք «անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում», մասնավորապես՝ նախատեսելով չարաշահումներից պաշտպանող բավարար և արդյունավետ երաշխիքներ և անվտանգության կառուցակարգեր (*«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 236): Այս

գործի շրջանակներում չէր վիճարկվում այն հանգամանքը, որ բջջային հեռախոսակապի գաղտնի վերահսկումը հիմնված էր ազգային օրենսդրության վրա և հետապնդում էր 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով օրինական նպատակներ, որոնք կապված էին ազգային անվտանգության և հասարակության պաշտպանության, քրեական հանցագործությունների կանխարգելման, ինչպես նաև երկրի տնտեսական բարեկեցության պաշտպանության հետ: Բայց և այնպես, դա բավարար չէր: Այնուհետև, հարկ է գնահատել ներպետական իրավունքի հասանելիությունը, գաղտնի վերահսկման միջոցառումների գործողության շրջանակը և տևողությունը, գաղտնի վերահսկման արդյունքում ստացված տվյալների պահպանման, դիտարկման, ուսումնասիրության, օգտագործման, հաղորդման և ոչնչացման համար սահմանված ընթացակարգերը, թույլատրման ընթացակարգերը, գաղտնի վերահսկման միջոցառումների կիրառման պայմանները, ծանուցման մեխանիզմի հնարավոր գոյությունը և ազգային օրենսդրությամբ նախատեսված իրավական պաշտպանության միջոցները (*նույն տեղում*, §§ 238-301):

598. *Գաղտնի վերահսկման միջոցառումների կիրառման ոլորտը*. հարկ է քաղաքացիներին տրամադրել պատշաճ ցուցումներ այն հանգամանքների վերաբերյալ, որոնցում պետական մարմինները կարող են կիրառել նման միջոցառումներ: Մասնավորապես, կարևոր է հստակ նշել այն հանցագործությունների բնույթը, որոնք կարող են գաղտնի վերահսկման կիրառման թույլտվության տեղիք տալ, ինչպես նաև սահմանել գաղտնալսման ենթակա անձանց հնարավոր շրջանակը (*«Ռուսան Զախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], §§ 243 և 247): Ինչ վերաբերում է հանցագործությունների բնույթին, ապա կանխատեսելիության չափորոշիչը չի պահանջում պետություններից սպառիչ կերպով թվարկել դրանք՝ նշելով այն հանցագործությունները, որոնք կարող են գաղտնի վերահսկման միջոցառման կիրառման տեղիք տալ: Փոխարենը՝ պետությունները պետք է բավարար հստակեցումներ տրամադրեն խնդրո առարկա

հանցագործությունների բնույթի վերաբերյալ («Քենեդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 159): Վերահսկման միջոցառումները, որոնք թիրախավորում են հանցագործության կատարման մեջ չկասկածվող մի անձի, կարող են հիմնավորված լինել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի տեսանկյունից («Գրոյպերն ընդդեմ Նիդեռլանդների») (որոշ.) գործ, որի շրջանակներում խոսքը վերաբերում էր դատավորի կողմից կարգադրված և վերահսկվող գաղտնալսումներին, ընդ որում շահագրգիռ անձը եղել է ծանուցված): Այդուհանդերձ, գաղտնալսումների ենթակա անձանց շրջանակը բավարար չափով սահմանազատված չի, երբ դրանք ընդգրկում են ոչ միայն կասկածյալների և մեղադրյալների, այլև «հանցագործության մեջ ներգրավված ցանկացած այլ անձի»՝ այլ կերպ չմանրամասնելով այս եզրույթների գործնական մեկնաբանությունը («Յորդաջին և այլք ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության») (§ 44) գործ, որի շրջանակներում դիմումատուները հայտարարել էին, որ բախվել են իրենց հեռահաղորդակցման միջոցների վերահսկման լուրջ վտանգին այն հիմնավորմամբ, որ Ստրասբուրգի դատարանի առջև դիմումատուների շահերի ներկայացման մեջ մասնագիտացած հասարակական կազմակերպության անդամներ են, տե՛ս նաև «Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի» [ՄՊ], § 245, «Սորան և Վիսին ընդդեմ Հունգարիայի», §§ 67 և 73): «Ամանն ընդդեմ Շվեյցարիայի» [ՄՊ] գործով վճռում, որը վերաբերում էր գաղտնալսման արդյունքում ստացված և իրավասու մարմինների կողմից պահվող նյութերին, Դատարանն արձանագրեց խախտում, մասնավորապես, այն հիմնավորմամբ, որ օրենքը հանգամանալից եղանակով չէր կարգավորում «պատահաբար» գաղտնալսված գրուցակիցների դեպքերը (§ 61):

599. *Վերահսկման տրոհությունը.* գաղտնալսման միջոցառման ընդհանուր տևողության հարցը պետք է վերապահվի իրավասու մարմինների հայեցողությանը, ըստ որի նրանք կտրամադրեն և պարբերաբար կվերանայեն գաղտնալսման թույլատրման որոշումը՝ պայմանով, որ գոյություն ունենան բավարար երաշխիքներ, ինչպիսիք են՝ ազգային օրենսդրության մեջ գաղտնալսման

թույլտվության ժամկետի սպառման վերաբերյալ պարզ ցուցումները, թույլտվության վերանայման պայմանները, ինչպես նաև դրա վերացման հանգամանքները (*«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 250, *«Քենեդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 161): *«Յորդաշին և այլք ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության»* գործով վճռի շրջանակներում ազգային օրենսդրությունը դարձել էր քննադատության առարկա, քանի որ բավականաչափ պարզ եղանակով չէր սահմանում վերահսկման միջոցառման կիրառման ժամկետային սահմանափակումները (§ 45):

600. *Գաղտնալսված տվյալների պահպանման, դիտարկման, ուսումնասիրման, օգտագործման, հաղորդման և ոչնչացման ընթացակարգերը* (*«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], §§ 253-256). վեց ամսվա ընթացքում ակնհայտորեն անհրաժեշտությունը կորցրած տվյալների ինքնաբերական պահպանումը չի կարող հիմնավորված համարվել 8-րդ հոդվածի տեսանկյունից (*նույն տեղում*, § 255): *«Լիբերթին և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* գործով վճիռը վերաբերում էր պաշտպանության նախարարության կողմից թույլտվության հիման վրա քաղաքացիական ազատությունների ոլորտում գործող կազմակերպությունների արտաքին հաղորդագրությունների գաղտնալսմանը: Դատարանն արձանագրեց խախտում, քանի որ որևէ հստակեցում, մասնավորապես, գաղտնալսված հաղորդագրությունների վերլուծության, այլ կողմերին հաղորդման, պահպանման և ոչնչացման դեպքում կիրառվող ընթացակարգի վերաբերյալ հանրությանը հասանելի չի եղել (§ 69):

601. *Թույլատրման ընթացակարգեր*. ստուգելու համար՝ արդյոք թույլատրման ընթացակարգերը կարող են երաշխավորել, որ գաղտնի վերահսկումը չկիրառվի, ապօրինաբար կամ առանց պատշաճ և պատեհ ուսումնասիրության, հարկ է հաշվի առնել մի շարք գործոններ, որոնցից են, մասնավորապես, վերահսկման միջոցի կիրառումը թույլատրող իրավասու մարմինը, դրա կողմից իրականացվող ուսումնասիրության շրջանակը և գաղտնալսման

թույլտվության բովանդակությունը (*«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], §§ 257-267, տե՛ս նաև գործ *«Սորան և Վիսին ընդդեմ Հունգարիայի»*, որը վերաբերում էր նախնական թույլտվությամբ և հրատապ պայմաններում ձեռնարկված վերահսկման միջոցների հարցին. §§ 73 և 75-77, §§ 80-81): Այն դեպքերում, երբ թույլտարման որոշումը թույլ է տալիս գաղտնի ծառայություններին և ոստիկանությանն ուղղակիորեն գաղտնալսել ցանկացած քաղաքացու հաղորդակցման միջոցները՝ չպարտադրելով նրանց կապի ծառայություններ մատուցողին ներկայացնել գաղտնալսման թույլտվության որոշում, կամայականությունից և չարաշահումներից պաշտպանող երաշխիքներ նախատեսելու անհրաժեշտությունը հատկապես կարևոր է (*«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], § 270):

602. *Գաղտնի վերահսկման միջոցառումների նկատմամբ կիրառվող հսկողությունը.* գաղտնալսման արդյունքում ստացված տվյալների արխիվացման՝ գաղտնալսող մարմինների պարտավորությունն ունի առանձնահատուկ կարևորություն, որը կոչված է երաշխավորել հսկողությունն իրականացնող մարմնի համար ձեռնարկված գաղտնի վերահսկման գործողությունների մանրամասների արդյունավետ հասանելիությունը (*«Քենեդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 165, *«Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի»* [ՄՊ], §§ 275-285): Թեև սկզբունքորեն ցանկալի է, որ հսկողության գործառույթը վերապահված լինի դատական աստյանին, սակայն այլ մարմինների կողմից իրականացվող հսկողությունը կարող է համարվել համատեղելի Կոնվենցիայի հետ, քանի դեռ այս մարմինն անկախ է գաղտնի վերահսկում իրականացնող մարմիններից և օժտված է արդյունավետ և շարունակական հսկողություն իրականացնելու համար բավարար լիազորություններով և հատկանիշներով (*նույն տեղում*, § 272, *«Կլասը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի»*, § 56): Ցանկացած խախտման հայտնաբերման առնչությամբ հսկողություն իրականացնող մարմնի լիազորությունները ևս շատ կարևոր են այդ հսկողության

արդյունավետությունը գնահատելու տեսանկյունից: (*նույն տեղում*, § 53, որի շրջանակներում գաղտնալսումը պետք է դադարեցվեր անմիջապես, եթե «G10» հանձնաժողովը համարեր այդ միջոցառումն ապօրինի և անօգուտ, «*Քենեդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*», § 168, գործով վճիռ, որում գաղտնալսման արդյունքը պետք է ոչնչացվի հաղորդագրությունների գաղտնալսման համար պատասխանատու հանձնակատարի կողմից գաղտնալսման ապօրինի բնույթը բացահայտվելուն պես «*Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի*» [ՄՊ], § 282):

603. Ծանուցում կապի միջոցների գաղտնալսման մասին և առկա իրավական պաշտպանության միջոցներ («*Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի*» [ՄՊ], §§ 286-301). վերահսկման գաղտնի բնույթը հարուցում է շահագրգիռ անձին դրա մասին ծանուցելու հարց՝ վերջինիս այս միջոցառման օրինականությունը վիճարկելու հնարավորություն ընձեռելու նպատակով: Թեև գաղտնի վերահսկման միջոցառումների շրջանակներում ընդգրկված անձանց *հեղափոխ* ծանուցման բացակայությունը՝ նման միջոցառումների դադարեցումից անմիջապես հետո, ինքնին խախտում չի, սակայն ցանկալի է շահագրգիռ անձին ծանուցել վերահսկման միջոցառումների դադարեցումից հետո, «*հենց որ նման ծանուցումը այլևս չի վնասի այդ սահմանափակման նպատակը*» («*Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի*» [ՄՊ], §§ 287-290, «*Չեվլաթ Օզելն ընդդեմ Թուրքիայի*», §§ 34-37): Վերջին հաշվով, տվյալների գաղտնալսման ենթարկված անձին այդ հանգամանքի մասին ծանուցելու անհրաժեշտությունն անքակտելիորեն կապված է իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցների արդյունավետության հետ («*Ռոման Ջախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի*» [ՄՊ], § 286):

604. Այն դեպքերում, երբ խոսքը վերաբերում է ահաբեկչության դեմ պայքարի ոլորտում իրականացվող գաղտնի վերահսկմանը, Դատարանն ընդունում է, որ մեր օրերում ահաբեկչության ձևերը բնականոն կերպով հանգեցրել են նրան, որ կառավարությունները

դիմում են առաջատար տեխնոլոգիաների, մասնավորապես՝ հաղորդակցման միջոցների զանգվածային վերահսկման հնարքներին՝ սպառնացող միջադեպերից խուսափելու համար: Բայց և այնպես, հակահարկերից զաղտնի վերահսկման գործողությունների մասին օրենսդրությունը պետք է նախատեսի չարաշահումներից պաշտպանող անհրաժեշտ երաշխիքներ՝ վերահսկման միջոցառումների ձեռնարկման, իրագործման և դրանց դիմաց հնարավոր փոխհատուցման մասով (*«Սորան և Վիսին ընդդեմ Հունգարիայի»*, §§ 64, 68 և 78-81): Թեև Դատարանն ընդունում է, որ կարող են լինել ծայրահեղ անհրաժեշտ իրավիճակներ, երբ նախնական դատական հսկողության պահանջը կառաջացներ սուղ ժամանակի կորուստ, սակայն նման դեպքում ոչ դատական մարմնի կողմից նախապես թույլատրված վերահսկման միջոցառումը պետք է հետագայում դատական հսկողության առարկա լինի (§ 81):

605. *«Քենեդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* գործով վճիռը վերաբերում էր մի նախկին դատապարտյալի, ով պայքարում էր դատական սխալների դեմ և հայտարարում էր, որ տուժել է կիրառված վերահսկողության միջոցառումներից: Դատարանը հիշեցրել է, որ քաղաքացիների գաղտնի վերահսկողության միջոցառումները թույլատրելու լիազորությունն ընդունելի է 8-րդ հոդվածի առումով միայն այնքանով, որքանով գոյություն ունեն չարաշահումներից պաշտպանող բավարար և արդյունավետ երաշխիքներ:

606. *«Եվրոպական ինտեգրման և մարդու իրավունքների ասոցիացիան և Էկիմջիևվն ընդդեմ Բուլղարիայի»* գործով վճիռը շրջանակներում շահույթ չհետապնդող մի ասոցիացիա և Ստրասբուրգի դատարանի վարույթի շրջանակներում դիմումատուների շահերի ներկայացումն ապահովող մի փաստաբան, այնդում էին, որ ցանկացած պահի, առանց նախնական ծանուցման, իրենց նկատմամբ կարող էին կիրառվել գաղտնի վերահսկման միջոցներ: Դատարանը նշել է, որ խնդրո առարկա ազգային օրենսդրությունը չէր նախատեսում գաղտնի վերահսկման ցանկացած համակարգին

ներհատուկ չարաշահումների վտանգից պաշտպանող բավարար երաշխիքներ, և որ շահագրգիռ անձանց կողմից 8-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքների իրացման նկատմամբ միջամտությունը «օրենքով նախատեսված» չի եղել:

607. «*«1989թ. դեկտեմբերի 21» ասոցիացիան և այլք ընդդեմ Ռումինիայի*» գործով վճռի շրջանակներում, որը վերաբերում էր հակակառավարական ցույցերի մասնակիցների և դրանց ժամանակ տուժած անձանց շահերի պաշտպանությամբ զբաղվող ասոցիացիային, Դատարանն արձանագրեց 8-րդ հոդվածի խախտում (§§ 171-175, տե՛ս *հակառակը՝ «Քենեդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»*, § 169, խախտման բացակայություն):

ՄԵԶԲԵՐՎՈՂ ԳՈՐԾԵՐԻ ՑԱՆԿ

Սույն ուղեցույցում մեջբերված նախադեպային իրավունքը վերաբերում է Դատարանի կայացրած վճիռներին կամ որոշումներին և Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի («Հանձնաժողով», «Commission») որոշումներին կամ զեկույցներին:

Եթե այլ բան նշված չէ, ապա բոլոր հղումները վերաբերում են Դատարանի պալատի կողմից ըստ էության կայացված վճիռ: Հայերեն թարգմանության մեջ «(որոշ.)» բառը նշանակում է, որ հղում է արվում Դատարանի որոշմանը, իսկ «[ՄՊ]» հապավումը նշանակում է, որ գործը քննվել է Մեծ պալատի կողմից:

Պալատի այն վճիռները, որոնք սույն թարմացումը հրապարակելու պահին դեռևս օրինական ուժի մեջ չէին մտել Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի իմաստով, ստորև բերված ցանկում նշագրված են աստղանիշով (*): Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսվում է. «2. Պալատի վճիռը դառնում է վերջնական, եթե՝ (ա) կողմերը հայտարարում են, որ չեն պահանջի գործի հանձնում Մեծ պալատին, կամ (բ) վճիռ կայացումից հետո երեք ամսվա ընթացքում չի պահանջվում գործի հանձնում Մեծ պալատին, կամ (գ) Մեծ պալատի հանձնախումբը, 43-րդ հոդվածին համապատասխան, մերժում է գործը հանձնելու պահանջը»: Եթե հանձնման պահանջն ընդունվում է Մեծ պալատի հանձնախմբի կողմից, ապա պալատի վճիռը վերջնական չի դառնում, ուստի՝ չի ունենում օրինական ուժ: Վերջնական դառնում է հետագայում Մեծ պալատի կողմից կայացվելիք վճիռը:

Ուղեցույցի էլեկտրոնային տարբերակում մեջբերված գործերի գերկապային հղումներն ուղղորդում են դեպի «HUDOC» շտեմարան (<http://hudoc.echr.coe.int>), որտեղ հասանելի է Դատարանի նախադեպային իրավունքը (Մեծ պալատի, պալատի և հանձնաժողովի վճիռները և որոշումները, ծանուցված գործերը, խորհրդատվական կարծիքները և իրավական սեղմագրերը՝ ամփոփված Դատական նախադեպի տեղեկատվական ծանոթագրությունում) և

Հանձնաժողովի նախադեպային պրակտիկան (որոշումները և զեկույցները), ինչպես նաև Նախարարների կոմիտեի ընդունած բանաձևերը:

Դատարանն իր վճիռները և որոշումները կայացնում է անգլերեն և (կամ) ֆրանսերեն, որոնք Դատարանի երկու պաշտոնական լեզուներն են: «HUDOC»-ում առկա են նաև բազմաթիվ կարևոր գործերի թարգմանություններ ավելի քան 30 ոչ պաշտոնական լեզուներով, ինչպես նաև հղումներ այլ կազմակերպությունների պատրաստած և նախադեպային պրակտիկային վերաբերող մոտ 100 առցանց հավաքածուներին:

- Ա.Բ. և Յ.-ն ընդդեմ Իռլանդիայի [ՄՊ], թիվ 25579/05, ՄԻԵԴ, 2010թ.*
- Ա.-ն, Բ.-ն, Յ.-ն ընդդեմ Լատվիայի, թիվ 30808/11, 31 մարտի 2016թ.*
- Ա.-ն և Բ.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 7144/15, 20 հունիսի 2019թ.*
- Ա.Բ.-ն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 11593/12, 12 հուլիսի 2016թ.*
- Ա.Բ.-ն ընդդեմ Նիդեռլանդների, թիվ 37328/97, 29 հունվարի 2002թ.*
- Ա.Դ.Թ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 35765/97, ՄԻԵԴ, 2000-IX*
- Ա.Դ.-ն և Օ.Դ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 28680/06, 16 մարտի 2010թ.*
- Ա.Կ.-ն ընդդեմ Լատվիայի, թիվ 33011/08, 24 հունիսի 2014թ.*
- Ա.Կ.-ն և Լ.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 37956/11, 8 հունվարի 2013թ.*
- Ա.Հ. Խանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 6222/10, 20 դեկտեմբերի 2011թ.*
- Ա.Մ.Մ.-ն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 2151/10, 14 փետրվարի 2012թ.*
- Ա.Մ.-ն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 24587/12, 12 հուլիսի 2016թ.*
- Ա.-Մ.Վ.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, թիվ 53251/13, 23 մարտի 2017թ.*
- Ա.Մ.-ն և Ա.Կ.-ն ընդդեմ Հունգարիայի (որոշ.), թիվ 21320/15 և 35837/15, 4 ապրիլի 2017թ.*
- Ա.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 55164/08, 14 հոկտեմբերի 2010թ.*
- Ա.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 23 նոյեմբերի 1993թ., սերիա Ա, թիվ 277-Բ*
- Ա.Ն.-ն ընդդեմ Լիտվայի, թիվ 17280/08, 31 մայիսի 2016*
- Ա.Ս.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 39350/13, 30 հունիսի 2015թ.*
- Ա.Պ.-ն, Գարսոն և Նիկոն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 79885/12 և 2 այլ, ՄԻԵԴ 2017թ. (քաղվածք)*
- Ալվմոեսը և այլք ընդդեմ Նիդեռլանդների (որոշ.), թիվ 16269/02, 25 նոյեմբերի 2004թ.*
- Աբդուլազիզը, Կաբալեսը և Բալկանդալին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 28 մայիսի 1985թ., սերիա Ա, թիվ 94*
- Աբդյուլան և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 58502/11 և 2 այլ, 26 նոյեմբերի 2019թ.*

Աբուֆադան ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշ.), թիվ 28457/10, 4 նոյեմբերի 2014թ.

Ազենն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 7075/10, 18 ապրիլի 2013թ.

Ազրավն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 3295/06, 29 հուլիսի 2010թ.

Ադրի-Վյոնեն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 55525/00, 14 փետրվարի 2008թ.

Ալամն ընդդեմ Դանիայի (որոշ.), թիվ 33809/15, 6 հունիսի 2017թ.

Ալեդեգեր Թոմասն ընդդեմ Իսպանիայի, թիվ 35214/09, 14 հունիսի 2016թ.

Ալեքսանդրու Ենաչն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 16986/12, 3 հոկտեմբերի 2017թ.

Ալեքսանյանն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 46468/06, 22 դեկտեմբերի 2008թ.

Ալթայն ընդդեմ Թուրքիայի (թիվ 2), թիվ 11236/09, 9 ապրիլի 2019թ.

Ալինն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 41220/98, 29 ապրիլի 2003թ.

Ալկայան ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 42811/06, 9 հոկտեմբերի 2012թ.

Ալ-Նաշիֆն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 50963/99, 20 հունիսի 2002թ.

Ալվես դա Սիլվան ընդդեմ Պորտուգալիայի, թիվ 41665/07, 20 հոկտեմբերի 2009թ.

Ալդիվարը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, 16 սեպտեմբերի 1996թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1996-IV

Ակինիիբոսունն ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 9056/14, 16 հուլիսի 2015թ.

Ակմանը և այլք ընդդեմ Բելգիայի, թիվ 10435/83, Հանձաժողովի որոշում, 10 դեկտեմբերի, Որոշումներ և զեկույցներ (ՈՁ) 40

Աքթաշը և Ասլանիսքենդերն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 18684/07 և 21101/07, 25 հունիսի 2019թ.

Ահմադովն ընդդեմ Ադրբեջանի, թիվ 32538/10, 30 հունվարի 2020թ.

Ահմուն ընդդեմ Նիդեռլանդների, 28 նոյեմբերի 1996թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1996-VI

Աիրենսն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 45071/09, 22 մարտի 2012թ.

Ահունբեյն և այլք ընդդեմ Թուրքիայի (որոշ.), թիվ 6080/06, 29 հունվարի 2019թ.

Ամանն ընդդեմ Շվեյցարիայի [ՄՊ], թիվ 27798/95, ՄԻԵԴ, 2000-II

Անայոն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 20578/07, 21 դեկտեմբերի 2010թ.

Անչևն ընդդեմ Բուլղարիայի (որոշ.), թիվ 38334/08 և 68242/16, 5 դեկտեմբերի 2017թ.

Անգելն ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 5968/09, 25 հունիսի 2013թ.

Անդրեյ Մեդվեդևն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 75737/13, 13 սեպտեմբերի 2016թ.

Անդրեն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 18603/03, 24 հուլիսի 2008թ.

Անդրեու Պասին ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 16094/90, 22 սեպտեմբերի 2009թ.

Անտոլիչը և Միրկովիչն ընդդեմ Մոնտենեգրոյի, թիվ 70838/13, 28 նոյեմբերի 2017թ.

Աշեդ Ֆիլիպակի գործընկերներն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 71111/01, 14 հունիսի 2007թ.

Ապանասևիչն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 6854/07, 3 մայիսի 2011թ.

Աջային և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 27663/95, 22 հունիսի 1999թ.

Աստերուրգը և այլք ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի (որոշ.), թիվ 29121/95, ՄԻԵԴ, 1999-VI

Ավիլկինան և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 1585/09, 6 հունիսի 2013թ.

Արմաթրոնգն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 48521/99, 25 սեպտեմբերի 2001թ.

Արջենտին ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 56317/00, 10 նոյեմբերի 2005թ.

Աքսել Շարինգերն ընդդեմ Գերմանիայի [ՄՊ], թիվ 39954/08, 7 փետրվարի 2012թ.

Աքսել Շարինգեր ՍԵ-ն և ՌԹԼ Տելեվիզիոն ԳմբՀ-ն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 51405/12, 21 սեպտեմբերի 2017թ.

Աքսուն ընդդեմ Թուրքիայի [ՄՊ], թիվ 4149/04 և թիվ 41029/04, ՄԻԵԴ, 2012թ.

Ազերբեյջն ընդդեմ Նիդեռլանդների, թիվ 3138/16, 2 հունիսի 2020թ.

—Բ—

Բ.Ա.Յ-ն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 11981/15, 13 հոկտեմբերի 2016թ.

Բ.Բ.-ն և Ֆ.Բ.-ն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 18734/09 և թիվ 9424/11, 14 մարտի 2013թ.

Բ.Բ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 5335/06, 17 դեկտեմբերի 2009թ.

Բ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 8 հուլիսի 1987թ., սերիա Ա, թիվ 121

Բ.-ն ընդդեմ Մոլդովայի, թիվ 61382/09, 16 հուլիսի 2013թ.

Բ.-ն ընդդեմ Ռումինիայի (թիվ 2), թիվ 1285/03, 19 փետրվարի 2013թ.

Բ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 25 մարտի 1992թ., սերիա Ա, թիվ 232-C

Բ.Ց.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 21353/93, Հանձաժողովի որոշում, 27 փետրվարի 1995թ.

Բաբյաժն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 1955/10, 10 հունվարի 2017թ.

Բաբիլոնական ընդդեմ Սլովակիայի, թիվ 69146/01, ՄԻԵԴ, 2006-VIII

Բազդոնավիցիուսը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 19841/06, 11 հոկտեմբերի 2016թ.

Բազիկան ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 41085/05, 28 ապրիլի 2016թ.

Բահն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 56328/07, ՄԻԵԴ, 2011

Բայբաշինն ընդդեմ Նիդեռլանդների (որոշ.), թիվ 13600/02, 6 հոկտեմբերի 2005թ.

Բայթյուրեն և այլք ընդդեմ Թուրքիայի (որոշ.), թիվ 3270/09, 12 մարտի 2013թ.

Բոսակը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 40429/14 և 3 այլ, 6 հունիսի 2019թ.

Բաջիկան ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 19234/04, 30 մարտի 2010թ.

Բարբուլեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի [ՄՊ], թիվ 61496/08, ՄԻԵԴ 2107 (քաղվածք)

Բաքլանդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 40060/08, 18 սեպտեմբերի 2012թ.

Բաքլին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 25 սեպտեմբերի 1996թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1996-IV

Բեյգարասը և Լեվիցկասն ընդդեմ Լիտվայի, թիվ 41288/15, 14 հունվարի 2020թ.

Բեդափն ընդդեմ Շվեյցարիայի [ՄՊ], թիվ 56925/08, ՄԻԵԴ 2016թ.

Բեգալն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 4755/16, 28 փետրվարի 2019թ.

Բենեդիկն ընդդեմ Սլովենիայի, թիվ 62357/14, 24 ապրիլի 2018թ.

Բենեդիկցղոպոլիսն ընդդեմ Իսլանդիայի (որոշ.), թիվ 38079/06, 16 հունիսի 2009թ.

Բենեսն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 18643/91, Հանձաժողովի որոշում, 6 հունվարի 1992թ., ՈՁ 72

Բենհեբան ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 53441/99, 10 հուլիսի 2003թ.

Բենսաիդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 44599/98, ՄԻԵԴ, 2001-1

Բեվացկուան ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 71127/01, 12 հունիսի 2008թ.

Բերգեր-Կրալը և այլք ընդդեմ Սլովենիայի, թիվ 14717/04, 12 հունիսի 2014թ.

Բերդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], թիվ 24882/94, 18 հունվարի 2001թ.

Բերեհաբն ընդդեմ Նիդեռլանդների, 21 հունիսի 1988թ., սերիա Ա, թիվ 138

Բերիշան ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 948/12, 30 հուլիսի 2013թ.

Բերնի Լարսեն Հոլդինգ ԱՄ-ն և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի, թիվ 24117/08, 14 մարտի 2013թ.

Բեուզն ընդդեմ Բելգիայի [ՄՊ], թիվ 71409/10, 9 նոյեմբերի 2018թ.

Բեքն և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 48535/99 և 2 այլ գործեր, 22 հոկտեմբերի 2002թ.

Բիաոն ընդդեմ Դանիայի [ՄՊ], թիվ 38590/10, ՄԻԵԴ, 2016թ.

Բիգաևան ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 26713/05, 28 մայիսի 2009թ.

Բիկովն ընդդեմ Ռուսաստանի [ՄՊ], թիվ 4378/02, 10 մարտի 2009թ.

Բիստրիևան և այլք ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 75157/14, 10 ապրիլի 2018թ.

Բիրզնիկսն ընդդեմ Լատվիայի, թիվ 65025/01, 31 մայիսի 2011թ.

Բիրժիեպիսն ընդդեմ Լիտվայի, թիվ 49304/09, 14 հունիսի 2016թ.

Բլազան ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 54443/10, 1 հուլիսի 2014թ.

Բլյուդիկն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 46401/08, 25 հունիսի 2019թ.

Բյանկին ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 7548/04, 22 հունիսի 2006թ.

Բյուրգեմանը և Շոյրենն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 6959/75, Հանձաժողովի որոշում, 19 մայիսի 1976, ՈՁ 5

Բուլհիչն ընդդեմ Սերբիայի*, թիվ 47443/14, 16 հունիսի 2020թ.

Բոհլենն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 53495/09, 19 փետրվարի 2015թ.

Բոյլը և Ռայսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 27 ապրիլի 1988, սերիա Ա, թիվ 131

Բոյլն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 28 փետրվարի 1994, սերիա Ա, թիվ 282-В

Բոնդավալին ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 35532/12, 17 նոյեմբերի 2015թ.

Բոսֆորի ավիաուղիների զբոսաշրջության և առևտրի գործակալությունն ընդդեմ Իռլանդիայի [ՄՊ], թիվ 45036/98, 30 հունիսի 2005թ.

Բոտան ընդդեմ Իտալիայի, 24 փետրվարի 1998, Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1998-Լթ.

Բորիս Պոպովն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 23284/04, 28 հոկտեմբերի 2010թ.

Բորիսվիչն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 71146/01, 1 հուլիսի 2008թ.

Բորն ընդդեմ Հունգարիա, թիվ 50474/08, 18 հունիսի 2013թ.

Բրեյերն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 50001/12, 30 հունվարի 2020թ.

Բուզանեմին ընդդեմ Ֆրանսիայի, 24 ապրիլի 1996թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1996-Լ

Բուզլովն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 28825/02, 10 հուլիսի 2014թ.

Բուկն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 41604/98, 28 ապրիլի 2005թ.

Բուշեմին ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 29569/95, ՄԻԵԴ, 1999-VI

Բուշլիֆան ընդդեմ Ֆրանսիայի, 21 հոկտեմբերի 1997թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1997-VI

Բուտն ընդդեմ Նորվեգիայի, թիվ 47017/09, 4 դեկտեմբերի 2012թ.

Բուրգհարցն ընդդեմ Շվեյցարիայի, 22 փետրվարի 1994թ., սերիա Ա, թիվ 280-В

Բուրլյան և այլք ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 3289/10, 6 նոյեմբերի 2018թ.

Բոֆան և այլք ընդդեմ Սան Մարինոյի, թիվ 26536/95, Հանձաժողովի որոշում, 15 հունվարի 1998թ., ՈՁ 27

Բջեդովն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 42150/09, 29 մայիսի 2012թ.

Բրադուշեն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 6586/03, 7 ապրիլի 2009թ.
Բրեժենկն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 7177/10, 18 հուլիսի 2013թ.
Բրեններն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 37428/06, 13 հոկտեմբերի 2015թ.
Բրեքնելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 32457/04, 27 նոյեմբերի 2007թ.
Բրիտո Ֆերինյո Բեշիգա Վիլա-Նովան ընդդեմ Պորտուգալիայի, թիվ 69436/10, 1 դեկտեմբերի 2015թ.
Բուլղորուզան ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 56867/15, 11 փետրվարի 2020թ.

— 9 —

Գ.Բ.-ն ընդդեմ Լիտվայի, թիվ 36137/13, 19 հունվարի 2016թ.
Գ.Ն.-ն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 2171/14, 19 հուլիսի 2016թ.
Գ.Ս.Բ.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 28601/11, 22 դեկտեմբերի 2015թ.
Գ.Ս.-ն ընդդեմ Վրաստանի, թիվ 2361/13, 21 հուլիսի 2015թ.
Գագյուն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 63258/00, 24 փետրվարի 2009թ.
Գալևը և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի (որոշ.), թիվ 18324/04, 29 սեպտեմբերի 2009թ.
Գալովիչն ընդդեմ Խորվաթիայի (որոշ.), թիվ 54388/09, 5 մարտի 2013թ.
Գասը և Դյուբուան ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշ.), թիվ 25951/07, 31 օգոստոսի 2010թ.
Գասը և Դյուբուան ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 25951/07, 15 մարտի 2012թ.
Գասքինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 7 հուլիսի 1989, սերիա Ա, թիվ 160թ.
Գարդը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 39793/17, 27 հունիսի 2017թ.
Գարդելն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 16428/05, ՄԻԵԴ, 2009թ.
Գարիբն ընդդեմ Նիդեռլանդների [ՄՊ], թիվ 43494/09, ՄԻԵԴ 2017թ.
Գարնազան ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 20390/07, 16 մայիսի 2013թ.
Գեորգելը և Գեորգեպա Ստոյցեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 9718/03, 26 հուլիսի 2011թ.

Գեռան և այլք ընդդեմ Իգրալիայի, 19 փետրվարի 1998թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1998-1

Գիլբերգն ընդդեմ Շվեդիայի [ՄՊ], թիվ 41723/06, 3 ապրիլի 2012թ.

Գիլոուն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 24 նոյեմբերի 1986թ., սերիա Ա, թիվ 109

Գիմոնն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 48798/ 14, 11 ապրիլի 2019թ.

Գիորգի Նիկոլաիշվիլին ընդդեմ Վրաստանի, թիվ 37048/04, 13 հունվարի 2009թ.

Գլադիշևան ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 7097/10, 6 դեկտեմբերի 2011թ.

Գլասն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 61827/00, ՄԻԵԴ, 2004-II

Գլայգենն ընդդեմ Շվեյցարիայի (որոշ.), թիվ 40477/13, 25 հունիսի 2019թ.

Գյոզյումն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 4789/10, 20 հունվարի 2015թ.

Գյուզել Էրդագյոզն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 37483/02, 21 հոկտեմբերի 2008թ.

Գյուլն ընդդեմ Շվեյցարիայի, 19 փետրվարի 1996թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1996-1

Գնահորեն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 40031/98, ՄԻԵԴ, 2000-IX

Գոդելլին ընդդեմ Իգրալիայի, թիվ 33783/09, 25 սեպտեմբերի 2012թ.

Գոլդերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 21 փետրվարի 1975թ., սերիա Ա, թիվ 18

Գոլովանն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 41716/06, 5 հուլիսի 2012թ.

Գորլովը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 27057/06և 2 այլ, 2 հուլիսի 2019թ.

Գուցանովին ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 34529/10, ՄԻԵԴ, 2013թ. (քաղվածքներ)

Գուֆն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 49327/11, 28 հոկտեմբերի 2014թ.

Գրանտն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 32570/03, ՄԻԵԴ, 2006-VII

Գրեյսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 11523/85, Հանձնաժողովի զեկույց, 15 դեկտեմբերի 1988թ.

Գրիմկոսկայան ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 38182/03, 21 հուլիսի 2011թ.

Գրինսփիսը ե.Վ. և այլք ընդդեմ Գերմանիայի (որոշ.), թիվ 18215/06, 12 մայիսի 2009թ.

Գրոյպերն ընդդեմ Նիդեռլանդների (որոշ.), թիվ 40045/98, 19 մարտի 2002թ.

Գաուգրանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 45245/15, 13 փետրվարի 2020թ.

— Դ —

«1989թ. դեկտեմբերի 21» ասոցիացիան և այլք ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 33810/07 և 18817/08, 24 մայիսի 2011թ.

Դ.Լ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 7472/14, 19 մայիսի 2016թ.

Դ.-ն և այլք ընդդեմ Բելգիայի (որոշ.), թիվ 29176/13, 8 հուլիսի 2014թ.

Դադուշն ընդդեմ Մալթայի, թիվ 38816/07, 20 հուլիսի 2010թ.

Դամադեսն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 16219/90, 31 հուլիսի 2003թ.

Դանիլիուցն ընդդեմ Ռումինիայի (որոշ.), թիվ 7262/06, 2 հոկտեմբերի 2012թ.

Դաջնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 22 հոկտեմբերի 1981թ., սերիա Ա, թիվ 45

Դե Սուզա Ռիբեյրոն ընդդեմ Ֆրանսիայի [ՄՊ], թիվ 22689/07, ՄԻԵԴ, 2012թ.

Դեսեն ընդդեմ Հունգարիայի, թիվ 2345/06, 9 նոյեմբերի 2010թ.

ԴեԼՏԱ ՊեԿԱՌՆԻ ա.ս. ընդդեմ Չեխական Հանրապետության, թիվ 97/11, 2 հոկտեմբերի 2014թ.

Դեմիրն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 58402/09, 10 հունվարի 2017թ.

Դեմիրտեպեն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 34821/97, ՄԻԵԴ, 1999-IX (քաղվածքներ)

Դեմոպոլոսը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի (որոշ.) [ՄՊ], թիվ 46113/99 և 7 այլ գործեր, ՄԻԵԴ, 2010թ.

Դենիսովն ընդդեմ Ուկրաինայի [ՄՊ], թիվ 76639/11, 25 սեպտեմբերի 2018թ.

Դեմիստեն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 52990/08, 2 մարտի 2010թ.

Դի Ջովինեն ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 39920/98, 26 հուլիսի 2001թ.

Դի Սարնոն և այլք ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 30765/08, 10 հունվարի 2012թ.

Դի Տրիցիոն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 7186/09, 2 փետրվարի 2016թ.

Դիամանսյան և Պելիչոնին ընդդեմ Սան Մարինոյի, թիվ 32250/08, 27 սեպտեմբերի 2011թ.

Դիքսոն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], թիվ 44362/04, ՄԻԵԴ, 2007-V

Դոերգան ընդդեմ Նիդեռլանդների, թիվ 50210/99, 27 ապրիլի 2004թ.

Դոդանը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի [ՄՊ], թիվ 62649/10, 26 ապրիլի 2016թ.

Դոմենիկինին ընդդեմ Իտալիայի, 15 նոյեմբերի 1996, Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1996-V

Դորդևիչ ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 41526/10, ՄԻԵԴ, 2012թ.

Դուբեցկան և այլք ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 30499/03, 10 փետրվարի 2011թ.

Դուբսկան և Կրեժովան ընդդեմ Չեխական Հանրապետության [ՄՊ], թիվ 28859/11 և 28473/12, 15 նոյեմբերի 2016թ.

Դուդենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 37717/05, 7 նոյեմբերի 2017թ.

Դոմիտրու Պոպեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի (թիվ 2), թիվ 71525/01, 26 ապրիլի 2007թ.

Դուրդևիչն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 52442/09, ՄԻԵԴ, 2011 (քաղվածքներ)

Դուրիստոն ընդդեմ Իտալիայի (որոշ.), թիվ 62804/13, 6 մայիսի 2014թ.

Դրագան Պեյրովիչն ընդդեմ Սերբիայի, թիվ 75229/10, 14 ապրիլի 2020թ.

Դրակչասն ընդդեմ Լիտվայի, թիվ 36662/04, 31 հուլիսի 2012թ.

Դրաոն ընդդեմ Ֆրանսիայի (արդար բավարարում՝ ջնջում) [ՄՊ], թիվ 1513/03, ՄԻԵԴ, 2006-IX

Դրաշկովիչն ընդդեմ Մոնտենեգրոյի, թիվ 40597/17, 9 հունիսի 2020թ.

Դրոգոժիչն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 68955/11, 15 հունվարի 2015թ.

—Ե—

*Ե.Բ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի [ՄՊ], թիվ 43546/02, 22 հունվարի 2008թ.
Եվրոպական ինտեգրման և մարդու իրավունքների ասոցիացիան և
Էկիմջիևվն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 62540/00, 28 հունիսի 2007թ.
Խորհրդարվական կարծիք արտերկրում գեստացիոն փոխնակ մայրու-
թյան արդյունքում ծնված երեխայի և նախատեսվող մոր միջև օրինական
ծնող-երեխա հարաբերությունների՝ ներպետական օրենսդրությամբ
ճանաչման վերաբերյալ [ՄՊ]), միջնորդություն թիվ P16-2018-001, Ֆրան-
սիայի վճռաբեկ դատարան, 10 ապրիլի 2019թ.*

—Զ—

*Զ.Հ.-ն և Ռ.Հ.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 60119/12, 8 դեկտեմբերի 2015թ.
Զ.-ն և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], թիվ 29392/95,
ՄԻԵԴ, 2001-V
Զ.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, 25 փետրվարի 1997թ., Վճիռների և որոշում-
ների ժողովածու, 1997-I
Զամիթ Մեմփելն ընդդեմ Մալթայի, թիվ 24202/10, 22 նոյեմբերի 2011թ.
Զայեցն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 44958/05, 24 մարտի 2015թ.
Զախարչուկն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 2967/12, 17 դեկտեմբերի 2019թ.
Զելիխա Մագոմադովան ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 58724/14, §112, 8
հոկտեմբերի 2019թ.
Զեհնալովան և Զեհնայն ընդդեմ Չեխական Հանրապետության (որոշ.),
թիվ 38621/97, 14 մայիսի 2002թ.
Զյուան ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 40324/98, 10 նոյեմբերի 2005թ.
Զնամենսկայան ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 77785/01, 2 հունիսի 2005թ.
Զոմերֆելդն ընդդեմ Գերմանիայի [ՄՊ], թիվ 31871/96, ՄԻԵԴ, 2003-VIII
(քաղվածքներ)
Զորիցա Յովանովիչն ընդդեմ Սերբիայի, թիվ 21794/08, ՄԻԵԴ, 2013թ.
Զուբալն ընդդեմ Սլովակիայի, թիվ 44065/06, 9 նոյեմբերի 2010թ.*

- Է.Հ.-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 30498/96, 22 դեկտեմբերի 2005թ.
- Էզրի Այնարստունն ընդդեմ Իսլանդիայի*, թիվ 24703/15, 7 նոյեմբերի 2017թ.
- Էքզինն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 19506/05, 1 փետրվարի 2011թ.
- Էլ Բուջաիդին ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 26 սեպտեմբերի 1997թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1997-VI
- Էլբերդեն ընդդեմ Լատվիայի*, թիվ 61243/08, ՄԻԵԴ, 2015թ.
- Էլի Պոլուհաս Դյոսթոն ընդդեմ Շվեդիայի*, թիվ 61564/00, ՄԻԵԴ, 2006-I
- Էլ-Մասրին ընդդեմ նախկին Հարավսլավիայի Մակեդոնիայի Հանրապետության [ՄՊ]*, թիվ 39630/09, ՄԻԵԴ, 2012թ.
- Էլսիոլցն ընդդեմ Գերմանիայի [ՄՊ]*, թիվ 25735/94, ՄԻԵԴ, 2000-VIII
- Էմոնեն և այլք ընդդեմ Շվեյցարիայի*, թիվ 39051/03, 13 դեկտեմբերի 2007թ.
- Էյրեյն ընդդեմ Իռլանդիայի*, 9 հոկտեմբերի 1979թ., սերիա Ա, թիվ 32
- Էնեան ընդդեմ Իտալիայի [ՄՊ]*, թիվ 74912/01, ՄԻԵԴ, 2009թ.
- Էնիմալ Դեֆենդերս Ինթերնեշնլն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ]*, թիվ 48876/08, ՄԻԵԴ, 2013թ. (քաղվածքներ)
- Էոնստր Աուգուստ ֆոն Հանովերն ընդդեմ Գերմանիայի*, թիվ 53649/09, 19 փետրվարի 2015թ.
- Էոնստր և այլք ընդդեմ Բելգիայի*, թիվ 33400/96, 15 հուլիսի 2003թ.
- Էսագերն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 8806/12 22 հունիսի 2017թ.
- Էսթեյթ օֆ Քրեստեն Ֆիլթենբորգ Մորտենսենն ընդդեմ Դանիայի* (որոշ.), թիվ 1338/03, ՄԻԵԴ, 2006-V
- Էվանսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ]*, թիվ 6339/05, ՄԻԵԴ, 2007-I
- Էվերսն ընդդեմ Գերմանիայի*, թիվ 17895/14, 28 մայիսի 2020թ.
- Էրդեմն ընդդեմ Գերմանիայի*, թիվ 38321/97, ՄԻԵԴ, 2001-VII (քաղվածքներ)
- Էրիքսոնն ընդդեմ Շվեդիայի*, 22 հունիսի 1989թ., սերիա Ա, թիվ 156
- Էրիդիտն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 18356/11, 10 ապրիլի 2018թ.
- Էքինչին և Աքալինն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 77097/01, 30 հունվարի 2007թ.

—Թ—

Թաթարն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 67021/01, 27 հունվարի 2009թ.

Թամիզն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 3877/14, 19 սեպտեմբերի 2017թ.

Թաշկինը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 46117/99, ՄԻԵԴ, 2004-X

Թեյլոր-Սաբորին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 47114/99, 22 հոկտեմբերի 2002թ.

Թիդն ընդդեմ Թուրքիայի (որոշ.), թիվ 8165/03, 24 մայիսի 2005թ.

Թլափակը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 11308/16 և 11344/16, 22 մարտի 2018թ.

Թուրեկն ընդդեմ Սլովակիայի, թիվ 57986/00, ՄԻԵԴ, 2006-II (քաղվածքներ)

—Ժ—

Ժակյեն ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշ.), թիվ 45827, 1 սեպտեմբերի 2009թ.

Ժիրարն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 22590/04, 30 հունիսի 2011թ.

ժյոնեսն ընդդեմ Նիդեռլանդների [ՄՊ], թիվ 12738/10, 3 հոկտեմբերի 2014թ.

ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության Կենտրոնն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 10090/16, 26 մարտի 2020թ.

ժուն ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 33773/11, 21 հունվարի 2014թ.

—Ի—

Ի.Գ. և այլք ընդդեմ Սլովակիայի, թիվ 15966/04, 13 նոյեմբերի 2012թ.

Ի.Մ.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 23887/16, 9 ապրիլի 2019թ.

Ի.Ս.-ն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 31021/08, 5 հունիսի 2014թ.

Ի.Յ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 4547/10, 13 մարտի 2012թ.

Ի.Յ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], թիվ 25680/94, 11 հուլիսի 2002թ.

Իգրեկն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 41990/18, 20 Փետրվարի 2020թ.
Իբրահիմ Կեսկինն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 10491/12, 27 մարտի 2018թ.
Իզլեսիաս Գիլը և Ա.Ու.Ի.-ն ընդդեմ Իսպանիայի, թիվ 56673/00, ՄԻԵԴ,
2003-V
Իգնակոլո-Չենիդեն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 31679/96, ՄԻԵԴ, 2000-I
Իգորս Դմիտրիյևս ընդդեմ Լատվիայի, թիվ 61638/00, 30 նոյեմբերի
2006թ.
Իգրեկն ընդդեմ Սլովենիայի, թիվ 41107/10, ՄԻԵԴ, 2015թ. (քաղվածքներ)
Իդալովն ընդդեմ Ռուսաստանի [ՄՊ], թիվ 5826/03, 22 մայիսի 2012թ.
Իլաչչուն և այլք ընդդեմ Մոլդովայի և Ռուսաստանի [ՄՊ], թիվ 48787/99,
ՄԻԵԴ, 2004-VII
Իլիյա Սպեֆանովն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 65755/01, 22 մայիսի 2008թ.
Իլյա Լապինն ընդդեմ Ռուսաստանի*, թիվ 70879/11, 30 հունիսի 2020թ.
Իշիլդակն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 12863/02, 30 սեպտեմբերի 2008թ.
Իռլանդիան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 18 հունվարի 1978թ.,
սերիա Ա, թիվ 25
Իվան Աթանասովն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 12853/03, 2 դեկտեմբերի
2010թ.
Իվանովան և Չերքովն ընդդեմ Բուլղարիայի, 46577/15, 21 ապրիլի 2016թ.
*Իվանովսկին ընդդեմ նախկին Հարավսլավիայի Մակեդոնիայի Հանրա-
պետության*, թիվ 29908/11, 21 հունվարի 2016թ.
Իրինա Սմիրնովան ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 1870/05, 13 հոկտեմբերի
2016թ.
Իքս և Իգրեկն ընդդեմ Բելգիայի, թիվ 8962/80, Հանձաժողովի որոշում,
13 մայիսի 1982թ., ՈՁ 28
Իրֆան Գյուզելն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 35285/08, 7 փետրվարի 2017թ.
Իքս և Իգրեկն ընդդեմ Նիդեռլանդների, 26 մարտի 1985թ., սերիա Ա, թիվ 91
Իքսը, Իգրեկը և Ջեդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 22 ապրիլի
1997թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1997-II
Իքսը և այլք ընդդեմ Ավստրիայի [ՄՊ], թիվ 19010/07, ՄԻԵԴ, 2013թ.
Իքսն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 8278/78, Հանձաժողովի որոշում, 13
դեկտեմբերի 1979թ., ՈՁ 154

Իքս-ն ընդդեմ Իսլանդիայի, թիվ 6825/74, Հանձաժողովի որոշում, 18 մայիսի 1976թ., ՈՁ 5

Իքսն ընդդեմ Լաբվիայի [ՄՊ], թիվ 27853/09, ՄԻԵԴ, 2013թ.

Իքսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 7308/75, Հանձաժողովի որոշում, 12 հոկտեմբերի 1978թ., ՈՁ 16

Իքսն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, թիվ 34806/04, 3 հուլիսի 2012թ.

Իքսն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 9993/82, Հանձաժողովի որոշում, 5 հոկտեմբերի 1982թ., ՈՁ 31

Իքսը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 78042/16 և 66158/14, 14 հունվարի 2020թ.

Իքսն ընդդեմ նախկին Հարավսլավիայի Մակեդոնիայի Հանրապետության, թիվ 29683/16, 17 հունվարի 2019թ.

—L—

Լ.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, թիվ 25651/94, 27 ապրիլի 2000թ.

Լ.Մ.-ն ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 60033/00, 8 փետրվարի 2005թ.

Լ.-ն ընդդեմ Լիբվիայի, թիվ 27527/03, ՄԻԵԴ, 2007-IV

Լ.-ն ընդդեմ Նիդեռլանդների, թիվ 45582/99, ՄԻԵԴ, 2004-IV

Լա Պարոլան և այլք ընդդեմ Իտալիայի (որոշ.), թիվ 39712/98, 30 նոյեմբերի 2000թ.

Լաբասն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 65941/11, 26 հունիսի 2014թ.

Լաբիդան ընդդեմ Իտալիայի [ՄՊ], թիվ 26772/95, ՄԻԵԴ, 2000-IV

Լազորիվան ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 6878/14, 17 ապրիլի 2018թ.

Լամբերը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի [ՄՊ], թիվ 46043/14, ՄԻԵԴ, 2015թ. (քաղվածքներ)

Լամբերն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 24 օգոստոսի 1998թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1998-V

Լամբորն ընդդեմ Ռումինիայի (թիվ 1), թիվ 64536/01, 24 հունիսի 2008թ.

Լասկին, Ջագարդը և Բրաունն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 19 փետրվարի 1997թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1997-I

Լավեցն ընդդեմ Լաբվիայի, թիվ 58442/00, 28 նոյեմբերի 2002թ.

Լարկոսն ընդդեմ Կիպրոսի [ՄՊ], թիվ 29515/95, ՄԻԵԴ, 1999-Ի
Լյորանն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 28798/13, 24 մայիսի 2018թ.
Լեանդերն ընդդեմ Շվեդիայի, 26 մարտի 1987թ., սերիա Ա, թիվ 116
Լեբուան ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 67482/14, 19 հոկտեմբերի 2017թ.
Լեոցակոսն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 30958/13, 4 հոկտեմբերի 2018թ.
Լըվոն և Ֆիլոնն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 63512/00 և 63513/00, ՄԻԵԴ, 2005-Ճ
Լիբերթն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 588/13, 22 փետրվարի 2018թ.
Լիբերթին և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 58243/00, 1 հուլիսի 2008թ.
Լիբլիկը և այլք ընդդեմ Հստորինիայի, թիվ 173/15 և 5 այլ, 28 մայիսի 2019թ.
Լին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], թիվ 25289/94, 18 հունվարի 2001թ.
Լյուդին ընդդեմ Շվեյցարիայի, 15 հունիսի 1992թ., սերիա Ա, թիվ 238
Լևիտն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 4782/18, 10 հոկտեմբերի 2019թ.
Լոզովյեն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 4587/09, 24 ապրիլի 2018թ.
Լոյզիդուն ընդդեմ Թուրքիայի (հիմք), 18 դեկտեմբերի 1996թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1996-VI
Լոպես Գիյոն ընդդեմ Սլովակիայի, թիվ 10280/12, 3 հունիսի 2014թ.
Լոպես Օստրան ընդդեմ Իսպանիայի, 9 դեկտեմբերի 1994թ., սերիա Ա, թիվ 303-C
Լոպես Ռիբալդան և այլք ընդդեմ Իսպանիայի [ՄՊ], թիվ 1874/13 և 8567/13, 17 հոկտեմբերի 2019թ.
Լոստնչի Ռոզը և Ռոզն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 664/06, 9 նոյեմբերի 2010թ.
Լուորդոն ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 32190/96, ՄԻԵԴ, 2003-ԻՃ
Լուստիգ-Փրեանը և Բեքթոն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 31417/96 և 32377/96, 27 սեպտեմբերի 1999թ.
Լևակովիչն ընդդեմ Դանիայի, թիվ 7841/14, 23 հոկտեմբերի 2018թ.
 —Խ—
Խսադիջա Իսմայիլովան ընդդեմ Ադրբեջանի, թիվ 65286/13 և 57270/14, 10 հունվարի 2019թ.

Խամփոդվն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 72118/01, 15 նոյեմբերի 2007թ.
Խանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 35394/97, ՄԻԵԴ, 2000-Վ
Խավյե դա Սիլվեյրան ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 43757/05, 21 հունվարի
2010թ.

Խմելն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 20383/04, 12 դեկտեմբերի 2013թ.
Խողորկովսկին և Լեբեդևն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 11082/06 և
13772/05, 25 հուլիսի 2013թ.

Խողորկովսկին և Լեբեդևն ընդդեմ Ռուսաստանի (թիվ 2), թիվ 42757/07 և
51111/07, 14 հունվարի 2020թ.

Խորոշենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի [ՄՊ], թիվ 41418/04, ՄԻԵԴ, 2015թ.

—4—

Կ.Ա.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, թիվ 27751/95, 14 հունվարի 2003թ.

Կ.Հ.-ն և այլք ընդդեմ Սլովակիայի, թիվ 32881/04, ՄԻԵԴ, 2009թ.
(քաղվածքներ)

Կ.Յ.-ն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 30813/14, 1 մարտի 2016թ.

Կ.-ն և Տ.-ն ընդդեմ ֆինլանդիայի [ՄՊ], թիվ 25702/94, ՄԻԵԴ, 2001-VII

Կ.Ու.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, թիվ 2872/02, ՄԻԵԴ, 2008թ.

Կ.Ս.-ն և Մ.Ս.-ն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 33696/11, 6 հոկտեմբերի 2016թ.
Կալինը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 25057/11 և 2 այլ գործեր, 19
հուլիսի 2016թ.

Կալոջերո Դիանան ընդդեմ Իտալիայի, 15 նոյեմբերի 1996թ., Վճիռների և
որոշումների ժողովածու, 1996-V

Կամենզինդն ընդդեմ Շվեյցարիայի, 16 դեկտեմբերի 1997թ., Վճիռների և
որոշումների ժողովածու, 1997-VIII

Կամպը և Բուրիմին ընդդեմ Նիդեռլանդների, թիվ 28369/95, ՄԻԵԴ, 2000-X
Կանալ Պլուս ընկերությունը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 29408/08,
21 դեկտեմբերի 2010թ.

Կանոնն ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշ.), թիվ 22037/13, 2 հունիսի 2015թ.

Կասպեր Նովակովսկին ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 32407/13, 10 հունվարի
2017թ.

Կարասևն ընդդեմ Ֆինլանդիայի (որոշ.), թիվ 31414/96, ՄԻԵԴ, 1999-II
Կարերն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 16965/10, 21 փետրվարի 2012թ.
Կարլսոնն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 49492/06, 6 նոյեմբերի 2008թ.
Կարներն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 40016/98, ՄԻԵԴ, 2003-IX
Կաֆրայլովա ընդդեմ Լատվիայի (ջնջում) [ՄՊ], թիվ 59643/00, 7 դեկտեմբերի 2007թ.
Կենդանիների միջազգային պաշտպաններն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], թիվ 48876/08, ՄԻԵԴ 2013թ. (քաղվածք)
Կեսլասին ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշ.), թիվ 51578/99, ՄԻԵԴ, 2002-I
Կիլենն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 44817/04, 25 փետրվարի 2014թ.
Կիպրոսն ընդդեմ Թուրքիայի [ՄՊ], թիվ 25781/94, 10 մայիսի 2001թ.
Կիրալին և Դոմոպորոն ընդդեմ Հունգարիայի, թիվ 10851/13, 17 հունվարի 2017թ.
Կիրդոկը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 14704/12, 3 դեկտեմբերի 2019թ.
Կիրտարոսն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 41666/98, ՄԻԵԴ, 2003-VI (քաղվածքներ)
Կլասը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի, 6 սեպտեմբերի 1978թ., սերիա Ա, թիվ 28
Կլախինն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 46082/99, 30 նոյեմբերի 2004թ.
Կնեխտն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 10048/10, 2 հոկտեմբերի 2012թ.
Կոբանն ընդդեմ Իսպանիայի (որոշ.), թիվ 17060/02, 25 սեպտեմբերի 2006թ.
Կոդարսեանն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 31675/04, 2 հունիսի 2009թ.
Կոզակն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 13102/02, 2 մարտի 2010թ.
Կոլաս Էսթ ընկերությունը ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 37971/97, 16 ապրիլի 2002թ.
Կոլեսնիչենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 19856/04, 9 ապրիլի 2009թ.
Կոլյադենկոն և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 17423/05 և 5 այլ գործեր 28 փետրվարի 2012թ.
Կոլոնյանն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 49441/12, 19 մայիսի 2016թ.
Կոխն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 497/09, 19 հուլիսի 2012թ.
Կոնչեֆրա Սկենբրին ընդդեմ Մալթայի (որոշ.), թիվ 66297/13, 19 սեպտեմբերի 2107թ.

Կոնստանտին Մարկինն ընդդեմ Ռուսաստանի [ՄՊ], թիվ 30078/06, ՄԻԵԴ, 2012թ. (քաղվածքներ)

Կոնվերտիդոն և այլք ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 30547/14 և 4 այլ, 3 մարտի 2020թ.

Կոչկոզարն ընդդեմ Ռումինիայի (որոշ.), թիվ 36020/06, 9 մարտի 2010թ.
Կոպն ընդդեմ Շվեյցարիայի, 25 մարտի 1998թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1998-II

Կոստան և Պավան ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 54270/10, 28 օգոստոսի 2012թ.

Կոստելո-Ռոբերտոսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 25 մարտի 1993թ., սերիա Ա, թիվ 247-C

Կոստերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], թիվ 24876/94, 18 հունվարի 2001թ.

Կոտիյն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 28718/09, 5 մարտի 2015թ.

Կոտլեցն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 38565/97, 3 հունիսի 2003թ.

Կորդելլան և այլք ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 54414/13 և 54264/15, 24 հունվարի 2019թ.

Կորելցն ընդդեմ Սլովենիայի, թիվ 28456/03, 12 մայիսի 2009թ.

Կորնակովսն ընդդեմ Լատվիայի, թիվ 61005/00, 15 հունիսի 2006թ.

Կոցենյակն ընդդեմ Լեհաստանի (որոշ.), թիվ 1733//06, 17 հունիսի 2014թ.
Կոլերկը և Աշեր Ֆիլիպակի Գործընկերներն ընդդեմ Ֆրանսիայի [ՄՊ], թիվ 40454/07, ՄԻԵԴ, 2015թ. (քաղվածքներ)

Կոչերան ընդդեմ Սլովակիայի, թիվ 48666/99, 17 հուլիսի 2007թ.

Կոպինգերն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 62198/11, 15 հունվարի 2015թ.

Կոպիցը և այլք ընդդեմ Սլովենիայի [ՄՊ], թիվ 26828/06, ՄԻԵԴ, 2012թ. (քաղվածքներ)

Կոլովսկին ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 36228/06, 9 ապրիլի 2013թ.

Կոլոշկինն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 42276/08, 20 մայիսի 2010թ.

Կոլցներն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 46544/99, ՄԻԵԴ, 2002-I

Կսոման ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 8759/05, 15 հունվարի 2013թ.

Կվակյե-Նտին և Դուֆիյեն ընդդեմ Նիդեռլանդների (որոշ.), թիվ 31519/96, 7 նոյեմբերի 2000թ.

Կվասնիցան ընդդեմ Սլովակիայի, թիվ 72094/01, 9 հունիսի 2009թ.
Կվյեկն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 51895/99, 30 մայիսի 2006թ.
Կրաքսին ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 2), թիվ 25337/94, 17 հուլիսի 2003թ.
Կրենյեն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 25 փետրվարի 1993թ., սերիա Ա, թիվ 256-Բ
Կրիժյավիչյուսն ընդդեմ Լիտվայի, թիվ 67816/14, 11 դեկտեմբերի 2018թ.
Կրիվիցկան և Կրիվիցկին ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 30856/03, 2 դեկտեմբերի 2010թ.
Կրուզլովը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 11264/04 և 15 այլ, 4 փետրվարի 2020թ.
Կրունը և այլք ընդդեմ Նիդեռլանդների, 27 հոկտեմբերի 1994թ., սերիա Ա, թիվ 297-Գ
Կրուշկին ընդդեմ Խորվաթիայի (որոշ.), թիվ 10140/13, 25 նոյեմբերի 2014թ.
Կրուշկովիչն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 46185/08, 21 հունիսի 2011թ.
Կրուսլինն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 24 ապրիլի 1990թ., սերիա Ա, թիվ 176-Բ

Հ.Մ. ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 34494/97, 8 օգոստոսի 2006թ.
Հասան ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 11057/02, ՄԻԵԴ, 2004-III (քաղվածքներ)
Հասան ընդդեմ Նիդեռլանդների, թիվ 36983/97, ՄԻԵԴ, 2004-I
Հասան ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 31322/07, ՄԻԵԴ, 2011թ.
Հադադն ընդդեմ Իսպանիայի, թիվ 16572/17, 18 հունիսի 2019թ.
Հալաբին ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 66554/14, 16 մայիսի 2019թ.
Հալիմանը և այլք ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 21830/09, ՄԻԵԴ, 2015
Հալֆորդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 25 հունիսի 1997թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1997-III
Համալայնենն ընդդեմ Ֆինլանդիայի [ՄՊ], թիվ 37359/09, ՄԻԵԴ, 2014թ.
Համբարձումյանն ընդդեմ Հայաստանի, թիվ 43478/11, 5 դեկտեմբերի 2019թ.
Հանզելկովին ընդդեմ Չեխական Հանրապետության, թիվ 43643/10, 11 դեկտեմբերի 2014

Հաջողության ընդդեմ Սլովակիայի, թիվ 2660/03, 30 նոյեմբերի 2010թ.
Հաջիևան ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 45285/12, 1 փետրվարի 2018թ.
Հավելյան և այլք ընդդեմ Չեխական Հանրապետության, թիվ 23499/06,
21 հունիսի 2007թ.
Հարալամբին ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 21737/03, 27 հոկտեմբերի 2009թ.
Հարդին և Մեյլն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 31965/07, 14
փետրվարի 2012թ.
Հարուջն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 43631/09, 4 հոկտեմբերի 2012թ.
Հարտունգն ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշ.), թիվ 10231/07, 3 նոյեմբերի
2009թ.
Հեթոնը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], թիվ 36022/97,
ՄԻԵԴ, 2003-VIII
Հելանդերն ընդդեմ Ֆինլանդիայի (որոշ.), թիվ 10410/10, 10 սեպտեմբերի
2013թ.
Հելանդերն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, 24 սեպտեմբերի 1992թ., սերիա Ա, թիվ
244
Հելանդերն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, թիվ 22341/09, 6 նոյեմբերի 2012թ.
Հելանդերն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, թիվ 32265/10, 5 դեկտեմբերի 2013թ.
Հեյնոն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, թիվ 56720/09, 15 փետրվարի 2011թ.
Հիրթուն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 24720/13, 14 մայիսի 2020թ.
Հեյնեսն ընդդեմ Նորվեգիայի, թիվ 43624/14, 19 մարտի 2019թ.
Հովարդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 10825/84, Հանձաժո-
ղովի որոշում, 18 հոկտեմբերի 1985թ., ՈՁ 52
Հոթին ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 63311/14, 26 ապրիլի 2018թ.
Հուդորովիչը և այլք ընդդեմ Սլովենիայի, թիվ 24816/14 և 25140/14, 10
մարտի 2020թ
Հուվիզն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 24 ապրիլի 1990թ., սերիա Ա, թիվ 176-Բ
Հոֆմանն ընդդեմ Ավստրիայի, 23 հունիսի 1993թ., սերիա Ա, թիվ 255-Գ
Հոֆմանն ընդդեմ Գերմանիայի (որոշ.), թիվ 1289/09, 23 փետրվարի
2010թ.
Հրիստոպովը և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 47039/11 և 358/12, ՄԻԵԴ,
2012թ. (քաղվածքներ)

Հրոմադկան և Հրոմադկուվան ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 22909/10, 11 դեկտեմբերի 2014թ.

—Ձ—

Ձեմյուկն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 42488/02, 4 սեպտեմբերի 2014թ.

—Ղ—

Ղումիդը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 52273/16 և 4 այլ, 25 հունիսի 2020թ.

—Ս—

Մ.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 41199/06, 26 ապրիլի 2011թ.

Մ.Ա.Ք.-ն և Ռ.Ք.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 45901/05, 23 մարտի 2010թ.

Մ.Բ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 22115/06, 17 դեկտեմբերի 2009թ.

Մ.Գ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 39393/98, 24 սեպտեմբերի 2002թ.

Մ.Գ.Յ.-ն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 61495/11, 15 մարտի 2016թ.

Մ.Դ.-ն և այլք ընդդեմ Մալթայի, թիվ 64791/10, 17 հուլիսի 2012թ.

Մ.Լ.-ն և Վ.Վ.-ն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 60798/10 և 65599/10, 28 հունիսի 2018թ.

Մ.Կ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 19522/09, 18 ապրիլի 2013թ.

Մ.Մ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 24029/07, 13 նոյեմբերի 2012թ.

Մ.Մ.-ն ընդդեմ Նիդեռլանդների, թիվ 39339/98, 8 ապրիլի 2003թ.

Մ.-ն և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 41416/08, 26 հուլիսի 2011թ.

Մ.-ն և Մ.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 10161/13, ՄԻԵԴ, 2015թ. (քաղվածքներ)

Մ.Ն.-ն և այլք ընդդեմ Սան Մարինոյի, թիվ 28005/12, 7 հուլիսի 2015թ.

Մ.Պ.-ն և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 22457/08, 15 նոյեմբերի 2011թ.
Մ.Վ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 11313/02, 23 հունիսի 2009թ.
Մ.Յ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 39272/98, ՄԻԵԴ, 2003-XII
Մազուրեկն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 34406/97, ՄԻԵԴ, 2000-II
Մալեցն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 28623/12, 28 հունիսի 2016թ.
Մալունն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 2 օգոստոսի 1984թ., սերիա Ա, թիվ 82
Մակրանինն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 52206/99, 15 հուլիսի 2003թ.
Մակրեադինն ընդդեմ Չեխական Հանրապետության, թիվ 4824/06 և 15512/08, 22 ապրիլի 2010թ.
Մայրն ընդդեմ Պորտուգալիայի, թիվ 48206/99, ՄԻԵԴ, 2003-VII
Մայքլ Էդվարդ Քուքն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 25878/94, 8 փետրվարի 2000թ.
Մանդենն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 30955/12, 14 հունվարի 2016թ.
Մասլակը և Միխայլովան ընդդեմ Չեխական Հանրապետության, թիվ 52028/13, 14 հունվարի 2016թ.
Մասլովն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 1638/03, 23 հունիսի 2008թ.
Մարրոնն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 57752/00, 29 մարտի 2005թ.
Մարգարեպա և Ռոջեր Անդերսոնն ընդդեմ Շվեդիայի, թիվ 12963/87, 25 փետրվարի 1992թ.
Մարգուլնն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 15449/09, 8 հոկտեմբերի 2019թ.
Մարինիսն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 3004/10, 9 հոկտեմբերի 2014թ.
Մարկյանինն ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշ.), թիվ 30392/03, 27 մայիսի 2008թ.
Մարտինես Մարտինեսը և Պինո Մանցանոն ընդդեմ Իսպանիայի, թիվ 61654/08, 3 հուլիսի 2012թ.
Մարտինես Մարտինեսն ընդդեմ Իսպանիայի, թիվ 21532/08, 18 հոկտեմբերի 2011թ.
Մարքսն ընդդեմ Բելգիայի, 13 հունիսի 1979թ., սերիա Ա, թիվ 31
Մաքային Մոհամեդ Սեդ Դահիրն ընդդեմ Շվեյցարիայի (որոշ.), թիվ 12209/10, 15 սեպտեմբերի 2015թ.
Մաքսիմն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 14450/02, 19 դեկտեմբերի 2006թ.

ՄԳՆ Լիմիթեդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 39401/04, 18 հունվարի 2011թ.

Մեհմետ Ալի Այհանը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 4536/06 և 53282/07, 4 հունիսի 2019թ.

Մեհմետ Նուրի Օզեն և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 15672/08 և 10 այլ գործեր, 11 հունվարի 2011թ.

Մեհմետ Սալիհը և Արդուսամեթ Չաքմաքն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 45630/99, 29 ապրիլի 2004թ.

Մեհմետ Ուլուսոյը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 54969/09, 25 հունիսի 2019թ.

Մեյմանիսն ընդդեմ Լատվիայի, թիվ 70597/11, 21 հուլիսի 2015թ.

Մենգեշա Քիմֆեն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 24404/05, 29 հուլիսի 2010թ.

Մենեսունն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 65192/11, ՄԻԵԴ, 2014թ. (քաղվածքներ)

Մենթեշը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, 28 նոյեմբերի 1997թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1997-VIII

Մենցենն ընդդեմ Լատվիայի (որոշ.), թիվ 71074/01, ՄԻԵԴ, 2004-XII

Մեսինան ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 2), թիվ 25498/94, ՄԻԵԴ, 2000-X

Մեսինան ընդդեմ Իտալիայի, 26 փետրվարի 1993թ., սերիա Ա, թիվ 257-H

ՄըկԳինլին և Էզանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 9 հունիսի 1998թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1998-III

ՄըկԴոնալդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 4241/12, 20 մայիսի 2014թ.

ՄըկԼեոդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 23 սեպտեմբերի 1998թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1998-VII

ՄըկՄայքըն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 24 փետրվարի 1995թ., սերիա Ա, թիվ 307-Բ

ՄըկՔալումն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 30 օգոստոսի 1990թ., սերիա Ա, թիվ 183

ՄըկՔանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 19009/04, ՄԻԵԴ, 2008թ.

ՄըկՔեյ-Կոպեցկան ընդդեմ Լեհաստանի (որոշ.), թիվ 45320/99, 19 սեպտեմբերի 2006թ.

Միայլիեն ընդդեմ Ֆրանսիայի (թիվ 1), 25 փետրվարի 1993թ., սերիա Ա, թիվ 256-Գ

Միթչելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 40447/98, 24 նոյեմբերի 1998թ.

Միլան և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 43449/02 և 21475/04, 25 նոյեմբերի 2010թ.

Միլկան ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 14322/12, 15 սեպտեմբերի 2015թ.

Միկոլայովան ընդդեմ Սլովակիայի, թիվ 4479/03, 18 հունվարի 2011թ.

Միկուլիչն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 53176/99, ՄԻԵԴ, 2002-1

Միշոն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 12323/11, ՄԻԵԴ, 2012

Միլկիչն ընդդեմ Խորվաթիայի*, թիվ 68317/13, 25 հունիսի 2020թ.

Միրյանինը և Լեոնովն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 11436/06, և 22912/06 7 մայիսի 2019թ.

Միրովին ընդդեմ նախկին Հարավսլավիայի Մակեդոնիայի Հանրապետության, թիվ 53565/13, 16 ապրիլի 2015թ.

Միֆսուդն ընդդեմ Մալթայի, թիվ 62257/15, 29 հունվարի 2019թ.

Մյուրեյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 28 հոկտեմբերի 1994թ., սերիա Ա, թիվ 300-A

Մոդեստուն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 51693/13, 16 մարտի 2017թ.

Մոզերն ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության և Ռուսաստանի [ՄՊ], թիվ 11138/10, ՄԻԵԴ, 2016թ.

Մոխսեյևան ընդդեմ Լատվիայի, թիվ 64846/01, 15 հունիսի 2006թ.

Մոլդովան և այլք ընդդեմ Ռումինիայի (թիվ 2), թիվ 41138/98 և 64320/01, ՄԻԵԴ, 2005-VII (քաղվածքներ)

Մոմուսոն և Վաշինգտոնն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 39388/05, 6 դեկտեմբերի 2007թ.

Մոնորին ընդդեմ Ռումինիայի և Հունգարիայի, թիվ 71099/01, 5 ապրիլի 2005թ.

Մորենո Գոմեսն ընդդեմ Իսպանիայի, թիվ 4143/02, ՄԻԵԴ, 2004-X

Մորեպին և Բենեդեպին ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 16318/07, 27 ապրիլի 2010թ.

Մորիսն ընդդեմ Ֆրանսիայի [ՄՊ], թիվ 11810/03, ՄԻԵԴ, 2005-IX

Մուքիլանզիլա Մայելան և Կանիկի Միթունզան ընդդեմ Բելգիայի, թիվ 13178/03, ՄԻԵԴ, 2006-XI

Մուլթուն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 8006/02, 10 հոկտեմբերի 2006թ.

Մուլկան ընդդեմ Լեհաստանի (որոշ.), թիվ 56550/00, 11 ապրիլի 2006թ.

Մուսթահին ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 9347/14, 25 հունիսի 2020թ.

Մուստաքիմն ընդդեմ Բելգիայի, 18 փետրվարի 1991թ., սերիա Ա, թիվ 193

Մուստաֆան և Արմաղան Աքինն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 4694/03, 6 ապրիլի 2010թ.

—3—

Յ.Յ.-ն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 14793/08, ՄԻԵԴ, 2015թ. (քաղվածքներ)

Յ.Ֆ.-ն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 24209/94, ՄԻԵԴ, 2003-IX

Յանկաուսկասն ընդդեմ Լիտվայի, թիվ 59304/00, 24 փետրվարի 2005թ.

Յանկաուսկասն ընդդեմ Լիտվայի (թիվ 2), թիվ 50446/09, 27 հունիսի 2017թ.

Յերեմիան ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության, թիվ 3564/11, 28 մայիսի 2013թ.

Յերոնովիչս ընդդեմ Լատվիայի [ՄՊ], թիվ 44898/10, ՄԻԵԴ, 2016թ.

Յեֆիմենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 152/04, 12 փետրվարի 2013թ.

Յիլդրիմն ընդդեմ Ավստրիայի (որոշ.), թիվ 34308/96, 19 հոկտեմբերի 1999թ.

Յ. Ի.-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, թիվ 68868/14, 25 Փետրվարի 2020թ.

Յ.Տ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, թիվ 41701/16, 9 հուլիսի 2020թ.

Յոհանսենն ընդդեմ Նորվեգիայի, 7 օգոստոսի 1996թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1996-III

Յոհանսոնն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, թիվ 10163/02, 6 սեպտեմբերի 2007թ.

Յորդանովան և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 25446/06, 24 ապրիլի 2012թ.

Յորդաչին և այլք ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության, թիվ 25198/02, 10 փետրվարի 2009թ.

Յուզիուար և Յուզյուվյենեն ընդդեմ Լիպվայի, թիվ 14414/03, 25 նոյեմբերի 2008թ.

Յոքսն ընդդեմ Գերմանիայի (որոշ.), թիվ 23560/02, 23 մարտի 2006թ.

Յունուսովան և Յունուսովն ընդդեմ Ադրբեջանի (թիվ 2)*, թիվ 68817/14, 16 հուլիսի 2020թ.

Յուրիցան ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 30376/13, 2 մայիսի 2017թ.

—Ն—

Նադան ընդդեմ Շվեյցարիայի [ՄՊ], թիվ 10593/08, ՄԻԵԴ, 2012թ.

Նազարենկոն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 39438/13, ՄԻԵԴ, 2015 (քաղվածքներ)

Նայդյոնն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 16474/03, 14 հոկտեմբերի 2010թ.

Նասիրովը և այլք ընդդեմ Ադրբեջանի, թիվ 58717/10, 20 փետրվարի 2020թ.

Նասրը և Ղալին ընդդեմ Իսրայիլայի, թիվ 44883/09, 23 փետրվարի 2016թ.

Նարինեն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, թիվ 45027/98, 1 հունիսի 2004թ.

Նդիդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 41215/14, 14 սեպտեմբերի 2017թ.

Նեգրեպոնտիս-Գյանիսինն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 56759/08, 3 մայիսի 2011թ.

Նիլունդն ընդդեմ Ֆինլանդիայի (որոշ.), թիվ 27110/95, ՄԻԵԴ, 1999-VI

Նիկոլաե Վիրջիլիու Տենասեն ընդդեմ Ռումինիայի [ՄՊ], թիվ 41720/13, 25 հունիսի 2019թ.

Նիկոլյանն ընդդեմ Հայաստանի, թիվ 74438/14, 3 հոկտեմբերի 2019թ.

Նիկովիցն և Նյուզ ԳմբՀ հրապարակչական խումբն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 5266/03, 22 փետրվարի 2007թ.

Նիպեցկին ընդդեմ Լեհաստանի (որոշ.), թիվ 65653/01, 21 մարտի 2002թ.

Նիքոլինսոնը և Լեմբն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 2478/15 և 1787/15, 23 հունիսի 2015թ.

Նյեդբալան ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 27915/95, 4 հուլիսի 2000թ.

Նյեմեցն ընդդեմ Գերմանիայի, 16 դեկտեմբերի 1992թ., սերիա Ա, թիվ 251-В

Նոակն և այլք ընդդեմ Գերմանիայի (որոշ.), թիվ 46346/99, ՄԻԵԴ, 2000-VI
Նովոսելեցկին ընդդեմ Ուկրաինայի, 47148/99, ՄԻԵԴ, 2005-II
(քաղվածքներ)

Նուուֆինեն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, թիվ 32842/96, ՄԻԵԴ, 2000-VIII

Նուսրեթ Քայան և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 43750/06 և 4 այլ գործեր,
22 ապրիլի 2014թ.

—Շ—

Շալկը և Կոփֆն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 30141/04, ՄԻԵԴ, 2010

Շահին Քուչն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 33160/04, 7 հունիսի 2016թ.

Շանֆարեն և Լաբազնիկովան ընդդեմ Լատվիայի, թիվ 34148/07, 31
մարտի 2016թ.

Շապենը և Շարպենտյեն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 40183/07, 9 հունիսի
2016թ.

Շավդարովն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 3465/03, 21 դեկտեմբերի 2010թ.

Շավրանսկին ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 17249/12, 15 դեկտեմբերի 2015թ.

Շբիհի Լուդուդին ընդդեմ Բելգիայի, թիվ 52265/10, 16 դեկտեմբերի 2014թ.

Շեբաշովն ընդդեմ Լատվիայի (որոշ.), թիվ 50065/99, 9 նոյեմբերի 2000թ.

Շելին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 23800/06, 4 հուն-
վարի 2008թ.

Շերը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 5201/11, 20 հոկտեմ-
բերի 2015թ.

Շերիֆե Յիդիսն ընդդեմ Թուրքիայի [ՄՊ], թիվ 3976/05, 2 նոյեմբերի
2010թ.

Շեֆիդը և Հորշամն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 30 հուլիսի
1998թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1998-V

Շիմովոլոսն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 30194/09, 21 հունիսի 2011թ.

Շլուսիֆն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 29002/06, 8 հունվարի 2009թ.

Շյական ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 50774/99, ՄԻԵԴ, 2005-I

Շոնենբերգը և Դուրմազն ընդդեմ Շվեյցարիայի, 20 հունիսի 1988թ., սերիա Ա, թիվ 137

Շոպովն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 11373/04, 2 սեպտեմբերի 2010թ.

Շովին և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 64915/01, ՄԻԵԴ, 2004-VI

Շուլան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 18727/06, 4 հունվարի 2007թ.

Շուլուկն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 36936/05, ՄԻԵԴ, 2009թ.

Շոֆմանն ընդդեմ Ռուսաստանի, no 74826/01, 24 նոյեմբերի 2005թ.

Շչեբրեպովն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 21731/02, 10 ապրիլի 2012թ.

Շպոլանդ Լոբենը և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի [ՄՊ], թիվ 37283/13, 10 սեպտեմբերի 2019թ.

Շպյուրինզն ընդդեմ Գ, թիվ 43547/08, 12 ապրիլի 2012թ.

Շպուկարուրովն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 44009/05, ՄԻԵԴ, 2008թ.

—2—

Չադիմովան ընդդեմ Չեխական Հանրապետության, թիվ 50073/99, 18 ապրիլի 2006թ.

Չալդայն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 33172/16, 28 մայիսի 2019թ.

Չայկովսկին ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 2295/06, 15 հոկտեմբերի 2009թ.

Չապինն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 44690/09, 15 հոկտեմբերի 2019թ.

Չապմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], թիվ 27238/95, ՄԻԵԴ, 2001-1

Չափելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 30 մարտի 1989թ., սերիա Ա, թիվ 152-Ա

Չելուն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 40274/04, 12 հունվարի 2010թ.

Չերկուն ընդդեմ Ուկրաինայի (որոշ.), թիվ 59184/09, 12 մարտի 2019թ.

Չեվաթ Օզելն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 19602/06, 7 հունիսի 2016թ.

Չեռնենկոն և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի (որոշ.), թիվ 4246/14 և 5 այլ դիմումներ, 5 փետրվարի 2019թ.

Չիժեվսկին ընդդեմ Լեհաստանի (որոշ.), թիվ 38668/97, 13 հուլիսի 2004թ.

Չինչիմինոն ընդդեմ Իգրալիայի, թիվ 68884/13, 28 ապրիլի 2016թ.
Չիչն ընդդեմ Ռումինիայի (որոշ.), թիվ 55396/07, 9 սեպտեմբերի 2014թ.
Չիչպին ընդդեմ Պորտուգալիայի (որոշ.), թիվ 57248/00, 2 հոկտեմբերի 2003թ.
Չիչելը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի (որոշ.), թիվ 44837/07, 4 փետրվարի 2020թ.
Չիրագովը և այլք ընդդեմ Հայաստանի [ՄՊ], թիվ 13216/05, ՄԻԵԴ, 2015թ.
Չյապասն ընդդեմ Լիբիայի, թիվ 4902/02, 16 նոյեմբերի 2006թ.
Չյուբուարուն ընդդեմ Մոլդովայի, թիվ 27138/04, 27 ապրիլի 2010թ.
Չուպերչեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի (թիվ 3), թիվ 41995/14 և 50276/15, 7 հունվարի 2020թ.
Չոսիչն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 28261/06, 15 հունվարի 2009թ.
Չուկանկն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 36814/06, 5 նոյեմբերի 2015թ.

—Պ—

Պ.-ն և Ս.-ն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 57375/08, 30 հոկտեմբերի 2012թ.
Պ.Տ.-ն ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության, թիվ 1122/12, 26 մայիսի 2020թ.
Պանոպոն և Ֆորպեն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 37794/97, ՄԻԵԴ, 2001-Մ
Պանտելեյենկոն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 11901/02, 29 հունիսի 2006թ.
Պաուլիչն ընդդեմ Խորվաթիայի, 3572/06, 22 հոկտեմբերի 2009թ.
Պապոշվիլին ընդդեմ Բելգիայի [ՄՊ], թիվ 41738/10, ՄԻԵԴ, 2016թ.
Պաջիչն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 68453/13, 23 փետրվարի 2016թ.
Պարադիզոն և Կամպանելին ընդդեմ Իգրալիայի [ՄՊ], թիվ 25358/12, 24 հունվարի 2017թ.
Պարիլոն ընդդեմ Իգրալիայի [ՄՊ], թիվ 46470/11, ՄԻԵԴ, 2015թ.
Պենչևին ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 77818/12, 10 փետրվարի 2015թ.
Պենյոյացովան և այլք ընդդեմ Մոլդովայի (որոշ.), թիվ 14462/03, ՄԻԵԴ, 2005-Ի
Պեդերսն ընդդեմ Նիդեռլանդների, թիվ 21132/93, Հանձաժողովի որոշում, 6 ապրիլի 1994թ.

Պեպիթորի Լանցմանն ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշ.), թիվ 23038/19, 12 նոյեմբերի 2019թ.

Պեպրի Սալինեն և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի, թիվ 50882/99, 27 սեպտեմբերի 2005թ.

Պեպրինան ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 78060/01, 14 հոկտեմբերի 2008թ.

Պեպրովը և Իքսն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 23608/16, 23 հոկտեմբերի 2018թ.

Պեպրովան ընդդեմ Լատվիայի, թիվ 4605/05, 24 հունիսի 2014թ.

Պեպրովիչն ընդդեմ Ավստրիայի, 27 մարտի 1998թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1998-II

Պեպրովն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 15197/02, 22 մայիսի 2008թ.

Պերուձոն և Մարտենսն ընդդեմ Գերմանիայի (որոշ.), թիվ 7841/08 և 57900/12, 4 հունիսի 2013թ.

Պիբերնիկն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 75139/01, 4 մարտի 2004թ.

Պինին և այլք ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 78028/01 և 78030/01, ՄԻԵԴ, 2004-V (քաղվածքներ)

Պլան և Պունցերնատուն ընդդեմ Անդորրայի, թիվ 69498/01, ՄԻԵԴ, 2004-VIII

Պլատինին ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 526/18, 11 փետրվարի 2020թ.

Պլոսկին ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 26761/95, 12 նոյեմբերի 2002թ.

Պյեչովիցն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 20071/07, 17 ապրիլի 2012թ.

Պոլանկո Տոռեսը և Մովիյա Պոլանկոն ընդդեմ Իսպանիայի, թիվ 34147/06, 21 սեպտեմբերի 2010թ.

Պոլյախը և այլք ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 58812/15 և 4 այլ, 17 հոկտեմբերի 2019թ.

Պոլյակովան և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 35090/09 և 3 այլ, 7 մարտի 2017թ.

Պոլտորացկին ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 38812/97, 29 ապրիլի 2003թ.

Պոպան ընդդեմ Ռումինիայի (որոշ.), թիվ 4233/09, 18 հունիսի 2013թ.

Պոպովին ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 39651/11, 9 հունիսի 2016թ.

Պոպովն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 39472/07 և 39474/07, 19 հունվարի 2012թ.

Պորման ընդդեմ Նիդեռլանդների*, թիվ 25402/14, 28 հուլիսի 2020թ.

Պոսևինին ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 63638/14, 19 հունվարի 2017թ.
Պուզինասան ընդդեմ Լիտվայի (թիվ 2), թիվ 63767/00, 9 հունվարի 2007թ.
Պուրիցին ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 16882/03, 21 նոյեմբերի 2013թ.
Պրադո Բուգալոն ընդդեմ Իսպանիայի, թիվ 58496/00, 18 փետրվարի 2003թ.
Պրոկոպովիչն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 58255/00, ՄԻԵԴ, 2004-XI (քաղվածքներ)
Պֆայֆերն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 12556/03, 15 նոյեմբերի 2007թ.

—Ջ—

Ջակոմելին ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 59909/00, ՄԻԵԴ, 2006-XII
Ջեյն Սմիթն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], թիվ 25154/94, 18 հունվարի 2001թ.
Ջենովեզեն ընդդեմ Մալթայի, թիվ 53124/09, 11 հոկտեմբերի 2011թ.
Ջիլանը և Քուինթոն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 4158/05, ՄԻԵԴ, 2010թ. (քաղվածքներ)
Ջիլոն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 24 հոկտեմբերի 1996, Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1996-V
Ջիշկարիանին ընդդեմ Վրաստանի, թիվ 18925/09, 20 սեպտեմբերի 2018թ.
Ջուդելին և այլք ընդդեմ Վրաստանի, թիվ 38342/05, 13 հուլիսի 2017թ.
Ջոյին և այլք ընդդեմ Բելգիայի, թիվ 11418/85, Հանձաժողովի որոշում, 14 մայիսի 1986թ., ՈՋ 47
Ջոնսթոնը և այլք ընդդեմ Իռլանդիայի, 18 դեկտեմբերի 1986թ., սերիա Ա, թիվ 112
Ջորջիոնին ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 43299/12, 15 սեպտեմբերի 2016թ.

—Դ—

Դ.Բ.-ն ընդդեմ Հունգարիայի, թիվ 64602/12, 12 ապրիլի 2016թ.

Ռ.Ե.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 62498/11, 27 հոկտեմբերի 2015թ.

Ռ.Լ.-ն և այլք ընդդեմ Դանիայի, թիվ 52629/11, 7 մարտի 2017թ.

Ռ.Մ.Ս.-ն ընդդեմ Իսպանիայի, թիվ 28775/12, 18 հունիսի 2013թ.

Ռ.Ռ.-ն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 27617/04, ՄԻԵԴ, 2011թ. (քաղվածքներ)

Ռ.Ս.-ն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 63777/09, 21 հուլիսի 2015թ.

Ռ.Յ.-ն և Վ.Յ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 76491/14, 12 հուլիսի 2016թ.

Ռ.Ք.-ն և Ա.Ք.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 38000/05, 30 սեպտեմբերի 2008թ.

Ռ.Ք.-ն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 68264/14, 12 հուլիսի 2016թ.

Ռադոմիլյան և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 37685/10 և 22768/12, 20 մարտի 2018թ.

Ռախվալսկին և Ֆերենցն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 47709/99, 28 հուլիսի 2009թ.

Ռամադանն ընդդեմ Մալթայի, թիվ 76136/12, ՄԻԵԴ, 2016թ. (քաղվածքներ)

Ռանինենն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, 16 դեկտեմբերի 1997թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1997-VIII

Ռասմուսենն ընդդեմ Դանիայի, 28 նոյեմբերի 1984թ., սերիա Ա, թիվ 87

Ռաբոլոնանն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 17318/06, 2 դեկտեմբերի 2010թ.

Ռեկլոսը և Դավորյիսն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 1234/05, 15 հունվարի 2009թ.

Ռիբիչն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 27148/12, 2 ապրիլի 2015թ.

Ռիսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 17 հոկտեմբերի 1986թ., սերիա Ա, թիվ 106

Ռինանն ընդդեմ Լիտվայի, թիվ 10926/09, 14 հունվարի 2020թ.

Ռյոմենը և Շմիտն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի, թիվ 51772/99, ՄԻԵԴ, 2003-IV

Ռոբաթինն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 30457/06, 3 հուլիսի 2012թ.

Ռոդրիգոնն ընդդեմ Լատվիայի, թիվ 48534/10 և 19532/15, 14 մայիսի 2020թ.

Ռոդրիգես դա Սիլվան և Հուգոյաններն ընդդեմ Նիդեռլանդների, թիվ 50435/99, ՄԻԵԴ, 2006-I

Ռոժեվիլոնն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 38771/05, 14 հունվարի 2016թ.

Ռոման Չախարովն ընդդեմ Ռուսաստանի [ՄՊ], թիվ 47143/06, ՄԻԵԴ, 2015թ.

Ռոն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 10131/11, 7 մարտի 2013թ.

Ռոշն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], թիվ 32555/96, ՄԻԵԴ, 2005-X

Ռոպառուն ընդդեմ Ռումինիայի [ՄՊ], թիվ 28341/95, ՄԻԵԴ, 2000-V

Ռոյեն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 3592/08, 22 հուլիսի 2014թ.

Ռուսկն ընդդեմ Շվեդիայի, թիվ 27183/04, 25 հուլիսի 2013թ.

—U—

*Ս.Ա.Ս.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի [ՄՊ], թիվ 43835/11, ՄԻԵԴ, 2014թ.
(քաղվածքներ)*

Ս.Հ.-ն և այլք ընդդեմ Ավստրիայի [ՄՊ], թիվ 57813/00, ՄԻԵԴ, 2011թ.

Ս.Հ.-ն ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 52557/14, 13 հոկտեմբերի 2015թ.

*Ս.-ն և Մարիտերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], թիվ 30562/04
և թիվ 30566/04, ՄԻԵԴ, 2008թ.*

Սաբանչևան և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 38450/05, 6 հունիսի 2013թ.

Սազանն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 60010/08, 23 հոկտեմբերի 2018թ.

Սալմանն ընդդեմ Թուրքիայի [ՄՊ], թիվ 21986/93, ՄԻԵԴ, 2000-VII

*Սալոնտաջի-Դրոբնյակն ընդդեմ Սերբիայի, թիվ 36500/05, 13 հոկտեմ-
բերի 2009թ.*

Սալվետին ընդդեմ Իտալիայի (որոշ.), թիվ 42197/98, 9 հուլիսի 2002թ.

Սահինն ընդդեմ Գերմանիայի [ՄՊ], թիվ 30943/96, ՄԻԵԴ, 2003-VIII

Սայուդն ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշ.), թիվ 70456/01, 7 դեկտեմբերի 2006թ.

Սանդրա Ջանկովիչն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 38478/05, 5 մարտի 2009թ.

Սանթոս Նունեսն ընդդեմ Պորտուգալիայի, թիվ 61173/08, 22 մայիսի 2012թ.

Սավինին ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 39948/06, 18 դեկտեմբերի 2008թ.

Սարգսյանն ընդդեմ Ադրբեջանի [ՄՊ], թիվ 40167/06, ՄԻԵԴ, 2015թ.

*Սարումին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 43279/98, 26
հունվարի 1999թ.*

Սեզերսպետիթ-Վիբերգը և այլք ընդդեմ Շվեդիայի, թիվ 62332/00, ՄԻԵԴ, 2006-VII

Սելչուկը և Ասկերն ընդդեմ Թուրքիայի, 24 ապրիլի 1998թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1998-II

Սեն ընդդեմ Նիդեռլանդների, թիվ 31465/96, 21 դեկտեմբերի 2001թ.

Սեն Պոլ Լյուքսեմբուրգ Ս.Ա. ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի, թիվ 26419/10, 18 ապրիլի 2013թ.

Սենյոգեսն ընդդեմ Նիդեռլանդների (որոշ.), թիվ 27677/02, 8 հուլիսի 2003թ.

Սեվաստյանովն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 37024/02, 22 ապրիլի 2010թ.

Սերսեն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 35049/08, 30 հունիսի 2015թ.

Սերվուլո և գործընկերներ փաստաբանական ընկերությունը, ՌԼ և այլք ընդդեմ Պորտուգալիայի, թիվ 27013/10, 3 սեպտեմբերի 2015թ.

Սիդաբրասը և Չյաուրասն ընդդեմ Լիտվայի, թիվ 55480/00 և 59330/00, ՄԻԵԴ, 2004-VIII

Սիլվենկոն ընդդեմ Լատվիայի [ՄՊ], թիվ 48321/99, ՄԻԵԴ, 2003-X

Սիլվերը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 25 մարտի 1983թ., սերիա Ա, թիվ 61

Սիսկինան և Սիսկինսն ընդդեմ Լատվիայի (որոշ.), թիվ 59727/00, 8 նոյեմբերի 2001թ.

Սկոճարին և Ջունթան ընդդեմ Իտալիայի [ՄՊ], թիվ 39221/98 և թիվ 41963/98, ՄԻԵԴ, 2000-VIII

Սմիթը և Գրեյդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 33985/96 և թիվ 33986/96, ՄԻԵԴ, 1999-VI

Սմիրնովան ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 46133/99 և թիվ 48183/99, ՄԻԵԴ, 2003-IX (քաղվածքներ)

Սմիրնովն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 71362/01, 7 հունիսի 2007թ.

Սուդիտա Քեիտան ընդդեմ Հունգարիայի, թիվ 42321/15, 12 մայիսի 2020թ.

Սոբան և Վիսին ընդդեմ Հունգարիայի, թիվ 37138/14, 12 հունվարի 2016թ.

Սոդանն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 18650/05, 2 փետրվարի 2016թ.

Սոդերմանն ընդդեմ Շվեդիայի [ՄՊ], թիվ 5786/08, ՄԻԵԴ, 2013թ.

Սոլկանն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 32074/14, 8 հոկտեմբերի 2019թ.

Սոլոմոնն ընդդեմ Նիդեռլանդների (որոշ.), թիվ 44328/98, 5 սեպտեմբերի 2000թ.

Սորոն ընդդեմ Էստոնիայի, թիվ 22588/08, 3 սեպտեմբերի 2015թ.

Սոլսկան և Ռիբիչկան ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 30491/17 և 31083/17, 20 սեպտեմբերի 2018թ.

Սուարես դե Մելոն ընդդեմ Պորտուգալիայի, թիվ 72850/14, 16 փետրվարի 2016թ.

Սուսա Գուչան ընդդեմ Պորտուգալիայի, թիվ 70434/12, 22 մարտի 2016թ.

Սուրուգյուն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 48995/99, 20 ապրիլի 2004թ.

Սպիրան և Կրանչկովսկին ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 19764/07, 25 սեպտեմբերի 2012թ.

Սպորտային ընկերակցությունների և միությունների ազգային ֆեդերացիան (FNASS) և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 48151/11 և 77769/13, 18 հունվարի 2018թ.

Սրեզն ընդդեմ Գերմանիայի (որոշ.), թիվ 40987/05, 22 մայիսի 2007թ.

Սրեզն ընդդեմ Գերմանիայի (որոշ.), թիվ 9676/05 և 2 այլ գործեր, 3 հունիսի 2008թ.

Սրյերնան ընդդեմ Ֆինլանդիայի, 25 նոյեմբերի 1994թ., սերիա Ա, թիվ 299-Բ

Ստորկն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 61603/00, ՄԻԵԴ, 2005-V

Ստրոմբլադն ընդդեմ Շվեդիայի, թիվ 3684/07, 5 ապրիլի 2012թ.

Ստրոմֆան ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 53377/13, 23 հունիսի 2016թ.

Ստրունյակը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի (որոշ.), թիվ 46934/99, ՄԻԵԴ, 2000-X

Ստրիկովն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 42788/06, 26 հունվարի 2017թ.

Վ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 8 հուլիսի 1987թ., սերիա Ա, թիվ 121

Վ.-ն ընդդեմ Նիդեռլանդների (որոշ.), թիվ 20689/08, 20 հունվարի 2009թ.

Վ.Դ.-ն և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 72931/10, 9 ապրիլի 2019թ.

Վ.Պ.-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 61362/12, 23 հոկտեմբերի 2014թ.

Վ.Յ.-ն ընդդեմ Սլովակիայի, թիվ 18968/07, ՄԻԵԴ, 2011թ. (քաղվածքներ)

Վալաշինասն ընդդեմ Լիտվայի, թիվ 44558/98, ՄԻԵԴ, 2001-VIII

Վալենտուելա Կոնտրերասն ընդդեմ Իսպանիայի, 30 հունիսի 1998թ.,
Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1998-V

Վալիանսարոսը և այլք ընդդեմ Հունաստանի [ՄՊ], թիվ 29381/09 և
32684/09, ՄԻԵԴ, 2013թ. (քաղվածքներ)

Վալկուսկան ընդդեմ Լեհաստանի (որոշ.), թիվ 6817/09, 29 ապրիլի 2008թ.

Վալովան և Վալան ընդդեմ Չեխական Հանրապետության, թիվ 23848/04,
26 հոկտեմբերի 2006թ.

Վան դեր Հեյդենն ընդդեմ Նիդեռլանդների [ՄՊ], թիվ 42857/05, 3 ապրիլի
2012թ.

Վան դեր Վելդենն ընդդեմ Նիդեռլանդների (որոշ.), թիվ 29514/05, ՄԻԵԴ,
2006-XV

Վան դեր Վենն ընդդեմ Նիդեռլանդների, թիվ 50901/99, ՄԻԵԴ, 2003-II

Վան Ռոսսեմն ընդդեմ Բելգիայի, թիվ 41872/98, 9 դեկտեմբերի 2004թ.

Վան Վոնդելն ընդդեմ Նիդեռլանդների, թիվ 38258/03, 25 հոկտեմբերի
2007թ.

Վան Քուքն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 35968/97, 12 հունիսի 2003թ.

Վասիլևան ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 23796/10, 17 մարտի 2016թ.

Վասիլի Իվաչչենկոն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 760/03, 26 հունիսի 2012թ.

Վասիլչուկն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 24402/07, 13 հունիսի 2013թ.

Վարզան ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 73957/01, 1 ապրիլի 2008թ.

Վեբերը և Սարավիան ընդդեմ Գերմանիայի (որոշ.), թիվ 54934/00, ՄԻԵԴ,
2006-XI

Վելչն և Սիլվա Կանյան ընդդեմ Պորտուգալիայի, թիվ 16812/11, 17 սեպտեմ-
բերի 2013թ.

Վերսինի-Կամպինկին և Կրասնյանսկին ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ
49176/11, 16 հունիսի 2016թ.

Վեյդենը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 68125/14 և 72204, 22 մարտի
2018թ.

Վիդիչն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 53120/08, 15 մարտի 2016թ.

Վիզերը և Բիկոս Բեպրայիգունգեն ԳմբՀ-ն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ
74336/01, 16 հոկտեմբերի 2007թ.

Վիլնեսը և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի, թիվ 52806/09 և 22703/10, 5 դեկտեմբերի 2013թ.

Վինկսը և Ռիբիչկան ընդդեմ Լատվիայի, թիվ 28926/10, 30 հունվարի 2020թ.

Վինչի Կոնստրուկտյոն և ՋԹՄ Ժենի Սիվիլ է Սերվիսն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 63629/10 և 60567/10, 2 ապրիլի 2015թ.

Վինտմանն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 28403/05, 23 հոկտեմբերի 2014թ.

Վիսեն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 71611/01, 20 դեկտեմբերի 2005թ.

Վիսենտ դել Կամպոն ընդդեմ Իսպանիայի, թիվ 25527/13, 6 նոյեմբերի 2018թ.

Վլադիմիր Ուշակովն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 15122/17, 18 հունիսի 2019թ.

Վորոժբան ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 57960/11, 16 հոկտեմբերի 2014թ.

Վոլկոտա-Քոյիչն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 61838/10, 18 հոկտեմբերի 2016թ.

Վունդերլիխն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 18925/15, 10 հունվարի 2019թ.

Վուչինան ընդդեմ Խորվաթիայի (որոշ.), թիվ 58955/13, 24 սեպտեմբերի 2019թ.

Վրզիչն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 43777/13, 12 հուլիսի 2016թ.

—S—

Տ.Փ.-ն և Բ.Մ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], թիվ 28945/95, ՄԻԵԴ, 2001-V (քաղվածքներ)

Տադեուչին և Մըկթալն ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 51362/09, 30 հունիսի 2016թ.

Տամոզյուսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 62002/00, ՄԻԵԴ, 2002-VIII

Տանդա-Միզունգան ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 2260/10, 10 հուլիսի 2014թ.

Տապյա Գասկան և Դ.-ն ընդդեմ Իսպանիայի, թիվ 20272/06, 22 դեկտեմբերի 2009թ.

Տասնն ընդդեմ Հյուսիսային Մակեդոնիայի, թիվ 9825/13, 16 մայիսի 2019թ.

Տելեգրաֆ Մեդիա Նեդերլանդ Լանդելիյկե Մեդիա Բ.Վ.-ն և այլք ընդդեմ Նիդեռլանդների, թիվ 39315/06, 22 նոյեմբերի 2012թ.

Տերնովսկին ընդդեմ Հունգարիայի, թիվ 67545/09, 14 դեկտեմբերի 2010թ.

Տիսյաչև ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 5410/03, ՄԻԵԴ, 2007-Ը

Տոլիչը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի (որոշ.), թիվ 13482/15, 4 հունիսի 2019թ.

Տոման ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 42716/02, 24 փետրվարի 2009թ.

Տոպչիչ-Ռոզենբերգն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 19391/11, 14 նոյեմբերի 2013թ.

Տուրուզն ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշ.), թիվ 35502/97, 3 հոկտեմբերի 2000թ.

—Ց—

Յ.Ա.Ս.-ն և Յ.Ս.-ն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 26692/05, 20 մարտի 2012թ.

Յ.Յ. ընդդեմ Իսպանիայի, թիվ 1425/06, 6 հոկտեմբերի 2009թ.

Յ.Յ.-ն ընդդեմ Բելգիայի, 7 օգոստոսի 1996, Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1996-III

Յեհենտներն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 20082/02, 16 հուլիսի 2009թ.

Յոնյո Յոնսն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 33726/03, 1 հոկտեմբերի 2009թ.

Յվերելին Պեպրկովն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 2641/06, 15 հուլիսի 2014թ.

Յվիյեպիչն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 71549/01, 26 փետրվարի 2004թ.

—Ու—

Ուդեհն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 12020/09, 16 ապրիլի 2013թ.

Ուդովիչիչն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 27310/09, 24 ապրիլի 2014թ.

Ուեյնրայթն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 12350/04, ՄԻԵԴ, 2006-X

Ուեյքֆիլդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 15817/89, Հանձաժողովի որոշում, 1 հոկտեմբերի 1990թ., ՈՁ 66

Ուզուն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 35623/05, ՄԻԵԴ, 2010թ. (քաղվածքներ)

Ուլիյան Ֆոլկներն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 37471/97, 4 հունիսի 2002թ.

Ուինտերսպրեյն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 27013/07, 17 հոկտեմբերի 2013թ.

Ուլենեկն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 21613/16, 31 հոկտեմբերի 2019թ.

Ունալ Թեքելին ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 29865/96, ՄԻԵԴ, 2004-X (քաղվածքներ)

Ուներն ընդդեմ Նիդեռլանդների [ՄՊ], թիվ 46410/99, ՄԻԵԴ, 2006-XII

Ուորդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 31888/03, 9 նոյեմբերի 2004թ.

Ուսպյանցևն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 3299/05, 12 հունվարի 2012թ.

—Փ—

Փ.Բ.-ն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 18984/02, 22 հուլիսի 2010թ.

Փ.Գ.-ն և Զ.Հ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 44787/98, ՄԻԵԴ, 2001-IX

Փաուլը և Ռեյներն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 21 փետրվարի 1990թ., սերիա Ա, թիվ 172

Փերքինզը և Ռ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 43208/98 և թիվ 44875/98, 22 հոկտեմբերի 2002թ.

Փեքն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 44647/98, ՄԻԵԴ, 2003-I

Փիրզն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 28524/95, ՄԻԵԴ, 2001-III

Փրայսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 12402/86, Հանձաժողովի որոշում, 9 մարտի 1988թ., ՈՁ 55

Փրիթին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 2346/02, ՄԻԵԴ, 2002-III

—Ք—

Ք2-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 42387/13, 7 փետրվարի 2017թ.

Քալուցան ընդդեմ Հունգարիայի, թիվ 57693/10, 24 ապրիլի 2012թ.

Քանն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 16313/10, 17 մարտի 2016թ.

Քեարսն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 35991/04, 10 հունվարի 2008թ.

Քեթն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 43514/15, 24 հունվարի 2019թ.
Քեմբելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 25 մարտի 1992թ., սերիա Ա, թիվ 233

Քեյն և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 37341/06, 21 սեպտեմբերի 2010թ.

Քենեդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 26839/05, 18 մայիսի 2010թ.
Քենթ Ֆարմայութիքլզ Լիմիթեդը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 9355/03, 11 հոկտեմբերի 2005թ.

Քեփենեքլիօղլուն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 73520/01, 23 հունվարի 2007թ.

Քիզանն ընդդեմ Իռլանդիայի, 26 մայիսի 1994թ., սերիա Ա, թիվ 290

Քիզանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 28867/03, ՄԻԵԴ, 2006-Ճ
Քոդոնան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 485/05, 7 փետրվարի 2006թ.

Քոնորան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 66746/01, 27 մայիսի 2004թ.

Քոսին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 27 սեպտեմբերի 1990թ., սերիա Ա, թիվ 184

Քուրթենն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 4479/06, 4 նոյեմբերի 2008թ.

Քովլանդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 62617/00, ՄԻԵԴ, 2007-Ի

Քրիստի Գուդվինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], թիվ 28957/95, ՄԻԵԴ, 2002-VI

Քրիստին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 21482/93, Հանձաժողովի որոշում, 27 հունիսի 1994թ., ՈՁ 78-Բ

Քրոնինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 15848/03, 6 հունիսի 2004թ.

—O—

Օ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 8 հուլիսի 1987թ., սերիա Ա, թիվ 120
Օ'Ռուրկն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 39022/97, 26 հունիսի 2001թ.

Օդիյելրն ընդդեմ Ֆրանսիայի [ՄՊ], թիվ 42326/98, ՄԻԵԴ, 2003-III

Օզդիլը և այլք ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության, թիվ 42305/18, 11 հունիսի 2019թ.

Օզփինարն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 20999/04, 19 հոկտեմբերի 2010թ.

Օլեյնիկն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 23559/07, 21 հունիսի 2016թ.

Օլեքսանդր Վոլկովն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 21722/11, ՄԻԵԴ, 2013թ.

Օլիարին և այլք ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 18766/11 և 36030/11, 21 հուլիսի 2015թ.

Օլուիցն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 61260/08, 20 մայիսի 2010թ.

Օլտոնն ընդդեմ Շվեդիայի (թիվ 2), 27 նոյեմբերի 1992թ., սերիա Ա, թիվ 250

Օլտոնն ընդդեմ Շվեդիայի (թիվ 1), 24 մարտի 1988թ., սերիա Ա, թիվ 130

Օմորեֆեն ընդդեմ Իսպանիայի*, թիվ 69339/16, 23 հունիսի 2020թ.

Օներիլդիզն ընդդեմ Թուրքիայի [ՄՊ], թիվ 48939/99, 30 նոյեմբերի 2004թ.

Օնուրնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 27319/07, 17 փետրվարի 2009թ.

Օուզուսթն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 36505/02, 21 հունվարի 2003թ.

Օսմանն ընդդեմ Դանիայի, թիվ 38058/09, 14 հունիսի 2011թ.

Օսմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 28 հոկտեմբերի 1998թ., Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1998-VIII

Օսպինա Վարզասն ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 40750/98, 14 հոկտեմբերի 2004թ.

Օրլանդին և այլք ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 26431/12 և 3 այլ, 14 դեկտեմբերի 2017թ.

Օրլիչն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 48833/07, 21 հունիսի 2011թ.

Ֆ.Ջ.Մ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 76202/16, 29 նոյեմբերի 2018թ.

Ֆադեևան ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 55723/00, ՄԻԵԴ, 2005-IV

Ֆազիլ Ահմեդ Թամերն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 6289/02, 5 դեկտեմբերի 2006թ.

Ֆավսին ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 40080/07, 28 հոկտեմբերի 2010թ.

Ֆեզերսքյոլըն ընդդեմ Շվեդիայի (որոշ.), թիվ 37664/04, 26 փետրվարի 2008թ.

Ֆերնանդես Մարտինեսն ընդդեմ Իսպանիայի [ՄՊ], թիվ 56030/07, ՄԻԵԴ, 2014թ. (քաղվածքներ)

Ֆիլն ընդդեմ Շվեդիայի (որոշ.), թիվ 74742/14, 7 փետրվարի 2017թ.

Ֆլամենբաումը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 3675/04 և 23264/04, 13 դեկտեմբերի 2012թ.

Ֆյուրստ-Պֆեյֆերն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 33677/10 և 52340/10, 17 մայիսի 2016թ.

Ֆոլգերոն և այլք ընդդեմ Նորվեգիայի [ՄՊ], թիվ 15472/02, ՄԻԵԴ, 2007-III
Ֆոլկներն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 37471/97, 18 սեպտեմբերի 2001թ.

Ֆոն Հանովերն ընդդեմ Գերմանիայի(թիվ 2) [ՄՊ], թիվ 40660/08 և 60641/08, ՄԻԵԴ, 2012թ.

Ֆուլոն և Բուվեն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 9063/14 և 10410/14, 21 հուլիսի 2016թ.

Ֆունկեն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 25 փետրվարի 1993թ., սերիա Ա, թիվ 256-Ա
Ֆուրլեպան ընդդեմ Լեհաստանի (որոշ.), թիվ 62101/00, 18 մարտի 2008թ.
Ֆոքսին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 33274/96, 20 հունիսի 2000թ.

Ֆրանկովսկին և այլք ընդդեմ Լեհաստանի (որոշ.), թիվ 25002/09, 20 սեպտեմբերի 2011թ.

Ֆրաիլ Իստրալդեն ընդդեմ Իսպանիայի (որոշ.), թիվ 66498/17, 7մայիսի 2019թ.

Ֆրենդը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշ.), թիվ 16072/06 և 27809/08, 24 նոյեմբերի 2009թ.

Ֆրեյդեն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 36515/97, ՄԻԵԴ, 2002-1

Ֆրերոն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 70204/01, 12 հունիսի 2007թ.

Ֆրյոլիսն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 16112/15, 26 հուլիսի 2018թ.

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը 1959 թվականին Ստրասբուրգում հիմնված միջազգային դատարան է, որը կազմված է անդամ պետությունների թվին հավասար դատավորներից (ներկայումս՝ քառասունյոթ):

Եվրոպական դատարանը երաշխավորում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայում և դրան կից արձանագրություններում ամրագրված հիմնական իրավունքների և ազատությունների ապահովումն անդամ պետությունների կողմից: Այս գործառույթը Եվրոպական դատարանն իրականացնում է անհատների, երբեմն նաև պետությունների ներկայացրած դիմումները քննելու միջոցով:

Եվրոպական դատարանի պաշտոնական լեզուներն են անգլերենը և ֆրանսերենը: Եվրոպական կոնվենցիայում ամրագրված իրավունքների խախտման գոհ յուրաքանչյուր անհատ կամ պետություն կարող է դիմում ներկայացնել Ստրասբուրգի դատարան՝ վկայակոչելով Եվրոպական կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների խախտումն անդամ պետության կողմից:

Եթե Եվրոպական դատարանը գտնում է, որ պետությունը ոտնահարել է Եվրոպական կոնվենցիայով երաշխավորված որևէ իրավունք կամ իրավունքներ, ապա կայացնում է վճիռ, որն ունի պարտադիր իրավաբանական ուժ տվյալ պետության համար:

HYE

Եվրոպայի խորհուրդն առաջատարն է մայրցամաքում մարդու իրավունքներով զբաղվող կազմակերպությունների շարքում: Եվրոպայի խորհրդին անդամակցում են 47 պետություններ, որոցից 27-ը միաժամանակ նաև Եվրոպական միության անդամներ են: Եվրոպայի խորհրդի անդամ բոլոր պետությունները միացել են Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային՝ որպես մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության պաշտպանությանը նպատակաուղղված միջազգային համաձայնագրի: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը վերահսկվում է Կոնվենցիայի իրագործումն անդամ պետություններում:

www.coe.int

Եվրոպական միությունը 27 Եվրոպական ժողովրդավարական երկրների տնտեսական և քաղաքական յուրահատուկ գործընկերություն է՝ իր 500 միլիոն քաղաքացիների համար առավել արդար և ապահով աշխարհում խաղաղություն, բարգավաճում և ազատություն ապահովելու նպատակով: Այս ամենն իրագործելու համար ԵՄ երկրները հիմնել են մարմիններ՝ ԵՄ աշխատանքներն իրականացնելու և նրա օրենսդրությունն ընդունելու համար: Նրա հիմնական մարմիններն են Եվրոպական խորհրդարանը, (որը ներկայացնում է ազգային կառավարությունները) և Եվրոպական հանձնաժողովը (որը ներկայացնում է ԵՄ ընդհանուր շահերը):

<http://europa.eu>

Translation co-funded
by the European Union

